

56

K r i m i n o l ó g i a i T a n u l m á n y o k

KRIMINOLÓGIAI TANULMÁNYOK

56.

Országos Kriminológiai Intézet

**KRIMINOLÓGIAI
TANULMÁNYOK**

56.

BUDAPEST, 2019

Közzéteszi
az Országos Kriminológiai Intézet

A sorozatot 1962-ben alapította dr. Gödöny József

Szerkesztő:

© *Prof. em. Dr. Vókó György DSc*
az Országos Kriminológiai Intézet igazgatója

Felelős szerkesztő:

Prof. Dr. Barabás Andrea Tünde

Olvasószerkesztő:

Dr. Tamási Erzsébet PhD

Szakmai lektorok:

Prof. Dr. Domokos Andrea
Prof. em. Dr. Finszter Géza DSc
Dr. Herczog Mária PhD
Prof. Dr. Herke Csongor DSc
Prof. em. Dr. Irk Ferenc DSc
Prof. Dr. Nagy Anita
Dr. Tamási Erzsébet PhD
Prof. em. Dr. Vókó György DSc

© Országos Kriminológiai Intézet, 2019

ISSN 1586-4596

TARTALOM

Előszó

7

NÁNÁSI LÁSZLÓ

A Csemegi-kódex születése

10

GARAI RENÁTA

A kapcsolati erőszak bűncselekményének jogalkalmazási gyakorlata –
a jogerős ítéletek tanulságai

30

KÁRMÁN GABRIELLA

Az illegális műtárgy-kereskedelem
a büntetőjog-gyakorlatban Magyarországon

48

FARKAS KRISZTINA

A kulturális javak védelmének
büntetőjogi megközelítése Olaszországban

69

KISS ANNA

Vádalku magyar módra?

88

NAGYLÁSZLÓ TIBOR

A kifosztás kriminológiai kérdéseiről

107

**BARABÁS A. TÜNDE – DALLOS ENDRE – MOLNÁR ISTVÁN JENŐ –
PAPP JÓZSEF**

Környezetszenzitív bűnmegelőzés az okosvárosokban

121

KÁRMÁN GABRIELLA – SZABÓ JUDIT

A poligráf felhasználásának elvei és feltételei a bizonyítási eljárásban

143

CSAPUCHA BERNADETT

Az EJEB eseti döntésének hatása a magyar fogva tartási körülményekre

170

SÁRIK ESZTER – BOLYKY ORSOLYA

Bűnözői életutak a maslow-i szükségletelmélet tükrében

186

Summaries

213

Előszó

Az Országos Kriminológiai Intézet munkája az elmúlt öt évben jellemzően tükrözte a társadalmi, jogi átalakulások és a problémák teljes arzenálját. Csak-hogy a tudomány nem csodaszer, nem jelenti, hogy észrevételei, megállapításai és következtetései, sőt ajánlásai mindig eljutnak és eljuthatnak a végrehajtás, a gyakorlat mezejére. A tudomány feladata a tisztánlátás, a jelen állapotok felmérése és a figyelemfelhívás. A *Kriminológiai Tanulmányok* jelen kötete, ahogy a korábbiak is, ennek a szakmai feladatnak kíván eleget tenni. A büntetőjog szinte minden területe megjelenik, a kriminalitás elméletének és gyakorlatának jó néhány eredményéről is kaphat képet az olvasó. Tudománytörténet, büntetőeljárás-jog, klasszikus kriminológiai témák, kriminalisztika, bűnmegelőzés és a fogva tartás témaköre található a kötetben.

Nánási László a magyar büntetőjog legalapvetőbb szabálykönyvének száznegyvenedik évfordulója apropóján emlékezik meg a Csemegi-kódexről és kiemelkedő szerzőjéről, *Csemegi Károly*ról. A tudománytörténeti jelentőségű tanulmány részletesen ismerteti a kódex létrejöttének előzményeit, a törvény elfogadásának körülményeit, valamint Csemegi Károly szerepét és helyét a magyar büntetőjog világában.

Garai Renáta a kapcsolati erőszak büntetőjogi szempontjaival foglalkozik. Tanulmányában a 2015 és 2017 közötti három év országos aktáit dolgozta fel, ezt kiegészítette a problémakörrel a gyakorlatban találkozó ügyészek véleményét és javaslatait felmérő kérdőíves adatgyűjtéssel. Végső megállapítása szerint *„Valami elindult, megváltozott ezen a területen. Az elmúlt öt év igazolta a kapcsolati erőszak önálló bűncselekménykénti megjelenését; a vádlotti tagadás ellenére sok esetben mérlegelnek a sértettek javára a bíróságok, noha az ügyészségek – érthető okokból – még félnek az ilyen jellegű vádemelésektől. [...] Bárhogy alakul is az új Be. folytán a jövőbeni gyakorlat, az ügyész(ség)nek továbbra is kiemelt figyelmet kell fordítania a rendőrség munkájára”* is.

Kármán Gabriella a kulturális javak illegális kereskedelmének büntetőjogi szempontú vizsgálatát végezte el egy empirikus kutatás keretében. A 2012 és 2016 közötti időszakból 132 ügyet dolgozott fel a bűnügyi statisztikák alapján. Következtetése, hogy bár a dokumentumok szerint az illegális műkincs-kereskedelem alacsony számban fordul elő, Magyarország tranzitországnak számít, így a látencia igen magas lehet. Meggyőződése, hogy a büntetőjogi eszközökön túl a megelőzésnek van fontos szerepe, különösen a műkincskereskedők fele-

lősségét és a műkincs-kereskedelem gyakorlását garantáló speciális szabályok létrehozását tartja kulcsfontosságúnak.

Farkas Krisztina tanulmánya szinte válasz a Kármán Gabriella által felvetett problémákra, bemutatva a kulturális értékek hatékonyabb védelmének jogi szabályozását. A szerző a kulturális javakban tobzódó Olaszország jogi szabályozását vizsgálta, megállapítva, hogy a rendszer a közigazgatási szabályokra éppúgy épít, mint a büntetőjogiakra, amelyet azonban csak ultima ratióként használ, miközben folyamatosan korrigálja a jogi védelem hiányosságait. Az olasz büntetőjogi rendszer leghatékonyabban működő és szinte világszerte egyedülálló intézménye a speciális nyomozó hatóság, mindamellett a büntetőjogi normarendszer, bár igen körültekintő, reformra szorul.

Kiss Anna a büntetőeljárás egyik legégetőbb problémájának, az eljárások gyorsításának és egyszerűsítésének módjait mutatja be. Áttekintve az európai és az angolszász jogrendszer különféle modelljeit, arra a megállapításra jut, hogy a vádalku intézményének két nagy típusa különíthető el. Az egyik csoportba tartoznak az egyezségeen alapuló eljárások, ahol az ügyész és a védő állapodik meg, a bíró, miközben meghallgatja a terheltet, nem vesz részt a megegyezésben, de köteles azt jóváhagyni. A második modell a rövidített eljárás, amikor a vádemelés megtörténik, a bíró a nyomozati iratok, a vádlott meghallgatása alapján a résztvevők egyetértésével hozza meg ügydöntő határozatát.

Nagy László Tibor a kifosztás empirikus kutatásáról készült, korábbi kötetünkben megjelent írásában a jelenséget jogi oldalról vizsgálta. A jelen tanulmányban a bűncselekmény kriminológiai szempontjait, morfológiai, etiológiai vonatkozásait és a megelőzés lehetőségeit helyezte elemzése középpontjába. Kiemelten foglalkozik a cselekmény áldozatainak helyzetével, véleménye szerint az áldozatok hibáztatása nem lehet kizárólagos, de prevenció szempontból a sértetti közrehatás körültekintő vizsgálata sem kerülhető meg.

Barabás Tünde, Dallos Endre, Molnár István Jenő és Papp József tanulmánya a címe szerint a jövő városainak biztonságosabbá tételéről szól, valójában azonban a bűnmegelőzés korábbi és jelenlegi elméleteinek és gyakorlatának összegzésével keresi a lehető legkomplexebb és megfelelőbb módszereket az egyre népesebb városok biztonságossá tétele érdekében. Az „okosváros” és a hozzá kapcsolódó úgynevezett Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED) elv a szerzők szerint kiegészítendő a környezetszenzitív bűnmegelőzés alapelveivel. Ez a prevenció módszer a hagyományos építészeti bűnmegelőzésre épít, kiegészítve azzal a szituatív módszerrel, amelynek középpontjában a környezet és az ott élők közössége áll, amelynek igényeivel összhangban

változtatható az épített környezet. A szerzők sem állítják, hogy ez a megoldás mindenütt alkalmazható, de a lakosság széles körű bevonásával képes lehet az állami, önkormányzati és civil szereplők között összhangot teremteni és a bűnözési trendek változására reagáló prevenciót alkalmazni.

Kármán Gabriella és Szabó Judit közös kutatásuk eredményéről számolnak be, ami a poligráfus hazugságvizsgálat szabályozásának az új büntetőeljárás törvényben való megjelenését célozta. Vizsgálatuk célja a poligráf alkalmazásának büntetőeljárás-jogi és kriminalisztikai szempontú értékelése. Úgy vélik, hogy a hatályos jogszabályok nem elégségesek a felvetődő szakmai, tudományos kérdések megoldásához. A szerzők nemzetközi és hazai tapasztalatok alapján feltárják a poligráfus módszer megbízhatóságával, határainak felmérésével kapcsolatos dilemmákat, a szakirodalomban és a joggyakorlatban megjelenő véleményeket.

Csapucha Bernadett tanulmányában egy világszerte gondot okozó kérdéssel foglalkozik: a fogva tartási intézmények túlzásfolttságával kapcsolatos jogi következményekkel. A szerző az Emberi Jogok Európai Bírósága által a Varga és mások kontra Magyarország-ügyben hozott döntés elemzése kapcsán mutatja be a kérdéskört, miközben a magyar törvényhozásra gyakorolt hatását és következményeit is vizsgálja. Véleménye szerint a jogalkotó megteremtette a hatékony jogorvoslat lehetőségeit, amelyek alkalmasak a panaszosok sérelmeinek orvoslására, nemcsak a túlzásfolttság, de más, megalázó bánásmóddal kapcsolatos körülmények kezelésére is.

Sárik Eszter és Bolyky Orsolya tanulmánya az empirikus vizsgálatokban ritkán alkalmazott, de egy ismert elmélet keretén belül tárgyalja a többszörös visszaesők életútjának közös pontjait, amelyek befolyásolhatták őket a sorozatos bűnelkövetésben. A Maslow-i elmélet a hiányok és szükségletek szempontjait helyezi előtérbe, amely hiányok bekövetkezése természetes a hosszú időn át fogva tartottak körében. A harminc személlyel készült kérdőíves és interjúkkal kiegészített vizsgálat eredménye szerint főként a gyerekkori közös tapasztalatok alapján jelennek meg hasonló hiányok és szükségletek, amelyek a fizikai biztonság és védettség terén, valamint az apa személyének hiányában mutatkoznak meg.

Dr. Vókó György

A Csemegi-kódex születése¹

A kodifikációnak mint valamely jogág, jogterület meghatározott elvek alapján történő egységes, átfogó, rendszeres szabályozásának kimagasló magyarországi példája a száznegyven évvel ezelőtti A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekéről és vétségekről címmel kihirdetett 1878. évi V. törvénycikk, amelyet megalkotója után Csemegi-kódexnek ismer a jogtudomány.

Egy büntető törvénykönyv nemzetközi környezetben, az adott ország közjogi körülményei között, társadalmi, bűnözési helyzetében, az addigi jog állapotában jön létre, s megalkotásának fontos tényezője kimunkálóinak személyes körülményei, tudása, beállítottsága, absztraháló, szövegezési képessége. Mindezen körülmények és tényezők az első magyar törvénykönyv létrehozását is meghatározták.

A kódex születési százada, a XIX., az európai kodifikációk nagy kora volt. Ennek alapköve a francia forradalom alapidokumentuma, az 1789. augusztus 26-án kiadott *Emberi és polgári jogok nyilatkozata* a társadalom működésének központi elemévé a jogot tette, amikor 6. cikkelyében kimondta, hogy a „*törvény a közakarat kifejeződése*”. Az egyén jogait a törvény biztosítja, valakit büntetni csak előre meghatározott magatartás miatt, s csupán a jogszabályban megállapított szankcióval lehet. Jogfosztásra kizárólag törvényes okok alapján és eljárás során kerülhet sor.² A polgári ideológia új államrendet, központosított apparátust, az államhatalmi ágak szétválasztására épülő, világosan áttekinthető hivatalszervezetet, megbízható igazságszolgáltatást, az állampolgári jogegyenlőségen alapuló, egységes, kodifikált jogrendszert kívánt.³

---

* Bács-Kiskun megyei főügyész

¹ A Csemegi-kódex megalkotásának 140. évfordulója alkalmából a Belügyi Tudományos Tanács, a Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága és az Országos Kriminológiai Intézet szervezésében Budapesten, 2018. november 14-én rendezett tudományos-szakmai konferencián elhangzott előadás szerkesztett változata.

² Lásd Hahner P.: A nagy francia forradalom dokumentumai. Budapest, 1999, 85–86. o.; Beccaria, C.: Büntetés és büntetés. Budapest, 1967, 53–140. o.

³ Varga E.: A királyi curia 1780-1850. Budapest, 1974, 19. o.

Európában egymást követték a polgári jogelveken nyugvó büntetőjogi kodifikációk: Franciaországban 1810, a svájci kantonokban 1805–1864, a szuverén német államokban 1838–1861 között, Norvégiában 1842, Ausztriában 1852, Romániában 1864, Svédországban 1865, Dániában 1866, Belgiumban 1867, Spanyolországban 1870, az egységes Német Birodalomban 1871, Olaszországban 1889, Bulgáriában 1896 volt az első vagy a megújított törvénykönyvek születési éve.⁴

Magyarország ebbe a sorba illeszkedett jogalkotásával, amelynek közjogi alapjait az 1848. évi áprilisi törvényeket elismerő, az uralkodóhással kötött 1867. évi kiegyezés utáni jogalkotás teremtette meg. Az 1848:III., IV. és V. törvénycikkek révén megtörtént a törvényhozói és a végrehajtói hatalom elválasztása, a népképviselői országgyűlésnek felelős kormány létrehozása, míg a VIII. és IX. tc.-k biztosították a személyes jogegyenlőséget.⁵

Az 1867:I–XII. és XIV–XVI. törvénycikkek a kiegyezés alapján szabályozták az uralkodóhással és az Ausztriával való viszonyt, meghatározva a magyar állam jogállását a dualista Monarchián belül. Ezt követően az 1868:XXX. tc.-kel megtörtént a Szent István koronájához tartozó Horvátországgal való viszony rendezése, amely autonómiája keretében a 48. § szerint igazságügyi viszonyaiiban önállóságot nyert. Az Erdély uniójáról szóló 1868:XLIII. tc., majd a bánági határőrvidék polgárosításáról szóló 1873:XXVII. tc. kialakította a magyar államterületet, a joghatóság érvényesülési körét.

A fordulópontot jelentő 1867 milyen büntetőjogi helyzetet talált az országban?

A szabadságharc leverésével az önálló magyar állam bukását követő állapotokat felváltó, az 1848 előtti alkotmányosságot helyreállító 1860. októberi diploma kiadása után az országbírói értekezlet által alkotott *Ideiglenes törvénykezési szabályok* 1861-ben több büntetőjogi alapelvet leszögezett: a bűnvádi eljárásról szóló II. rész 2. §-a kimondta az állampolgári jogegyenlőséget, az 5. § a testi büntetés részleges fenntartását a pontosan meg nem határozott kihágásokra, míg a 9. § az addigi törvények és törvényes gyakorlat alkalmazásának szükségességét. Az elsődleges forrásként szolgáló gyakorlat azonban országszerte eltérő volt, míg a csekély számú büntetőtörvény idejétmúlt, illetve rendszert

---

⁴ Schnierer A.: A büntetőjog világtörténeti fejlődésének vázlata. Jogtudományi Közlöny, 1873. január 28., 36. o.; Nánási L. – Deák Z.: A román büntető törvénykönyv – magyarul. Magyar Jog, 2018/5., 310. o. A bolgár Btk. „minden ízében hű másolata Csemegi kódexének”. Vasárnapi Ujság, 1899. március 26., 198. o.

⁵ Az idézett jogszabályok és jogi dokumentumok forrása Pomogyi L. (szerk.): Corpus Juris Hungarici – A törvényekbe zárt történelem. CD. KJK-Kerszöv, Budapest, 2000. január 1.

nem alkotó volt. Hivatkozásként szolgáltak a középkor törvényei, míg az újabbak közé tartoztak például a felségsértés eseteiről szóló 1715:VII. tc., a hűtlenségi bűnökről szóló 1723:IX–XII., a csódról szóló 1840:XXII., a váltót rendező 1844:VI. és a sajtóval foglalkozó 1848:XVIII. törvénycikkek büntetőnormákat meghatározó rendelkezései.

Az állam egyes részein – Erdélyben, a Határőrvidéken és Fiumében –, továbbá Horvátországban az 1852-ben kibocsátott ausztriai birodalmi kódex, a *Büntető törvény a büntettekről, vétségekről és kihágásokról* volt hatályban, amely Magyarországon is érvényesült 1861-ig.⁶

Így a hazai büntetőjog helyzetét akként jellemezte a korszak jeles büntetőjogásza, *Pauler Tivadar*, miszerint „*sem a bűn fogalma és annak tényálladéka, sem a büntetés mértéke törvény által meghatározva nincsen; [...] a legfontosabb kérdésekben a bíró bölcs belátása analógia szerint ítél és határoz, bizonyos tekintetben tehát a bíró és törvényhozó szerepét egyesíti*”.⁷

Egységes joganyag hiányában a jogalkalmazás forrásaiként tudományos művek szolgáltak: így *Szlemenics Pálnak* még a rendi büntetőjog leírását adó, eredetileg 1836-ban, majd halála után is – *Ökröss Bálint* szerkesztésében és átdolgozásában – három ízben (1862, 1865, 1872) kiadott *Fenyítő törvényszéki magyar törvénye*, továbbá *Kassay Adolfnak* az 1862-ben megjelent *Magyar büntető törvények s bűnvádi eljárás az Országbírói Értekezlet szabályai szerint*. A legjelentősebb összeállítás a pesti egyetem jogi kara tanárának, *Paulernek* először 1864-ben, majd még kétszer kiadott *Büntetőjogtan* című munkája volt. Ez kódexszerűen összegezte a büntetőjogi ismereteket: a mű az egyes szakaszoknál a hazai jogból bemutatta az 1843-as büntetőjogi javaslat, valamint az 1852-es birodalmi Btk. megoldásait, kiegészítve a külföldi jogirodalommal, s a szerző magyarázataival. *Fayer László* megállapítása szerint „*nem csak az egyetemeken és jogakadémiákon, de a bírói termekben is úgyszólván kizárólagos uralomra vergődött Pauler Tivadar tankönyve, és úgy idézték mint a törvényt*”.⁸

⁶ <https://www.sbg.ac.at/ssk/bgbl/Strafgesetz%201852-wiki.pdf>; Szokolay I.: Az új osztrák büntető törvénykönyv magyarázata. Pest, 1852

⁷ Az 1875. augusztus hó 28-ra hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. XIII. kötet, Budapest, 1877, 271. o. (A továbbiakban: Képviselőház 1875.)

⁸ Szlemenics P.: Magyar fenyítő törvénykönyv. Az 1872. évig a büntető törvényekre és gyakorlatra vonatkozólag, némely intézkedések tárgyában keletkezett legújabb törvények és ministeri rendeletekkel bővített kiadás. Pest, 1872; Kassay A.: Magyar büntető törvények s bűnvádi eljárás az Országbírói Értekezlet szabályai szerint. Pozsony, 1862; Pauler T.: Büntetőjogtan 1-2. Pest, 1864, 1869, 1872; Fayer L.: A magyar büntetőjog kézikönyve 1. kötet. Budapest, 1895, 49. o.

A bűnözést illetően Magyarország egyes részein a kiegyezést követően jelentősen romlott a közbiztonság. Az 1860-as évek egyébként sem jó helyzete az addigi rendfenntartó erő, a császári-királyi csendőrség 1867-es megszüntetésével súlyosbodott. A hagyományos alkotmányos viszonyoknak megfelelően ismét az autonóm törvényhatóságok kezébe került a közbiztonsági feladatok ellátása. Az egyes vármegyékben, kerületekben, városokban eltérően szabályozták a közbiztonsági szervek működését, amelyek más-más felszereléssel, fegyverzettel, javadalmazással működtek. A törvényhatóságok szervei által folytatott büntetőeljárások hosszú ideig húzódtak, s csekély hatékonyságúak voltak. Ilyen viszonyok között napirenden voltak a súlyos bűncselekmények, így az útonállások, fosztogatások, lopások, rablások, a jelentős vagyont képező állatállomány elhajtása, az élet, testi épség elleni tettek. Megjelentek az államot jelképező intézmények, a vasút és a posták elleni támadások.⁹

Az új polgári államszervezet kiépítésére törekvő Andrassy-kormány úgy értékelte ezt a helyzetet, hogy a számtalan bűncselekmény *„véghetetlen anyagi és erkölcsi kárt”* okoz, amely *„úgy az egyes polgárok, mint különösen a hazánkkal kereskedelmi összeköttetésben álló külföld előtt nemzetünket éri”*¹⁰.

E körülmények alapozták meg a büntetőjogi kodifikáció szükségességét, amely már másfél évszázados előzményekre tekintett vissza Magyarországon. A XVIII. század elején *A törvények javításáról és a törvényszékek tartásáról* szóló 1715:XXIV. tc. határozott erről, majd az 1790/91:LXVII. tc. küldött ki bizottságot a törvénykönyv elkészítésére. Ezt követően az 1827:VIII. tc. tette feladattá a kodifikációt. A reformkorban az 1840:V. tc. mondta ki a *„büntető- s javító-rendszer kidolgozására országos választmány”* kiküldését.

Az elkészült törvénytervezeteket, javaslatokat az országgyűlés azonban meg sem vitatta. Legtovább az 1843–1844. évi országgyűlésen tárgyalt, *Deák Ferenc* meghatározó szerepe által fémjelzett, a büntetőjog teljességét – anyagi, eljárási, végrehajtási jogot – tartalmazó javaslatok jutottak, de annak valamely részét vagy az országgyűlés Felsőházja, vagy a király nem fogadta el.¹¹ E mű értékelését fejezte ki a kiegyezés utáni kodifikáció során napvilágot látott közkeletű megállapítás, miszerint az a *„mai nap is nagy becsben áll az ország közvéleményében, egyszerűen azon*

---

⁹ Csapó Cs.: Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság – A „betyárvilág felszámolása”. Pécs, 2007, 14–19. o.; Edvi Illés K.: Gróf Ráday Gedeon. Jogállam, 1902/2., 140–141. o.

¹⁰ Buvár (szerk.): Szegedi bűnkronika. Pest, 1870, 22. o.

¹¹ Bónis Gy.: A magyar büntetőtörvénykönyv első javaslata 1712-ben. Budapest, 1934; Hajdu L.: Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet. Budapest, 1971; Balogh E.: Egy elfelejtett büntető-törvény tervezet. In: Győri tanulmányok 20. kötet. Győr, 1998, 73–84. o.; Fayer L.: Az 1843-iki büntetőjog javaslatok anyaggyűjteménye I. kötet. Budapest, 1896

okból, mert az legkiválóbb jogászai és politikai tekintélyeink productuma, az ország színe-java közreműködött létesítésénél, s így azt nemcsak a lehető tökéletesség prestige környezé, hanem oly nemzeti mű színében tűnt fel, melyre az egész nemzet még mai nap is büszke”¹².

A hajdani erdélyi államban szintén voltak törekvések a kodifikációra. A XVII. századi fejedelemségben az 1657-ben kiadott, az addigi törvények alapján szerkesztett *Approbata Constitutiók*, majd az 1669-es *Compilata Constitutiók* tartalmaztak büntetőjogi rendelkezéseket is. Az 1810–1811. évi kolozsvári országgyűlés – mind az anyagi, mind az eljárási jogot tartalmazó – 1811:XLII. tc.-ként elfogadott kódexének az uralkodói szentesítése viszont elmaradt. Az ezt követően kidolgozott 1839-es tervezet az országgyűlés elé sem került. A szabadságharc leverése után 1850-től az 1803-as, majd 1852-től az ausztriai birodalmi kódexek léptek itt hatályba.¹³ Meg kell jegyezni, hogy Magyarországon és Erdélyben 1787 és 1790 között bevezették az egész birodalomban hatályos *Sanctio Criminalis Josephinát*.¹⁴

Ilyen előzmények után az alapvető közjogi viszonyok rendezése után az Andrássy-kormány a király, *Ferenc József* részvételével tartott 1867. június 12-i ülésén tárgyalta az igazságügy rendezése kapcsán a polgári eljárási és a büntető törvénykönyvek készítésének szükségességét. Ennek megfelelően a kodifikációs munkálatok megindításáról *Horvát Boldizsár* igazságügy-miniszter június 18-án tájékoztatta a Képviselőházat.¹⁵

Később a kormány programját tükröző, az új, 1869. április 20-ra összehívott országgyűlést megnyitó trónbeszédében *Ferenc József* úgy fogalmazott a kodifikációt illetően, hogy büntető törvényjavaslat fog tárgyalás alá bocsáttatni, amely a „*társadalmi rend magas érdekeit szintúgy, mint egyesek személyes biztonságát, az eddigi hiányos és határozatlan törvények s az ingatag büntető gyakorlat helyett, szabatos és organicus szabályok oltalma alá helyezi*”¹⁶.

¹² Dárdai S.: A börtönrendszer kérdése a jogügyi bizottságban. Jogtudományi Közlöny, 1876. április 14., 125. o.

¹³ Nánási L.: Büntetőjog. In: Veress E. (szerk.): Erdély jogtörténete. Forum Iuris, Kolozsvár, 2018, 306–311., 317. o.; Gál L.: Javallat – Az első erdélyi magyar nyelvű büntető törvénykönyv-tervezet 1839. Budapest, 1992

¹⁴ https://books.google.de/books?id=4r1CAAAAcAAJ&printsec=frontcover&hl=de&source=gbs_ge_summary_rcad=0#v=onepage&q&f=false. Közönséges törvény a vétkekről és azoknak büntetésekről. Pest, 1787

¹⁵ A hivatkozott minisztertanácsi ülések forrása <http://adatbazisokonline.hu/adatbazis/miniszter-tanacsi-jegyzokonyvek-1867-1944>. Az 1865-dik évi december 10-dikére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója IV. kötet, Pest, 1867, 265. o.

¹⁶ Az 1869-dik évi ápril 20-dikára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának irományai I. kötet, Pest, 1869, 2. o. (A továbbiakban: Képviselőház 1869.)

A kormány egyébként már nem sokkal a megalakulása után nekikezdett a büntetőjog rendezésének. Horvát Boldizsár a „*reformot e téren halaszthatlanul szükségesnek látván*”, az 1867. április 4-én alakított igazságügyi minisztériumi (IM) bizottságot felszólította, hogy az 1843-as javaslatokat is vizsgálja át. A miniszter azonban nem tartotta a bizottsági munka eredményét a törvényhozás elé terjeszhetőnek, ezért 1867 októberében megbízta Csatskó Imre akademikust, a már jelentős gyakorlati jelentőségű büntetőjogi műveket készített pesti királyi ítélőtáblai bírót a tervezet elkészítésével.¹⁷

A megbízott szintén az 1843-as javaslatot vette alapul, figyelembe véve az akkori országgyűlésen és az 1867 tavaszán kinevezett bizottság részéről tett észrevételeket, javaslatokat. Csatskó tiszttában volt azzal, hogy az „*azóta lefolyt huszonöt év alatt a büntetőjogtudomány és törvényhozás számos kitűnő jogtudóknak és törvényhozóknak szakadatlan közreműködése által tetemesen haladott*”, ezért az „*újabb büntetőtörvénykönyveket és javaslatokat indokaikkal és magyarázataikkal együtt tanulmányoztam és a javaslatnak átvizsgálásánál célszerűleg használni igyekeztem*”. Mindezek alapján 1869 októberére készült el kódextervezetével, amelynek általános része az 1–119., míg különös része a 120–335. §-okat ölelte fel. A munkát azonban az IM törvény-előkészítési osztálya 1869 novemberében elutasította, és ezzel az 1843-as javaslat befolyása szakmailag véget is ért. A korabeli értékelés szerint erre azért került sor, mert bár a „*közvélemény is erősen tartotta a nagy hírre vergődött javaslatot, úgy bizottságilag megkísértett revisiója, mint az új javaslat készítése ama munkálat alapján annyira nem sikerült, hogy az igazságügyminiszter nem hozta azokat nyilvánosságra*”¹⁸.

---

¹⁷ A magyar királyi igazságügyministerium működése 1867-1872. évig s a magyarországi igazságügy állása 1872-ben. Budapesti Közlöny, 1874. április 5., 624. o. Csatskó Imre életrajzát lásd <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/c/c03038.htm>. Jelentősebb művei: A büntetőjog elemei vezérfonalul bírák- és ügyvédeknek a fenyítő bíróságok illetősége és bűnvádi eljárás tárgyában kiadott legfelsőbb pótló ideiglenes rendeleteknek alkalmazásánál. Pest, 1850; Az 1852-ki május 27-ki ausztriai birodalmi büntető törvény magyarázata, a törvény magyar szövegével. Pest, 1853; Az Ausztriai Császárság számára 1853-ki július 29-kén kihirdetett büntető perrendtartás magyarázata, a hirdető cs. kir. nyíltparancsnak és törvénynek szövegével, s összehasonlítva az eddigi eljárással 1-2. kötet, Pest, 1854.

¹⁸ Jelentés, melyet Csatskó Imre úr jogtud. kir. táblai bírósági és akadémiai tag az 1848-iki 5-dik törvénycikk folytán működött országos választmány által készített büntetőtörvénykönyvi javaslatnak átvizsgálása nyomán a büntetőtörvénykönyv általános részének általa készített javaslatát, jogügyi miniszter úr ő excellenciájának bemutatta. Jogtudományi Közlöny, 1868. május 10., 149–150. o.; Az 1843-ik évi bünt. törv. könyvi javaslat revisiójáról. Jogtudományi Közlöny, 1868. augusztus 16., 268. o.; Löw T.: A magyar büntető-törvénykönyv javaslatának előterjesztése. Magyar Igazságügy, 1874, II. kötet, 6. füzet, 415. o.

Ebben a döntésben szerepe volt az 1867 decemberében az IM-be az Arad vármegyei főispán javaslatára az 1867. november 24-i kormányülés határozata alapján – mivel „jogi képzettsége leginkább az igazságügyminiszteriumhoz teszi ajánlatossá” – tiszteletbeli osztálytanácsossá kinevezett aradi ügyvédnek, Csemegi Károlynak.¹⁹

Az 1826-ban, Csongrádon született *Nasch Károly* családja 1845-től a *Csemeghy* nevet viselte, amely a későbbi nagy hírű jogásznál Csemegi formában állandósult. Már otthon elsajátította a francia és német nyelvet, majd a pesti, kecskeméti, szegedi piarista gimnáziumokban tanult. Jogi végzettséget a pesti egyetemen szerzett. A szabadságharcban őrnagyként vett részt a délvidéki csatákban, 1849 májusában pedig Torontál vármegye tiszti alügyészévé választott. A fegyverletétel után fogoly, majd néhány hónapig a császári hadsereg kényszerorozottja volt. Innen szabadulva Aradra térvén ügyvéd lett. Az őt *self made man*ként méltató 1874-es tudósítás szerint „itt tőn szert jogászi hírnévre. Nagy gonddal és pénzáldozattal gyűjtött össze magának egy igen becses jogtudományi könyvtárt, átolvasta és elsajátította az egész szakirodalmat: a rendszeres nagy művek, a monográfiák, az értekezések, a felsőbbíróságok ítéletei áttanulmányoztattak s rendkívüli emlékező tehetsége Csemeghinek lehetővé tette, hogy amit olvasott, annak adatait fejében megtartotta, éles kritikája pedig vezérfonalul szolgált neki, hogy a sok tudománnyal nem kuszálta össze az eszét.” Az 1860-as években írt jogi-politikai cikkei ismertté tették nevét, a kodifikációkkal kapcsolatos nézeteit.²⁰

Csemegi az IM-ben gyors karriert futott be: 1868. május 9-én valóságos osztálytanácsos lett, megbízva az igazságügyi törvények kodifikációjának vezetésével. 1870 októberétől államtitkári teendőket látott el, e tisztséget 1872. május 21. és 1878. szeptember 12. között kinevezettként viselte a váltakozó miniszterek mellett. Ezen túl 1872. szeptember 1. és 1878. szeptember 12. között az Arad vármegyei Pécska kerületének Deák-párti országgyűlési képviselője is volt.²¹

¹⁹ Budapesti Közlöny, 1867. december 13., 2701. o.

²⁰ Életrajzára lásd Sebestyén I.: Csemegi Károly jogtudós életpályája és munkássága. Oppidum, Csongrád, 1996, 3–37. o.; Csemeghi K.: Magyarország és a Nagyvilág, 1874. augusztus 2., 377–378. o.; Csemegi Károly művei. Magyar Nemzet, 1903. november 22., 21. o.; Mezey B.: Egy jogászkarrier a 19. században. In: Mezey B. (szerk.): A praxistól a kodifikációig – Csemegi Károly emlékére (1826-1899). Budapest, 2001, 9–23. o.; Deák Z.: Csemegire emlékeztek Kecskeméten. Jogtörténeti Szemle, 2015/4., 67–68. o.; Közlöny, 143. sz., 1849. június 28., 536. o.

²¹ Budapesti Közlöny, 1867. május 14., 1393. o.; 1872. május 28., 955. o.; Az 1872. évi szeptember 1-re hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója 1. kötet. Pest, 1872, 13. o. (A továbbiakban: Képviselőház 1872.); Az 1878. évi október hó 17-re hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója. Budapest, 1878, I. kötet, 46. o. (A továbbiakban: Képviselőház 1878.)

Kortársának, Mikszáth Kálmánnak az emlékei szerint felszólalásaiban „szép folyékony előadása, judiciziumának mélysége, logikájának gránit keménysége, ruganyos elméjének szétbontó és egybekapcsoló ereje csodálatos harmóniában érvényesült”²².

A kodifikációt nemcsak vezette, hanem jelentős részben maga végezte: az ő művei a polgári magyar igazságügyi szervezetet meghatározó alapvető törvényjavaslatok. E munkásságát később *Edvi Illés Károly* akként méltatta, hogy az „igazságszolgáltatás elválasztása a közigazgatástól, a független bíróságok s a bíróságtól független királyi ügyészség, valamint ezeket kiegészítőleg a [...] szabad ügyvédség szervezése nála nem ötletszerű, a viszonyok által fölszínre hozott, hanem a tudomány által megérlelt eszmék voltak, amelyeknek törvényhozási megvalósítását a jogállam fölépítéséhez szükséges alaposzlopoknak tekintette”²³.

A büntető törvénykönyv tervezetének kidolgozásával 1870 júniusában bízta meg Csemegit Horvát Boldizsár.²⁴

Ennek elvégzéséhez alapvető volt számára, hogy megkapta a korszakban meghatározó szerepet játszó Deák Ferenc támogatását. A kodifikációhoz kapcsolódóan később technikai feladatokat ellátó Fayer László emlékezése szerint, amikor a leglényegesebb kérdésekben a haza bölcsének „hozzájárulása megvolt, következett 1872-73-ban a végleges szöveg megállapítása”, hiszen „aki az akkori viszonyokat ismeri, tudja, hogy Deák hozzájárulása nélkül nem lehetett a büntetőtörvénykönyvet a képviselőháznak bemutatni”²⁵.

Csemegi e munkáját számos más feladata mellett végezte, mivel államtitkárként ellátta az IM igazgatását, az állami igazságügyi szervezet létrehozásával kapcsolatos teendőket. Így feladatát képezte az „első-fokú kir. bíróságok és a kir. ügyészség felállítása, a szervezés és az ezzel összekapcsolt felszerelés, valamint az új organismus által szükségessé vált törvényjavaslatok, szabályrendeletek és intézkedések elkészítése, illetőleg megtétele”. Ezeken túl ekkoriban mint a „legfontosabb és kivált a nemzetközi kérdésekben mint a kormány legbensőbb jogtanácsosa teljesít szolgálatokat”²⁶.

Mint a kodifikáció felelőse más tervezeteknél is közreműködött vagy azokat maga készítette. Ezek közül 1872 elején különösen sürgős feladatként kapta, hogy a január 1-jétől működő magyarországi törvényszékek számára – vonatkozó joganyag hiányában – kidolgozza a bűnvádi eljárás tervezetét. Ennek február

---

²² Mikszáth K.: Az én kortársaim, Budapest, 1904, 147. o.

²³ Edvi Illés K.: Csemegi Károly művei. Budapesti Hírlap, 1903. november 21., 2. o.

²⁴ Budapesti Közlöny, 1874. április 5., 624. o.

²⁵ Fayer L.: Deák Ferenc és a magyar büntető-törvénykönyv. Jogtudományi Közlöny, 1903. február 6., 50. o.

²⁶ Képviselőház 1872 irományai XX. kötet. Buda, 1874, 4. o.; Csemeghi K.: i. m. 377–378. o.

29-re tett eleget, így az akkori igazságügy-miniszter, *Bittó István* március 6-án beterjeszthette a Képviselőházhoz az indokolással ellátott törvényjavaslatot *A törvényszékek illetőségéhez tartozó bűnvádi eljárás ideiglenes szabályozásáról*. Bár elfogadására az országgyűlés áprilisi feloszlása miatt nem került sor, ennek ellenére e norma a gyakorlatban mint *Ideiglenes bűnvádi eljárási szabályok* (népszerű elnevezéssel *Sárga könyv*) 1900. január 1-jéig, az 1896:XXXIII. törvénycikkkel meghatározott *Bűnvádi perrendtartás* hatálybalépéséig alkalmazást nyert.²⁷

Ilyen körülmények között Csemegi kezdetben csak lassan haladhatott a büntető törvénykönyv kodifikációjával. Ennek elvégzéséhez alapot adott, hogy *„kitűnően ismerte a francia büntetőjogászokat és tőlük tanulta, mikép kell a törvény fogalmait a tudomány eredményeihez képest alkalmazni. Az olasz büntető-tudományt kiváló előszeretettel tanulmányozta [...] A németektől tanulta Csemegi a szabadságot és azt a kiváló érzeket, miként kell a kérdés mélyére hatni és azt minden oldalról megvilágítani.”* *Vámbery Rusztem* értékelése szerint tudásán túl Csemegi – életpályájából és helyzetéből fakadóan – amikor mint a *„48-as szabadságharc őrnagya és a kiegyezési kormány államtitkára, korának egész tudományos fegyverzetével vértelve megalkotta a politikai és gazdasági liberalizmus legális rendjének büntető kódexét, két nézőpontból indult ki. Egyik az egyéni szabadság lehető biztosítása volt, a másik a magyar állam közjogi szabadságának körülbástyázása a kiegyezés kereteiben.”*²⁸

Csemegi az állami igazságüggyel kapcsolatos legsürgősebb szervezési, igazgatási és egyéb feladatok elvégzése után más hivatali kötelezettségei alól felmentetett, s így a normaszöveget első ízben 1872 nyarán, Balatonfüreden vetette papírra, ahol *„szabadságidejének minden percét a büntetőcodex szerkesztésére fordította”*²⁹.

Az augusztusra elkészült tervezetet a kormány a közös uralkodóhoz, Ferenc Józsefhez terjesztette a *„monarchiában irányadóvá lett elvekkel”* összefüggésben, mivel a magyar kódex *„határozataiban, amennyiben a lajtántúli országokra vonatkoznak, a dualistikus elvből indulnak ki, amely szerint amaz országok minden más mint a közös alkotmány által megállapított viszonyban Magyarországgal szemben külföldnek tekintendők. Így például az osztrák tartományok biztonsága ellen intézett támadás ugyanazon törvényes szigorral büntettetik, mintha Magyarország ellen irányozva lett volna, minthogy a magyar polgár a pragmaticai sanctió és az 1867. évi 12. törvénycikk értelmében az egész monarchia területi épségét köteles megvédeni [...] A megbüntetendő*

²⁷ Az 1887. évi szeptember hó 26-ára hirdetett Országgyűlés Képviselőházának irományai XI. kötet. Budapest, 1889, 128. o.; Képviselőház 1869 irományai XV. kötet. Pest, 1872, 119–155. o.

²⁸ Jelentés. Budapesti Közlöny, 1874. április 5., 624. o.; Gyomai Zs.: A magyar büntetőtörvénykönyv negyedszázados jubileuma. Vasárnapi Ujság, 1905. szeptember 10., 594. o.; Vámbery R.: Csemegi Károly. Huszadik Század, 1926, 215. o.

²⁹ Képviselőház 1872 irományai XX. kötet, 4. o.; Csemegi K.: i. m. 377–378. o.

cselekvények itt megjelölt körébe nem esik azonban egy magyar polgár által esetleg az osztrák alkotmány vagy osztrák hatóságok ellen elkövetett támadás.” A megkapott szöveget a király „hosszabb érett megfontolás után jóváhagyta”, csupán néhány pont módosítását kívánva: így „különös büntető határozatok vétettek föl a javaslatba a királyi ház tagjainak megsértésére nézve”, mivel az eredeti szöveg szerint a sértetlenség joga kizárólag az uralkodót illette volna. A vallásháborgatásról szóló szakasznál pedig a büntetési tétel emelését várta el az uralkodó.³⁰

A kívánalmaknak megfelelően Csemegi a visszakapott szöveget 1873 nyarán – ezúttal a Margit-szigeten töltött szabadsága alatt – átírta. Miután a tervvel novemberre elkészült, ennek befejeztével egy terjedelmes indokolás kidolgozásához fogott, amelyen több mint egy évig dolgozott, minden szabad idejét a nagy műnek szentelve.³¹

Ekkor a sajtó útján a közvélemény is tájékoztatást kapott a készülő kódex főbb megoldásairól. E szerint az „az 1843-iki nevezetes büntető javaslattal” egyezve hármas felosztást tartalmaz, így szabályozza a „büntetteket és vétségeket, de a kihágásokat [...] külön törvénynek tartja fenn”, továbbá „nem tárgyalja azon büntetendő cselekményeket sem, melyek speciális üzleti törvények ellen követtetnek el”, valamint „tartalmazza a sajtó útján elkövetett büntetteket és vétségeket s azok büntetését”. A szankciók központjában a progresszív börtönrendszer áll. A szabadságvesztés kiszabására öt fokozatban kerülhet sor: „fegyház, mely élethosszig s illetőleg 2-15 évig tart; államfogház egy naptól 15 évig; börtön 1-10 évig; fogház 3 hótól 5 évig; elzárás 24 órától 1 évig”. Halálbüntetést kizárólag a király szándékos megölése által elkövetett felségsértés, továbbá gyilkosság esetén lehet alkalmazni. Ezeken túl létezik majd a meghatározott összegű pénzbüntetés, továbbá mellékszankcióként kiszabható hivatalvesztés, jogosultságok elvesztése, valamint a politikai jogok gyakorlásából való kizárás.³²

A tervezetet az 1874. július 23-án tartott minisztertanács elfogadta, felhatalmazva Pauler Gyula igazságügy-minisztert a királyi jóváhagyás megszerzése után a javaslatnak az Országgyűlés elé terjesztésére. Az uralkodói előszentesítés megtörténtével az általános részében az 1–124., míg különös részében a 125–453. §-okat tartalmazó október 28-i keltezésű normaszöveget a miniszter másnap benyújtotta a Képviselőházhoz, amely éljenzéssel fogadta ezt. Pauler ekkor kijelentette, hogy a „büntető-törvénykönyvnek fontosságát és nyomosságát, úgy hiszem, tárgya minden kétségen kívül helyezi. Az igazság és a társadalmi rend követelménye,

³⁰ A magyar büntető törvénykönyvről. Magyar Ujság, 1874. szeptember 10.

³¹ Csemeghi K.: i. m. 377–378. o.

³² A közélet szemléje benn és künn. Athenaeum, 1873. november 12., 2939–2940. o.

hogy a bűnesetek megfenyíttessenek; de mind a kettőnek az is a követelménye, hogy ez jog szerint és úgy történjék, hogy ezen fenyíték a társadalmi rendnek és az állam érdekeinek teljesen megfeleljen.” A javaslat az Igazságügyi Bizottsághoz utasított előzetes megtárgyalásra és véleményezésre. A továbbiakban azonban megvitatása elmaradt, mivel 1875. május 24-én az országgyűlés feloszlott.³³

A törvényjavaslatot az IM 1874-ben kiadta, s az indokolást is tartalmazó vaskos kötet serkentően hatott a magyar jogtudományra, számos írás jelent meg a büntetőjog tárgykörében a szaklapokban, az ügyvédi egyletekben pedig szakmai tanácskozásokat tartottak róla.³⁴

Ekkoriban, még az új képviselőházi választások előtt, 1875. május 30-án Csemegi pécskai kerületében nyilatkozott a törvényhozás előtt álló feladatokról, kijelentvén, hogy a büntetőkódex tervezete majd ki fog egészíttetni a kihágási (rendőri) törvénykönyvet, valamint a bűnvádi eljárást szabályozó javaslatokkal.³⁵

A továbbiakban a hozzá visszakérült törvényjavaslatot némileg újból átdolgozta. Ennek szakmai megvitatására az akkori igazságügy-miniszter, *Perczel Béla* a korabeli gyakorlati jogélet kiválóságaiból álló személyek részvételével 1875. augusztus 4-re értekezletet hívott össze. A napokig tartó tanácskozássorozaton a miniszteren és Csemegin kívül rész vett *Bónis Sámuel* legfőbb ítélőszéki tanácselnök, *Kozma Sándor* budapesti királyi főügyész, *Fabiny Teofil*, a budapesti ítélőtábla alelnöke, *Sárkány József* budapesti törvényszéki elnök, *Funták Sándor* ügyvéd, míg *Fayer László*, a budapesti egyetem jogi karának magántanára volt a jegyzőkönyvvezető.³⁶

Az elnöklő miniszter a tanácskozás elején kiemelte, hogy a tanácskozás célja főleg a törvénykönyv elveinek, megoldásainak megbeszélése, de a részletekről is szó eshet. A 16-ig tartott tanácskozás során a tervezet általános megítéléséként a korelnök *Bónis* leszögezte, hogy az „*alap, melyre ezen nagy gonddal készített*

³³ A javaslat szövegére lásd Képviselőház 1872 irományai XIX. kötet. Buda, 1874, 343–409. o.; az indokolásra XX. kötet 3–377. o. Képviselőház 1872 napló XIII. kötet. Buda, 1874, 137–138. o.

³⁴ Törvényjavaslat – A magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és a vétségekről. Budapest, 1874. Lásd például a Jogtudományi Közlöny 1874. novemberi–decemberi, 1875. januári–áprilisi számaiban a főszerkesztő, *D. S. (Dárdai Sándor)*, valamint a jogakadémiai, illetve egyetemi tanár *Kőrösi Sándor*, *Schniener Aladár* írásait; a Magyar Themis 1874–1875. évi számaiban *Csukássy Károly* cikksorozatát. A budapesti ügyvédegylet III. szakosztálya által a büntető-törvénykönyv javaslata tárgyában kiküldött bizottság jelentése. Magyar Themis, 1875. március 11., 59–62. o.

³⁵ A Hon, 1875. június 5., Esti kiadás

³⁶ A büntető törvénykönyv megvizsgálására összehívott bizottság 4-én tartá első ülését. Jogtudományi Közlöny, 1875. augusztus 11., 276. o.

munka fektetve van, a legcorrectebb, mert a hasznosságnak az igazsággal való párosítása által lehet csak egy tökéletes és célszerű büntető törvényt alkotni". A tanácskozás során kételyek merültek fel a tervezett fő szankció, a szabadságvesztés végrehajthatóságát illetően, mire Perczel leszögezte, hogy az „egész börtönrendszer csak fokozatosan lesz előállítható”: így „elfogadónak vélte a törvényjavaslat ebbeli határozmányait, mert egy ily nagy törvényt nem rövid időre, hanem évek hosszú sorára léptették életbe, és szükséges, hogy ha időközben börtönépületek emeltnének, azok a tudomány színvonalán álló rendszer szerint építtessenek”. A megvitátás eredményeként végül a „fejezetek beható tanácskozás után igen csekély szövegezési módosításokkal elfogadtattak”, befejeztével pedig a „tagok mindannyian meleg kézzorításokkal üdvözölték Csemegi államtitkárt, mint akit az oroszlanrész illet meg a javaslat elkészülésének érdeméből”. A tanácskozásokról egyébként mind a napi-, mind a szakajtó rendszeresen hírt adott, így az érdeklődők megismerhették a javasolt kódex megoldásait.³⁷

Időközben, 1875. augusztus 14-én Wenckheim Béla kormánya határozott számos más törvényhozási tárgy mellett a büntető törvénykönyv javaslatának az Országgyűléshez terjesztéséről.

Az új parlament augusztus 28-i összehívása után Csemegi a szeptember 17-i a minisztertanácsban előadta a tervezetet, amelynek elfogadását követően a királyi jóváhagyásra előterjesztés tétellett.

Az időközbeni miniszterelnöki váltás, Tisza Kálmán október 20-i kinevezése nem okozott törést a kodifikáció menetében. Az új kormány számos előterjesztése között az igazságügy-miniszeri posztját megőrző Perczel Béla az előszentesítést követően 1875. november 4-én aláírva, másnap beterjesztette a kódex javaslatát *A magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és a vétségekről* címmel a Képviselőházhoz, ennek általános része az 1–124., míg különös része a 125–460. §-okból állt. A munka az akkor Pauler Tivadar elnöklete alatt működő Igazságügyi Bizottsághoz utasítottatott további eljárásra. A következő hónapokban három kötetben napvilágot látott az országgyűlés irományai között a kódexjavaslat hatalmas terjedelmű indokolása is.³⁸

---

³⁷ Lásd például a korszak népszerű napilapja, A Hon 1875. augusztus 7-i, 11-i, 12-i, 13-i, 15-i, 17-i, 19-i számainak reggeli kiadásait, továbbá Jogtudományi Közlöny, 1875. augusztus 18., 283–284. o.; augusztus 25., 292. o.; szeptember 1., 293–294. o.

³⁸ A javaslat szövegére lásd Képviselőház 1875 irományai II. kötet. Budapest, 1876, 169–232. o.; Képviselőház 1875 naplója I. kötet. Budapest, 1876, 173. o. Az indokolás megjelent a Képviselőház 1875 irományai V. kötet. Budapest, 1876, 137–397. o. (1–125. §); VII. kötet. Budapest, 1876, 281–394. o. (126–246. §); IX. kötet. Budapest, 1876, 1–399. o. (247–459. §).

Az újabb javaslat IM általi közrebocsátása ismét megélnkítette a jogirodalmat, számos tanulmány jelent meg a szaklapokban, s Csemegi is közölte megoldásainak részleteit.³⁹

Az indokolás minden vonatkozásban kifejtette a javaslat egyes rendelkezéseit. Csemegi munkájához felhasználta korának teljes európai szakirodalmát: a francia, belga, német kódexek, angol, svájci, holland törvények, parlamenti dokumentumok, az olasz és osztrák javaslatok, német, francia, olasz, angol jogtudományi munkák, valamint magyar előzményként az 1843-as javaslat és hazai jogtudomány művei szerepeltek forrásai között. Azonban Csemegi, ha „*még oly alaposan tanulmányozta is a külföldi megoldásokat*”, nem utánozta azokat, hanem azokból egy szintézist hozott létre, „*egy pillanatra sem tévesztette szem elől a magyar nemzet különleges viszonyait*”⁴⁰.

Csemegi mindig öntudattal vallotta – mint a királynak írt levelében is 1898-ban megfogalmazta –, hogy a büntető törvénykönyv „*tervezetét és indokait egyedül én készítettem*”. A korabeli tekintélyes szaklap, a *Jogtudományi Közlöny* felelős szerkesztője, *Dárdai Sándor* szemére is vetette, hogy a „*most tárgyalás alatt levő s kétségtelenül tökéletesebb törvényjavaslat kirívó módon egyéni mű jellegét hordja magán, sőt e jellege bizonyos oldalról féltékenyen őriztetett*”. A későbbiekben is azok, akik a „*törvénykönyv indokolásának készítésével meg voltak bízva, ismételtelen kijelentették, hogy az ő dolgozatukból egy betű sem került az indokolásba; így nyilatkozott a büntető-törvénykönyv legkitűnőbb magyarázója, Edvi Illés Károly is, ki szintén megbízatást nyert az Indokolás egy részének elkészítésére*”⁴¹.

A számos kiváló jogászból – például *Szilágyi Dezső, Teleszky István, Chorin Ferenc, Hodossy Imre* – álló Igazságügyi Bizottságban a javaslatot Pauler adta elő, míg a megvitatás során a kodifikáció elkötelezett híve, Horvát Boldizsár elnökölt. A kormányt Perczel Béla, továbbá Csemegi Károly képviselte, aki számos alkalommal kifejtette nézeteit valamely vitatott intézmény kapcsán.

³⁹ Törvényjavaslat a magyar büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről. Budapest, 1875. Lásd például Zlinszky I.: A büntető törvényjavaslat. *Jogtudományi Közlöny*, 1875. augusztus 4., 261. o.; Kelemen I.: A börtönbüntetés a magyar büntetőtörvénykönyv javaslatában. *Magyar Igazságügy*, 1876, V. kötet, 5. füzet, 359–379. o.; Illés K.: A vagyoni elleni büntettekről. Tanulmány, tekintettel a magyar büntetőtörvénykönyv javaslatára. *Magyar Igazságügy*, 1876, VI. kötet, 2. füzet, 99–112. o.; Löw T.: Mellékbüntetés és jogkövetkezmény. *Magyar Igazságügy*, 1876, VI. kötet, 3. füzet, 136–161. o.; Csemegi K.: A vagyoni büntettek és vétségek. *Magyar Igazságügy*, 1876, VI. kötet, 4. füzet, 203–229. o.

⁴⁰ Gyomai Zs.: i. m. 594. o.

⁴¹ Edvi Illés K. – Gyomai Zs.: Csemegi Károly művei II. kötet. Budapest, 1904; Dárdai S.: i. m. 125. o., 36. jegyzet

A bizottság hónapokon át, 1876. április 3. és december 16., majd 1877. január 18. és szeptember 15. között 58 napig tárgyalta a művet, minden szakaszát alaposan kielemezve, némelyeket átfogalmazva. A tanácskozások során szakértőként hallgatták meg Kozma főügyészt, *Tauffer Emil* lipótvári fegyházigazgatót, a börtönügy kiválóságát, továbbá a munkácsi fegyintézetet vezető *Zobel Pált*. A bizottsági tanácskozásokról folyamatosan tudósított a szakajtó, így az érdeklődők figyelemmel kísérhették a javaslat szövegével kapcsolatos véleményeket, érveket, ellenérveket, a megfogalmazások változásait.⁴²

Munkáját befejezve az Igazságügyi Bizottság jelentést tett a Képviselőháznak, ebben kijelentette, hogy a *„kormány által beterjesztett javaslatot a hozzá csatolt alapos és kimerítő indokok alapján általánosságban elfogadta, mert mind alapelveit, mind rendszerét helyeseknek, az igazság és büntetőügyi politika követelményeinek megfelelőeknek találta”*. A javasolt megoldások legnagyobb részével egyetértett, némely vonatkozásban viszont átdolgozta és szerkesztette a szöveget, amelynek terjedelme így 485 paragrafusra nőtt, s azok sorrendje és szövegezése is részben megváltozott, általános része az 1–125., míg különös része a 126–485. §-okat foglalta magában.⁴³

A Képviselőházhhoz benyújtott átszövegezett javaslat tárgyalása 1877. november 22-én kezdődött meg. Előterjesztésének bevezetésében Perczel Béla igazságügy-miniszter kitért az 1843-as javaslat árnyékára, leszögezve, hogy egy teljesen új kódex megalkotására van szükség, mivel az elmúlt évtizedekben az *„emberi ész és a sohasem szünetelő tudományok kutatás nevezetesen előbbre vitte a büntetőjogi tudományt is”*. A továbbiakban azon kérdések feltételével vezette be a javaslatot, miszerint határozni kell arról, helyes-e a bűncselekmények hármass felosztása, a különös rész szerkezete, a területi elvnek a személyivel való ötvözése, a sajtóbűncselekmények a Btk.-ba valók-e, szükséges-e büntetési minimum meghatározása, kellenek-e mellékbüntetések, helyes-e a szabadságvesztés fokozatos rendszere, továbbá a feltételes szabadság. Ezt követően bizottsági előadóként Pauler Tivadar kijelentette, hogy az *„államnak közbiztonsága, a polgárok szabadsága és vagyona nagyrészt azon elvektől függ, melyek a büntetőtörvénykönyvben jutnak uralomra; azon szabályoktól függ, melyek meghatározzák a büntetendő cselekmények körét, tényálladékat, az alkalmazandó büntetéseknek nemét és mértékét”*.

---

⁴² Lásd például Dárdai S.: A börtönrendszer kérdése a jogügyi bizottságban. *Jogtudományi Közlöny*, 1876. április 14., 125–126. o.; Molnár A.: A büntető törvényjavaslat tárgyalása. *Magyar Igazságügy*, 1876, V. kötet, 5. füzet, 380–402. o.; 1876, VI. kötet, 6. füzet, 445–455. o.; 1877, VII. kötet, 3. füzet, 257–273. o.

⁴³ Képviselőház 1875 irományai XIX. kötet. Budapest, 1877, 229–375. o.

Majd részletesen kifejtve a bizottság álláspontját a javaslatban foglaltakról, elfogadásra ajánlotta azt.⁴⁴

A Képviselőház az általános vitát két nap alatt folytatta le, amelynek során a felszólalók pártállástól függetlenül szükségesnek tartották a büntető törvénykönyv megalkotását. Míg a szabadelvű, kormánypárti képviselők támogatólag beszéltek, amit jellemez azon hozzászólás, miszerint a *„beterjesztett büntető-törvénykönyvi javaslatban – tekintettel a büntető anyagi jogra – a baj gyökeres orvoslásának módját feltalálom –, a sok gonddal és alapos tudománnyal készített indokláshoz pedig alig tudunk valami újat hozzáadni”*. Az ellenzéki, függetlenségi párti szóonokok viszont általánosságban elsődlegesnek tartották volna az eljárási jog kodifikációját, kárhoztatták az általuk elítélt kiegyezés figyelembevételét a javaslat megoldásaiban, hiányolták a mű magyar jellegét, így annak tárgyalását nem tartották aktuálisnak. A részleteket illetően kifogásolták, hogy *„számos hiányokat és hibákat tartalmaz ezen különben nagy gonddal szerkesztett javaslat”*, mint a halálbüntetés fenntartását, a szankciók szigorúságát, a büntetési minimumok meghatározását.⁴⁵

Csemegi Károly az általános vita végén felszólalva leróta tiszteletét az 1843-as javaslat előtt, de afölött már eljárt az idő. Kifejtette, hogy az anyagi jog szabályozása az elsődleges, mivel a *„büntető eljárásnak nincs egyéb célja, mint cselekvésbe hozni, activálni magát az egész anyagi törvénykönyvet”*, ezért *„meg kell előbb határozni a büntetendő cselekmény tényálladékát”*. A hazai jelleg hiányával kapcsolatos észrevételeket visszautasította, hiszen a *„nemzeti büntettek a civilizáció nivellisációjá folytán lassankint eltűnnek”*, így *„másként kell-e a magyar lopást definiálni mint a német lopást?”*. A kifogásolók pedig *„nem is jelezték azt, minek kellene hát lennie, hogyan kellene csinálnunk azt, hogy a büntető törvény magyar legyen?”*. Miatán beszédében helyesbítette a korábbi felszólalók tévedéseit, *„absurdumait”*, mint például a gondatlan cselekmény kísérletét, a Képviselőház a törvényjavaslatot a részletes tárgyalás alapjául elfogadta.⁴⁶

A részletes vita már másnap, november 24-én megkezdődött, és több részletben, 13 napon át, 1878. január 18-ig folytatódott. A részvételre a miniszter a *„szükséges felvilágosítások adása végett Csemegi Károly államtitkár t. képviselő urat bízta meg”*. A vita során számos képviselő szólalt fel, pártolva vagy kifogásolva valamely rendelkezést. A legtöbb szó a szankciók minimumáról, a halálbüntetésről, valamint a politikai bűncselekményekről esett. Csemegi felszólalásaiban,

⁴⁴ Képviselőház 1875 naplója XIII. kötet. Budapest, 1877, 268–270. o.

⁴⁵ Uo. 277–291., 293–308. o.

⁴⁶ Uo. 308–312. o.

válaszaiban bemutatta a hazai jogtörténeti fejlődést, kifejtette az adott intézményt. Számos alkalommal hivatkozott az európai országok joggyakorlatára, általában a német, francia, osztrák megoldásokat felidézve. Megszólalásai tele voltak az eredeti latin, német, francia, olasz nyelvű idézetekkel, amelyeket szabadon adott elő. A képviselőházi munkát bemutató sajtótudósítás szerint felszólalása „nagy tetszésben részesült, amit a beszéd oratori szerkezete, szakmai tartalma s az ékes előadás egyaránt megérdemelt”⁴⁷.

A Képviselőház végül is csekély módosításokat tett az eléterjesztett szövegen. Az így kialakult anyagot az Igazságügyi Bizottság 1878. január 11-i jelentésével véglegesítette, és másnap betervezte a plénumhoz. A képviselők január 15-én foglalkoztak ezzel, majd január 18-án harmadszori felolvasásban a büntettekről és vétségekről szóló törvényjavaslatot „Elfogadjuk!” felkiáltással megszavazták.⁴⁸

Ezt követően a Főrendi Ház az elfogadott javaslat általános és részletes vitáját öt nap alatt, február 18-án, 20-án, 21-én, 22-én, 23-án folytatta le. Az első napon Perczel miniszter általános bevezetőt tartott a kodifikáció indokoltságáról, kihangsúlyozva, hogy a javaslat az „igazságot és a jogos érdekek oltalmazását” vette fel alapul, majd bejelentette, hogy a „kormány részéről felvilágosítások megadásával Csemegi Károly államtitkár van megbízva”.⁴⁹

A vitában a szöveg kapcsán elismerést kapott a „törvényjavaslatához csatolt igen terjedelmes indoklás, mely nagy tanulmánnyal és ritka szorgalommal van összeállítva, hivatva van [...] a maga rendszerében, complexumában és egyes részleteiben megvilágítani, annak helyességét kimutatni”. A tárgyalás során a legtöbb kritika a halálbüntetés fenntartását érte. Csemegi erre hatalmas beszédben reagálva – történeti, nemzetközi, kriminológiai, statisztikai, jogi érveket felvonultatva – indokolta a legsúlyosabb büntetést, kihangsúlyozva miszerint a javaslat a „fokozatos abolíciót fogadta el, de ezt oly kiterjedésben, oly következetesen, oly hatállyal tette, hogy azt merem állítani, hogy a létező törvények és törvényjavaslatok között, melyek a halálbüntetést még fentartják, egyetlen egy sincs, mely Magyarországnak e tekintetben humanisticus intézkedését felülmúlná”. A főrendek többsége el is fogadta

⁴⁷ Lásd az 1877. november 24., 26., 27., 28., 30., december 1., 3., 4., 17., 1878. január 12., 15-én folyt tárgyalásokra Képviselőház 1875 naplója XIII–XIV. kötetét. Budapest, 1877, 1878. Fővárosi Lapok, 1877. november 24.

⁴⁸ Képviselőház irományai 1875, XXI. kötet. Budapest, 1878, 251–253. o.; Képviselőház 1875 naplója XIV. kötet. Budapest, 1878, 224. o.

⁴⁹ Az 1875-ik évi augusztus hó 28-ára kihirdetett Országgyűlés Főrendi Házának naplója II. kötet. Budapest, 1878, 277–302., 303–332., 333–356., 357–383., 384–411. o. (A továbbiakban: Főrendi Ház 1875.)

a halálbüntetést, de végrehajtásaként nyaktiló helyett akasztófa alkalmazását előírva. Ezen túl néhány kisebb módosítást tettek a szövegben.

A Főrendi Ház tárgyalását követően az anyag ismét az Igazságügyi Bizottsághoz került, amely a javaslat szövegébe szerkesztve a módosításokat, azokat a Képviselőház 1878. március 27-én elfogadta. Mindezek eredményeként a kódex végleges szövegét a Főrendi Ház április 1-jén, míg a Képviselőház április 8-án szavazta meg. Az uralkodói szentesítés május 27-én történt Schönbrunnban, s ezt követően az Országgyűlés mindkét házában 29-én 1878:V. tc.-ként kihirdetést nyert *A magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről*.⁵⁰ A kódex szövege ezután jelent meg folytatásokban a hivatalos lap június 1-jei számával kezdődően.⁵¹

E napokban jelent meg a *Budapesti Közlönyben* az a közlemény, amely szerint a király – a minisztertanács még 1877. december 23-án hozott határozatának megfelelően és 1878. május 23-i javaslata alapján – az *„igazságszolgáltatás terén, jelesül a büntető-törvényjavaslat szerkesztése körül szerzett kitűnő érdemei elismeréséül”* Csemegi Károly igazságügy-minisztériumi államtitkárnak május 31-én a Monarchia legmagasabb polgári – általa elnyerhető – kitüntetését, a Szent István Rend középkeresztjét adományozta.⁵²

Az új magyar büntetőjog trichotóm rendszerére vonatkozó másik Csemegi-féle törvényjavaslatot a nagy kódex megszavazása után, 1878. április 30-án *A magyar rendőri büntető törvénykönyv* címmel terjesztette a Képviselőház elé a kormány. Ennek indokolása leszögezte, hogy a *„büntető törvények nincsenek kimerítve a büntettek és vétségek”* által, mivel *„van még egy külön csoportja a cselekvéseknek és a mulasztásoknak, melyeket büntetés terhe alatt tiltani, vagy melyeknek teljesítését büntetési sanctió mellett rendelni a társadalmi rend, a polgárok nyugalma, a személy- és a vagyonbiztonság követelik. E csoportot képezik a rendőri kihágások.”* A javaslatot azonban az országgyűlés feloszlása miatt nem tárgyalták. Az új parlament összeülte után a javaslatot 1879. január 20-án terjesztette a Képviselőház elé az ismét igazságügy-miniszter Pauler Tivadar. Ennek elfogadását és szentesítését követően 1879:XL. tc.-ként nyert kihirdetést *A magyar büntető törvénykönyv a kihágásokról*.⁵³

⁵⁰ Képviselőház 1875 naplója XVI. kötet. Budapest, 1878, 187–203., 381–386. o.; XVII. kötet. Budapest, 1878, 74–75. o.; Főrendi Ház 1875 naplója II. kötet. Budapest, 1878, 436–441., 523–524. o.

⁵¹ Lásd a Budapesti Közlöny 1878. június 1–22. számaiban.

⁵² Budapesti Közlöny, 1878. június 4., 4010. o.; Makai Á. – Héri V.: Kereszt, érem, csillag. Helikon Kiadó, Budapest, 2002, 24. o.

⁵³ Képviselőház 1875 irományai XXV. kötet. Budapest, 1878, 147–172. o.; Az 1878. évi október hó 17-re hirdetett Országgyűlés Képviselőházának irományai I. kötet. Budapest, 1879, 337–365. o.

Csemegi Károly ennek megvitatásában már nem vett részt, mivel 1878. szeptember 12-én a király államtitkári hivatalából „*saját kérelmére, kitűnő szolgálatainak elismerésével*” felmentette, és őt a Curia legfőbb ítélőszéki osztályához tanácselnökké kinevezte.⁵⁴

A Csemegi Károly által kidolgozott művek *A magyar büntető-törvénykönyvek (1878:V. törvénycikk és 1879:XL. törvénycikk) életbeléptetéséről* szóló 1880:XXXVII. tc. alapján az év szeptember 1-jén léptek hatályba, évtizedekre meghatározva a tételes jogot és a hazai büntetőjog-tudományt.

A kódexek nemzetközi ismertetésére is sor került. Az 1878:V. tc. szövegét kihirdetése után az IM kiadta németül, hiszen annak fontossága volt a Monarchia másik felében is. Ennél többet tett a megismertetésért *Salomon Mayer*, a bécsi egyetem büntetőjogász-professzora, aki az indokolásos anyagot bocsátotta közre művében. (Az 1880. december 20-i kormányülés ezért javasolta részére a „*magyar büntető törvénykönyv ismertetése körül szerzett érdemeiért*” a legfelsőbb elismerés kifejezését, amelynek az uralkodó 1881. február 22-én eleget is tett.) Néhány év múlva, 1885-ben a francia kormány adta ki a magyar büntető törvénykönyveket.⁵⁵

Így joggal jelenthette ki Csemegi Károly élete végén a hivatkozott királyi levelében, hogy „*mindazt, amit egy életen keresztül a legnagyobb buzgalommal folytatott tanulás és az ekként gyűjtött [...] tudomány, lelkesült ügyszeretet mellett a közszolgálat érdekében tenni képes, mindazt [...] amelyben Hazámat szolgálni szerencsés valék, [...] ernyedetlenül, örömmel, önzetlenül – és szerénytelenség nélkül merem mondani – nem minden siker nélkül megtettem*”.⁵⁶

Irodalom

Balogh E.: Egy elfelejtett büntető-törvény tervezet. In: *Győri tanulmányok 20. kötet*. Győr, 1998, 73–84. o.

Beccaria, C.: *Büntett és büntetés*. Budapest, 1967

---

⁵⁴ Budapesti Közlöny, 1878. szeptember 22., 6985. o.

⁵⁵ Das ungarische Strafgesetzbuch über Verbrechen und Vergehen: (Gesetzartikel V vom Jahre 1878.). Budapest, 1878; Das ungarische Strafgesetzbuch über Verbrechen und Vergehen. In seinen leitenden Grundsätzen dargestellt von Dr. S. Mayer, Wien, 1878; Budapesti Közlöny, 1881. március 1., 1. o.; Martinet, G. – Daresté, P.: Code pénal hongrois des crimes et des délits (28 mai 1878) et Code pénal hongrois des contraventions (14 juin 1879). Paris, MDCCCLXXXV.

⁵⁶ Edvi Illés K. – Gyomai Zs.: i. m.

- Bónis Gy.:** *A magyar büntetőtörvénykönyv első javaslata 1712-ben.* Budapest, 1934
- Buvár (szerk.):** *Szegedi bűnkrónika.* Pest, 1870
- Csapó Cs.:** *Ráday Gedeon és a szegedi királyi biztosság – A „betyárvilág felszámolása”.* Pécs, 2007
- Csemegi K.:** A vagyoni büntettek és vétségek. *Magyar Igazságügy*, 1876, VI. kötet, 4. füzet
- Dárdai S.:** A börtönrendszer kérdése a jogügyi bizottságban. *Jogtudományi Közlöny*, 1876. április 14.
- Deák Z.:** Csemegire emlékeztek Kecskeméten. *Jogtörténeti Szemle*, 2015/4.
- Edvi Illés K.:** Gróf Ráday Gedeon. *Jogállam*, 1902/2.
- Edvi Illés K.:** Csemegi Károly művei. *Budapesti Hírlap*, 1903. november 21.
- Edvi Illés K. – Gyomai Zs.:** *Csemegi Károly művei II. kötet.* Budapest, 1904
- Fayer L.:** *A magyar büntetőjog kézikönyve 1. kötet.* Budapest, 1895
- Fayer L.:** *Az 1843-iki büntetőjog javaslatok anyaggyűjteménye I. kötet.* Budapest, 1896
- Fayer L.:** Deák Ferencz és a magyar büntető-törvénykönyv. *Jogtudományi Közlöny*, 1903. február 6.
- Gál L.:** *Javallat – Az első erdélyi magyar nyelvű büntető törvénykönyv-tervezet 1839.* Budapest, 1992
- Gyomai Zs.:** A magyar büntetőtörvénykönyv negyedszázados jubileuma. *Vasárnapi Ujság*, 1905. szeptember 10.
- Hahner P.:** *A nagy francia forradalom dokumentumai.* Budapest, 1999
- Hajdu L.:** *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet.* Budapest, 1971
- Illés K.:** A vagyon elleni büntettekről. Tanulmány, tekintettel a magyar büntetőtörvénykönyv javaslatára. *Magyar Igazságügy*, 1876, VI. kötet, 2. füzet
- Kassay A.:** *Magyar büntető törvények s bűnvádi eljárás az Országbírói Értekezlet szabályai szerint.* Pozsony, 1862
- Kelemen I.:** A börtönbüntetés a magyar büntetőtörvénykönyv javaslatában. *Magyar Igazságügy*, 1876, V. kötet, 5. füzet
- Löw T.:** A magyar büntető-törvénykönyv javaslatának előterjesztése. *Magyar Igazságügy*, 1874, II. kötet, 6. füzet
- Löw T.:** Mellékbüntetés és jogkövetkezmény. *Magyar Igazságügy*, 1876, VI. kötet, 3. füzet
- Makai Á. – Héri V.:** *Kereszt, érem csillag.* Budapest, 2002
- Martinet, G. – Dareste, P.:** *Code pénal hongrois des crimes et des délits (28 mai 1878) et Code pénal hongrois des contraventions (14 juin 1879).* Paris, MDCCCLXXXV.

Mezey B.: Egy jogászkarrier a 19. században. In: **Mezey B. (szerk.):** *A praxistól a kodifikációig – Csemegi Károly emlékére (1826-1899)*. Budapest, 2001, 9–23. o.

Mikszáth K.: *Az én kortársaim*. Budapest, 1904

Molnár A.: A büntető törvényjavaslat tárgyalása. *Magyar Igazságügy*, 1876, V. kötet, 5. füzet; 1876, VI. kötet, 6. füzet; 1877, VII. kötet, 3. füzet

Nánási L. – Deák Z.: A román büntető törvénykönyv – magyarul. *Magyar Jog*, 2018/5.

Nánási L.: Büntetőjog. In: **Veress E. (szerk.):** *Erdély jogtörténete*. Forum Iuris, Kolozsvár, 2018, 306–311., 317. o.

Pauler T.: *Büntetőjogtan 1-2*. Pest, 1864, 1869, 1872

Schnierer A.: A büntetőjog világtörténeti fejlődésének vázlata. *Jogtudományi Közlöny*, 1873. január 28.

Sebestyén I.: *Csemegi Károly jogtudós életpályája és munkássága*. Oppidum, Csongrád, 1996

Szlemenics P.: *Magyar fenyítő törvénykönyv. Az 1872. évig a büntető törvényekre és gyakorlatra vonatkozólag, némely intézkedések tárgyában keletkezett legújabb törvények és ministeri rendeletekkel bővített kiadás*. Pest, 1872

Szokolay I.: *Az új osztrák büntető törvénykönyv magyarázata*. Pest, 1852

Vámbéry R.: *Csemegi Károly. Huszadik Század*, 1926

Varga E.: *A királyi curia 1780-1850*. Budapest, 1974

Zlinszky I.: A büntető törvényjavaslat. *Jogtudományi Közlöny*, 1875. augusztus 4.

A kapcsolati erőszak bűncselekményének jogalkalmazási gyakorlata – a jogerős ítéletek tanulságai

A tanulmány bemutatja a Btk. 212/A §-ában szabályozott kapcsolati erőszak bűncselekményének gyakorlati alkalmazását, összekötve ezt a kapcsolaton belül megvalósuló egyéb bűncselekmények elhatárolási nehézségeivel, a halmazati és minősítési problémákkal. Az OKRI kutatása arra vállalkozott, hogy elemezze és végigkövesse egy ilyen cselekmény bejelentésétől/feljelentésétől az elmarasztalójogerős ítéletig terjedő folyamatot. A tanulmány első részében az új, előzmény nélküli, önálló bűncselekmény lényegi sajátosságai jelennek meg, majd az aktavizsgálatok tapasztalatain keresztül az elmúlt három év joggyakorlata rajzolódik ki számos aspektusból: a cselekmények minősítése és azok következményei, a sértettek és a vádlottak jellemzői, a jogerős elítélések és a felmentések aránya mögött húzódó, az életszerűség talaján álló bírói mérlegelés, vagy éppen a közvetett tanúk és bizonyítékok kulcsszerepe. A vizsgálat kiemelt jelentőségét az adta, hogy az elmúlt öt évben nem készült még olyan átfogó kutatás, amely az új, előzmény nélküli, önálló bűncselekményi tényállás tényleges joggyakorlatát mutatná be országos teljes mintán a jogerős elítélések tükrében.

Bevezetés

Tényként rögzíthető a vizsgált esetek alapján, hogyha elcsattan egy-egy pofon, abból elég hamar több is lesz. Hol ezért, hol azért. Senki sem rongybaba vagy szexuális segédeszköz, amit a másik fél kedvére használhat, így mindenkinek felelősséget kell vállalnia a tetteiért, ami alól nem lehet mentség és kibúvó a drog vagy az alkohol sem – sőt a következetes bírói gyakorlatban mindezek súlyosító tényezők.¹

„Annyira szeretlek, nem tudok nélküled élni!” – mondja a vádlott, majd megüti, megrugdálja a társát. De miféle szeretet ez? Az összetartozás ily módon való kifejezése elég jól leplezi a szeretetet, a bűncselekmény alapvető jellemzője mégis ez. A kapcsolati erőszak bűncselekményét elkövetők esetében nem feledhetjük azt, hogy itt nem egyszeri indulatkezelési problémákról van szó, hanem

---

¹ Vedd észre, ha valami nincs rendben! Ökumenikus Segélyszervezet, <https://www.segelyszervezet.hu/hu/veddeszrekampany>

egy folyamatos viselkedési modellről, még hozzá úgy, hogy lehetőség szerint tanúk nélkül vigyék véghez, kitolva ezzel a felelősségre vonás időpontját, és megnehezítve a bizonyítást.²

A család szerepe és megítélése az utóbbi évtizedekben jelentős változásokon ment keresztül, mára már büntetőjogi eszközökkel is kifejezésre jut, hogy a családnak döntő hatása van a szocializációs folyamatokra, az egyén értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődésére – ezért annak összes tagját fokozott védelem illeti meg. A családi minták és modellek születéstől kezdve hatnak, az érzelmi kapcsolatok sajátossága miatt mély nyomokat hagynak, és általában egész életünkben elkísérnek.³

A vizsgált időszak a 2015. január 1. és 2017. december 31. közötti három teljes év volt. Az ország egészét érintően, teljeskörűen megtörtént az ügyészégi és nyomozó hatósági iratok feldolgozása: 443 vádlott vonatkozásában 441 nyomozati irat, 441 első- és 115 másodfokú ügyészégi irat, összesen: 556 ügyirat. A bűnügyi statisztika szerint több megyében⁴ rendkívül alacsony számban fordul elő kapcsolati erőszak, ezért az új bűncselekmény „láthatatlanságára” figyelemmel további 95 olyan bűnügyet is hozzárendeltem az aktavizsgálathoz, amelyben „sima” súlyos testi sértésnek [Btk. 164. § (3) bekezdés] minősítették a hozzátartozó bántalmazását. A kutatás során így mindösszesen 651 akta feldolgozására került sor. Ezen túlmenően kérdőíves adatgyűjtés segítségével (90 fő) az ország valamennyi pontjáról sikerült felmérni ügyész kollégáink véleményét és javaslatait, ennek összesített eredményei pedig érdekes, tanulságos és elgondolkodtató eredményt hoztak amellet, hogy irányítúként szolgálhatnak a jövőre.

A kapcsolati erőszak bűncselekményének lényege

A *Kutatási jelentés*⁵ a dogmatikai elemzésen túlmenően – jogesetekkel alátámasztva – részletesen tartalmazza egyebek mellett a jogalkalmazói dilemmákat (tények vagy tévhitek), a hozzátartozók sérelmére elkövetett egyéb bűncselek-

---

² Garai R.: A fátyol túoldalán: szeretet vagy kilátástalanság? KRE-DIt, 2018/2. <http://www.kredit.hu/tanulmanyok/garai-renata-a-fatyol-tuloldal-an-szeretet-vagy-kilatastalansag/>

³ Domokos A. – Nemes Zs. – Havasi S.: A családon belüli erőszak büntetőjogi és társadalmi megítélése. Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest, 2017, 8. o.

⁴ Baranya 3/3 év, Békés 5/3 év, Fejér 8/3 év, Heves 1/3 év, Komárom-Esztergom 3/3 év, Nógrád 8/3 év, Vas 4/3 év, Veszprém 10/3 év, Zala 6/3 év.

⁵ A kapcsolati erőszak bűncselekményének jogalkalmazási gyakorlata. OKRI 2018/III.B/1.28. számú kutatási jelentés.

mények halmazati, minősítési és elhatárolási kérdéseit, a nyilvánvalóan torz statisztikai mutatókat, az életszerű bírói mérlegeléseket és a közvetett bizonyítékok kulcsszerepét, a féltékenység és az indulatok kölcsönhatását, vagy éppen a szakági együttműködés fontosságát; ezért jelen írásom csak a legsúlyosabb félreértésekre fókuszál.

A magánindítványos és szubszidiárius (1) bekezdés

A kapcsolati erőszak bűncselekményében már a tényleges fizikai bántalmazást megelőző olyan cselekmények szankcionálása is megjelenik, amelyek eddig nem szerepeltek a Btk.-ban. A törvény a *testi sértés szintjét el nem érő*, de az emberi méltóságot súlyosan sértő erőszakos magatartásokat, és a gazdasági ellehetlenítést is büntetni rendeli, fizikai bántalmazás e körben szóba sem jöhet.

Alapvetésként kell rögzíteni, hogy a bűncselekményi tényállásnak csak és kizárólag az (1) bekezdése magánindítványos⁶ és szubszidiárius.⁷ Ha a hozzátartozó sérelmére – legalább két alkalommal – tettelegességre (könnyű testi sértésre vagy annak minősített eseteire, súlyos testi sértésre), tetteleges becsületsértésre, személyi szabadság megsértésére vagy kényszerítésre kerül sor, nem a sértett dönt a büntetőeljárás megindításáról, annak lefolytatása hivatalból kötelező. Magánindítványon nemcsak az előterjesztésére jogosult feljelentését kell érteni, hanem *bármely olyan nyilatkozatát*, amely szerint az elkövető büntetőjogi felelősségre vonását kívánja.⁸

Az (1) bekezdés a) pontja a szóbeli-lelki bántásokat, az emberi méltóságot mint az egyik legfontosabb alapjogot súlyosan sértő, megalázó és erőszakos magatartásokat szankcionálja. Ez az *erőszakos magatartás azonban nem lehet testi sértést okozó (vagy annak kísérletét megvalósító) bántalmazás, és nem valósíthat meg tetteleges becsületsértést sem*, mert ez esetben a cselekmény már a (2) bekezdés szerinti minősül.⁹ E fordulatnak kísérlete nincsen, az erőszakos magatartás ugyanis a dolog elleni erőszak alkalmazásának kísérletét vagy az azzal való fenyegetést átfogja, s ezzel befejezett.¹⁰ Az (1) bekezdés b) pontja már eredményt is

---

⁶ Btk. 212/A § (4) bekezdés.

⁷ Súlyosabb bűncselekmény itt természetesen a kapcsolati erőszak (2) bekezdése szerinti cselekmény valamelyike is.

⁸ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (új Be.) 378. § (2) bekezdés.

⁹ Erőszakos magatartásnak minősül a más személyre gyakorolt támadó jellegű fizikai ráhatás is, abban az esetben is, ha az nem alkalmas testi sérülés okozására. Btk. Értelmező rendelkezések 459. § (1) bekezdés 4. pont.

¹⁰ Karsai K. (szerk.): Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez. Complex Kiadó, Budapest, 2013, 445. o.

tartalmaz: a befejezettséghez itt az szükséges, hogy a sértett súlyos nélkülözése következzen be az elkövető magatartása folytán, ennek hiányában kísérlet állapítandó meg.¹¹ Súlyos nélkülözésről akkor beszélhetünk, ha a vagyon elvonása folytán a sértett az elemi létszükséglet kielégítéséhez szükséges javakban (táplálkozás, ruházkodás, tisztálkodás, szálláslehetőség) szenved hiányt. Ha az eredmény bármely okból elmarad, kísérlet állapítandó meg.¹²

Officialitás – a bűncselekmény (2) bekezdése

Az ügyészség és a nyomozó hatóság a tudomására jutott közvadra üldözendő bűncselekmény miatt hivatalból megindítja a büntetőeljárást¹³, ezeknél a cselekményeknél a sértett ezt ellenző nyilatkozata közömbös és irreleváns.

A Btk. 212/A § (2) bekezdése értelmében, aki rendszeresen követ el könnyű testi sértést vagy annak minősített eseteit, tetteles becsületsértést, súlyos testi sértést, személyi szabadság megsértését vagy kényszerítést a törvényben meghatározott, és egyébként igen széles spektrumot felölelő hozzátartozói kör sérelmére, megvalósítja ezt a bűncselekményt.

E fordulatok nem sajátképi különös bűncselekmények, a (2) bekezdés tulajdonképpen a tényállásban felsorolt „közönséges” bűncselekmények – másol kodifikált – minősített esetének tekinthető. A stádiumok specialitását az adja, hogy az alapul fekvő bűncselekmények kísérlete is a kapcsolati erőszak befejezett alakzatát hozza létre. A rendszeres elkövetés követelményéből kiindulva leginkább annak van gyakorlati jelentősége, hogy ha például testi sértési vagy kényszerítési cselekményekből egyesek befejezett, más cselekmények pedig csak kísérlet szakába jutnak, ilyenkor a kapcsolati erőszak befejezetten megvalósul.¹⁴ Ugyanazon sértett esetén közömbös, hogy az elkövetés nem azonos, hanem különböző tényállásokat merít ki (így például egyszer tetteles becsületsértést, máskor könnyű testi sértést), azonban ha ezek közül valamelyik súlyosabban minősül, akkor egységesen a súlyosabban minősülő fordulatot kell megállapítani [Btk. 212/A § (2) bekezdés b) pont].¹⁵ Figyelemmel kell lenni arra is, hogy amennyiben a bűncselekménynek több különböző sértette van, és

---

¹¹ Lajtár I.: A gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmények. In: Polt P. (főszerk.): Új Btk. Kommentár 4. kötet. Különös rész. XX. fejezet. Nemzeti Közszolgálati és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013, 80. o.

¹² Complex Jogtár/Adatbázisok/KJK-Kommentárok, modulok/Büntetőjog/Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz (2012)/Btk. 212/A §-ához

¹³ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (új Be.) 4. § (1) bekezdés.

¹⁴ Karsai Krisztina (szerk.): i. m. 446. o.

¹⁵ Lajtár I.: i. m. 80–82. o.

mindegyik tekintetében megvalósul a bűncselekmény (például a hozzátartozó és a gyermek sérelmére is), a kapcsolati erőszak megállapítására (önmagával) halmazatban kerül sor.¹⁶

Minősítési, halmazati, elhatárolási kérdések

a) A „rendszeresség” a Btk.-ban több helyen is szerepel¹⁷, és bár fogalmát a törvény nem határozza meg, gyakorlata mára kialakult. A törvényhelyhez fűzött indokolás, a többkötetes *Új Btk. Kommentár*¹⁸, sőt már a Kúria is leszögezte¹⁹: a rendszeresség legalább két elkövetés esetében is megállapítható. A bűncselekményi tényállás egészén átívelő „rendszeresség” értelmezése az első és egyik legfontosabb teendő az ügyben való továbblépéshez, a nyomozás/vádemelés irányának meghatározásához. Azonos fogalmak egymástól eltérő értelmezésének tilalma ellenére az országban számottevő eltérések tapasztalhatók, mindez pedig a sértettek számára azt üzeni, hogy nem mindegy, melyik megyében és ki elé kerül az ügyük, mert a cselekmény megítélése nagymértékben különböző lesz.

A jogbiztonság alapvető kritériuma, hogy a jogalkalmazásban részt vevő szervek azonos jelentéstartalmat tulajdonítsanak az egyes fogalmaknak, mert ha ugyanazt a normát eltérően értelmezik, az akár a büntetőjogi felelősségre is kiható jelleggel egymásnak ellentmondó döntésekhez vezethet; ezért a büntető jogszabályok egységes alkalmazása fundamentális jellegű követelménye a jogállamiságnak – emeli ki alapvetésként *Belovics Ervin*.²⁰

b) A családokban élő gyermekekre tekintettel a halmazati kérdések körében a *kiskorú veszélyeztetése* merül fel a leggyakrabban, ugyanis nem mindegy, hogy egyetlen bűncselekmény valósul meg, vagy egymás mellett több bűncselekményért is felel az elkövető. A gyakorlatban erre adott válaszok rendkívül vegyes képet mutatnak, és tévútra vezették a jogalkalmazást. A kiskorú veszélyeztetése bűncselekmény veszélyeztetési deliktum – illetve materiális abból a szempontból, hogy befejezettségéhez a veszélyhelyzet kialakulása szükséges –, a *sérelem bekövetkezésének reális lehetőségével* a bűncselekmény megvalósul. Az elkövetési magatartás több szempontból is veszélyeztetheti a kiskorút, azonban

¹⁶ Görgényi I. – Gula J. – Horváth T. – Jacsó J. – Lévay M. – Sántha F. – Várad E.: Magyar Büntetőjog Különös Rész. Wolters Kluwer–Complex Kiadó, Budapest, 2013, 218. o.

¹⁷ Pártfogó felügyelet, kuruzslás, kapcsolati erőszak, zaklatás, harmadik országbeli állampolgár jogellenes foglalkoztatása, tiltott szerencsejáték szervezése.

¹⁸ Lajtár I.: i. m. 80. o.

¹⁹ 17/2017. számú büntető elvi határozat.

²⁰ Belovics E. – Nagy F. – Tóth M.: Büntetőjog I. Általános rész. HVG-ORAC, Budapest, 2014, 107. o.

már egyetlen tényező (*testi, értelmi, erkölcsi vagy érzelmi fejlődés veszélyeztetése*) fennállása esetén megállapítható, illetve számos eseti döntés született a *családtag(ok) kiskorú jelenlétében történő bántalmazása* – mint veszélyeztető magatartás kifejtése – tekintetében²¹ már akkor, amikor még meg sem született a kapcsolati erőszak önálló tényállása.

Amennyiben figyelmen kívül hagyjuk a kiskorú gyermek ezen túlmenő, a Btk. 212/A § (2) bekezdésében foglalt bántásait (könnyű testi sértés, tetteges becsületsértés stb.), lényegében megengedjük azt, hogy egy megvalósult bűncselekmény után bármi történjék vele, az ezt követő (bűn)cselekmények értékelés nélkül maradjanak, és a jogalkotói akarattal ellentétes irányba haladjanak. A „testi fejlődését veszélyeztető” fogalmába semmiképpen nem vonhatjuk bele a kisgyermek többszöri pofozását, megcibálását, kényszerítését stb., hiszen ha ez lett volna a jogalkotói cél, a gyermek mint hozzátartozó (egyenes ági rokon) nem lehetne sértettje a kapcsolati erőszaknak. A kiskorú veszélyeztetése és a testi sértés a korábbi gyakorlat szerint is halmazatban állhatott, ráadásul nehéz elképzelni úgy többszöri bántalmazást, hogy emellett a gyermek erkölcsi, érzelmi fejlődése ne kerüljön veszélybe. A testi fejlődés veszélyeztetése semmiképp sem azonos a gyermek tényleges bántalmazásával; ezt a helyesíthető gyakorlatot juttatja érvényre több ügyészség a vádiratában és bíróság a jogerős ítéletében.

c) Az elhatárolás alapja lehet:

- Azokban a kapcsolati erőszakot lefedő esetekben, amikor a családtag(ok) bántalmazása úgy történik, hogy azt a gyermek biztosan nem észleli, arról nincs tudomása, a kiskorú veszélyeztetése nem merül fel.²²
- A kapcsolati erőszakban foglalt cselekmények az egyes sértett(ek) sérelmére külön-külön is megvalósulhatnak, így például lehetséges, hogy egyik alkalommal tetteges becsületsértést, míg máskor könnyű testi sértést követnek el vele szemben, természetesen a kapcsolati erőszak ekkor is tényállásszerű lesz. Két, önmagában kisebb súlyú bűncselekmény így válik azonnal hivatalból üldözendő büntetté.²³
- Ha viszont a hozzátartozó(k) könnyű/súlyos testi sértése, tetteges becsületsértése, személyi szabadságának megsértése vagy kényszerítése rendszeresen (legalább két alkalommal) úgy valósul meg, hogy annak a kis-

---

²¹ Morvai V.: A kiskorú veszélyeztetésének büntette, vagyis a hatályos törvényi tényállás szerkezete és klasszikus dogmatikai elemzése. <https://jogero.hu/publikaciok/dr-morvai-viktoria-a-kiskoru-veszelyeztetesenek-buntette-vagyis-a-hatalyos-torvenyi-tenyallas-szerkezete-es-klasszikus-dogmatikai-elemzese-btk-208-%C2%A7-2016/>

²² Kapcsolati erőszak a hozzátartozó sérelmére (a rendbeliség a sértettek számához igazodik).

²³ Kapcsolati erőszak a hozzátartozó sérelmére (a rendbeliség a sértettek számához igazodik).

korú közvetlenül vagy közvetve szem- vagy fültanúja, nem lehet kérdéses erkölcsi, érzelmi fejlődésének veszélyeztetése.²⁴ Ha a családtag(ok) bántalmazása a kiskorú(ak) jelenlétében történik, a terhelt kiskorú sértettekkel szembeni magatartása érzelmi és erkölcsi tekintetben is veszélyezteti gyermeke(i) fejlődését – emeli ki a 16/2017. számú büntető elvi döntés. A bűncselekmény elkövetése során mind az egyenes, mind az eshetőleges szándék elképzelhető. A kiskorú erkölcsi fejlődését már önmagában az veszélyezteti, ha előtte trágár módon beszélnek, de idesorolandók a jelenlétében elkövetett bűncselekmények is. Az érzelmi fejlődés a gyermeknek az a joga, hogy kiegyensúlyozott felnőtté váljon, ezért veszélyeztetők azok a magatartások, amelyek a kiskorút megfélemlítik, megalázzák²⁵, míg a gyermek erkölcsi fejlődését veszélyezteti például, ha jelenlétében végeznek szexuális cselekményt vagy bántalmaznak más személyt (jellemzően házastársat, élettársat).²⁶

- Ha a kiskorú testi, értelmi, erkölcsi vagy érzelmi fejlődésének veszélyeztetése úgy történik, hogy emellett sérelmére több alkalommal könnyű/súlyos testi sértést, tetteges becsületsértést, személyi szabadságának megsértését vagy kényszerítést követnek el, a két bűncselekmény egymás mellett, halmazatban történő megjelenítése nem maradhat el.²⁷

Az aktavizsgálatok tapasztalatai

Az egyes megyékben szolgálatot teljesítő kollégáink nem látják mások iratanyagát, ezért csak saját, helyben kialakult gyakorlatukra támaszkodhatnak, ami vagy jó, vagy rossz.

Kifejezetten hasznos megismerni az ország más részein meghonosodott gyakorlatokat, mert csak ennek nyomán van lehetőség felülvizsgálni a korábbi álláspontokat, javítani az esetleges hibákon. Vannak megyék, ahol az elmúlt három év alatt csupán néhány ilyen ügy fejeződött be (1, 3, 4), míg másutt 89, 50, 44. Mindez abból ered, hogy ahol felismerik ezt a bűncselekményt és ekként

²⁴ Kapcsolati erőszak a hozzátartozó sérelmére, kiskorú veszélyeztetése a gyermek sérelmére.

²⁵ Belovics E. – Molnár G. M. – Sinku P.: Büntetőjog II. Különös rész. Ötödik, hatályosított kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2016. november, 235. o.; Belovics E. – Molnár G. M. – Sinku P.: Büntetőjog II. Különös rész. Hatodik, hatályosított kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2018. január, 239–240. o.

²⁶ Filó M. – Nemes A. (szerk.): Büntetőjog Különös rész. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2018, 77. o.

²⁷ Kapcsolati erőszak és kiskorú veszélyeztetése a gyermek sérelmére.

minősítenek, ott az megjelenik a statisztikában, ahol figyelmen kívül marad, ott pedig nem.²⁸

Bejelentők/feljelentők – a büntetőeljárások megindítása

A vizsgált ügyeknek csupán 55 százaléka indult sértetti feljelentésre, az összes többi esetben valaki másnak kellett a büntetőeljárás megindítását – bejelentéssel, névtelen levéllel, jelzéssel, átirattal stb. – kezdeményeznie. Nagymértékben vállalták ezt a hozzátartozók (13 százalék), olyan családtagok, akik már nem tudták elnézni, hogy gyermeküket, unokájukat, menyüket, testvérüket vagy éppen nagynénjüket bántalmazza az elkövető. A családtagok után legtöbbször a kormányhivatalok szerveitől, a gyermekvédelmi gondoskodás intézményeitől érkezett jelzés (12 százalék), de említést érdemelnek a szomszédok is (9), akik nem feltétlenül közömbösek a körülöttük történő agresszív viselkedések iránt. Egyre gyakoribbá válik, hogy a folyamatban lévő magánvádas eljárásban a személyes meghallgatás során észleli a bíróság a hivatalból üldözendő bűncselekményt, vagyis hogy a vádlott nem először bántalmazott vagy használt trágár kifejezéseket, így megküldik az iratokat az ügyészségeknek. Csekély számban jelentettek esetet a kórházak és a házi orvosok, a pedagógusok jelzési hajlandósága az elmúlt évek során úgyszintén nem változott (így van ez akkor is, amikor konkrét tudomásuk van a régóta fennálló és tetteges bántalmazásról). A védőnők gyakorta találkoznak a sértettekkel és azok családtagjaival, jelzés tőlük mégsem vagy csak kivételes esetekben érkezik. Tanúvallomásaik és az iratokban fellelhető feljegyzések megkérdőjelezhetetlenül utalnak arra, hogy az egyébként jelzőrendszeri tag tanúnak tudomása volt a bántalmazásról, de hogy törvényben fennálló jelzési kötelezettségük ellenére miért nem intézkednek, arra nincs válasz; mint ahogyan arra sem, hogy a fegyelmi felelősségre vonások miért nem jelennek meg a legsúlyosabb, és már-már minden képeletet felülmúló ügyekben sem. Az sem ritka, hogy a rendőrség – maga az elsődleges segítő és közbeavatkozó szerv – semmiféle tájékoztatást nem nyújt a sértettek részére (távoltartás, anyaotthon, áldozatvédelmi és krízisközpontok igénybevételi lehetősége stb.), sőt ameddig lehet, próbálnak távol maradni a családi veszekedésektől – ezzel pedig a hatóságok magukat tartják távol a sértettektől és nem az elkövetőt.

---

²⁸ A kapcsolati erőszak és a kiskorú veszélyeztetése minősítési-halmazati szabályai alkalmazásának követendő, „jó gyakorlata” leginkább Szabolcs-Szatmár-Bereg, Borsod-Abaúj-Zemplén, Csongrád és Bács-Kiskun megyében, valamint a fővárosban jelenik meg.

A cselekmények minősítése és azok következményei

A vádlottak leginkább (307) könnyű testi sértést és tetteges becsületsértést követtek el hozzátartozóik sérelmére²⁹, ezt követi (109) a súlyos testi sértés alapesete, a könnyű testi sértés minősített esetei, a személyi szabadság megsértésének alapesete, illetve a kényszerítés.³⁰ A sértett emberi méltóságát súlyosan sértő, megalázó és erőszakos magatartás miatt 56 vádlottat mondtak ki bűnösnek a bíróságok³¹, míg két vádlott felelt a közös gazdálkodás körébe vagy közös vagyomba tartozó anyagi javak elvonása miatt.³²

A sértetti nyilatkozatokból kitűnik, hogy még mielőtt megindulna bármilyen eljárás, a helyszíni intézkedések során általában azt mondja a rendőrség, hogy a bántalmazott először csináltasson látleletet, és majd utána tegyen feljelentést (!). Amikor a családtag, félelmét legyőzve, végső elkeseredésében beszerzi az orvosi papírt, és ismét segítséget kér, még magasabb falakba ütközhet, pedig nagyon fontos hangsúlyozni, hogy a sérülésekről kiállított orvosi leírás (látlelet vagy ambuláns lap) lehetséges, de nem feltétlenül szükséges kelléke a büntetőeljárásnak vagy a bizonyításnak.³³

A kutatás során egyértelműen bizonyítást nyert, hogy a nyomozó hatóságok túlnyomó többsége a rendőri jelentés, a feljelentés, illetve a helyszínen felvett tanúvallomások ellenére nem a kapcsolati erőszak bűncselekményében, hanem más, tradicionálisan megszokott – tipikusan testi sértés, zaklatás, garázdaság – bűncselekmény miatt rendeli el a nyomozást akkor is, ha a sértettek egyértelműen régóta fennálló, többszöri bántalmazásról számolnak be. Ezeket a minősítéseket a rendőrségek többnyire csak az ügyész(ség)ek jelzései alapján minősítik át, de inkább jellemző, hogy az átminősítések ügyészi szakban történnek. Általánosságban elmondható, hogy a rendőrségek a kapcsolati erőszak bűncselekményét és az esetleges halmazatokat (tipikusan kiskorú veszélyeztetése, magánlaksértés, hamis tanúzásra felhívás, zaklatások) – kevés kivételtől eltekintve – egyáltalán nem ismerik fel még úgy/akkor sem, hogy annak tényál-lási elemeit maguk rögzítik a kezdő iratokon, összefoglaló jelentésekben, elő-terjesztésekben, egyéb iratokon.

---

²⁹ Btk. 212/A § (2) bekezdés a) pont.

³⁰ Btk. 212/A § (2) bekezdés b) pont.

³¹ Btk. 212/A § (1) bekezdés a) pont.

³² Btk. 212/A § (1) bekezdés b) pont.

³³ Garai R.: Családon belüli-kapcsolati erőszak az elméletben és a gyakorlatban. In: Miskolczi Bodnár P. (szerk.): Jog és Állam 22. XII. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója 2017. KRE ÁJK–Patrocinium Kiadó, Budapest, 2018, 93. o.

Mindezek tükrében a legsúlyosabb megállapítás, hogy a 2013. július 1. óta hivatalból üldözendő, kapcsolati erőszak (2) bekezdésének körébe vonható cselekményeknél (többszöri könnyű testi sértés) is magánindítványt követelnek meg a sértettektől, így teljes mértékben törvénysértő tájékoztatásokat nyújtanak részükre.

Bizonyítottság hiánya miatti felmentés, vagy mégsem?

Valami elindult, megváltozott ezen a területen. Az elmúlt öt év igazolta a kapcsolati erőszak önálló bűncselekménykénti megjelenését; a vádlotti tagadás ellenére sok esetben mérlegelnek a sértettek javára a bíróságok, noha az ügyészségek – érthető okokból – még félnek az ilyen jellegű vádemelésektől.³⁴ *„Lehetetlen eze- ket még vádra is elvinni, nemhogy jogerőig”* – vélekedett előzetesen az ügyészek egy része, azonban a jogerős ítéletek ennek ellenkezőjét mutatják.

A bűncselekmény egyik legfontosabb jellemvonása kiemelt hatással van a jogalkalmazási gyakorlatra (leginkább a bizonyításra), mert sokszor felmerül az elkövetési időpontok konkretizálásának lehetetlensége. Ezzel összefüggésben a bíróságok sem várják el napra és percre pontosan a *„mikor”* meghatározását, hiszen ez – éppen a többszöri elkövetésre figyelemmel – nem teljesíthető. A bíróságok indokolásai felsorolják a sértettek bántalmazásait, és az utolsó kivételével mindegyiket úgy jelölik meg, hogy *„pontosabban már meg nem határozható időpontban”, „közelebről meg nem határozható időpontban”,* konkrétumok csak néhány ügyben láthatók. A vádlottak folyamatosan szidalmazták, megöléssel fenyegetik a sértetteket, őket még gyermekkel a kezükben is megütik, miközben a sértettek félelmükben nem kezdeményeznek rendőri intézkedést. A vádlottak szakértői vizsgálatuk során is hártanak, viszont a következetes és mindvégig kitartó tagadásuk (vagy csak az utolsó mozzanatok beismerése), a közvetlen tanúk hiánya megnehezíti, de semmiképpen nem teszi lehetetlenné a jogerős elítélést.

A kapcsolati erőszak jogalkalmazási gyakorlatának kutatása – az ügyészek kifejezett kérésére – egyebek mellett arra a fő kérdésre fókuszált, hogy *„mennyi az elég”*. A vizsgált iratok mennyiségéhez képest a felmentések száma elenyésző. Általánosságban inkább az jellemző, hogy a bizonyítás nehézségével tisztában vannak az igazságszolgáltatás szereplői, ezért ennek megfelelően állnak hozzá a vádlottak tagadásához és az egész cselekménysorozathoz. A vádlottak 93 százalékában jogerős elítélés történt (az ügyek döntő többségében a vádlottak

---

³⁴ Lásd erről például Barabás A. T.: A vádelhalasztások számának alakulása a magyar büntetőeljárásban. In: Virág Gy. (szerk.): Kriminológiai tanulmányok 44. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2007, 190–224. o.

tagadták a bűncselekmények elkövetését, illetve nem tettek vallomást), mindössze az ügyek négy százaléka, 18 ügy végződött felmentéssel különböző okok miatt.

A hozzátartozók sérelmére elkövetett bűncselekmények és azok bizonyítása az áltagostól eltérő gondolkodást igényel. Ezeknél az eseteknél nincs tetten érés, a közvetlen tanúk maguk is családtagok, a sértettek nem fordulnak orvoshoz és nem (vagy csak későn) kérnek segítséget; így a bizonyítékok sorában az ügyész abból válogathat, ami megmarad: az életszerűség talaján felsorakoztatja az érveket, a cselekmény jellegéből adódóan a közvetett tanúk szerepét hangsúlyozza, és a vádlott tagadása ellenére bízik a bíró komplex látásmódján alapuló mérlegelésben. A jogerős ítéletekben a bíróságok meggyőzően indokolták, hogy a vádlottak tagadó vallomását elvetve védekezésükkel szemben miért a sértett vagy a közvetett tanúk terhelő vallomásait fogadták el. Mindez arra enged következtetni, hogy a bíróságok ismerik a hozzátartozók sérelmére elkövetett bűncselekmények specialitását, értik és érzik annak belső tartalmát és viszonyrendszerét, a bírói mérlegelés szabadságával élve – a vádemelésig eljuttó ügyekben – jogerős elítélések valószínűsíthetők.

Szinte nem találni olyan ügyet, ahol ne lennének közvetett tanúk, a bizonyítási eljárás során nekik van kulcsszerepük, nem feltétlenül a sértetteknek. Korábbi megőrzött kép- és hangfelvételek, sms-, e-mail- és egyéb üzenetváltások, a szomszédok, a pedagógusok, a családtagok (sokszor a különélő nagyszülők, testvérek, rokonok, akiknek a sértett panaszkodik), a barátok és barátnők, akik tudnak a hónapok vagy évek óta tartó bántalmazásról – ők az ügyész igazi segítségei ezekben az ügyekben.³⁵

Kapcsolati erőszak a hozzátartozó és a gyermek sérelmére

A bűncselekmény megítélésének jogalkalmazási gyakorlatában sajnálatos módon figyelmen kívül marad az a tény, hogy a gyermekek éppúgy sértettjei lehetnek – sőt számos esetben sértettjei is – ennek a bűncselekménynek, ugyanúgy mint a házastárs, az élettárs, illetve más hozzátartozók. Annak ellenére, hogy ez országosan és hangsúlyosan tényyszerű, a vizsgált iratok között 11 olyan ügy található, amelyben a hozzátartozó (tipikusan a gyermek édesanyja) mellett gyermek sérelmére is megállapították a kapcsolati erőszak bűncselekményét; ez mindössze az ügyek két százaléka.

³⁵ Így például Nagyatádi Járási Ügyészség B.211/2016; Nagyatádi Járásbíróság 13.Bpk.131/2016/2.; Kaposvári Járási Ügyészség 211/2014.; Kaposvári Járásbíróság 10.B.307/2015/9/I.; Kaposvári Törvényszék 1.Bf.57/2016/3/II. stb.

Kapcsolati erőszak és kiskorú veszélyeztetése a gyermek sérelmére

Számtalan esetben előfordult, hogy a vádlott a vele közös háztartásban élő gyermeke(ke)t is bántalmazta (lelkileg vagy testileg), azonban ennek tényét (az egymás mellett álló több bűncselekmény egyidejű elkövetését) csak nagyon kevés megyében ismerték fel. Az összes ügyből csak 14 esetben (3 százalék) fordult elő, hogy az eljáró ügyészségek kiskorú veszélyeztetése mellett kapcsolati erőszak bűncselekményével is megvádolták az elkövetőt a gyermek sérelmére; ezen ügyek mindegyike jogerős elítéléssel zárult.³⁶ Végeláthatatlanul lehetne sorolni azokat a tényállásokat, amelyekben a vádlott nemcsak veszélyeztette kiskorú gyermekeit, hanem emellett emberi méltóságát sértve szidalmazta, alázza és/vagy tetteleg bántalmazta (puszta kézzel, eszközzel vagy éppen székkel, légycsapóval, könyvvel, játékkal, botokkal stb.), a két bűncselekmény együttes felismerése – nem tudni, miért – csak néhány ügyben volt evidencia. Megjegyzendő, hogy az iratok tanúsága szerint nem a bizonyítékok hiánya áll mindezek hátterében, hiszen a jogerős elítélésekkel végződő ügyekben éppúgy a közvetett tanúknak, illetve az életszerűségnek volt szerepe a sértetti vallomások mellett; a törvényes minősítések szerint eljáró ügyészségek számára sem volt több vagy jobb lehetőség ezekkel összefüggésben.

Kapcsolati erőszak a hozzátartozó sérelmére és kiskorú veszélyeztetése

A hozzátartozó sérelmére megvalósult kapcsolati erőszak bűncselekménye mellett arányaiban úgyszintén kevés esetben került sor ezzel halmazatban kiskorú veszélyeztetésének megállapítására, de talán itt a legjobb az arány. Tekintettel arra, hogy a család fogalmához szorosán hozzátartozik a gyermek, ha a kiskorúak a bántalmazásoknak szemtanúi vagy elszenvedői, veszélyeztetettségük szinte nem lehet kérdéses. Megjelennek az iratok között természetesen a „jó gyakorlatok” is, ha a vádlott több bűncselekményt követ el, akkor több bűncselekményért kell felelnie (a kapcsolati erőszak mellett tipikusan zaklatás, magánlaksértés, hamis tanúzásra felhívás, zsarolás, szexuális bűncselekmények, kiskorú veszélyeztetése). A jogerősen lezárult ügyekben csupán a vádlottak 19 százalékánál (83) számolhatunk be arról, hogy házastárs/élettárs/egyéb családtag sérelmére megállapított kapcsolati erőszak mellett a kiskorú veszé-

---

³⁶ Így például Kiskunhalasi Járási Ügyészség B.505/2014.; Kiskunhalasi Járásbíróság 9.B.518/2014/28.; Győri Járási és Nyomozó Ügyészség B.6005/2016.; Győri Járásbíróság B.821/2017/7.; Hajdú-Bihar Megyei Főügyészség B.898/2015.; Debreceni Törvényszék mint elsőfokú bíróság 19.B.55/2016/37.; Debreceni Ítéltábla Bf.II.405/2017/7.; Orosházi Járási Ügyészség B.587/2015.; Orosházi Járásbíróság 3.B.156/2016/15.

lyezettetése is megjelent, holott a vizsgált ügyek közel 70 százalékában a sértett és a vádlott kiskorú gyermekeket nevelt közösen, egy háztartásban.

Ezek a tényállások nagyban hasonlók egymáshoz, a jogalkalmazás mégis teljesen eltérő, ennek okát feltárni nem lehetett, hiszen az iratok alapján nem a bizonyítékok (bizonyíthatóság) hiányából ered. Nem túlzással kijelenthető: ahol kiskorú gyermek(ek) él(nek) a sértettel és a vádlottal közös háztartásban, szinte mindegyik ügyben felmerül a kiskorú veszélyeztetése, hiszen a kapcsolati erőszak jellegzetessége a rendszeresség, a folyamatos elkövetés, egy tartósan fennálló olyan állapot, amelyből egy családi környezetben nem lehet kivonni a kiskorúakat.³⁷

A vádlottak és a sértettek alapvető jellemzői

a) A vizsgált időszakban a vádlottak száma 443 volt (438 férfi és 5 nő); így e bűncselekmény miatt 99 százalékban férfiakat kellett elítélni (legnagyobb arányban szakiskolát, szakmunkásképzőt végzett, 36 és 50 év közöttiek).

Három női elkövető az édesanyja, egy a fiúgyermeke, egy pedig az élettársa sérelmére követett el bűncselekményt, a férfiak többnyire párjukkal erőszakoskodtak.

A vádlottakkal szemben leginkább alkalmazott szankció a felfüggesztett szabadságvesztés volt (184), végrehajtandó szabadságvesztésre 98 terheltek ítélték, ezt követi a próbára bocsátás (63), a közérdekűmunka- (40) és a pénzbüntetés (22), míg elzárás és megrovás egy-egy ügyben fordult elő.

Némely vádlott már gyakorlott volt a távoltartásban, hiszen kapával, csá-kánnyal, szerszámnyéllel vagy fazékkal történő bántalmazás miatt is elrendeltek ellene, több büntetőeljárás indult velük szemben korábban is, aztán végül vagy megszüntették az eljárást, vagy nem, mindenesetre rutint szereznek e téren. Hiába a távoltartás, az ingatlan elhagyására kötelezés, a laci címről történő kijelentés, a vádlottak továbbra is önkényesen ott tartózkodtak a sértettek

---

³⁷ Így például Nyíregyházi Járási és Nyomozó Ügyészség B.2793/2015.; Nyíregyházi Járásbíróság 19.B.128/2016/11.; Győri Járási és Nyomozó Ügyészség B.4035/2015.; Győri Járásbíróság B.936/2015/24.; Miskolci Járási és Nyomozó Ügyészség B.1340/2014.; Miskolci Járásbíróság 38.B.3287/2015/20.; Miskolci Törvényszék mint másodfokú bíróság 14.Bf.212/2017/3.; Nyíregyházi Járási Ügyészség B.11177/2013.; Nyíregyházi Járásbíróság 19.B.255/2014/34.; Nyíregyházi Törvényszék mint másodfokú bíróság 1.Bf.783/2015/5.; Nagyatádi Járási Ügyészség B.269/2015.; Nagyatádi Járásbíróság 30.B.18/2016/7/VI.; Kaposvári Törvényszék 1.Bf.255/2016/3/II.; Nagyatádi Járási Ügyészség 42/2016.; Somogy Megyei Főügyészség Nf.1213/2016/1-I.; Nagyatádi Járásbíróság 13.B.102/2016/11/III.; Balassagyarmati Járási Ügyészség B.1299/2015.; Balassagyarmati Járásbíróság 19.Sze.2018/2015/2.; Balassagyarmati Járásbíróság 20.B.430/2015/19.; Balassagyarmati Törvényszék 13.Bf.119/2016/25.

lakásában, bemásztak az ablakon, és megvacsoráztak, átugrottak a kerítésen vagy éppen a garázsban iszogattak.

A vádlottak tipikus jellemzőjeként említhető az iratvizsgálaton végigvonuló lényegi elem: a nagyfokú és már-már beteges féltékenység, a hirtelen haragú, agresszív természet, illetve az, hogy egyszerűen nem tudják elfogadni a sértett azon döntését, hogy a történetekre tekintettel nem kívánja tovább fenntartani az életközösséget. Szeretetüket hangoztatva zaklatják és követik őket, a család egységének fontosságát hangsúlyozva verik meg brutálisan párjukat csak azért, hogy ne költözzön el, ne tegyen feljelentést, illetve menjen vissza hozzájuk.

b) A vizsgált iratokból kiolvasható az a sértetti attitűd, miszerint egy bizonyos időponttól, eseménytől kezdődően már teljesen másként viszonyulnak a vádlotthoz és saját életükhöz: bármi történjék, később feljelentést tesznek, nem tűnnek tovább, nem hagyják gyermekeiket ilyen közegben felnőni. Megváltoznak, és ezzel meghoznak egy fontos döntést, sokszor életük döntését. A sértettek 94 százaléka (435) nő volt, férfi sértett az iratok között 26 esetben (6 százalék) szerepelt.

A női sértettek sérelmére legnagyobb arányban (407) volt vagy jelenlegi házastársuk/élettársuk követte el a bűncselekményt, húsz esetben édesanya/nevelőanya volt a sértett, három ügyben nagymama bántalmazására került sor, két eljárásban az anyósát bántalmazta a vádlott, két ügyben testvérbántalmazás történt, míg egy esetben nagykorú leánygyermekét bántotta rendszeresen a vádlott.

Kiemelkedően magas az élettársi kapcsolatok száma, ami abból is adódik, hogy sokszor elvált emberek létesítenek egymással párkapcsolatot, és évtizedek múltán, több közös gyermek ellenére sem kötnek házasságot. Az édesanyák nagy része egyedülállóként szerepel a nyilvántartásokban, így emelt összegű családi pótlékban, továbbá számos kedvezményben részesülnek; azonban ha megállapítják a jogosulatlanságot és a visszaélést, annak szankciói vannak.

Férfiak sérelmére leginkább (19) gyermekük/nevelt gyermekük követte el a bűncselekményt, egy esetben féltestvér és nevelőapa bántalmazott, egy ügyben kiskorú és négy ügyben nagykorú fiútestvérét, míg egy ügyben élettársát bántalmazta a vádlott rendszeresen.

Sértetti oldalon a fiatalabb nők, vagyis a 31 és 45 év közötti korosztály vált legtöbbször áldozattá. Magas emellett a 26 és 30, illetve a 46 és 50 év közöttiek aránya is, az idősebb korosztály tekintetében pedig a szülők bántalmazása jelenik meg. Az időskorú sértettek természetesen jellemző, hogy feltétel nélkül szeretik gyermekeiket/unokáikat, bármilyenek is, ragaszkodnak hozzájuk, és megbocsátanak nekik, de bizonyos pont után ez már nem megy.

Általánosságban elmondható a vádlottokról, hogy szüleiket nemcsak bántják, félelemben tartják és uralkodnak felettük, hanem tőlük pénzt követelnek, nem kevésszer a zsarolás vagy a rablás bűncselekményi tényállását megvalósítva.

Zárógondolatok

Közvédra üldözendő bűncselekmény miatt bárki tehet feljelentést, viszont a hatóság tagjainak és a hivatalos személyeknek ez nem csak lehetőségük, a hatáskörükben tudomásukra jutott, közvédra üldözendő bűncselekményt kötelesek feljelenteni.³⁸ Ezzel szemben magánindítványra üldözendő bűncselekmény miatt csak a jogosult indítványára indítható meg vagy folytatható a büntetőeljárás³⁹, tehát a helyes minősítésnek kitüntetett szerepe van a sértett szempontjából is.

Magánvádas eljárásban a vádlott bűnösségének bizonyítása a magánvádlót terheli, a feljelentésben elő kell adni, hogy a sértett ki ellen, milyen cselekmény miatt és milyen bizonyítékok alapján kéri a büntetőeljárás lefolytatását⁴⁰, emellett mindez pénzbe kerül számára. Magánvádas eljárásban a feljelentés és a fellebbezés illetéke tízezer, a perújítási indítvány és a felülvizsgálati indítvány illetéke tizenötezer forint.⁴¹ Az új Be. mértékadó módon átdolgozta a magánvádra üldözendő bűncselekmények rendszerét, így a feljelentés elintézését is. A nyomozó hatóságnál tett feljelentést végső soron az ügyészség továbbítja a bíróságnak, egyrészt azért, hogy a vádképviselet átvételével kapcsolatos nyilatkozatra lehetősége legyen, másrészt, hogy a bíróság számára is ismert legyen a feljelentésben leírt cselekmény minősítésével – magánvádas jellegével – kapcsolatos ügyészségi álláspont.⁴²

Mérföldkőhöz érkeztünk. Az új Be. mentességi jogra vonatkozó megváltozott szabályozása remélhetően új alapokra helyezi a hozzátartozók sérelmére elkövetett bűncselekmények bizonyítási rendszerét. Legfontosabb számunkra az a módosítás, miszerint *a tanúnak az ügyben korábban, vagy más ügyben tett tanúvallomása bizonyítási eszközként akkor is felhasználható, ha a tanú a vallomástételt a későbbiekben megtagadja.*⁴³

---

³⁸ Új Be. 376. § (1)–(2) bekezdés.

³⁹ Új Be. 378. § (1) bekezdés.

⁴⁰ Új Be. 762. § (4) bekezdés; 765. § (1) bekezdés.

⁴¹ Az illetékekről szóló 1990. évi XCIII. törvény 52. § (1) bekezdés.

⁴² Complex Jogtár, új Be. 379. §-ához fűzött indokolás.

⁴³ Új Be. 177. § (4) bekezdés.

A mentességi jog az általános tanúzási kötelezettség alóli relatív akadály, a vallomástétel vagy annak megtagadása az eljárás során mindvégig, annak bármely szakaszában a tanú elhatározásától függ. A tanú nyilatkozata előtt azonban a hatóság nem dönthet a kihallgatás mellőzéséről azon az alapon, hogy a tanút úgysis mentességi jog illeti meg, erre a hatóságnak akkor sincs módja, ha a tanú az eljárás korábbi szakaszában már élt mentességi jogával.⁴⁴

Nyomatékosan hangsúlyozandó, hogy előző vallomásainak felhasználását a tanú utóbb már nem zárhatja ki úgy, hogy mentességi jogára hivatkozással a vallomástételt a későbbiekben megtagadja, hiszen utólagos nyilatkozataitól függetlenül azok már bizonyítékként szolgálnak (a vallomás megtagadása kizárólag a folytatólagos kihallgatás megtagadását jelentheti). Az új Be. nem ad lehetőséget a tanúnak arra, hogy a vallomás megtagadására vonatkozó nyilatkozata megsemmisítse régebbi vallomását, mert azt/azokat nem lehet visszavonni akkor sem, ha időközben körülményeiben olyan változás következett be, amely a vallomástétel valamely akadályát jelentené.⁴⁵

A bíróság jogerős ügydöntő határozatával befejezett büntetőeljárás esetén perújításnak van helye, ha az alapügyben akár felmerült, akár fel nem merült *tényre* vonatkozó olyan új bizonyítékot hoznak fel, amely valószínűvé teszi, hogy a terhelt bűnösségét kell megállapítani, vagy lényegesen súlyosabb büntetést, intézkedés helyett büntetést kell kiszabni, vagy büntetés helyett lényegesen súlyosabb intézkedést kell alkalmazni. Új bizonyítéknak kell tekinteni az olyan személy tanúvallomását, aki az alapügyben a mentességi jogával élve a vallomástételt megtagadta.⁴⁶

Tényeken kizárólag az ügyre vonatkozó, releváns tények értendők; azok, amelyek az ügy jogi megítélésére lényeges kihatással lehetnek. Előfordulhat ugyanis, hogy az új bizonyíték nyomán a tényállás olyan mértékben változik meg, hogy a felmentett személy bűnösségét meg kell állapítani, vagy a szankción szükséges korrekciót végezni.⁴⁷ Nem a bizonyítási eszköznek kell újnak lennie, hanem az általa hordozott információnak, ilyen például egy ki nem hallgatott szemtanú nyilatkozata, egy új szakértői megállapítás, valamint perújítási ok új bizonyíték alapján a tanú eddigi elhallgatott tudomására vonatkozó kijelentés is,

---

⁴⁴ Ibolya T.: A vallomástétel akadályai. In: Polt Péter (főszerk.): Kommentár a büntetőeljárás törvényhez 1. kötet. Wolters Kluwer, Budapest, 2018, 391. o.

⁴⁵ Belovics E. – Erdei Á. (szerk.): A büntetőeljárás törvény magyarázata. HVG-ORAC, Budapest, 2018, 252. o.

⁴⁶ Új Be. 637. § (1) bekezdés a) és ab) pont és (2) bekezdés.

⁴⁷ Belovics E. – Erdei Á. (szerk.): i. m. 776. o.

vagy olyan személy tanúvallomása, aki az alapügyben a mentességi jogra hivatkozással a vallomástételt megtagadta.⁴⁸

Bárhogyan alakul az új Be. folytán a jövőbeni gyakorlat, az ügyész(ség)nek továbbra is kiemelt figyelmet kell fordítania a rendőrség munkájára, a tévedéseket észlelnie és jeleznie kell. De ami a legfontosabb: a bűncselekményt a Btk.-nak megfelelően át kell minősíteni és a halmazatokat fel kell ismerni, hogy az eljárás ennek medrében folytatódjon tovább. Ha az ügyben vádemelésre kerül sor, az alapvetések elmaradása azt a következményt vonja maga után, hogy az elkövető csak egyetlen bűncselekmény miatt áll bíróság elé vagy egy alacsonyabb büntetési tételű és egészen más bűncselekmény miatt vonják felelősségre, amivel éppen a legfőbb jogalkotói cél és akarat vész el. Jelen írással és a *Kutatási jelentés* megállapításaival reményeim szerint sikerült feloldani az örök dilemmát: „a megszüntetésre sok, a vádra kevés” mindennapi problematikáját.

„Legalább egymás között ismerjük el, hogy nem figyelünk eléggé a minősítésre, és ha valaki felhívja a figyelmünket a rossz gyakorlatra, igenis gondolkodjunk el rajta. Javítsuk ki a hibáinkat minél gyorsabban, és persze terjesszük a kollégák között, hogy nem jól csináltuk eddig” – fogalmazott az egyik ügyész kollégánk, ami talán mindennél jobban kifejezi a hozzátartozók sérelmére elkövetett bűncselekmények jogalkalmazásának jelenlegi gyakorlatát.

Irodalom

Barabás A. T.: A vádelhalasztások számának alakulása a magyar büntetőeljárásban. In: **Virág Gy. (szerk.):** *Kriminológiai tanulmányok 44.* Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2007, 190–224. o.

Belovics E. – Nagy F. – Tóth M.: *Büntetőjog I. Általános rész.* HVG-ORAC, Budapest, 2014

Belovics E. – Molnár G. M. – Sinku P.: *Büntetőjog II. Különös rész. Ötödik, hatályosított kiadás.* HVG-ORAC, Budapest, 2016. november

Belovics E. – Molnár G. M. – Sinku P.: *Büntetőjog II. Különös rész. Hatodik, hatályosított kiadás.* HVG-ORAC, Budapest, 2018. január

Belovics E. – Erdei Á. (szerk.): *A büntetőeljárás törvény magyarázata.* HVG-ORAC, Budapest, 2018

⁴⁸ Bodony I.: A perújítás új bizonyítékok alapján. In: Polt Péter (főszerk.): *Kommentár a büntetőeljárás törvényhez 1. kötet.* Wolters Kluwer, Budapest, 2018, 1315. o.

Bodonyi I.: A perújítás új bizonyítékok alapján. In: **Polt Péter (főszerk.):** *Kommentár a büntetőeljárás törvényéhez 1. kötet.* Wolters Kluwer, Budapest, 2018, 1315. o.

Domokos A. – Nemes Zs. – Havasi S.: *A családon belüli erőszak büntetőjogi és társadalmi megítélése.* Károli Gáspár Református Egyetem, Budapest, 2017

Filó M. – Nemes A. (szerk.): *Büntetőjog Különös rész.* ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2018

Garai R.: A fátyol túloldalán: szeretet vagy kilátástalanság? *KRE-DIT*, 2018/2.
<http://www.kre-dit.hu/tanulmanyok/garai-renata-a-fatyol-tuloldal-an-szeretet-vagy-kilatastalansag/>

Garai R.: Családon belüli-kapcsolati erőszak az elméletben és a gyakorlatban. In: **Miskolczi Bodnár P. (szerk.):** *Jog és Állam 22. XII. Jogász Doktoranduszok Országos Szakmai Találkozója 2017.* KRE ÁJK–Patrocinium Kiadó, Budapest, 2018, 93. o.

Garai R.: *A kapcsolati erőszak bűncselekményének jogalkalmazási gyakorlata.* Országos Kriminológiai Intézet, 2018/III.B/1.28. számú kutatási jelentés

Görgényi I. – Gula J. – Horváth T. – Jacsó J. – Lévay M. – Sántha F. – Váradi E.: *Magyar Büntetőjog Különös Rész.* Wolters Kluwer–Complex Kiadó, Budapest, 2013

Ibolya T.: A vallomástétel akadályai. In: **Polt Péter (főszerk.):** *Kommentár a büntetőeljárás törvényéhez 1. kötet.* Wolters Kluwer, Budapest, 2018, 391. o.

Karsai K. (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz. Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez.* Complex Kiadó, Budapest, 2013

Lajtár I.: A gyermekek érdekét sértő és a család elleni bűncselekmények. In: **Polt P. (főszerk.):** *Új Btk. Kommentár 4. kötet.* Különös rész. XX. fejezet. Nemzeti Közszerkesztési és Tankönyv Kiadó, Budapest, 2013, 80. o.

Morvai V.: A kiskorú veszélyeztetésének büntette, vagyis a hatályos törvényi tényállás szerkezete és klasszikus dogmatikai elemzése.

<https://jogero.hu/publikaciok/dr-morvai-viktoria-a-kiskoru-veszelyeztetesenek-buntette-vagyis-a-hatalyos-torvenyi-tenyallas-szerkezete-es-klasszikus-dogmatikai-elemzese-btk-208-%C2%A7-2016/>

Az illegális műtárgy-kereskedelem a büntetőjog-gyakorlatban Magyarországon¹

A kulturális javak védelmét elsősorban a közigazgatási jog szolgálja, a sértett és veszélyeztetett értékek, a cselekmények társadalomra veszélyességének súlya és a szervezett bűnözéssel való közvetlen összefüggések azonban mindinkább indokolják a büntetőjogi intézményrendszer fejlesztését. A kutatás a kulturális javak tárgyra elkövetett bűncselekményeken belül kiemelten a kulturális javakat legsúlyosabban veszélyeztető, kulturális javak illegális kereskedelmének jelenségét, annak megnyilvánulásait, az ezzel kapcsolatos jogalkalmazási tapasztalatokat kívánta vizsgálni Magyarországon. A magyar Btk.-ban nincs ezt a jelenséget egyértelműen lefedő tényállás, így a szerző a probléma vizsgálatához több kulturális javakra elkövetett bűncselekményt és az ezek miatt folytatott eljárásokat vizsgálta empirikus módszerrel. A vizsgált ügycsoport jellemzőit egy indikátorlista alapján értékelté. A hatóságok tudomására jutott ügyek alacsony számából sajnos nem vonhatjuk le egyértelműen azt a következtetést, hogy Magyarországon az illegális műtárgy-kereskedelem elenyészően alacsony számban fordul elő. A probléma hangsúlyozása, az alapvető ismeretek terjesztése a tárgykörrel foglalkozó szakemberek körében jelentősen hozzájárulhatna a megelőzéshez és a hatékony jogi fellépéshez.

A kulturális javak védelmének büntetőjogi megközelítése

A téma hazai büntetőjog-dogmatikai levezetése

A kulturális javak védelmét több jogág szolgálja, az ezáltal felépülő rendszer mindinkább magában foglalja a büntetőjogi eszközöket is. A jogi szabályozás alapját Magyarországon az Alaptörvény rendelkezései képezik, az itt lefektetett elveket a közigazgatási jog jogszabályai részletezik.

Az Alaptörvényben több rendelkezés is található, amely hatással van a kulturális javak védelmére, a kulturális javak védelmének kötelezettségét azonban kifejezetten a P) cikk fogalmazza meg: „(1) A természeti erőforrások, különösen a termőföld, az erdők és a vízkészlet, a biológiai sokféleség, különösen a honos növény- és

---

¹ A tanulmány a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés nevű projekt keretében készült.

állatfajok, valamint a kulturális értékek a nemzet közös örökségét képezik, amelynek védelme, fenntartása és a jövő nemzedékek számára való megőrzése az állam és mindenki kötelessége.”

Az elvi szinten megfogalmazott védelem részleteit a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény (Kövt.) határozza meg. Főként ez a törvény más, kulturális igazgatási jogszabályokkal képezi a háttérét, a szakmai tartalmát a különböző jogviszonyokat rendező polgári jogi és büntető jogi jogszabályoknak. A büntetőjog szerepe ebben a szabályrendszerben nem magától értetődő. A büntetőjog feladata általában a társadalom, illetve a társadalmi rend védelme a társadalomra veszélyes cselekményekkel szemben.²

„A társadalmi rendet a jogrend biztosítja és erősíti. [...] A jogrenden belül leginkább a büntetőjog biztosítja a társadalmi rend megingathatatlanságát, állami kényszer érvényesítésével is.”³

„A büntetőjog nem mindenütt avatkozhat be, ahol a társadalmi élet zavara lép fel, hanem a társadalmi rend alapértékeinek védelmére kell korlátozódnia. [...] Döntő kérdés, mely értékek, érdekek olyan súlyúak és jelentőségűek, hogy büntetőjogi védelmet igényelnek. Erre választ adhat az Alkotmány értékrendje, amelynek élén az alapvető, az elidegeníthetetlen emberi jogok állnak.”⁴

A jogalkotó a kulturális javak sérelmére elkövetett cselekmények védelmére tényállásokat alkotott. A tényállások a háborús bűncselekmények (védett tulajdon elleni támadás), a közigazgatás rendje elleni bűncselekmények (műemlék vagy védett kulturális javak megrongálása, védett kulturális javakkal visszaélés) és a vagyon elleni bűncselekmények fejezetében találhatók (lopás, rongálás, sikkasztás, jogtalan elsajátítás, orgazdaság).

A szakma és a jogalkotás részéről egyaránt gyakran hangsúlyozzák, hogy a büntetőjognak ezen a területen is ultima ratio szerepe van. A büntetőjog létjogosultságát igazolja, hogy itt valóban alapértékekről van szó; a kulturális javak⁵ a természet keletkezésének, fejlődésének, az emberiség, a magyar nemzet, Magyarország történelmének kiemelkedő és jellemző tárgyi, képi, hangrögzített, írásos emlékei és egyéb bizonyítékai – az ingatlanok kivételével –, valamint a művészeti alkotások.

---

² Belovics E. – Gellér B. – Nagy F. – Tóth M.: Büntetőjog I. Általános rész. A 2012. évi C. törvény alapján. HVG-ORAC, Budapest, 2014, 12–15. o.

³ Uo.

⁴ Uo.

⁵ A Kövt. 7. § 10. pontja szerint kulturális javak: az élettelen és élő természet keletkezésének, fejlődésének, az emberiség, a magyar nemzet, Magyarország történelmének kiemelkedő és jellemző tárgyi, képi, hangrögzített, írásos emlékei és egyéb bizonyítékai – az ingatlanok kivételével –, valamint a művészeti alkotások.

gyarország történelmének kiemelkedő, pótolhatatlan emlékei, így az ezek sérelmére elkövetett cselekmények jelentős, esetenként felbecsülhetetlen anyagi és eszmei kárt okoznak. Ennélfogva a cselekmények társadalomra veszélyessége eléri azt a szintet, amelyre a büntetőjognak reagálnia kell. Emellett a szervezett bűnözéssel (főként a kábítószer- és a fegyverkereskedelemmel) való kapcsolat igazolt. A probléma súlyát érzékelteti, hogy becslések szerint az illegális műkincs-kereskedelem nemzetközi szinten a szervezett bűnözés harmadik legjobban jövedelmező üzletága a fegyver- és a kábítószer-kereskedelem után.⁶

Nemzetközi jogi megközelítés

A büntetőjogi eszközrendszer szükségessége nemzetközi jogi tanulmányok alapján is levezethető. *Manacorda* a következő tényezőket hangsúlyozza a téma kapcsán⁷:

- a kulturális javak sérelmére elkövetett bűncselekmények gyakran határon átvélők, azokat egy nemzet, sőt sokszor az egész emberiség öröksége ellen követik el;
- éppen a legsúlyosabb cselekményi kör – az illegális műtárgy-kereskedelem – érint több országot;
- kimutatható a kapcsolat a szervezett bűnözéssel (pénzmosás, gazdasági bűncselekmények, orgazdaság).

A kulturális örökség megóvásának e speciális aspektusát tárgyalja az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetének (UNESCO) Közgyűlése által, Párizsban, 1970. november 14-én elfogadott, a kulturális javak jogtalan behozatalának, kivitelének és tulajdona jogtalan átruházásának megakadályozását és megelőzését szolgáló eszközökről szóló egyezmény.

Az Európai Uniót létrehozó egyik alapszerződés (római szerződés, 1957) már elismerte a tagállamok hatáskörét „a művészeti, történelmi vagy régészeti értéket képviselő nemzeti kincsek”, vagyis a nemzeti kulturális örökség részét képező kulturális javak védelmét meghatározó önálló nemzeti jogalkotás lehetőségével.⁸ 1993. január 1. óta az EU tagállamai között teljesen szabaddá vált az áruk

---

⁶ Vukán B.: A műkincsek védelme. *Belügyi Szemle*, 2001/4–5., 147. o.

⁷ Manacorda, S.: Criminal Law Protection of Cultural Heritage: An International Perspective. In: Manacorda, S. – Chapell, D. (eds.): *Crime in the Art and Antiquities World: Illegal Trafficking in Cultural Property*. Springer, 2011, pp. 21–23.

⁸ Buzinkay P.: Műtárgyvédelem és az Európai Unió. A kulturális javak védelme és Magyarország uniós csatlakozása. *Műemlékvédelem*, 2003/1., 31–36. o. (Javított, átdolgozott változat: http://oroksegvedelem.kormany.hu/download/3/09/22000/mutargyvedelem_es_az_europai_unio_a_kulturalis_javak_vedelme_es_magyarorszag_unios_csatlakozasa.pdf)

és személyek forgalma, a tagállamok között megszűnt a határ- és vámellenőrzés. Ekkortól a nemzeti kulturális örökség védelme a tagállamok feladat- és hatáskörébe tartozik, azonban a Közösség határain kifelé irányuló műtárgyforgalom ellenőrzését a közösségi szabályok alapján kell végezni.

Az UNESCO-egyezmény a nemzeti szuverenitás önkorlátozására hív fel, az emberiség közös értékeinek megóvása érdekében. Az UNESCO-egyezmény 2. cikke szerint:

„(1) Az Egyezményben részes Államok tudatában vannak annak, hogy a kulturális javak jogtalan behozatala, kivitele, valamint tulajdonának jogtalan átruházása egyik fő oka, hogy azoknak az országoknak a kulturális öröksége elpusztul, ahonnan ezek a javak származnak, és hogy a nemzetközi együttműködés a leghatékonyabb eszközök egyike ahhoz, hogy minden ország kulturális javait a fentiekből eredő veszéllyel szemben megvédelmezzék.

(2) Ezért az Egyezményben részes Államok kötelezik magukat, hogy minden rendelkezésükre álló eszközzel meggátolják az ilyen tevékenységet, különösen oly módon, hogy ennek okait felszámolják, a jelenlegi ilyen tevékenységnek véget vetnek, továbbá elősegítik a szükséges jóvátételt.”

A 8. cikk értelmében

„az Egyezményben részes Államok vállalják, hogy büntető vagy szabálysértési büntetést alkalmaznak minden olyan személy ellen, aki a 6. Cikk b) pontja és a 7. Cikk b) pontja szerinti tilalmakat megszegi”⁹.

Az UNESCO 2003. évi egyetemes konferenciáján kimondták:

„Az államoknak minden lehetséges intézkedést meg kell tenniük a nemzetközi joggal összhangban, hogy megállapítsák a joghatóságukat, és hatékony büntetőjogi szankciókat írjon elő azon személyekkel szemben, aki az emberiség számára nagy jelentőséggel bíró kulturális örökség elpusztításával járó nemzetközi cselekményt követ el vagy

---

⁹ A 6. cikk szerint *„az Egyezményben részes Államok vállalják, hogy*

a) megfelelő tanúsítványt vezetnek be, amelyben az exportáló Állam igazolja, hogy a kérdéses kulturális tárgyak kivitelét engedélyezte. A tanúsítványnak a szabályosan kivitt kulturális javak valamennyi tételét kísélnie kell;

b) megtiltják területükről az olyan kulturális javak kivitelét, amelyeket a fenti kiviteli tanúsítvány nem kísér;

c) ezt a tilalmat megfelelő eszközökkel nyilvánosságra hozzák, különösen olyan személyek körében, akik feltehetően kulturális javakat visznek ki vagy hoznak be.”

Továbbá, a 7. cikk értelmében *„az Egyezményben részes Államok vállalják, hogy*

b) I. megtiltják az Egyezményben részes másik Állam múzeumából, vagy vallási avagy világi műemlékéből vagy hasonló intézményéből ellopott kulturális tárgy behozatalát az Egyezménynek az érdekelt Államok tekintetében történt hatálybalépését követően, ha a tárgyról kimutatható, hogy az a szóban forgó intézmény leltárába tartozik;”

ilyen elkövetésére utasít, akár szerepel az UNESCO vagy más nemzetközi szervezet listáján, akár nem.”¹⁰

A lopott vagy jogellenesen külföldre vitt kulturális javak nemzetközi visszaadásáról szóló, Rómában, 1995. június 24-én aláírt UNIDROIT-egyezmény célja a kulturális javak illegális kereskedelme mint a kulturális javakra irányuló egyik legsúlyosabb cselekményi kör elleni hatékony fellépés előmozdítása, közös minimálszabályok megalkotása feltételeinek megteremtése a restitúció és a kulturális javak megőrzése, védelme, valamint visszaszerzése érdekében.

Empirikus kutatás: a kulturális javak illegális kereskedelme Magyarországon

Kiindulópontok

Fogalom meghatározás

A kutatás a kulturális javak tárgyára elkövetett bűncselekményeken belül kiemelten vizsgálta a kulturális javak illegális kereskedelmének jelenségét, annak magyarországi megnyilvánulásait, mivel a cél az volt, hogy több cselekményt áttekintve átfogó képet kapjunk az e tárgyra elkövetett bűncselekményi körről, és egyúttal tanulmányozzuk a legsúlyosabb, szervezett bűnözéssel is kapcsolatban álló problémát.

Az első kérdés ebben a körben maga az „*illegális műtárgy-kereskedelem*” fogalom meghatározása volt. A szakirodalom nem foglalkozik eleget ezzel az alapvető elméleti kérdéssel. Az úgynevezett „Nordic Research” a kulturális örökség elleni bűncselekmények között kiemeli az illegális műtárgy-kereskedelem részcselekményeit: e szerint idetartoznak a kulturális javak tárgyára elkövetett lopások, az illegális régészeti feltárások, másrészt a kulturális javak illegális eltávolítása, végül a lopott és az illegálisan feltárt javakkal történő kereskedelem.¹¹

A hivatkozott UNESCO- és UNIDROIT-egyezmény az illegális műtárgy-kereskedelem fogalmi körében tárgyalja a kulturális javak tulajdonjoga jogtalan átruházását, a lopást, a jogosulatlan feltárást, illetve az ezekhez kapcsolódó jogosulatlan

---

¹⁰ UNESCO Declaration concerning the International Destruction of Cultural Heritage, 17 October 2003

¹¹ Korsell, L. – Hedlund, G. – Elwér, S. – Vesterhav, D. – Heber, A.: Cultural Heritage Crime – the Nordic Dimension. The Swedish National Council for Crime Prevention, Information and Publication. Stockholm, 2006. https://www.bra.se/download/18.cba82f7130f475a2f1800024778/1371914734096/2006_2_cultural_heritage_crime_nordic_dimension.pdf

behozattal vagy kivitt eladási (haszonszerzési) cézzattal. Bár az „illegális kereskedelem” kifejezés nem tartalmaz direkt utalást a más országba történő eladásra, a szakirodalom gyakran főként ebben az összefüggésben használja a fogalmat.

Kutatásom során az illegális kereskedelem körében az országon belül és azon kívül történő eladásokat egyaránt vizsgáltam.

A kutatás tárgyának meghatározása

A kutatás tárgya – az előzőkben kifejtetteknek megfelelően – a kulturális javak illegális kereskedelme jelenségének tanulmányozása Magyarországon, a büntetőjog szemszögéből. A tárgykörön belül célként fogalmaztam meg az illegális kereskedelem speciális vonásainak és az ebben a körben folytatott büntetőeljárások jellemzőinek feltárását. Az aktuális magyarországi helyzet áttekintését bűnügyi iratok empirikus vizsgálatával kívántam megvalósítani, kérdőíves módszerrel. Az empirikus kutatás szándékának háttérében állt az a tapasztalat is, hogy a témával foglalkozó nagy számú elméleti munka mellett kevés ilyen jellegű kutatásról lehet olvasni a szakirodalomban. Ugyanakkor olaszországi, svédországi, lengyelországi és norvégiai, valamint amerikai egyesült államokbeli kutatások egyaránt foglalkoznak a büntetőjog lehetőségeivel és nehézségeivel a témában, egyes alkalmakkor esetelemzésekkel támasztva alá megállapításait.¹²

A kutatás megszervezésekor a kutatási tárgy (az illegális műtárgy-kereskedelem fogalom) meghatározása mellett más nehézségek is felmerültek. Mivel a magyar Btk.-ban nincs „illegális műtárgy-kereskedelem” tényállás, az általam kiindulópontként kezelt fogalom alapján a következő bűncselekmények miatt folytatott büntetőeljárásokra koncentráltam:

- lopás;
- rablás;
- orgazdaság;
- visszaélés kulturális javakkal;
- költségvetési csalás.

---

¹² Uo.; Manacorda, S. – Chapell, D. (eds.): i. m.; http://fs2.lavinaplatform.com/kobidz/article_attachments/attachments/880/original/Programme_full.pdf?1306155065; Fincham, D.: Why U.S. Federal Criminal Penalties for Dealing in Illicit Cultural Property are ineffective, and a Pragmatic Alternative. *Cardozo Arts & Entertainment Law Journal*, vol. 25, no. 2, 2007; Brodie, N.: Archeological and Criminological Approaches to Studying the Antiquities Trade: A Comparison of the Illicit Antiquities Research Centre and the Trafficking Culture Project. <https://traffickingculture.org/app/uploads/2017/07/Brodie-2015-IARC-Trafficking-Culture.pdf>

Az aktuális problémák feltárásához ugyanakkor a lehetőség szerint jogerős ítélettel, valamint nyomozást megszüntető végzéssel befejezett ügyek vizsgálatához a 2012 és 2016 között regisztrált büntetőügyek aktáit kértem be országos szinten. További szűkítő feltétel volt: a kulturális javak körébe tartozó tárgyra történő elkövetés. Az e feltételeknek megfelelő bűnügyi iratokat az Egységes Nyomozó hatósági és Ügyészségi Bűnügyi Statisztikából (ENYÜBS) válogatták le.

A vizsgálat tárgyát képező ügyek

A bűnügyi statisztika alapján a vizsgált időszakban 359 ügy indult. Ebből ténylegesen 273 ügyben folyt az eljárás a vizsgált bűncselekmények miatt, kulturális javak tárgyra, illetve ilyen jellegű hasonló tárgyra. (Visszatérő probléma, hogy az elkövetés tárgyaként a hatóságok kulturális javak körébe tartozó tárgyként jelölnek meg valójában annak nem minősülő tárgyakat.) A kulturális javak körébe tartozó tárgyra elkövetett, a kutatás tárgykörébe illeszkedő ügyek száma 132 volt.

A pontos statisztika hiánya más országok kutatásai során is okoz nehézségeket. Például Manacorda is ír erről:

„A különböző, művészeti, kulturális és régészeti tárgyak elég széles spektrumot képviselnek mind nemzeti, mind nemzetközi szinten, azok természetéről és megnyilvánulási formáinak sokféleségéről azonban kevés az információ. [...] Napjainkban még nincsen olyan átfogó, mindenre kiterjedő bűnügyi statisztika, amely ezeknek a bűncselekményeknek a pontos vizsgálatát lehetővé tenné.”¹³

1. számú táblázat
Az ügyek megoszlása bűncselekményfajtánként

Bűncselekménytípus	%
Lopás	83
ebből	
– kulturális javakra irányul	32
– nem kifejezetten kulturális javakra irányul	51
Védett kulturális javakkal visszaélés	13
Orgazdaság	2
Költségvetési csalás	1
Rablás	1
Összesen	100

¹³ Manacorda, S. – Chapell, D. (eds.): Crime in the Art and Antiquities World. Criminal Law Protection of Cultural Heritage: An International Perspective. Springer, London, 2011, p. 20.

Az illegális műtárgy-kereskedelem indikátorai a büntetőjog szemszögéből

A kérdés vizsgálatának többféle megközelítési iránya lehet. A nemzetközi szakirodalomban nagyon sok gazdasági elemzés olvasható, ezek a tanulmányok a piac elemzéséből indulnak ki.¹⁴ Büntetőjogi szemszögéből a jelenség, annak volumene, a károk mértéke nehezen vizsgálható, ennek a fő oka az, hogy szoros együttműködésen, érdekközösségen alapszik. Hipotézisem szerint nagy a látencia.

Jelen kutatás azt vizsgálta, hogy hány ilyen jellegű ügy jut a büntetőhatóságok tudomására, és melyek ezeknek a jellemzői. Az ügyek feldolgozása során és amellet kiemelt figyelmet fordítottam a felderítés és a bizonyítás nehézségeire. Ennek érdekében, konzultáció céljából, számos nyomozó hatósággal vettem fel a kapcsolatot. A Nemzeti Nyomozó Iroda (NNI) Műkincsvédelmi Alosztályának és a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) Repülőtéri Igazgatóságának munkatársaitól kaptam a téma kapcsán a leginkább releváns információkat, amelyek jelentős részben hozzájárultak a valós kép kialakításához.

A vizsgált ügyek jellemzőinek kérdőíves feltárása után, az értékelési folyamat során elsősorban azt tartottam szem előtt, hogy a kapott adatokból milyen következtetések vonhatók le az alapkérdés vonatkozásában. Az itt ismertetett eredmények is ezt a nézőpontot tükrözik.

A kutatás során abból indultam ki, hogy az illegális műtárgy-kereskedelem több részcselekményből álló cselekménysorozat, amely feltételezi először a kulturális javak tulajdonjogának a jogtalan megszerzését, majd ezt követően – az ebből fakadó – jogtalan tulajdonátruházást.

Az általam kiindulópontként használt fogalom alapján a vizsgált ügyek következő összefüggéseit vizsgáltam, az illegális műtárgy-kereskedelemre utaló jellemzők detektálása céljából:

- A) Kifejezetten kulturális javak eltulajdonítására irányult-e a vagyoni elleni bűncselekmény?
- B) Volt-e szándék, terv, kapcsolat az eltulajdonított kulturális javak eladására? Volt-e külföldi kapcsolat?
- C) Volt-e adat több hasonló jellegű cselekmény elkövetéséről?

---

¹⁴ Például Mackenzie, S. – Yates, D.: What is Grey about the “Grey Market” in Antiquities. In: Beckert, J. – Dewey, M. (eds.): The Architecture of Illegal Markets. Oxford University Press, 2017; Mackenzie, S.: The Market as Criminal and Criminals in the Market: Reducing Opportunities for Organised Crime in the International Antiquities Market. In: Manacorda, S. – Chapell, D. (eds.): i. m.; Yates, D.: The Global Traffic in Looted Cultural Objects. Oxford Research Encyclopedia of Criminology, Oxford University Press, 2016.

- D) Melyek voltak a jellemző elkövetési magatartásai a visszaélés védett kulturális javak bűncselekménynek?
E) Részt vett-e a bűncselekmény elkövetésében szakember?
F) Mekkora volt az elkövetési érték?

A) Kifejezetten kulturális javak eltulajdonítására irányult-e a vagyon elleni bűncselekmény?

A vizsgált ügyek legnagyobb hányada (83 százalék) lopás miatt folyt. Az alaposabb aktavizsgálat során derült csak fény azonban az elkövetési tárgyak valódi jellegére. E szerint csak az ügyek 32 százalékában irányult a szándék kifejezetten kulturális javak eltulajdonítására. Az ügyek 51 százalékában az elkövető csak valamiféle érték tárgyat kívánt eltulajdonítani, így került sor az ilyen ügyekben többnyire betöréses lopás(sorozat) során minden más (például kerékpár, műszaki cikkek, élelmiszer) mellett kulturális javaknak tűnő, ám valójában nem kulturális javak eltulajdonítására.

Kulturális javak a büntetőeljárásban

A kulturális javak speciális elkövetési tárgynak tekinthetők a büntetőeljárásban. Egyrészt azért, mert egyes vagyon elleni bűncselekmények esetén az e tárgyakra történő elkövetések súlyosabban minősülnek. A visszaélés védett kulturális javakkal tényállásnak ezzel szemben kifejezetten csak védett kulturális javak, illetve az egyik tényállás esetében kulturális javak lehetnek az elkövetési tárgyai. Más cselekmények esetében a kulturális javakra elkövetés nem jelenik meg a minősítésben.

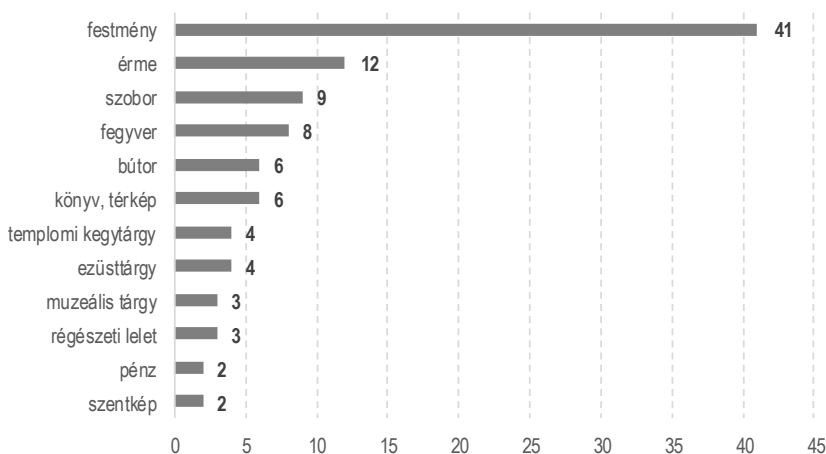
A kulturális javak veszélyeztetettsége, a lehetséges károk, illetve ennél fogva azok védelmének fokozott igénye szempontjából kiemelten fontos a kulturális javak körébe tartozó tárgyak kategóriájának és a tárgy típusoknak, valamint a tárgyak sérelmére elkövetett cselekményeknek az ismerete, a lehetséges elkövetési helyek és elkövetési magatartások tekintetében a nyomozó hatóság tagjainak a tájékoztatása. A frekvenciát elkövetési helyeken (országhatár, repülőtér, régészeti lelőhelyek) ennél még alaposabb képzés lenne szükséges, a felderítés hatékonyabbá tétele céljából.

Az általános hatáskörű nyomozó hatóságok tagjai ritkábban találkozhatnak kulturális javakkal a büntetőügyekben, bár – ahogy a kutatás eredményei alapján látható – vagyon elleni bűncselekmények célpontjaiként gyakorlatilag bármikor szerepelhetnek ilyen tárgyak. Az efféle esetekben jó, ha a nyomozó – más speciális tárgykörök mellett – felvértezett alapismeretekkel a kulturális javak tekintetében is. A kulturális jószág jelleg a megkülönböztetett figyelem és kezelés igényét is magában rejt (a lefoglalás, a megfelelő szakértő kirendelése során).

A kulturális javak fogalma¹⁵ általános, az egyes tárgyak megítéléséhez, emiatt sok esetben a bűncselekmény gyanúja megalapozásához előzetes szakértői vagy szaktanácsadói véleményre van szükség. Ez esetben az Országos Rendőr-főkapitányság, a Nemzeti Adó- és Vámhivatal, valamint Kulturális Örökségvédelmi Hivatal által 2006-ban megkötött együttműködési megállapodás alapján a KÖH (most Miniszterelnökség) szakemberei vállalják a tanácsadást a talált tárgy mi-
benlétével és értékével kapcsolatban. Amennyiben erre a minősítés szempontjából is szükség van, a kulturális javak körébe tartozó jelleg megállapítása és az érték megállapítása az igazságügyi szakértő feladata, e kérdések megítélésére a Be. 188. § alapján lehetőség szerint igazságügyi szakértőt kell kirendelni.

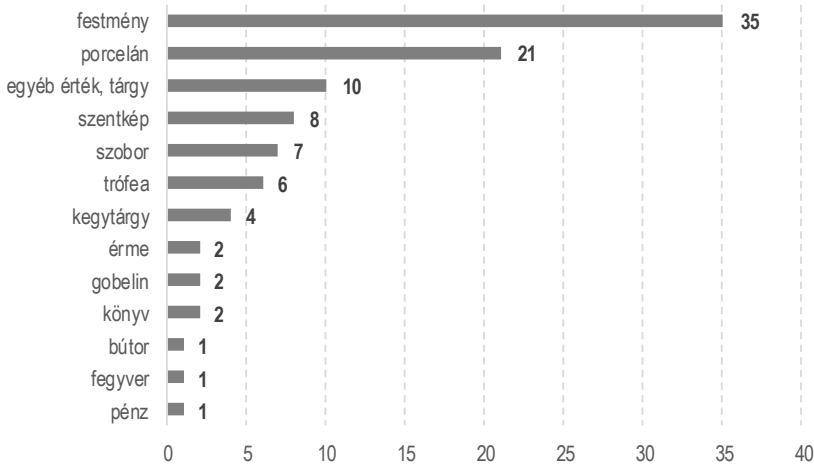
A nyomozó hatóság általános tájékozottsága tekintetében a kulturális javakról az egyik kiindulópont az ENYÜBS kitöltése lehet. Az ENYÜBS-ben az elkövetési tárgyak között szerepel a kulturális javak körébe tartozó tárgyak (muzeális tárgy) kategóriája, illetve részletezve az egyes tárgyak az érmétől a festményen át a hadtörténeti, régészeti jellegű emlékekig vagy a vallási tárgyakig. Ahogy korábban már kifejtettem, a statisztikában ilyenként minősített 273 ügyből 132-ben irányult a cselekmény kifejezetten kulturális javak megszerzésére, illetve az országból való jogosulatlan kivitelére.

1. számú ábra
A ténylegesen kulturális javakra elkövetett bűncselekmények tárgyai és megoszlásuk (%)

¹⁵ Kövt. 7. § 10. pont.

2. számú ábra
**A kulturális javakként kódolt, valójában azonban nem oda tartozó
 elkövetési tárgyak és megoszlásuk (%)**

A régészeti leletek mint a kulturális javak illegális kereskedelmének tárgyai

A régészeti leletekkel folytatott kereskedelem a vizsgált témában messze a legnagyobb terjedelemben tárgyalt, legtöbbet kutatott terület nemzetközi szinten, főként a konfliktusövezetekből származó tárgyakat illetően. A régészeti leletek sérelmére elkövetett cselekmények köre szerteágazó, a régészeti lelőhelyek illegális feltárásától, a leletekkel való illegális kereskedelemig széles a spektrum, a leletek megrongálása és a hamisítás speciális problémaként van jelen.

A talált régészeti leletek az állam tulajdonát képezik, ezek eltulajdonításával a kulturális örökség helyrehozhatatlanul sérül. A régészeti leletek nem szabályszerű keresése szükségszerűen rongálással is jár; a régészeti lelőhelyek egysége bomlik meg. A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény magyarázata részletesen szól arról, hogy a kulturális örökség egészén belül is jelentős a régészeti lelőhelyek és leletek veszélyeztetettsége. A jelentős környezetátalakítással járó építkezések, valamint az illegális ásatások és leletgyűjtések elleni fellépés kereteit kívánta megteremteni már a kulturális javak védelméről szóló 1997. évi CXL. törvény is. Az e törvény alkalmazása során szerzett tapasztalatok alapján a 2001. évi LXIV. törvény új alapokat teremtett: szűkebben határozta meg a régészeti örökség körébe tartozó emlékek időhatárát; ekkortól a százévesnél régebbi emlékek helyett az 1711 előtti, alapvetően régészeti módszerekkel kutatható ingó és ingatlan elemek tartoznak ide. A lelőhelyek fokozódó veszélyeztetettsége miatt a törvény szerint minden lelőhely védett. Emellett bevezették a fokozott és a kiemelt védelmi kategóriákat is. Ezen

túlmenően szervezeti feladatelosztási és a kompetenciákat érintő módosításokkal és nemzetközi együttműködésekkel, kötelezettségvállalással formálták hatékonyabbra a rendszert.

A régészeti örökség és a műemléki érték védelmével kapcsolatos szabályokról szóló 39/2015. (III. 11.) Korm. rendelet új, speciális szabályozást jelent ezen a területen. A rendelet a régészeti feltárás feltételei mellett a fémkereső műszer hivatás gyakorlásához kötött használatát jelölte meg. A rendelet a 46. §-ban részletesen szabályozza emellett a fémkereső műszer hivatáshoz nem kötött használatának feltételeit, engedélyhez kötöttségét.

Az empirikus kutatás alapján a vizsgált időszakban kevés régészeti leletre elkövetett ügy folyt. Számos információ van azonban a régészeti lelőhelyek illegális feltárásáról és a fémkereső tevékenység illegális folytatásáról, ezzel párhuzamosan régészeti leletek eladásra kínálásáról, leginkább online felületeken. Az ilyen tárgyak sérelmére elkövetett bűncselekmények vizsgálata feltétlenül további kutatásokat indokol, speciális módszertannal.¹⁶

2. számú táblázat

A kulturális és nem kulturális javakra irányuló lopások egyes jellemzői (esetszám)

Kulturális javakra elkövetett lopások		Nem kulturális javakra irányuló lopások	
Múzeumból	6	Betöréssorozat során	39
Családban	6	Trükkös lopás	2
Fémkeresővel	5	Bérlőként	1
Szobor vagy annak része	5	Rábízott helyiségből	1
Bérlőként	5		
Rábízott helyiségből	3		
Gyűjtőtől	3		
Templomból	3		
Régiségkereskedőként	3		
Trükkös lopás	2		
Könyvtárból	2		
Szaktólból	1		

¹⁶ Lásd Heilmann A. – Nagy Á. P.: A régészeti örökség büntetőjogi védelme. Jogelméleti Szemle, 2011/2. <http://jesz.ajk.elte.hu/heilmann46.html>

B) Volt-e szándék, terv, kapcsolat az eltulajdonított kulturális javak eladására? Volt-e külföldi kapcsolat?

A rendelkezésre álló iratokból csak az ügyek kis töredékében volt megállapítható, hogy az elkövetőnek a lopott kulturális javakat illetően komoly eladási szándéka volt. Ezen azt értem, hogy a kulturális javakat azok értékének tudatában, hozzáértő személy részére vagy szakboltban kívánta értékesíteni, esetlegesen előre tervezett helyen. Mindössze nyolc olyan ügy volt, amelyben erre fény derült, ebből öt esetben külföldi antikváriumnak, régiségkereskedésnek adta el a tárgyat az elkövető, három esetben Magyarországon.

A kutatás eredményei szerint több esetben előfordult, hogy különösen a „kulturális javakba botlott”, ám annak valódi értékével, jelentőségével tisztában nem lévő elkövető jóval áron alul, esetenként „fillérékért” adta el az értékes tárgyat, sokszor szintén hozzá nem értőnek.

C) Volt-e adat több hasonló jellegű cselekmény elkövetéséről?

Az egy elkövető által, több hasonló jellegű, kulturális javak tárgyra elkövetett befejezett cselekmények közül egy lopássorozatot emelek ki¹⁷:

A magyar múzeumok honlapján (www.museum.hu) egy szakmai hírlevélben felhívást tettek közzé egy olyan személyről, aki helytörténeti emlékek, metszetek, térképek iránt érdeklődik, kutatási engedéllyel megjelenik múzeumokban, könyvtárakban, és vélhetően ezzel kapcsolatosan e múzeumok és könyvtárak állományában hiányok jelentkeznek.

E felhívás kapcsán derült fény a tápiószzelei Blaskovich Múzeumban lévő hiányra. A hírlevélben megnevezett személy ott is kutatási engedéllyel jelentkezett, és ennek nyomán több XVIII–XIX. századi térkép hiányára bukkantak. A hiányzó térképek dekoratív, kézzel színezett rézmetszetek, illetve egy hatvan darabból álló térképátlasz egész belseje volt. A nyilvántartás alapján a szóban forgó személynek adták ki utoljára a hiányos tárgyakat. A szemle során megállapították, hogy az atlaszokból a térképeket kivágták, a csonkon láthatóan. A kiadás részletei, és a kiadványok egyéb jellemzőinek tisztázása érdekében eseti szakértőt rendeltek ki. Az antikváriumban dolgozó szakember kétfélmillió-ötvenezer forintban határozta meg az elkövetési értéket. Kérdésként merült fel a nyomkutatás lehetősége. Mivel a vegyszeres eljárás maradandó károsodást okozhat, ettől végül eltekintettek, és műszeres – károsodást nem okozó – eljárást alkalmaztak.

Közben fény derült az illetővel szemben folyamatban lévő több eljárásra, országszerte, hasonló cselekmények miatt. Volt olyan ügy is, amelyben a nyomozás megszüntetésére került sor azzal, hogy nem volt megállapítható, hogy a cselekményt a gyanúsított követte el. Jelen ügyben a Nagykátaai Járásbíróság 3.B.96/2013/5. számú ítéletével dolog elleni

---

¹⁷ Nagykátaai Városi Ügyészség 1800/2011.

erőszakkal elkövetett lopás miatt [370. § (1) bek.; (2) bek. b), c) pont; (4) bek. b) pont] bűnösnek mondta ki a vádlottat, és hat hónap szabadságvesztésre ítélte. A büntetés végrehajtását három évre felfüggesztette. Az eljárás során a nyomozó hatóság felvette a kapcsolatot az NNI Műkincsvédelmi Alosztályával, amely ezt követően – az ügy kapcsán – ellenőrizte Budapest területén a legális és illegális értékesítési helyeket.

D) Melyek voltak a visszaélés védett kulturális javakkal bűncselekmények jellemző elkövetési magatartásai?

A visszaélés védett kulturális javakkal bűncselekmények (mindössze 35 ügy) elkövetési magatartása száz százalékban az utolsó fordulat szerinti volt:

Btk. 358. § (2) Az (1) bekezdés szerint büntetendő, aki a kulturális javak körébe tartozó és kiviteli engedélyhez kötött tárgyat engedély nélkül külföldre juttat, vagy a kiviteli engedély kereteit túllépi.

A kulturális javak kivitelének szabályai

Utóbbi tényállás vizsgálata már speciálisabb ismereteket kíván a hatóságok részéről; itt gyors döntést kell hoznia a felderítő hatóságnak arról, hogy adott esetben kulturális javak körébe tartozó tárgyról van-e szó, illetve az kiviteli engedélyhez kötött-e. Ez fokozottan indokoltá teszi a külföldre lépés vagy a külföldre történő küldés helyszínein az ellenőrzést, illetve az országhatáron és a repülőtéren ellenőrző személyzet képzését.

Nem kis nehézséget jelent országhatáron, hogy 2004. május 1., tehát az Európai Unióhoz csatlakozás óta az unió belső határain megszűnt az utasok ellenőrzése. Az ellenőrzés szűrőpróbaszerűen, illetve kockázatelemzés alapján történik. A repülőtéren továbbra is van ellenőrzés, elsősorban az utasbiztonság érdekében. Az ellenőrzést civilek, a repülőtér alkalmazottai végzik. A NAV Repülőtéri Igazgatósága a vám eljárásban és az ezen a téren elkövetett cselekmények elleni eljárásban hatáskörrel felruházott hatóságként van jelen.

A csomagok vizsgálatánál, illetve esetleg a kilépésnél felderítő hatóságként működik közre, korábban rendszeres képzésekkel is segítette a repülőtér alkalmazottait. Szemléletesen prezentált előadások a jogszabályi háttértől a kulturális javak egyes tárgy típusaiig, illetve azok kiviteli szabályaiig részletes információt nyújtott. Amióta ilyen képzés felkérés hiányában nem zajlik a NAV közreműködésével, a felderítések száma drámaian visszaesett, 2018-ban egyáltalán nem volt.¹⁸

A nem védett kiviteli engedély-köteles kulturális javak pontos meghatározását 2014 óta tartalmazza a kulturális örökségről szóló törvény 1. melléklete. Addig csak az ötvenéves kor volt az engedélykötelesség feltétele, 2014-től több műtárgy-típus esetén a forgalmi érték alsó határának meghatározásával szűkítették a kört.

¹⁸ A NAV Repülőtéri Igazgatóságának szóbeli közlése alapján (2018. szeptember 11.).

A kiviteli engedélyezés szabályai 2018. április 1-jei hatállyal változtak a kulturális örökségről szóló törvény módosításával. A kiviteliengedély-köteles tárgyak köre szűkült, a minimum ötvenéves kor mellett a legtöbb tárgytypus esetében magasabb forgalmi értékhez kötötte a jogalkotó.

A visszaélés védett kulturális javakkal büntetnének elkövetési magatartása az esetek túlnyomó többségében az volt, hogy az elkövető a kulturális javak körébe tartozó és kiviteli engedélyhez kötött tárgyat engedély nélkül külföldre juttatott vagy arra kísérletet tett. A gyanúsítottak vallomásukban a legtöbb esetben kifejtették, hogy nem volt tudomásuk arról, hogy a tárgy kivitele engedélyhez kötött, gyakran úgy nyilatkoztak, hogy erről a galériában, ahol azt vásárolták, sem tájékoztatta őket senki.

Nagyobb volumenű ügyre egy esetben került sor, amelyet az alábbiakban ismertettek.¹⁹

2012. május 15-én a NAV Bevetési Főigazgatóságának járőrei állampolgári bejelentés alapján vonták ellenőrzés alá egy személyt, a kilépő határforgalomban a határtól 150 méterre. Negyvenöt darab kulturális javaknak minősülő, ötvenévesnél régebbi, így a 2001. évi LXIV. tv. 56. §-a szerint kiviteliengedély-köteles térképészeti, illetve egy hasonló kvalitású könyvet találtak nála. A rendőrség nyomozó hatóságainak hatásköréről és illetékességéről szóló 3/20087. (I. 16.) IRM rendelet 2. § (6) bek. alapján az ORFK büntügyi főigazgatója elrendelte, hogy a nyomozást az NNI Műkincsvédelmi Alosztálya folytassa le. A gyanúsított kihallgatása során azt vallotta, hogy a talált kulturális javak az ő tulajdonát képezik, fotózni, másolni szeretne volna a készülő magazinja számára, azok véletlenül maradtak az autóban. Az adott napon Bécsbe, a Dorotheumba indult, megnézni egy ikont. Ő sem tudta, hogy a tárgyak nála vannak, a vámosok vették észre a hátsó ülésen. A térképek származásáról azt állította, hogy egy részüket az Ecseri úton vette, nem tudja, kitől, a többit Olaszországban vásárolta antikváriusoknál, a könyvet pedig árverésen vette külföldön. Számlái, dokumentumai a tárgyak vásárlásáról nem voltak. A Kulturális Örökségvédelmi Hivatal Műtárgyfelügyeleti Irodájának vezetője által adott előzetes vélemény szerint a gyanúsított autójában talált tárgyak „részben saját korának földrajzi térképészeti és nyomdászati ismereteit tükröző fontos könyvtári dokumentumok, ezért kiemelkedő jelentőségű és jellemző tárgyi emlékek, másrészt művészek által komponált vagy illusztrált darabok, ezért művészeti alkotásoknak is tekintendők, ennél fogva a kulturális örökség védelméről szóló törvény 7. § 4. pontja alapján mindegyikük a kulturális javak körébe tartozik. Tekintettel arra, hogy koruk a hivatkozott törvény 56. §-ában előírt 50 éves korküszöböt meghaladja, ezért az országból való kivitelük engedélyköteles.”

¹⁹ Mosonmagyaróvári Városi Ügyészség 786/2012.

A lefoglalt könyv vizsgálatokor abban a Néprajzi Múzeum Könyvtári bélyegzőjét találták, a nyomozó hatóság felvette a múzeummal a kapcsolatot a következő kérdések tisztázása érdekében: tőlük származhat-e, ki kérte ki utoljára, mikortól mutatható ki a hiánya. A Néprajzi Múzeum válaszából kiderült, hogy a lefoglalt könyv 1951-ben került leltárba, nem volt kölcsönözhető, legális úton nem kerülhetett ki a könyvtárból. 2005-ig nem szerepelt hiányként. Ezek alapján a könyvet tulajdonuknak tekintik. A nyomozás során szakértőt rendeltek ki a könyv és a térképek vizsgálatára is: a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat okmányszakértői vizsgálták őket (bélyegző, egyéb jelzés található-e rajtuk). Az NBSZ Szakértői Intézete okmányszakértői vizsgálata megállapította, hogy „a 45 db térkép közül 5 darabnál mutathatóak ki célirányos mechanikai behatás nyomai, amelyek a bélyegzések eltávolítására utalnak, illetve a térképek szélei indokolatlanul, gyenge minőségben kézi vágással lettek kialakítva. A könyvvel kapcsolatban megállapították, hogy abban a Magyar Néprajzi Múzeum bélyegzői lettek elhelyezve, melyeket vegyszeres kezeléssel kíséreltek meg felismerhetetlenné tenni.” Az Országos Széchényi Könyvtár térképtörténész szakértője a negyvenöt térkép és az egy könyv vizsgálatát, azonosítását végezte. Megállapításai szerint azok eredetiek, valószínűleg – a könyv kivételével – nem magyarországi köz- és magángyűjteményekből kerültek ki. A forgalmi értéküket 59 157 600 forintban határozta meg. A megrongált atlaszok értékét – ha azok hiánytalanok voltak eredeti kötéssel – 242 679 500 forintban határozta meg.

A gyanúsított használatában lévő mobiltelefon adattartalmából megállapították, hogy 2012. május 14-én kapott egy német nyelvű üzenetet, ennek küldője tájékoztatja a gyanúsítottat, hogy mikor érkezik Schwechatra, és mikor kell újra a reptéren lennie. Az üzenetet küldő személy az interneten végzett adatgyűjtés szerint Angliában antik térképekkel, nyomtatványokkal és könyvekkel kereskedik. A levelezésben szereplő tárgyak szoros azonosságot mutattak a vádlottól lefoglalt tárgyakkal. A nyomozás során fény derült arra is, hogy a gyanúsított ellen Ausztriában már folyt eljárás hasonló ügyben: a gyanúsítás szerint könyvtárban térképmetszeteket tartalmazó könyveket kért ki tudományos célból, helyben tanulmányozásra, majd a könyvekből kézzel festett metszeteket, térképeket, családfákat vágott ki és azokat jogtalanul eltulajdonította. A nyomozati utasítások szerint a külföldi adatok beszerzése érdekében az esetleges jogsegélykérelmek előterjesztését megelőzően tisztázni kell azt, hogy a lefoglalt térképek, és a könyv, valamint a házkutatások során lefoglalt tárgyak hogyan, milyen körülmények között, mikor, mi okból kerültek a gyanúsított birtokába. Felmerült az is az addig beszerzett bizonyítékok alapján, hogy a gyanúsított bűnfelelőssége jelentősen túlmutat a terhére rótt bűncselekményen. A szakvélemények alapján valószínűsíthető volt, hogy a könyv bűncselekmény útján került ki a Néprajzi Múzeum könyvtárából, azt azonban nem sikerült megállapítani a nyomozás során, hogy ki és mikor tulajdonította el, illetve mikor és hogyan került a gyanúsítotthoz. Azt sem sikerült tisztázni, hogy azokat ki és mikor rongálta meg. A fentiekre tekintettel fennállt a gyanúja, hogy a gyanúsított va-

gyon elleni bűncselekmény útján jutott a könyvhöz és a térképekhez, azonban a rendelkezésre álló bizonyítékok alapján a terhére vagyon elleni bűncselekmény nem volt megállapítható.

Ez idő alatt derült ki az is, hogy a gyanúsított nevén található EUR lakossági deviza-számla forgalmában több külföldi aukciósházzal, illetve antikváriummal történő kapcsolat mutatható ki – köztük az üzenetet küldő személlyel is –, azoktól jelentős bevételek származtak. A térképek kapcsán felmerült, hogy ezek kiviteléhez szükséges-e engedély. A Forster Központ (a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal jogutódja) értelmezése szerint a Néprajzi Múzeumból ellopott és lefoglalt könyvről egyértelműen megállapítható, hogy kivitele engedélyköteles (védett kulturális javak körébe tartozó tárgy). A további tételek, a térképek kivitele valóban nem engedélyköteles, mivel ötven évnél nem régebben hozták be azokat országba, és nincs magyar kultúrtörténeti vonatkozásuk. A térképek lefoglalását a Mosonmagyaróvári Járásbíróság jogerős határozatával megszüntette, és kiadni rendelte a vádlottnak. 2015. június 1-jén a tárgyalás felfüggesztésére került sor, mert a vádlott hasonló ügyben, Franciaországban előzetes letartóztatásban volt, és a vádirat nem tett indítványt a távollétében történő eljárásra.

A Mosonmagyaróvári Járásbíróság a B.195/2016/8-II. számú ítéletével a vádlottat 2016. október 27-én a vád alól felmentette. Az indokolás szerint „a bíróság elegendő bizonyíték hiányában nem állapította meg azt, hogy a vádlott tudomással bírt a könyv Néprajzi Múzeumból való származásáról és arról sem, hogy az 50 évnél régebb óta Magyarországon található”. Az ítélet ellen az ügyész fellebbezést jelentett be a vádlott bűnösségének megállapítása és büntetés kiszabása érdekében. Az ügyész ennek során részletesen kifejtette, hogy álláspontja szerint a járásbíróság helytelenül értelmezte a kulturális örökség védelméről szóló törvény egyes rendelkezéseit, azért tévesen jutott arra a következtetésre, hogy a vádlottnak a könyv külföldre vitele kapcsán nem kellett engedélyért fordulnia a szakhatósághoz. Másodfokon a főügyesség azt is kifogásolta, hogy a járásbíróság a tényállást nem derítette fel teljeskörűen. A másodfokú bíróság a fellebbezést alaposnak találta, az ítéletet hatályon kívül helyezte, és az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasította. Indokolásában kifejtette, hogy az elsőfokú bíróság a bizonyítási eljárást nem terjesztette ki megfelelő körre, a könyv eredetét illetően és a vádlott erre vonatkozó tudattartalmát illetően.²⁰ A 2018. január 17-én, a megismételt eljárásban született ítélet szerint²¹ a vádlott a 358. § (2) bekezdés (1) bekezdés szerint bűnös védett kulturális javakkal visszaélés büntetetének kísérletében. Az indokolás szerint a vádlott nem rendelkezett a kulturális javak körébe tartozó és a kiviteli engedélyhez kötött könyv külföldre juttatásához szükséges engedéllyel. Ezért őt a bíróság három évre próbára bocsátotta. A bíróság a vád tárgyát képező könyv lefoglalását megszüntette, és kiadni rendelte a Néprajzi Múzeum részére.

²⁰ Győri Törvényszék mint másodfokú bíróság 3.Bf.420/2016/5. sz. végzése

²¹ Mosonmagyaróvári Járásbíróság B.184/2017/12. sz. ítélete

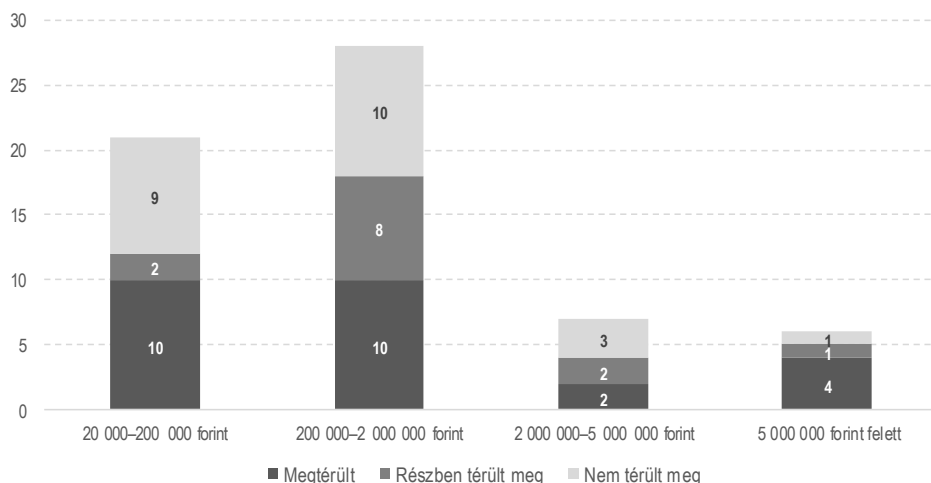
E) Részt vett-e a bűncselekmény elkövetésében szakember?

A vizsgált ügyekben valódi szakértői közreműködésre az elkövetők között nem találtunk példát. Néhány esetben a trükkös lopás, csalás elkövetője régiségkereskedő volt, aki bekéredzkedett lakásokba, majd a tárgyakat megnézve, a tulajdonos figyelmét elterelve eltulajdonította azokat.

F) Mekkora volt az elkövetési érték?

Az elkövetési értékek – kulturális javakra irányuló elkövetések esetén – a következő sávokban mozogtak (a büntetési értékhatárokhoz igazodva):

3. számú ábra
Elkövetési értékek

Az ügyek jelentős részében (a rendelkezésre álló adatok alapján) az elkövetési érték kétszázezer és kétmillió forint közötti tartományban volt, mindössze hét ügyben volt az érték két- és ötmillió forint között, és hat ügyben volt ötmillió forint felett.

Az illegális műtárgy-kereskedelem tárgyában folytatott empirikus kutatás konklúziói

A kulturális javak sérelmére elkövetett bűncselekmények tárgyában folytatott empirikus kutatásom alapján az alábbi következtetésekre jutottam.

- A kulturális javak jelentősége, az e tárgyakra elkövetett bűncselekmények súlya az általános hatáskörű nyomozó hatóságok tevékenysége során – a statisztikai adatközlés alapján – nem kellően ismert. Az értékesebb tárgyak sérelmére elkövetett ügyekben az eljárás megindításához szükséges kérdések gyors eldöntéséhez a nyomozó hatóságok előzetes szakvéleményt kérnek eseti szakértőktől, majd lehetőség szerint igazságügyi szakértőt rendelnek ki a szakkérdések megválaszolására.
- Az ilyen jellegű ügyekkel foglalkozó nyomozó hatóságok (Nemzeti Nyomozó Iroda Műkincsvédelmi Alosztály, NAV Repülőtéri Igazgatósága) véleménye az, hogy szükség van a speciális képzésre és a tudatosságnövelésre az általános hatáskörű nyomozó hatóságoknál is, de még inkább az ezeken a területeken dolgozó civil munkakörökben dolgozók esetében (például a repülőtéri utasellenőrzés során). Ennek természetesen személyi feltételei is vannak, ami az ezeknél a szervezeteknél az egyébként is fennálló létszámléhiány mellett nehezen megoldható. Emellett a megfelelő problémaérzékenység kialakítása is az alapképzés feladata ezeknél a testületeknél.
- Az illegális műtárgy-kereskedelem fogalmi körébe tartozó ügy (a szó nemzetközi szakirodalomban használatos értelmében) kevés volt a vizsgált időszakban. Az eltulajdonított kulturális javak leginkább a következő tárgytipusok közé tartoznak: festmény, érme, szobor, fegyver, bútor, térkép és könyv. Az ügyek során csak néhány esetben derült arra fény, hogy az elkövető határozott szándékkal, tervvel, esetleg kapcsolatokkal bírt, még ritkább esetben merült fel külföldi szál. Üzletszerű elkövetésre vagy többszöri hasonló elkövetésre is csak egy-egy példa volt.
- Mindebből sajnos mégsem vonhatjuk le egyértelműen azt a következtetést, hogy Magyarországon az illegális műtárgy-kereskedelem elenyészően alacsony számban fordul elő. Egy-egy nagyobb volumenű sorozatügy alapján, valamint azon ügyek alapján, amelyekben Magyarország tranzitországgként volt jelen, és az eljárás már másik országban folytatódik, felmerül a kérdés, hogy vajon mekkora a látencia e tárgykörben. Az Európai Unió belülről a felderítés jórészt szűrőpróbaszerűen, esetlegesen előzetes információk, valamint kockázatelemzés alapján történik. A nyomozó hatóság tagjainak képzése, a probléma súlyának érzékeltetése az első lépés a sikeres felderítésekhez.
- A kulturális javak tárgyra elkövetett bűncselekmények körében végzett kutatások azt mutatják, hogy a büntetőjogi eszközökön túl fokozott jelentősége van a megelőzésnek. Jelen tárgykörben is ki kell emelni a műkereskedők szerepét és felelősségét, a hiteles műkereskedelmi tevékenység folytatását garantáló speciális jogszabály megalkotásának szükségességét.

Ennek részeként a proveniencia (a tárgy származása) igazolásának kötelezettsége és a vásárlók tudatosságának növelése a visszaélések jellege és volumene ismeretében számottevő mértékben hozzájárulhat az illegális műtárgy-kereskedelem elleni fellépés sikereihez. A legális kereskedelem monitorozásán túl a lopott (valamint az illegális ásatások alkalmával megszerzett) tárgyak adásvételének mélységi vizsgálata, e problémának és megoldási lehetőségeinek az elemzése is elengedhetetlenül fontos lenne a jelenség teljes körű ismeretéhez.

Irodalom

Belovics E. – Geller B. – Nagy F. – Tóth M.: *Büntetőjog I. Általános rész. A 2012. évi C. törvény alapján.* HVG-ORAC, Budapest, 2014

Brodie, N.: Archeological and Criminological Approaches to Studying the Antiquities Trade: A Comparison of the Illicit Antiquities Research Centre and the Trafficking Culture Project.

<https://traffickingculture.org/app/uploads/2017/07/Brodie-2015-IARC-Trafficking-Culture.pdf>

Buzinkay P.: Műtárgyvédalom és az Európai Unió. A kulturális javak védelme és Magyarország uniós csatlakozása. *Műemlékvédelem*, 2003/1.

Fincham, D.: Why U.S. Federal Criminal Penalties for Dealing in Illicit Cultural Property are ineffective, and a Pragmatic Alternative. *Cardozo Arts & Entertainment Law Journal*, vol. 25, no. 2, 2007

Heilmann A. – Nagy Á. P.: A régészeti örökség büntetőjogi védelme. *Jogelméleti Szemle*, 2011/2.

Korsell, L. – Hedlund, G. – Elwér, S. – Vesterhav, D. – Heber, A.: *Cultural Heritage Crime – the Nordic Dimension. The Swedish National Council for Crime Prevention, Information and Publication.* Stockholm, 2006

Mackenzie, S.: The Market as Criminal and Criminals in the Market: Reducing Opportunities for Organised Crime in the International Antiquities Market. In: **Manacorda, S. – Chapell, D. (eds.):** *Crime in the Art and Antiquities World: Illegal Trafficking in Cultural Property.* Springer, 2011

Mackenzie, S. – Yates, D.: What is Grey about the “Grey Market” in Antiquities. In: **Beckert, J. – Dewey, M. (eds.):** *The Architecture of Illegal Markets.* Oxford University Press, 2017

Manacorda, S. – Chapell, D. (eds.): *Crime in the Art and Antiquities World: Illegal Trafficking in Cultural Property.* Springer, 2011

Manacorda, S.: Criminal Law Protection of Cultural Heritage: An International Perspective. In: **Manacorda, S. – Chapell, D. (eds.):** *Crime in the Art and Antiquities World: Illegal Trafficking in Cultural Property*. Springer, 2011

Segieth, F. – Wuelfert, S. Z. – Dobruskin, S.: Möglichkeiten und Grenzen der Beurteilung gefälschter Kunst – ein Situationsbericht (nicht nur) aus der Schweiz. *Kriminalistik*, 1/2013.

Vukán B.: A műkincsek védelme. *Belügyi Szemle*, 2001/4–5.

Yates, D.: *The Global Traffic in Looted Cultural Objects*. Oxford Research Encyclopedia of Criminology, Oxford University Press, 2016

A kulturális javak védelmének büntetőjogi megközelítése Olaszországban

Olaszország komplex, sajátos, kulturálisörökség-védelmi rendszert hozott létre, amely a világon egyedülállónak tekinthető. Erre tekintettel elengedhetetlen az olasz megoldások vizsgálata a hazai szabályozási rendszer hatékonyabbá tétele érdekében. A tanulmány az olasz védelmi rendszert büntetőjogi aspektusból közelíti meg, bemutatja annak általános jellemzőit, a szabályozás történeti gyökereit, tisztázza az alapvető fogalmakat, ismerteti a védelem formáit, majd az egyes büntetőjogi tényállásokat. A büntetőjogi szabályozás kettős természetű, mivel alapvetően két jogterület, a közigazgatási jog és a büntetőjog, egyúttal két kódex – a kulturális és természeti javak védelméről szóló törvényerejű rendelet és a büntető törvénykönyv – között oszlik meg. Ez a megoldás széles körű védelmet kínál, azonban a szabályozás nem homogén. A jelenlegi rendszer ellentmondásosságát és inkoherenciáját kívánja megszüntetni a büntetőjogi védelem folyamatban lévő reformja.

A kulturális örökség minden civilizáció alapvető értéke, valamely nemzet, illetve közösség identitását határozza meg, a közösséghez való tartozás materiális és szellemi szinten megnyilvánuló valódi és hatékony forrása.¹ A közösségek felismerik a történeti-művészeti értékeik megőrzésére és továbbadására felmerülő igényt, ezeknek az értékeknek a védelme alapvető szükségletként jelenik meg világszerte.² A kulturális örökség azonban nem értékelhető csak nemzeti szinten, hanem nemzeti és nemzetközi dimenzió, ezzel együtt az univerzális és a kiemelkedő érték között mozog, így egy kulturális érték lehet nemcsak kiemelkedő – amely az adott nemzet vagy közösség számára rendkívül lényeges –, hanem egyben univerzális is, amely az egész emberiség számára releváns.³ Így kulturális örökségünk védelme határokon átnyúló közös feladata az emberiségnek.

---

¹ Boldon Zanetti, G.: *Il nuovo diritto dei beni culturali*. Libreria Editrice Cafoscarina, Venezia, 2017, p. 15.

² Mirri, M. B.: *Codice dei beni culturali e paesaggio*. Edizione Sette Città, Viterbo, 2017, pp. 11–12.; Iannizzotto, V. A.: *Beni culturali nell’ottica criminale*. Europolis Editore, Roma, 2006, p. 13.

³ Casini, L.: *Challenges and Opportunities of International Regulation*. In: G7 Meeting of Experts. „The protection of cultural heritage: Rules, practices, and education.” Florence, March 30, 2017, p. 17. http://www.beniculturali.it/mibac/multimedia/MiBAC/G7_atti.pdf

Olaszország a világ egyik leggazdagabb kulturális örökségével büszkélkedhet, mind a javak volumene, mind azok változatossága tekintetében. Nemhiába terjedt el az a hasonlat, amely az országot „szabadtéri múzeumként” jellemzi.⁴ Az Olaszországban található, szinte mérhetetlen történeti-művészeti értékek jelentőségének megértéséhez a múlt nagy civilizációi által hátrahagyott örökséghez kell visszanyúlni, amely nemcsak – habár kétségtelenül főleg – a rómaiak hagyatékát, hanem például az etruszk, a szabin, a görög kultúrától kezdve a barbárok uralmán és a keleti birodalmak hatásán keresztül egészen a különösen gazdag reneszánsz kor teremtette alkotásokig, illetve az olasz egyesítés előtti időszakig terjed.⁵

A kulturális értékek gazdagságából fakadóan Olaszország élen jár az ezeket az értékeket sértő, illetve veszélyeztető cselekmények elleni küzdelem terén. Olyan komplex, sajátos kulturálisörökség-védelmi rendszert hozott létre, amely egyedülállóan tekinthető világon. Így amikor valamely ország a kulturális értékei védelme érdekében hatékonyabb megoldásokra törekszik, nem mellőzheti az olasz megoldások vizsgálatát. A kutatás hátterében az a feltevés áll, hogy az olasz kulturálisörökség-védelem elemzése révén adaptálható megoldások tárhatók fel a magyar jogalkotás és jogalkalmazás számára.

Az olasz büntetőjogi védelmi rendszer általános jellemzői

Az olasz büntetőjogi védelem két pilléren nyugszik: a speciális nyomozó hatóság tevékenységén és a büntetőjogi normákon. A speciális nyomozó hatóság a csendőrség speciális egysége a Csendőrség Kulturális Javak Védelmével Foglalkozó Parancsnoksága (*Comando Carabiniere per la Tutela del Patrimonio Culturale*; (TPC), amely ötvenéves működése alatt egyetlen csendőri egységből az egész országot behálózó, hatékonyan működő szervezetrendszerre fejlődött.⁶ A jogi szabályozás többretegű, több jogágon keresztül ível, így elsősorban a közigazga-

⁴ Proulx, B. B.: “Archaeological Site Looting in ‘Glocal’ Perspective: Nature, Scope, and Frequency.” *American Journal of Archeology*, January 2013, p. 111.; Rush, L. – Benedettini, M. L.: *Carabiniere Command for the Protection of Cultural Property: Saving the World’s Heritage*. Boydell Press, Woodbridge, 2015, p. 1.

⁵ Comando Carabiniere per la Tutela del Patrimonio Culturale. *Origini, funzione e articolazione – Legislazione di Tutela*, 2008, p. 5. <http://www.carabiniere.it/internet/imagestore/cittadino/informazioni/tutela/culturale/raccolta-normativa.pdf>

⁶ A TPC a Comando Carabiniere per la Tutela del Patrimonio Culturale elfogadott rövidítése. A TPC tevékenységről lásd részletesen Farkas Krisztina: A kulturális javak védelmének rendészeti eszközrendszere Olaszországban. *Ügyészeti Szemle*, 2019/1., 108–122. o.

tási jog, az alkotmány-, a polgári jog, a büntető-, a nemzetközi jog és az Európai Unió joganyagán vonul végig. A normák az általános kódexek sajátos rendelkezéseiben, továbbá speciális jogszabályokban jelennek meg, akár preventív, akár represszív céllal.⁷ Az olasz büntetőjogi szabályozás széles körű, azonban szétszórott és széttöredezett. Alapvetően két jogterület, a közigazgatási jog és a büntetőjog, egyúttal két kódex – a *kulturális és természeti javak védelméről szóló 2004. évi 42. számú törvényerejű rendelet*⁸ és a *büntető törvénykönyv*⁹ – között oszlik meg.

Az olasz jogalkotás területén az utóbbi években a reformok két iránya jelent meg, amely a *védelem* (*tutela*) és a *fejlesztés* (*valorizzazione*) fogalmának megkülönböztetésében, az arra irányuló szabályozásban nyilvánul meg.¹⁰ Míg a *védelem* mind a jogszabályokban, mind a szakirodalomban hagyományos eszközként jelenik meg, addig a *fejlesztés* koncepciója új szemléletet tükröz.¹¹ A büntetőjognak a *védelem* szempontjából van létjogosultsága, habár *ultima ratió*ként, legvégső eszközként jelenik meg. A *fejlesztés* követelményét – amely a „*megőrzés feltételeinek a jobbítását*”, továbbá a kulturális javak használatát és gyümölcsöztetését tartalmazja – a 2004. évi kódex¹² már az alapvető elvek között határozza meg.

További sajátosság – amely bár a közigazgatási szervezetrendszer irányítását jelenti, de büntetőjogi relevanciával is bír –, hogy a kulturális javak védelmét biztosító szervezetrendszer irányítása külön szervezet: a Kulturális Örökségért és Tevékenységért Felelős Minisztérium hatáskörébe tartozik (MiBAC¹³). A minisztérium olyan felügyeleti rendszert kínál, amely a speciális területeknek és feladatoknak megfelelően korlátozásokat, nyomozati hatásköröket, jogszabályok és engedélyek elfogadását jelenti, a technikai és tudományos szempontok figyelembevételével. A MiBAC keretén belül a kulturális javak visszahozásával és visszaszerzésével foglalkozó minisztériumi bizottság – egyebek között – magában foglalja a TPC képviselőit is. A TPC speciális tanácsadó tevékenységet lát el a MiBAC és területi szervei számára. A különleges szakértelmet hivatott szavatolni

---

⁷ Iannizzotto, V. A.: i. m. 13. o.

⁸ Decreto legislativo 22 gennaio 2004, n. 42 Codice dei beni culturali e del paesaggio (a továbbiakban: D.Lgs. 42/2004).

⁹ Codice Penale *Regio Decreto 19 ottobre 1930, n. 1398* (más néven Codice Rocco) (a továbbiakban: c.p.).

¹⁰ Marotta, S.: Per una lettura sociologico-giuridica dei beni culturali come 'beni comuni'. In: Battelli, B. – Cortese, B. – Gemma, A. – Massaro, A. (a cura di): Patrimonio culturale. Profili giuridici e tecniche di tutela. Roma TrE-PRESS, Roma, 2017, p. 37.

¹¹ Uo. 37–41. o.

¹² Art. 6 comma 1 D.Lgs. 42/2004. Articolo jelentése szakasz, rövidítése: art. (a továbbiakban: art.). Comma jelentése bekezdés (a továbbiakban: comma).

¹³ MiBAC a minisztérium (Ministero dei Beni e delle Attività Culturali) elnevezésének rövidítése.

a nagyobb ügyészségeken belül a kulturális javak elleni bűncselekményekkel foglalkozó ügyészek specializálása.¹⁴

A büntetőjogi szabályozás történeti gyökerei

A kulturális értékek normákkal történő védelme egészen az ókorig nyúlik vissza, ugyanis már a római császárok műemlékeik védelme érdekében jogi normákat bocsátottak ki.¹⁵ A XVII. században a pápai állam lépett fel a műemlékek, valamint a római és olasz művészet alkotásai védelmében. Olaszország területén – a többi európai nemzethez hasonlóan – a reneszánsztól kezdve jelent meg a büntetőjog a védelem eszköztárában, ezek a kulturális értékek pusztta védelmén túl az azok megőrzésére és kezelésére vonatkozó rendelkezéseket is magukban foglalták. A toszkán nagyherceg már 1571-től és 1602-től számos szankciót írt elő a normák megsértőire. A kulturális javak szigorú értelemben vett jogrendszerének születése a Medici toszkán nagyherceg 1602. október 24-én és november 6-án hozott rendeleteihez köthető.¹⁶ Mindazonáltal csak a XIX. század első felében VII. Piusz pápa saját kézzel írt okirata 1802-ben, majd Pacca kardinális 1820-ban kibocsátott rendelete adott szervezeti struktúrát a büntetőjogi védelemnek. Az ezeket a normákat inspiráló elvek a hatályos szabályozásban is tetten érhetők.¹⁷

Olaszország már az 1900-as évek elejétől kezdve olyan cizellált jogi mechanizmusokat vezetett be a kulturális értékek *védelme* érdekében, amelyek már abban az időben felkeltették a többi ország figyelmét, sőt hosszú ideig mintaként szolgáltak saját kulturális értékeik védelme területén (például Görögország, Spanyolország).

¹⁴ Parrulli, F. – Coccoluto, T.: Protection “Procedures”: Strengths and Weaknesses. In: G7 Meeting of Experts. “The protection of cultural heritage: Rules, practices, and education.” lorence, March 30, 2017, pp. 65–66. http://www.beniculturali.it/mibac/multimedia/MiBAC/G7_atti.pdf

¹⁵ Comando Carabinieri per la Tutela... i. m. 5. o.

¹⁶ Lemme, F.: Cenni sulle origini storiche e sullo sviluppo della legislazione italiana in materia di beni culturali. In: Manacorda, S. – Visconti, A. (a cura di): Protecting Cultural Heritage as a common good of Humanity: a Challenge for Criminal Justice. Selected papers and contributions from the International Conference on “Protecting Cultural Heritage as a common good of Humanity: a Challenge for Criminal Justice”. Courmayer Mont Blanc, Italy 13-15 December 2013. ISPAC, 2014, p. 171.

¹⁷ Salamone, F. E.: Argomenti di diritto penale dei beni culturali. G. Giappichelli Editore srl, Torino, 2017, p. 11.

Ez a védelem a hatvanas évektől kezdve a kiegészült a kulturális örökség fejlesztésének funkciójával, „*amely azon a tudaton alapul, hogy ezen értékeknek a lehető legszélesebb körben elérhetőnek kell lenniük a nyilvánosság számára: a kulturális tárgyak a kultúrának, a tudásnak, a kutatásnak és az oktatásnak az eszközei*”¹⁸.

A büntetőjogi védelem rendszere

A kulturális javakat támadó, olyan cselekményekre vonatkozóan, amelyekkel szemben büntetőjogi beavatkozásra van szükség, nincs egységes tipológia.¹⁹ A büntetőjogi védelem a normák olyan együttesére támaszkodik, amelyek származásukat, rendszerbeli elhelyezését, tartalmukat és céljukat tekintve különbözők. Így nem csoda, hogy a szabályozás szétzoredezett és nem homogén.²⁰ A normák a már hivatkozott közigazgatási jogi kódexben²¹, a büntető anyagi kódexen belül egyes vagyon elleni bűntettek körében, továbbá egy, kifejezetten az ezeknek az értékeknek a védelmét célzó kihágásban ölt testet. Salamone ezt a megoldást kifejezően „hibrid” természetűnek nevezi.²² A büntetőjog ezzel a szabályozással azonban széles körű védelmet kíván nyújtani, mivel a csekély súlyúaktól kezdve a nagy tárgyi súlyú bűncselekményekig, a távoli veszélyeztető cselekményektől kezdve a károkozó cselekményekig kiterjed a skála. A kulturális értékek elleni sajátos és különböző cselekmények közül büntetőjogi relevanciával elsősorban a rongálás; a régészeti lelőhelyek fosztogatása; a művészeti alkotások lopása, illegális kereskedelme és hamisítása, valamint az orvosság és a pénzmosás bír.²³

---

¹⁸ Casini, L.: i. m. 17. o.

¹⁹ Demuro, G. P.: Beni culturali e tecniche penale. Giuffré Editore S.p.A., Milano, 2002, pp. 79–80.

²⁰ Manacorda, S.: La circolazione illecita dei beni culturali nella prospettiva penalistica: problemi e prospettive di riforma. In: Manacorda, S. (a cura di): Circolazione dei beni culturali mobili e tutela penale: un'analisi di diritto interno, comparato e internazionale. Giuffré Editore, S.p.A. Milano, 2015, p. 6.

²¹ D.Lgs. 42/2004.

²² Salamone, F. E.: i. m. 12. o.

²³ Natali, L.: Patrimonio culturale e immaginazione criminologica. Panorami teorici e metodologici. In: Manacorda, S. (a cura di): Circolazione dei beni culturali mobili e tutela penale: un'analisi di diritto interno, comparato e internazionale. Giuffré Editore, S.p.A. Milano, 2015, p. 32.; Passas, N. – Proulx, B.: Overview of Crimes and Antiquities. In: Manacorda, S. – Chappell, D. (eds.): Crime in the Art and Antiquities World. Illegal Trafficking in Cultural Property. Springer, New York, 2011, pp. 54–59.

Fogalmi alapvetés

A büntetőjogi tényállások megértéséhez szükséges bemutatni az olasz büntetőjog néhány alapvető fogalmát, így a bűncselekmények felosztását, a szankciórendszer sajátosságait, a kulturális javak büntetőjogi fogalmát és a védelem formáit.

Az olasz büntetőjog a *bűncselekmény* (*reato*) két formáját különbözteti meg: a *büntettet* (*delitto*) és a *kihágást* (*contravvenzione*)²⁴, a megkülönböztetés azonban formai.²⁵ A jogalkotó élesen elválasztja a két alakzatot, mivel a büntető törvénykönyv különös részében külön könyvben szabályozza a büntetteket és a kihágásokat. A megkülönböztetés nemcsak a bűncselekmény tárgyi súlyán alapul, hanem sajátosan a szankció szigorán és típusán is²⁶, mivel a jogalkotó a bűncselekmény formájához igazodva határozza meg a kiszabható szankciókat. A kiszabható szankciók differenciálásán kívül egyéb megkülönböztetések is fellelhetők: így elsősorban enyhítő és súlyosító körülményekben, a kísérlet büntetendőségében (a büntett kísérlete büntetendő, míg a kihágásé nem), a szándékosság-gondatlanság értékelésében (a büntett csak szándékosan követhető el, míg a kihágás gondatlanul és szándékosan is), valamint a bűncselekmény büntethetőségének az elévülésére vonatkozó szabályaiban. Ki kell emelni, hogy az elévülés kérdése különös problémát okoz ezeknél a cselekményeknél, mivel a jogellenes magatartások különböző formáinál az elkövetés ideje és a bűncselekmény felfedezése között hosszú idő telik el, így az elévülés hagyományos rendszere²⁷ (elsősorban a kihágásoknál) jelentősen gyengíti a büntetőjogi védelem hatékonyságát. Az elévülésre vonatkozó újabb törvénymódosítások sem javítottak a helyzeten.²⁸

²⁴ Az anyagi kódex megfogalmazásában „A bűncselekmény büntett vagy kihágás, a megkülönböztetés alapja az e törvényben meghatározott szankció” (art. 39 c.p.).

²⁵ Jarvers, K.: Massen- und Kleinkriminalität vor dem italienischen Friedensrichter. Neue Wege durch alternative Erledigungsmöglichkeiten und Sanktionsformen. Duncker & Humblot GmbH, Berlin, 2007, S. 16.

²⁶ Di Amato, A. – Fucito, F.: Criminal Law in Italy. Wolters Kluwer, Alphen aan den Rijn, 2016, p. 119.; Vaiano, D.: L'ordinamento dei beni culturali. In: Crosetti, A. – Vaiano, D.: Beni culturali e paesaggistici. Giappichelli Editore, Torino, 2014, p. 174.

²⁷ Az elévülés határideje a bűncselekmény büntetési tételének felső határa, de büntettek esetében minimum hat, kihágások esetében minimum négy év. Az életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő bűncselekmények büntethetősége nem évül el. A 2005. évi december 5. napján kelt, 251. számú úgynevezett „Cirielli-törvény” egy többlépcsős rendszert vezetett be a büntethetőség elévülésének abszolút határidejére.

²⁸ A jogalkotó a büntető törvénykönyv módosításával 2017-ben (Legge 23 giugno 2017, n.103 Modifiche al codice penale, al codice di procedura penale e all'ordinamento penitenziario) az elévülés határidejét az első- és másodfokú eljárás között új felfüggesztési ok bevezetésével

A szankciórendszer dichotóm, mivel *büntetéseket (pene) és biztonsági adminisztratív intézkedéseket (misura amministrativa di sicurezza)* tartalmaz. Az olasz büntetőjog a büntetések három formáját különbözteti meg: *főbüntetéseket (pene principali)*, *mellékbüntetéseket (pene accessorie)* és a külön jogszabályban²⁹ előírt *helyettesítő szankciókat (sanzioni sostitutive)*³⁰. A téma szempontjából az előző kettő bír relevanciával, mivel az anyagi kódex a büntetésekre és kihágásokra eltérő fő- és mellékbüntetéseket tartalmaz.³¹ A szabadságvesztés és pénzbüntetés szankciók eltérő elnevezéssel és mértékkel használatosak. A határozott ideig tartó szabadságvesztés formája büntett esetén: *reclusione*, kihágás esetén: *arresto*. A pénzbüntetés lehet *ammenda* (kihágás esetén), és *multa* (büntett esetén). A *reclusione* tizenöt naptól akár huszonnégy évig terjedő, míg az *arresto* tizenöt naptól három évig terjedő szabadságvesztéssel fenyegetettséget jelent.³² A *multa* mértéke eltérő cselekményenként ötventől akár ötvenezer euróig terjedhet, a kiszabható *ammenda* mértéke húsz és tízezer euró között van.³³

A kulturális javak büntetőjogi fogalma

Mindenekelőtt szükséges tisztázni a védelem tárgyát, amellyel kapcsolatban több fogalom vetődik fel. A kulturális javak általános fogalma beépült az olasz köznyelvbe, számos jelentéstartalmat ölel fel – például művészeti és történelmi értékek, műalkotások, antik tárgyak, természeti szépségek –, a fogalom tartalmának pontos meghatározása nélkül.³⁴ Az olasz jogi szaknyelvben a *kulturális javak (beni culturali)* kifejezés a hatvanas években a „Francesca-bizottság”, majd a „Papalando-bizottság” tevékenységével összefüggésben terjedt el.³⁵

---

megnövelte (maximum 18 hónapra lehet felfüggeszteni), amely ezen a területen azonban kevés sikert hozott. Salamone egyenesen „ortopéd” megoldásnak nevezi az új rendelkezést. Salamone, F. E.: i. m. 21. o. Az olasz büntetőjogban az elévülés felfüggesztése azt jelenti, hogy a felfüggesztés ideje az elévülés határidejébe nem számít bele.

²⁹ Legge 24 novembre 1981, n. 689 Modifiche al sistema penale.

³⁰ A helyettesítő szankciók a rövid tartamú szabadságvesztés alternatívái, amelyeket különös méltánylást érdemlő körülménynek fennállása esetén szabnak ki. Lásd Di Amato, A. – Fucito, F.: i. m. 131. o.

³¹ Maiwald, M.: Einführung in das italienische Strafrecht und Strafprozessrecht. Peter Lang GmbH, Frankfurt am Main, 2009, S. 32.

³² A generális minimumot az anyagi kódex határozza meg (*reclusione* art. 23 c.p., *arresto* art. 25 c.p.).

³³ *Multa* (art. 24 c.p.), *ammenda* (art. 26 c.p.).

³⁴ Iannizzotto, V. A.: i. m. 16. o.

³⁵ Marzocca, R.: La nozione di bene culturale dalla Commissione Franceschini al nuovo Codice dei Beni Culturali. <http://www.altalex.com/documents/news/2007/01/03/la-nozione>

A büntetőjogban azonban nem létezik független definíció, az alapvető definíciók értelmezésére a már hivatkozott D.Lgs. 42/2004. számú közigazgatási kódexben kerül sor. A jogszabály alapján a *kulturális örökség* meghatározásából kell kiindulni, mely gyűjtőfogalom két nagy területet foglal magában: a *kulturális javak (beni culturali)* és a *természeti javak (beni paesaggistici)* fogalmi körét. A továbbiakban a *kulturális javak* alapvető jellemzőinek ismertetésére kerül sor.

A kódex általános és különös definíciót is tartalmaz. Általános értelemben a „*Kulturális javak azok az ingatlan és ingó dolgok, amelyek az art. 10 és 11 D.Lgs 42/2004 értelmében művészeti, történelmi, régészeti, etnoantropológiai, levéltári és könyvtári értéket hordoznak; valamint egyéb, törvény vagy törvény felhatalmazása alapján a civilizáció értékét tanúsító eseményekre vonatkozó jogszabály által értékeknek minősülnek*” (art. 2 comma 2 D.Lgs. 42/2004). A különös definíciót az említett art. 10-11 tartalmazza, ezek pontosítják és határozzák meg a kulturális javak különböző kategóriáit. Az art. 10 részletesen, részben taxatív, részben példálózóan felsorolja az e körbe tartozó értékeket, míg az art. 11 a speciális védelem tárgyait határozza meg.³⁶ Szembetűnő a köztulajdonban és a magántulajdonban lévő kulturális értékek elválasztása. Az art. 10 első bekezdése lényegében a köztulajdonban lévő értékek definícióját adja meg³⁷, azaz azokat az állami, tartományi és egyéb területi közintézmények, jogi személyek, egyházi intézmények tulajdonába tartozó olyan ingó és ingatlan tárgyakat minősíti kulturális javaknak, amelyek művészeti, történelmi, régészeti és etnoantropológiai értéket képviselnek. A kódex ezután taxatív felsorolja a köztulajdonban lévő védeni kívánt tárgyakat. Külön kategória azon tárgyak szintén tételes felsorolása, amelyek nem az art. 10. alapján, hanem azon túl, közigazgatási határozat révén (art. 13) minősülnek kulturális javaknak. Ez a fogalmi meghatározás egy másik, az elméletben és joggyakorlatban egyre inkább teret nyerő, a „határozat alapján kulturális javak” és „valódi kulturális javak” megkülönböztetést tesz lehetővé.³⁸

Lényeges kizáró ok, hogy azok a művészeti, történelmi, régészeti és etnoantropológiai értéket képviselő ingó és ingatlan tárgyak, amelyek szerzői élő személyek, vagy ingók esetén ötven, ingatlanok esetén hetven évnél nem régebben készültek, nem minősülnek kulturális értéknek. A kivétel alóli kivétel

---

di-bene-culturale-dalla-commissione-franceschini-al-nuovo-codice; Vaiano, D.: i. m. 27. o.; A fogalom fejlődéséről lásd részletesen Salamone, F. E.: i. m. 22. o.

³⁶ Boldon Zanetti, G.: i. m. 61. o.

³⁷ Salamone, F. E.: i. m. 22. o.

³⁸ Uo. 27. o.; Demuro, G. P.: Le tutela penale dei beni culturali, anche alla luce del codice dei beni culturali e del paesaggio. Archivio Giuridico, n. 10, 2006, pp. 109–112. http://www.archiviogiuridico.it/Archivio_10/Demuro.pdf

az eredetiség igazolása (art. 64) és a büntetőjogi relevanciával bíró művészeti alkotások hamisításának büntette (art. 178).

A szabályozás széles körű definícióját adja meg a kulturális értékeknek, amellyel átfogó védelmet kíván biztosítani. A kulturális értékek definíciója büntetőjogi szempontból is különös jelentőséggel bír, hiszen ez a minősítés határozza meg a bűncselekmény elkövetési tárgyát.

A védelem formái

A doktrína hagyományos megkülönböztetése alapján a büntetőjogi védelem közvetett és közvetlen formában ölt testet.³⁹ A *közvetett védelem* a javak magánjogi jellegéből és kulturális értéket képviselő karakteréből indul ki, lényegében a tulajdonnal való rendelkezés határait jelöli ki. Ezen a szinten a kulturális javak védelme nem feltételezi a kultúra mint érték autonóm védelmét, hanem kiegészítő értékkel bír.⁴⁰ Ezeknek a bűncselekményeknek más a jogi tárgyuk (tulajdon elleni bűncselekmények), és a kulturális javak a minősített esetek körében jelennek meg. A *közvetlen védelem* ezzel szemben független a javak magánjogi vagy közjogi jellegétől, sőt maga a tulajdonos is védelmet nyújt. Azon büntetőjogi tényállásokat öleli fel, amelyeknek védendő jogi tárgyai kifejezetten a kulturális javak. A legmegfelelőbb megfogalmazásban maga a bűncselekmény elnevezése is utal a közvetlen védelemre. Ennek az olasz büntetőjogban a büntető anyagi kódexben szabályozott *nemzeti régészeti, történelmi vagy művészeti örökség károsítása* elnevezésű kihágás (art. 733 c.p.) felel meg.

A megkülönböztetés alapja az olasz szabályozás kettőssége. A közvetlen védelem ugyanis a 42/2004. számú kódex által szabályozott bűncselekmények (art. 169-180 D.Lgs. 42/2004), valamint a büntető törvénykönyv egyetlen, fent említett kihágása (art. 733 c.p.) révén realizálódik. Míg a büntető törvénykönyv a vagyoni elleni bűncselekmények körében nyújt közvetett védelmet.

Ez a kettősség részben a rendszer hiányosságaként értékelhető, a szakirodalom folyamatos kritikáinak kereszttüzében áll.⁴¹ A probléma jelentőségét mutatja, hogy jelenleg is folyamatban van egy törvényjavaslat⁴², amely a rendszer gyenge

---

³⁹ Demuro, G. P. (2002): i. m. pp. 185–191.; Salamone, F. E.: i. m. 33–36. o.

⁴⁰ Salamone, F. E.: i. m. 33. o.

⁴¹ Manacorda: i. m. 6. o.; Salamone, F. E.: i. m. pp. 35-36; Demuro, G. P. (2006): i. m. 113. o.

⁴² Proposta di legge n. 893 – Disposizioni in materia di reati contro il patrimonio culturale. A törvényjavaslatot a parlament igazságügyi bizottsága 2018. július 18-án nyújtotta be a Képviselőházhoz, amelyet az 2018. október 18-án elfogadott. A javaslat 2018. november 6. óta a Szenátus előtt van (Atto Senato n.882).

pontjait kívánja kiküszöbölni, mivel a büntető törvénykönyvbe egy külön fejezetet iktatna be a *Kulturális örökség elleni bűncselekmények* elnevezéssel, így a szabályozás közvetlen védelmet nyújtana, és súlyosabb szankciókat is tartalmazna.⁴³

A D.Lgs 42/2004 által biztosított védelem⁴⁴

A kulturális javak elleni cselekmények egyrészt kihágások, amelyeknek általános jellemzője, hogy kevésbé súlyos cselekmények és nem okoznak kárt, de a védett értéket veszélyeztetik (art. 169-172). A bűntettek viszont olyan súlyosabb cselekmények, amelyek a közigazgatási szabályok megsértésén túl a védett értéket is károsítják.⁴⁵ Az olasz doktrínában Salamone szavait idézve „*ezek e bűntettek és kihágások – az anyagi kódexben szabályozott egy kihágással (art. 733 c.p.) együtt – jelentik a »kulturális« örökség elleni bűncselekmények rendszerének a »szívdobogását«*”.⁴⁶

Kihágások

Ezeknek a kihágásoknak a közös jellemzője, hogy a jogszabály által előírt engedély hiányában tanúsított különböző magatartások vagy azok absztrakt veszélye ellen kíván védelmet nyújtani. A normák továbbá a „védelem és megőrzés” kötelezettségének megsértését is szankcionálják.⁴⁷

a) A *jogellenes tevékenység (Opere illecite – art. 169)* olyan különböző magatartásokat rendel büntetni, amelyek az elkövetési tárgyon – azaz a kulturális javakon – fizikális módosítást hajtanak végre a jogszabály által megkívánt engedély nélkül, így például lerombolják, eltávolítják, módosítják, restaurálják. Idetartozik a különböző díszítőelemek eltávolítása, továbbá sürgős esetben a jelentős károk elkerülése érdekében ideiglenes munkák elvégzése azok azonnali bejelentése vagy a végleges munkákra vonatkozó engedély kérése nélkül.

b) A *jogellenes használat (Uso illecito – art. 170)* a kulturális javak történelmi-művészeti karakterével összeegyeztethetetlen, továbbá megőrzésére vagy in-

⁴³ A parlament igazságügyi bizottsága 2018. július 18-án nyújtott be törvényjavaslatot a Képviselőházhoz, amelyet az 2018. október 18-án elfogadott.

⁴⁴ A fejezetben belül a jogszabály megnevezésének a mellőzése a D.Lgs 42/2004 rendelkezéseit jelenti.

⁴⁵ Mirri, M. B.: i. m. 130–131. o.; Gambogi, G.: La protezione penale del patrimonio culturale nell’ordinamento giuridico italiano. Intervento al V Seminario International de Arte y Derecho – Barcelona 17 maggio 2013, p. 16.

⁴⁶ Salamone, F. E.: i. m. 13. o.

⁴⁷ Vaiano, D.: i. m. 179. o.

tegritására hátrányos használatát rendeli büntetni. A szabály visszautal a kódex közigazgatási védelmi intézkedéseire, amely tiltja ezen értékek ilyen célú használatát (art. 20). Az „összeegyeztethetetlen használat” és a hátrányos használat” magyarázatra szorul. Az előbbi fogalom a kulturális értékek olyan használatát jelenti, amely a gyümölcsöztetést korlátozza, míg az utóbbi a megőrzést veszélyezteti.⁴⁸

c) A *jogellenes elhelyezés és eltávolítás* (*Collocazione e rimozione illecito* – art. 171) szintén visszautal a közigazgatási szabályokra, a kódex megőrzési kötelezettségre vonatkozó rendelkezéseit szankcionálva (art. 30 comma 1-2). A norma a kulturális javak korrekt kezelését hivatott védeni. Két különböző tényállásról van szó. Az első tényállás a kulturális tárgy rendeltetési helyén történő elhelyezésének a közigazgatási hatóság által előírtak szerinti elmulasztását szankcionálja. A másik tényállás két mulasztásos cselekménye kapcsolódik az engedélyköteles eljárásokra vonatkozó szabályokhoz (art. 21 comma 2), azok megsértését szankcionálja. A bűncselekményt egyrészt az a birtokos követheti el, aki a közigazgatási hatóságnak nem jelenti be a kulturális érték áthelyezését, másrészt aki nem veszi figyelembe a hatóság előírását azért, hogy az áthelyezést leplezze.

d) A *közvetett védelem szabályainak megsértése* (*Inosservanza delle prescrizioni di tutela indiretta* – art. 172) szintén a közigazgatási szabályok megsértését szankcionálja. A szakasz két különböző tényállást tartalmaz: egyrészt a minisztérium által előírt közvetett védelem szabályainak megsértését (art. 45 comma 1), másrészt az előírt úgynevezett biztonsági intézkedések szabályai megszegését (art. 46 comma 4) szankcionálja. A közvetett védelem a minisztérium által az ingó kulturális értékek integritásának vagy károsodásának veszélye esetére előírható intézkedések, szabályok megsértését jelenti. A tényállás keretdispozíció, mivel a speciális közigazgatási norma tölti ki tartalommal.⁴⁹ Az elkövetési tárgy nem közvetlenül a kulturális érték, így a büntetéssel fenyegetés közvetett védelmet nyújt.⁵⁰

e) A *régészeti leletek feltárása szabályainak megsértése* (*Violazioni in materia di ricerche archeologiche* – art. 175). Olaszország különösen gazdag régészeti leletekben, míg azonban a feltárást a régészek tudományos módszerek alapján modern eszközökkel végzik, és így egy leletből számos információt nyernek,

---

⁴⁸ Salamone, F. E.: i. m. 40–43. o.

⁴⁹ Az olasz büntetőjog a „fehér büntetőjogi norma” (norma penale in bianco) kifejezést használja. Mari, G.: Titolo II Sanzioni penali I Sanzioni relative alla parte seconda. In: Sandulli, M. A.: Codice dei beni culturali e paesaggio. Giuffrè Editore, S. p. A. Milano, 2012, p. 1260.

⁵⁰ Salamone, F. E.: i. m. 47–48. o.

addig a leletek fosztogatói e tudás és eszközök hiányában jóvátehetetlen károkat okoznak, örökre eltörölve ezzel a múlt emlékezetét.⁵¹ A bűncselekmény a régészeti leletek integritását védi a feltárás szabályainak megsértésének szankcionálásával, és meg kívánja előzni ezeknek a leleteknek az eltűnését. Két különböző magatartást rendel büntetni a jogalkotó. Az első bekezdés régészeti ásatások, illetve kulturális értékek megtalálására irányuló tevékenység engedély nélküli végzését rendeli büntetni, valamint a már engedéllyel rendelkező által az engedélyben foglaltak be nem tartását szankcionálja. Az engedélyezés szabályait szintén a közigazgatási kódex határozza meg (art. 88, 89). A második bekezdés a kulturális javak véletlen megtalálói számára előírt szintén közigazgatási norma (art. 90) megsértőivel szemben nyújt védelmet, így kívánva megelőzni azok eltűnését, eltitkolását vagy az állami tulajdon alóli elvonását.⁵²

Büntettek

A büntettek az ugyanazon kódexben meghatározott normák megsértéséből eredő, a kulturális javak nemzeti és nemzetközi forgalma tekintetében nyújtanak védelmet. A büntettek áthatolnak a kódex forgalomra vonatkozó szabályozásán, valamint garantálják az erős állami kontrollt a megőrzés és/vagy a használat és gyümölcsöztetés feltételei felett, támogatva ezzel a köztulajdon megszerzését.⁵³

a) Az *elidegenítés szabályainak megsértése (Violazione in materia di alienazione* – art. 173) három külön tényállást foglal magában, amelyek a kulturális javak integritását és az elidegenítésük miatti eltűnés kikerülését védik.⁵⁴ Az első tényállás a kódex közigazgatási szabályaiban előírt (art. 55, 56) engedély nélküli elidegenítést szankcionálja. Az elidegenítés szabályainak megsértése kihágás speciális alanyi kört és a kulturális értékekhez kapcsolódó többféle tárgykört foglal magában. A második tényállás a kulturális javak tulajdonjogának átruházása vagy – korlátozottan az ingókra vonatkozóan – tartása bejelentésének a kódexben meghatározott határidőn belüli elmulasztását (art. 59) rendeli büntetni. A bejelentési kötelezettség az átruházót, a vásárlót és az örököszt is meghatározott feltételek mellett terheli. A harmadik tényállás elkövetője csak az elidegenítő lehet, aki elővásárlás esetén a dolgot átadja a kódexben meghatározott hatvannapos függő határidő alatt (art. 61 comma 1).

⁵¹ Balcells, M.: Italian Archeological Looters: Organized Criminals or Not? Sarajevo, 30 Aug. 2018.

⁵² Salamone, F. E.: i. m. 79. o.

⁵³ Vaiano, D.: i. m. 176. o.

⁵⁴ Salamone, F. E.: i. m. 57. o.

b) A *jogellenes kivitel vagy export (Uscita o esportazione illecite* – art. 174) szintén kapcsolódik a kódex közigazgatási rendelkezéseihez, amelyek előírják az országból történő kivitel (art. 65-69), illetve az Európai Unió területéről történő export (art. 74) szabályait. A bűncselekmény két tényállást tartalmaz. Az első a kulturális javak nemzeti határon át történő szabad forgalomra vonatkozó tanúsítvány nélküli vagy az exportra vonatkozó engedély nélküli kivitelét szankcionálja. A bűncselekmény elkövetési tárgyát a jogalkotó másképp határozza meg, mint a többi bűncselekmény esetén, ugyanis felsorolja, hogy a művészeti, történelmi, régészeti, etnoantropológiai, bibliográfiai, okirati vagy levéltári, továbbá a kódexben meghatározott egyes kulturális értékek tartoznak ebbe a körbe [(art. 11 comma 1. f), g), h)]. Ezen a ponton szükséges a kulturális javak nemzetközi kereskedelme szempontjából a kulturális javak nemzetközi konvenciók szerinti megkülönböztetését vázolni, e szerint a kulturális javak három kategóriája: 1) véglegesen nem exportálhatók; 2) a szabad forgalomra vonatkozó tanúsítvánnyal vagy szállítási engedéllyel véglegesen exportálhatók; 3) szabadon kivihetők vagy csupán magántanúsítvány szükséges.⁵⁵ A második tényállás az előzőt kiegészíti, mivel ha az időleges kiviteli vagy exportengedéllyel rendelkező személy a megadott határidőn belül nem tér vissza az ország területére, azt büntetőjogi szankcióval fenyegeti.

c) Az *állam tulajdonát képező kulturális javak jogellenes birtoklása (Impossessamento illecito di beni culturali appartenenti allo Stato* – art. 176) a régészeti örökséghez kapcsolódik, szintén a közigazgatási norma (art. 91) megsértését szankcionálja. Az olasz jogban a föld alatt vagy a tengerfenéken, bárki által és bármilyen módon talált, a kódex alapján kulturális értéknek minősülő dolog, akár ingó, akár ingatlan, az állam tulajdona. Ezeknek a tárgyaknak a jogellenes birtoklása megvalósítja a törvényi tényállást. Súlyosabban minősül, ha az elkövető a kódex alapján (art. 89) régészeti engedéllyel rendelkezik. A bűncselekményt a szakirodalom a „művészeti és antik tárgyak lopása”-ként emlegeti.⁵⁶ A régészeti leletek gazdagságára tekintettel Olaszország néhány területén különös jelentőséggel bír ez a bűncselekmény.

d) A *jogellenesen kivitt kulturális javak visszaszerzésében való együttműködés (Collaborazione per il recupero di beni culturali* – art. 177) kapcsolódik ez előző két bűncselekményhez, azok privilegizált esete. Az art. 164 és art. 176-ban meghatározott büntetés egyharmadtól kétharmadig történő csökkentése lehetséges, ha az elkövető döntően vagy bármilyen meghatározó módon együttműködik a

---

⁵⁵ Uo. 66. o.

⁵⁶ Mari, G.: i. m. 1273. o.

jogellenesen a forgalomból kivont vagy külföldre kivitt kulturális javak visszaszerzésében.

e) A művészeti alkotások hamisítása (*Contraffazione di opered'arte* – art. 178) büntette az egyik legnagyobb jelentőségű tényállás, több jogi tárgy védelmét hivatott ellátni. Így elsősorban a kulturális és művészeti örökség integritásának védelmét célozza, további védendő jogi tárgy a kereskedelmi forgalom rendje és tisztességessége érdekeinek védelme, valamint az azokba vetett bizalom.⁵⁷ A tényállás három, különböző típusú cselekményt tartalmaz. Az első a festmények, szobrok, grafikák, antik tárgyak, történelmi vagy régészeti értékek hasznoszerzési céllal történő hamisítását, módosítását és másolását rendeli büntetni. A „hamisítás” (*contraffazione*) egy másik műalkotáshoz a kor, a szerző és az érték vonatkozásában teljesen hasonló mű reprodukálását jelenti. Ezzel szemben a „módosítás” (*alterazione*) egy eredeti művön történő olyan módosítást takar, amely akár a kor, akár a szerző vonatkozásában félrevezető lehet. A különbség a két magatartás között abban ragadható meg, hogy a hamisítás esetében egy új tárgy létrehozásáról van szó, a módosítás azonban egy már létező alkotáson történő változtatást jelent. A „másolás” az eredetihez a lehető legműbb másolat elkészítését takarja. A második magatartás a hamisított, módosított vagy másolt festmények, szobrok, grafikák, antik tárgyak, történelmi vagy régészeti értékek kereskedelmi fogalomban történő használata. A harmadik típusú cselekmény pedig az előző kettő magatartás alapján készült hamis művészeti alkotások hitelesítését és akkreditálását szankcionálja a két pontban. Ezek alapján a hamisítás büntette magában foglal minden műtárgyhamisítással kapcsolatos cselekményt, ezáltal kíván teljes körű védelmet garantálni akár magát a tárgyat, akár a piacot érintően, amelyen a műtárgy-kereskedelem folyik.⁵⁸

A büntető anyagi kódex által biztosított védelem

A támadó magatartások legsúlyosabb formái a kulturális javak megsemmisítése és eltüntetése, amelyek ellen az anyagi kódex a vagyon elleni bűncselekmények körében – elsősorban a lopás és rongálás tényállások által – nyújt védelmet.⁵⁹ Ezeknek a bűncselekményeknek az elkövetési tárgya lehet a D.Lgs 42/2004 art. 10-ben meghatározott kulturális javak körébe tartozó dolog, valamint a minősített esetek körében jelenik meg. A kulturális értékek elleni táma-

⁵⁷ Salamone, F. E.: i. m. 96. o.

⁵⁸ Uo. 102–103. o.

⁵⁹ Demuro, G. P. (2006): i. m. 102. o.

dások legsúlyosabb formája a megrongálás, megsemmisítés, eltüntetés, megsűfítás. Ezekre a magatartásokra reagál az anyagi kódex, illetve nyújt védelmet adekvát módon, más jogi tárgyak elsődleges védelme mellett.

a) *Lopás (Furto – art. 624)* – a bűncselekmény alaptényállását el lehet követni kulturális javakra. Lopás büntettét az követi el, aki idegen ingó dolgot anyagi haszonszerzés végett vesz el másától, kivonva annak birtokából. A kulturális érték ebben az esetben nem különbözik a bűncselekmény egyéb elkövetési tárgyától.

b) *Magánlakásban és dolog elleni erőszakkal elkövetett lopás büntette (Furto in abitazione e furto strappo – art. 624bis c.p.)* – a bűncselekmény valójában a dolog elleni erőszakkal elkövetett lopás büntettét fedi le. Figyelembe vehetők továbbá a *lopás büntettének minősített és privilegizált esetei is (Circostanze aggravanti – art. 625 c.p., Circostanze attenuanti – 625bis c.p.)*.

c) *Rongálás büntette (Danneggiamento – art. 635 c.p.)* – a bűncselekmény az ingó vagy ingatlan dolgok személy elleni erőszakkal vagy fenyegetéssel részben vagy egészben történő megsemmisítését, tönkretételét, megrongálását vagy használhatatlanná tételét rendeli büntetni. A jogalkotó kiemeli a kulturális értékek védelmét, egyben ugyanolyan büntetéssel fenyegeti, ha az előbbi cselekményeket nyilvánosság számára nyitva álló épületre, szertartás végzésére szánt épületre, illetve történelmi vagy művészeti érdeklődésre számot tartó dologra követik el.⁶⁰

d) *Idegen dolog elcsűfításának és bepiszkításának büntette (Deturpamento e imbrattamento de cose altrui – art. 639 c.p.)* – a tényállás az előző pontban említett rongálás tényállásában foglalt magatartásokon kívül ingó dolog elcsűfítását vagy bepiszkítását rendeli büntetni, amelynek elkövetési tárgya szintén lehet a D.Lgs 42/2004 art. 10-ben meghatározott kulturális javak körébe tartozó ingó dolog. A tényállás olyan rongálásnak nem minősülő magatartásokat rendel büntetni, amely mások javainak esztétikai értékét vagy tisztaságát érintően csupán annak használati értékét vagy csereértékét sérti. A rongáláshoz képest szubszidiárius bűncselekmény.⁶¹ Minősített eset, ha a bűncselekményt történelmi vagy művészeti érdeklődésre számot tartó dologra követik el.

---

⁶⁰ Perini, C.: Itinerari di riforma per la tutela penale del patrimonio culturale. Legislazione penale, febbraio 19. 2018, p. 37. <http://www.lalegislazionepenale.eu/wp-content/uploads/2018/02/C.-Perini-Approfondimenti-Itinerari-di-riforma-per-la-tutela-penale-del-patrimonio-culturale.pdf>

⁶¹ Fico, F.: Parte I – Titolo XIII.I delitti contro il patrimonio. In: Garofoli, R.: Manuale di diritto penale, parte speciale. Tomo III, Neldiritto Editore, Roma, 2017, p. 167.

e) *Orgazdaság büntette (Ricettazione – art. 648 c.p.)* – a bármely bűncselekményből származó dolog vagyoni haszonszerzés végett történő megszerzését, elfogadását és elrejtését vagy ezekbe a magatartásokba bármely módon beavatkozást öleli fel.

f) *Pénzmosás büntette (Riciclaggio – art. 648bis c.p.)* – a szándékosan elkövetett bűncselekményből származó pénz, javak vagy egyéb előnyök helyettesítését, átruházását vagy egyéb műveletek végzését rendeli büntetni, ha a magatartások megakadályozzák a bűncselekményből származás azonosítását. A pénzmosások száma az utóbbi években jelentősen és egyben aggasztóan megnövekedett, így a kulturális javak mint elkövetési tárgyak is egyre inkább veszélybe kerülnek.

g) *Jogellenes eredetű pénz, javak vagy előny felhasználásának büntette (Impiego di denaro, beni o utilità di provenienza illecita – art. 648ter c.p.)* – az előző pontban foglalt pénzmosás büntettének egy speciális eseteként értelmezhető, mivel a gazdasági vagy pénzügyi tevékenység során bűncselekményből származó pénz, javak vagy egyéb előnyök felhasználását rendeli büntetni.

h) A kihágások közül a *nemzeti régészeti, történelmi vagy művészeti örökség károsítása (Danneggiamento al patrimonio archeologico, storico o artistico nazionale – art. 733. c.p.)* – az első, kifejezetten kulturális javak védelmét szolgáló büntetőjogi tényállás.⁶² A gyakorlatban a rendelkezés a kisebb súlyú, kulturális javak elleni fellépés területén érvényesül. A kihágás a saját tulajdonban lévő emlékmű vagy dolog megsemmisítését, megrongálását vagy bármely módon történő megkárosítását rendeli büntetni, ha az emlékmű vagy dolog kiemelkedő értéke ismert és a régészeti, történelmi vagy nemzeti művészeti örökség körébe tartozik. A kihágás bevezetését mérföldkőnek tekintette a szakma, azonban csekély gyakorlati jelentőséggel bír.⁶³

Összegzés

Olaszországban nagy hagyománya van a kulturális értékek védelmének, ennek megfelelően olyan sajátos rendszert hozott létre, amely példaértékű a többi ország számára. A jogi szabályozás széles körű, alapvetően két jogterület, a közigazgatási jog és a büntetőjog között oszlik meg, mely utóbbi egyre hangsúlyosabb szerepet kap. Az olasz büntetőjogi védelmi rendszer egyik pillére a rendkívül hatékonyan működő, világszerte egyedülálló speciális nyomozó

⁶² Gambogi, G.: i. m. 5. o.

⁶³ Demuro, G. P. (2002): i. m. 89–90. o.

hatóság, míg a büntetőjogi normák a rendszer kevésbé koherens, reformra érett részét alkotják. A büntetőjogi normák ennek ellenére a kulturális értékeket támadó cselekmények széles körét rendelik büntetni, választ kívánva nyújtani a különböző magatartásokra, a szabályozás azonban széttöredezett, továbbá a szankciók nem adekvátak a bűncselekmények súlyához. A közigazgatási kódex egyes normáinak megsértése esetére a kódex büntetőjogi szankciókat ír elő, amelyek közül a régészeti értékek védelme, a kulturális értékek jogellenes kivitele, illetve exportja, valamint a műtárgyhamisítás elleni védelem különösen figyelemreméltó. A rendszer személetét tükrözi, hogy e normák értékelése során elengedhetetlen a közigazgatási szabályok ismerete és együttes vizsgálata, amely a büntetőjog ultima ratio jellegét tükrözi. Az anyagi kódex által nyújtott védelem hiányosságainak kiküszöbölése érdekében a szabályozás reformja zajlik. A reform törvényjavaslat lefedi az összes cselekménytípust, közvetlen védelmet nyújtva célozza kiegészíteni a jól működő rendőri szervezet tevékenységét egy koherens, erősebb büntetőjogi védelemmel. A reform törvényjavaslat elfogadása esetén Olaszország a „rendkívüli kulturális örökségének megfelelő és valóban hatékony védelmi rendszert hozna létre”⁶⁴.

Irodalom

Balcells, M.: *Italian Archeological Looters: Organized Criminals or Not?* Sarajevo, 30 Aug. 2018

Boldon Zanetti, G.: *Il nuovo diritto dei beni culturali.* Libreria Editrice Cafoscarina, Venezia, 2017

Casini, L.: Challenges and Opportunities of International Regulation. In: G7 Meeting of Experts. „The protection of cultural heritage: Rules, practices, and education.” Florence, March 30, 2017, pp. 13–17.

http://www.beniculturali.it/mibac/multimedia/MiBAC/G7_atti.pdf

Demuro, G. P.: *Beni culturali e tecniche penale.* Giuffré Editore S.p.A., Milano, 2002

Demuro, G. P.: Le tutela penale dei beni culturali, anche alla luce del codice dei beni culturali e del paesaggio. *Archivio Giuridico*, n. 10, 2006, pp. 101–157. http://www.archiviogiuridico.it/Archivio_10/Demuro.pdf

Demuro, G.: Verso la riforma dei reati contro i beni culturali: approvato dal Consiglio dei Ministri un disegno di legge delega di aggressione al patrimonio

---

⁶⁴ Demuro, G.: Verso la riforma dei reati contro i beni culturali: approvato dal Consiglio dei Ministri un disegno di legge delega di aggressione al patrimonio culturale per l'introduzione nel codice penale delle più gravi forme. *Diritto Penale Contemporaneo*, 1/2017., p. 194.

culturale per l'introduzione nel codice penale delle più gravi forme. *Diritto Penale Contemporaneo*, 1/2017.

Di Amato, A. – Fucito, F.: *Criminal Law in Italy*. Wolters Kluwer, Alphen aan den Rijn, 2016

Fico, F.: Parte I – Titolo XIII.I delitti contro il patrimonio. In: **Garofoli, R.:** *Manuale di diritto penale, parte speciale*. Tomo III, Neldiritto Editore, Roma, 2017, pp. 3–358.

Gambogi, G.: La protezione penale del patrimonio culturale nell'ordinamento giuridico italiano. Intervento al V Seminario International de Arte y Derecho – Barcelona 17 maggio, 2013

Iannizzotto, V. A.: *Beni culturali nell'ottica criminale*. Europolis Editore, Roma, 2006

Jarvers, K.: *Massen- und Kleinkriminalität vor dem italienischen Friedensrichter. Neue Wege durch alternative Erledigungsmöglichkeiten und Sanktionsformen*. Duncker & Humblot GmbH, Berlin, 2007

Lemme, F.: Cenni sulle origini storiche e sullo sviluppo della legislazione italiana in materia di beni culturali. In: **Manacorda, S. – Visconti, A. (a cura di):** *Protecting Cultural Heritage as a common good of Humanity: a Challenge for Criminal Justice*. Selected papers and contributions from the International Conference on "Protecting Cultural Heritage as a common good of Humanity: a Challenge for Criminal Justice". Courmayer Mont Blanc, Italy 13-15 December 2013. ISPAC, 2014, p. 171–175.

Maiwald, M.: *Einführung in das italienische Strafrecht und Strafprozessrecht*. Peter Lang GmbH, Frankfurt am Main, 2009

Manacorda, S.: La circolazione illecita dei beni culturali nella prospettiva penalistica: problemi e prospettive di riforma. In: **Manacorda, S. (a cura di):** *Circolazione dei beni culturali mobili e tutela penale: un'analisi di diritto interno, comparato e internazionale*. Giuffré Editore, S.p.A. Milano, 2015, pp. 3–28.

Mari, G.: Titolo II Sanzioni penali I Sanzioni relative alla parte seconda. In: **Sandulli, M. A.:** *Codice dei beni culturali e paesaggio*. Giuffré Editore, S. p. A. Milano, 2012, pp. 1244–1293.

Marotta, S.: Per una lettura sociologico-giuridica dei beni culturali come 'beni comuni'. In: **Battelli, B. – Cortese, B. – Gemma, A. – Massaro, A. (a cura di):** *Patrimonio culturale. Profili giuridici e tecniche di tutela*. Roma TrE-PRESS, Roma, 2017, pp. 37–51.

Marzocca, R.: La nozione di bene culturale dalla Commissione Franceschini al nuovo Codice dei Beni Culturali.

<http://www.altalex.com/documents/news/2007/01/03/la-nozione-di-bene-culturale-dalla-commissione-franceschini-al-nuovo-codice>

Mirri, M. B.: *Codice dei beni culturali e paesaggio*. Edizione Sette Città, Viterbo, 2017

Natali, L.: Patrimonio culturale e immaginazione criminologica. Panorami teorici e metodologici. In: **Manacorda, S. (a cura di):** *Circolazione dei beni culturali mobili e tutela penale: un'analisi di diritto interno, comparato e internazionale*. Giuffrè Editore, S.p.A. Milano, 2015, pp. 31–82.

Parrulli, F. – Coccoluto, T.: Protection “Procedures”: Strengths and Weaknesses. In: *G7 Meeting of Experts. “The protection of cultural heritage: Rules, practices, and education.”* Florence, March 30, 2017, pp. 65–70.

http://www.beniculturali.it/mibac/multimedia/MiBAC/G7_atti.pdf

Passas, N. – Proulx, B.: Overview of Crimes and Antiquities. In: **Manacorda, S. – Chappell, D. (eds.):** *Crime in the Art and Antiquities World. Illegal Trafficking in Cultural Property*. Springer, New York, 2011, pp. 51–68.

Perini, C.: Itinerari di riforma per la tutela penale del patrimonio culturale. *Legislazione penale*, febbraio 19. 2018. <http://www.la legislazione penale.eu/wp-content/uploads/2018/02/C.-Perini-Approfondimenti-Itinerari-di-riforma-per-la-tutela-penale-del-patrimonio-culturale.pdf>

Proulx, B. B.: “Archaeological Site Looting in ‘Glocal’ Perspective: Nature, Scope, and Frequency.” *American Journal of Archeology*, January 2013

Rush, L. – Benedettini M. L.: *Carabinieri Command for the Protection of Cultural Property: Saving the World’s Heritage*. Boydell Press, Woodbridge, 2015

Salamone, F. E.: *Argomenti di diritto penale dei beni culturali*. G. Giappichelli Editore srl, Torino, 2017

Vaiano, D.: L’ordinamento dei beni culturali. In: **Crosetti, A. – Vaiano, D.:** *Beni culturali e paesaggistici*. Giappichelli Editore, Torino, 2014, pp. 3–182.

Vádalku magyar módra?

Régóta igyekszik a jogalkotó, hogy a büntetőeljárást hatékonyabbá tegye, így olyan jogintézmények megalkotásáról gondoskodik, amelyek vagy a bírói eljárást váltják ki, vagy a bírói szakaszt nem kikerülve, de a hagyományos értelemben vett tárgyalás elmaradásával képesek egyszerűsíteni és gyorsítani az eljárást. Ezek mindegyike a kontinentális eljárási rendszeren belül marad, és nem törekszik az angolszász eljárásra jellemző eredeti vádalku megvalósítására. Az új büntetőeljárás törvény lehetőséget ad arra, hogy már a vádemelés előtt az ügyész és a gyanúsított/védő egyezséget kössön, amelynek feltétele a gyanúsított önkéntes beismerése.

Bevezetés

A büntetőeljárás gyorsításának lehetőségei régóta foglalkoztatják a jogalkotót, bár a bűnelkövetők gyors felelősségre vonása nemcsak a társadalomnak fontos, hanem az észszerű határidőn belül lefolytatott eljárás a gyanúba keveredett polgárnak is érdeke. Az új büntetőeljárás törvényénél (a továbbiakban: új Be.) a jogalkotót leginkább az eljárás gyorsítása és egyszerűsítése érdekelte, ezért a tárgyalást elkerülő jogintézményekre összpontosított, figyelembe véve azt a fő szabályt, miszerint a jogalkalmazó ezeket akkor alkalmazhatja, ha a felek rendelkezési jogának megfelelően, konszenzus van a per kikerülésére.

Európában is régóta nagy hangsúly kerül a büntetőeljárás hatékonyságának megteremtésére, így olyan jogintézmények működnek a tagállamokban, amelyek vagy a bírósági eljárást váltják ki, vagy a bírói szakasz egészét nem kikerülve, de a hagyományos értelemben vett tárgyalás elmaradásával képesek egyszerűsíteni és gyorsítani az eljárást. Ezek mindegyike a kontinentális eljárási rendszeren belül marad, és nem törekszik az angolszász jogrendszerekben ismeretes *plea bargaining*¹ eljárások vásári alkudozására.²

---

¹ A *plea bargaining* nem egyetlen jogintézmény elnevezése, hanem gyűjtőfogalom. Az idetartozó valamennyi vádalkura jellemző, hogy a felek közötti egyezkedés jogilag szabályozatlan rendben történik, ezért nem célszerű azonosítani ezeket a kontinentális jogintézményekkel. Lásd részletesen erre Pápai-Tarr Á.: Vádalku – az amerikai és a magyar valóság. Jogelméleti Szemle, 2011/1. <http://jesz.ajk.elte.hu/papai45.html>

² A tanulmány célja nem az amerikai vádalku részletes bemutatása, hanem az új Be. „egyezség a bűnösség beismeréséről” elnevezésű jogintézményének az elemzése.

Nemzetközi kitekintés

Az egyes európai országokban az elterelési lehetőségekre az eljárás különböző szakaszaiban van mód, többnyire a bírósági tárgyalás előtt, de egyes fajtáira a későbbiekben is sor kerülhet. Léteznek emellett úgynevezett vádalku jellegű megoldások is, de ezek³ sokkal inkább az 1998. évi XIX. törvényben (a továbbiakban: régi Be.) szabályozott *tárgyalásról lemondás* jogintézményére hasonlítanak, semmint az amerikai vádalkura. Éppen ezért vitatható azok álláspontja, akik a régi Be. idején a *tárgyalásról lemondást* a vádalku jellegű intézmények körébe tartozónak vélték, hiszen itt szó sem volt alkudozásról, mint a *plea bargaining* esetében.⁴ Ugyanez a helyzet az *egyezség a bűnösség elismeréséről* elnevezésű új jogintézménynél (a továbbiakban: egyezség), amely szintén nem minősül vádalkunak.

Az amerikai vádalku⁵ teljes körű transzplantálására *Damaška* szerint sem került sor Európában. Ennek oka, hogy egy ország igazságszolgáltatási rendszere, annak megoldási módjai szorosan kötődnek a hazai tradíciókhoz, mind-

³ A régi Be.-nél Herke Csongor szerint három vádalkuszerű jogintézményről beszélhetünk. Ezek: a gyanúsítottal való együttműködés, a lemondás a tárgyalásról és a védelmi program keretében kötött megállapodás. Herke Cs.: *Megállapodások a büntetőperben*. Pécs, 2008. <http://digitalia.lib.pte.hu/?p=3173>

⁴ Például Erdei Árpád szerint azoknál a jogintézményeknél, amelyeknél „a bíróság a törvényben meghatározott, legalacsonyabb felső határig szabhatja ki a büntetést”, és „a bűnösség megállapítását a terhelt nem vitathatja, ám a büntetés enyhítéséért fellebbezhet”, az eljárás hasonlósága „az angolszász vádalku [...] intézményéhez félreérthetetlen”. Ugyanakkor azt Erdei is elismeri, hogy a jogintézményből hiányzik „az angolszász »plea bargaining« vásári alkudozása a vád és a védelem között, mert a beismerésért járó kedvezményt a törvény írja elő”. Erdei Á.: *Haladás és ellenállás, avagy a büntetőeljárás jog kodifikációjának konfliktusa*. In: Tóth K. (szerk.): *Emlékkönyv Dr. Tokaji Géza 70. születésnapjára*. Szeged, 1996, 81. o. [Acta Juridica et Politica Tom. XLVIII.]

⁵ A vádalkura és kontinentális megoldásaira lásd részletesen Fantoly Zs.: *A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága*. HVG-ORAC, Budapest, 2013; Farkas Á.: *A falra akasztott nádpálca, avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai*. Osiris Kiadó, Budapest, 2002; Nagy A.: *Eljárást gyorsító rendelkezések a büntetőeljárás bírósági szakaszában*. PhD-értekezés. Miskolc, 2008; Pápai-Tarr Á.: *A büntetőeljárás gyorsításának lehetőségei a francia és a magyar jogban*. PhD-értekezés. Miskolc, 2009; Nagy A.: *Büntetőeljárás gyorsító rendelkezések az Emberi Jogok Európai Egyezményében, az Európa Tanács Miniszteri bizottságának ajánlásában, az Európai Unióban és hazai jogalkotásban*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2008; Herke Cs.: i. m.; Pápai-Tarr Á.: *A büntetőeljárás gyorsításáról*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2012; Weigend, Th.: *Die Reform des Strafverfahrens. Europäische und deutsche Tendenzen und Probleme*. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, Bd. 104, Heft 2, 1994

ahhoz, amihez az adott közösség tagjai hozzászoktak.⁶ Az igazságszolgáltatás szoros kapcsolata a nemzeti kultúrához jelentősen csökkenti annak esélyét, hogy idegen intézményeket sikeresen átültessenek. *Bárd Károly* szerint ez azért van így, mert a büntetőeljárásnak az anyagi igazság érvényre juttatása mellett az is a feladata, hogy megjelenítse az adott kulturális közeghez való viszonyát.⁷

Visszatérve Damaškahoz, ő úgy véli, hogy egy ország eljárási szabályait meghatározza az adott igazságszolgáltatási szervezet típusa, miszerint hierarchikus vagy koordinatív jellegű-e.⁸

A Damaška-féle modellek

A hierarchikus igazságszolgáltatás

Amikor az állam magára vállalta, hogy átveszi a sértett terheit, akkor olyan igazságszolgáltatási rendszer kiépítésére törekedett, amely az állami hatalom kizárólagosságát helyezte előtérbe. Az állam azzal, hogy vállalára vette a bűnüldözést, azt is kimondta, hogy egyedül ő az, aki az igazságot szolgáltatja. A bűncselekményt szenvedett személyt pedig mellékszereplővé tette: sérelmét szűk körben orvosolhatta, és a magánszéferá védelméhez, valamint a biztonsághoz fűződő érdekeit sem védtek garanciális szabályok.

A vád tehát közfunkcióvá vált, és így a büntetőigény érvényesítése felett csak az államközösség rendelkezhetett. Éppen ezért a vád képvisellete az ügyész feladata lett. A perrendtartásokat is ennek megfelelően építették fel, s az eljárás célja az igazság megállapítása lett, a jogalkalmazótól pedig megkövetelték, hogy döntésének meghozatala előtt jusson el a bizonyossághoz. Az állam ebben a nehéz helyzetben nem hagyta magára a döntéshozót, hanem az egységes kriminálpolitika kialakításával a segítségére sietett. Az igazságszolgáltatás rendszerét centralizálta, és minden más jogosultságot fentről delegált.⁹

A központosítás pedig azt jelenti, hogy az igazságszolgáltatás szervezete hierarchikus jellegűt ölt. Ez nem egyszerűen csak alá-fölé rendeltséget jelent, hanem

⁶ Damaška, M.: Structures of Authority and Comparative Criminal Procedure. The Yale Law Journal, vol. 84, 1975, pp. 480–544.

⁷ Bárd K.: Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés. Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007, 12. o.

⁸ Damaška, M.: The faces of Justice and State Authority: A Comparative Approach to the Legal Process. Yale University Press, New Haven, 1986

⁹ Farkas Á.: Áldozatvédelem és büntetőeljárás. Magyar Jog, 1993/12., 760. o.

ezen túlmenően azt is, hogy az egyes szinteken pontosan meg kell határozni a hatásköröket. Jelenti továbbá, hogy a felettes megváltoztathatja a korábban hozott döntést. Ez a rendszer nem túri a mérlegelési jogkört, ezért ezt vagy kizárják, vagy a lehető legszűkebb körre korlátozzák.

A hierarchikus igazságszolgáltatási rendszerben kiemelkedő szerepe van az ügyiratnak: mindent dokumentálni kell. A jegyzőkönyvek fontossága az egész eljárásra kihat, és a perben később is mankót jelent (lásd az előzetes iratismereket!). A döntési jogosultsággal felruházottak ebben a struktúrában egyszerű hivatalnokok, akiket a jogszabályok kötnek. Attól eltérniük nem lehet, hiszen akkor az egész rendszer alapjai kérdőjeleződnének meg. A rendszer sajátossága megfigyelhető a döntési jogkörbe kerülők képzésénél, valamint később, az előléptetésüknél is. A belépés általában a legalsó fokon történik, és a bürokratikus technika elsajátítása a felettes folyamatos értékelése segítségével történik. A felülről jövő kötelező utasításoktól eltérni nem lehet. A laikus részvétel bár megengedett, súlya nincs, nem gyakorol nyomást a döntésre.¹⁰

A koordinatív igazságszolgáltatás

A koordinatív modellnek megfelelően működő eljárási rendszerek sajátja a decentralizáció. A hatáskörök tekintetében megfigyelhető a mellérendeltség, és a hatáskörök közötti átfedések sem hiányoznak. A mérlegelési jogkör gyakorlása széles körű. Bár itt sem hiányzik a bizonyosságra törekvés igénye, a jogszabályok mindenhatóságának elve nem érvényesül. A mérce mindig az adott ügyben legmegfelelőbb döntés meghozatala. Az ítélkezési gyakorlat éppen ezért nagyon eltérő lehet. Az eljárás egyes szakaszaiban rögzítendő dokumentumok fontossága veszt erejéből, és az írásbeliség is szükségtelen formaságnak tűnik. A döntéshez szükséges hatalom gyakorlása mellőz mindenféle kötöttséget. Mindez természetesen kihat a képzésre és a szervezetbe kerülésre is. A kiválasztáskor követelmény, hogy a jogalkalmazó legyen tapasztalt, és társadalmilag elismert személy. Nem csupán jogtechnikusra, hanem az adott élethelyzettel tisztában lévő gondolkodó lényre van szüksége ennek a rendszernek. Itt elképzelhetetlen, hogy röviddel a jogi egyetem elvégzése, illetve a szakvizsga letétele után valaki bíró lehessen. A döntéshozó korábban sikeres ügyvéd vagy politikus volt, és hatalmas élettapasztalatot szerez, mire eljut a bírói székhöz.¹¹

---

¹⁰ Uo.

¹¹ Uo.

A plea bargaining

A *plea bargaining* az angolszász jogterületekre jellemző fogalom, amely nem is annyira egy önálló jogintézménynek a neve, hanem gyűjtőfogalomként több mindent takar.¹² Fordítható beismerési vagy védekezési alkunak is, de nálunk vádalkuként lett népszerű. Van, aki három alkut sorol ide, attól függően, hogy az eljárás menetében a felek mikor kötik azt. Ennek megfelelően beszélhetünk beismerési alkuról, vádalkuról és ítéleti alkuról.¹³ Mások pedig az alku tartalmának megfelelően kategorizálnak. A vádalkun belül megkülönböztetik például az úgynevezett *count bargaining* nevű intézményt, amelynek lényege az egyes vádpontokhoz kapcsolódóan elkülöníthető beismerés, ami „jutalmul” azt eredményezi a terhelt számára, hogy a vádló eltekint a beismeréssel nem érintett bűncselekményektől.¹⁴

Az Egyesült Államokban a büntetőügyek 96 százalékát ennek segítségével fejezik be. A vádalku esetében az ügyész és a vádlott védője között végbement alkudozás eredményeként jön létre az a megegyezés, amely meghatározza az eljárás további menetét. Számptalan esete fordulhat elő, attól függően, hogy az alku melyik formájáról van szó. Amennyiben például a vádlott a megegyezés szerinti bűncselekményben beismeri bűnösségét, s ezzel lemond arról a jogáról, hogy ügyében az esküdtek döntsenek, úgy az egyesbíró bizonyítási eljárás lefolytatása nélkül, a beismerés alapján hozza meg ítéletét. Az eljárás így sokkal gyorsabban véget ér, a beismerésért cserébe pedig az ügyész a vádbeli bűncselekményt enyhébben minősíti, de változatlan minősítés mellett is a bíróság enyhébb büntetést szabhat ki.

Az angolszász rendszerekben az eljárás tehát teljesen másképpen alakul, és nem csak a vádalku miatt. Az Amerikai Egyesült Államokban például a védő számára a bírósági tárgyalást megelőzően az iratbetekintést sem teszik lehetővé, így információhoz csak úgy juthat, ha magánnyomozást folytat, amit az amerikai ügyvédi kamara kötelezővé is tesz számára abban az esetben, ha a vádlott beismerő vallomást kíván tenni. A hétköznapi joggyakorlatában viszont az ügyvédek nagy része eltekint a saját nyomozástól, és inkább az ügyész dolgozószobájában egy csésze kávé vagy tea mellett alkudoznak a felek. Aki

¹² Lásd a 2-es lábjegyzetet!

¹³ Farkas Á.: Mentőöv a büntető igazságszolgáltatásnak: vádalku az USA-ban. In: Nagy F. (szerk.): *Ad futuram memoriam*. Tanulmányok Cséka Ervin 85. születésnapja tiszteletére. Szeged, 2007, 23. o.

¹⁴Pápai-Tarr Á. (2011): i. m.

látott már ilyen amerikai típusú vádalkut, az tudja, hogy az alkudozás egymás öltönyének, nyakkendőjének a dicsérgetésével is kezdődhet.

Az ilyen jellegű eljárások hazánkban és más európai országokban is elképzelhetetlenek, még akkor is, ha a két jogrendszer között megfigyelhető egyfajta közeledés, s annak vagyunk tanúi, hogy egyre több konszenzuális elem kerül a kontinentális igazságszolgáltatásokba. Ha nem fogadják is el teljes egészében a vádalku intézményét, mégis egyfajta európai alternatívájaként többféle megoldása jelenik meg.

Az európai megoldásokról¹⁵

Spanyolországban az úgynevezett *comformidad* jogintézménye segítségével tehetik az eljárást gyorsabbá. Ha a vádlott nem vitatja a vádat, akkor ezzel lemondhat arról a jogáról, hogy ügyében tárgyalást tartsanak.

Olaszországban az igazságszolgáltatás tehermentesítése céljából a nyolcvanas években öt külön eljárást vezettek be, amelyek közül három a főtárgyalás elkerülésével éri el az eljárás gyorsítását és egyszerűsítését. Az úgynevezett *rövidített eljárásban* a bíró az ítéletét a nyomozás adatai alapján a felek egyetértésével hozza. Ez a terhelt számára kedvező, hiszen a törvény által előírt büntetési tétel egyharmaddal alacsonyabb ebben az eljárásban. A vádlottnak nem kell viselnie a perköltségeket, és a büntetés sem kerül be a bűnügyi nyilvántartásba. A másik jogintézmény az úgynevezett *egyezségeen alapuló eljárás*, ahol a felek a tárgyalás előtt megállapodnak egy mindenki számára elfogadható büntetésben, majd a bíróhoz kérelmet intéznek, amelyben kérik, hogy a megállapodásban foglalt büntetést szabja ki. A harmadik a nálunk is régóta ismert *büntetőparancs*, a korábbi magyar tárgyalás mellőzéséhez hasonló jogintézmény, amely Olaszországban csak pénzbüntetés kiszabására ad lehetőséget.¹⁶

---

¹⁵ Az egyes európai megoldásokra lásd még Herke Csongor egyetemi jegyzeteit! Herke Cs.: Az osztrák és a spanyol büntetőeljárás alapintézményei. Pécs, 2016. <http://www.herke.hu/tan/16os.pdf>; Herke Cs.: A francia és az olasz büntetőeljárás alapintézményei. Pécs, 2013. <http://www.herke.hu/tan/13fo.pdf>; Herke Cs.: A német és az angol büntetőeljárás alapintézményei. Pécs, 2011. <http://www.herke.hu/tan/11na.pdf>

¹⁶ Az olasz megoldásokat részletesebben lásd Pusztai L.: Az új olasz büntetőeljárás törvény a hazai kodifikáció nézőpontjából. Magyar Jog, 1991/4., 236–242. o.; valamint Farkas K.: Az eljárás gyorsításának lehetőségei a német, a svájci és az olasz büntető igazságszolgáltatásban. PhD-értekezés. Miskolc, 2016.

Franciaországban 2004-ben vezették be a terhelt beismerésén alapuló egyszerűsített eljárást, a CPRC-t, meghatározott bűncselekmények és meghatározott elkövetők esetében. Az ügyész az ügy ura ebben az eljárásban, mind az eljárás kezdeményezését, mind a szankció megállapítását tekintve. Csak vétségek esetében indítható, kötelező a védelem, és a döntésben legfeljebb egyévi szabadságvesztést vagy a büntetési tétel maximumának a felét lehet kiszabni. A vádlottnak lehetősége van jogorvoslatra a döntés ellen. A gyorsítás másik fajtája a büntetőjogi megegyezés, amelynek eredményeként a büntetőjogi felelősséget megállapító döntésben szabadságvesztést nem lehet kiszabni, viszont a terhelt nem is élhet a döntés ellen fellebbezéssel. Ebben az eljárásban nem kötelező a védelem. Olyan eljárási alternatíva ez, amelyre a kihágások és a vétségek esetében van lehetőség, és csak az ügyész kezdeményezheti.¹⁷

Németországban az úgynevezett megállapodásos büntetőeljárások három fajtája létezik: a *Strafbefehl* lényegében a büntetőparancs, a pénzbüntetés kiszabása tárgyalás mellőzésével jogintézmény német megfelelője. Az „alku” másik fajtája a védő és az ügyész között zajlik, a létrejövő megegyezésben benne van, hogy a terhelt meghatározott összeget fizet egy nevesített jótékonyági szervezetnek, az ügyész pedig ennek fejében megszünteti az eljárást, és nem emel vádat. A harmadik típus szintén a védő és az ügyész „alku”-jának eredményeként jön létre, a formális vádemelés előtt. A terhelti beismerésért az ügyész több bűncselekmény helyett egy miatt emel vádat, és enyhébb büntetésre tesz indítványt.¹⁸

Szlovéniában a büntetőeljárásban kétféle megállapodásra – úgymint a tárgyalásig történő egyezségekre, amelyben a bíró nem vesz részt, valamint az előkészítő ülésen történő nem formális megállapodásra – van lehetőség, de egyiknél sem lehet az alku tárgya, akárcsak a magyar egyezés esetében, a tényállás és a jogi minősítés. Ezeket Szlovéniában is az ügyészség közli a felekkel. A megállapodás kizárólag a joghátrányról és a járulékos kérdésekről szól.¹⁹

Oroszországban egyfajta gyorsított eljárásként jelenik meg 1991-től egy úgynevezett speciális magánvádas eljárás, ahol a vádlott beismerése esetén a bíróság tárgyalás lefolytatása nélkül hoz ügödöntő határozatot.²⁰

¹⁷ Pápai-Tarr Á. (2012): i. m. 225–238. o.

¹⁸ Hermann J.: A büntetőeljárás reformja Kelet- és Nyugat-Európában. Magyar Jog, 1993/6., 304–305. o.; Farkas K.: i. m.

¹⁹ Fantoly Zs.: i. m.191. o.

²⁰ Farkas Á.: A büntetőeljárás reformja és a bűnmegelőzés. In: Gönczöl K. (szerk.): Büntetőpolitika, bűnmegelőzés. ELTE Szociológiai Intézet Szociálpolitikai Tanszéke, Budapest, 1994, 9–29. o.

A terhelti beismerés jelentősége hazánkban

Az új büntetőeljárás törvényben a terhelt beismerő vallomása esetén kétféle együttműködésre van lehetőség. Az egyikre a nyomozás folyamán, a vádemelés előtt kerül sor, a másikra pedig a bírósági eljárásban, a tárgyalást megelőzően, az előkészítő ülésen. A „Szegedi Iskola” az előbbit 1. típusú együttműködésnek nevezi, az utóbbit meg 2. típusúnak.²¹

Egyezség a vádemelés előtt

A vádemelés előtti egyezség lényegében egyfajta formális egyezség, amelynek alapfeltétele a gyanúsított önkéntes beismerése. A megállapodás az ügyész és a terhelt/védő között jön létre. Az új Be. lehetővé teszi, hogy az egyeztethető kérdésekről az ügyész a védővel – ha ehhez a terhelt a hozzájárulását adta – külön is egyeztessen. Talán éppen ez az a szabály, amely látszólag megerősíti az egyezség vádalku jellegét. *Herke Csongor* szerint ugyanis az új Be.-ben szabályozott „*egyezség a tágabb értelemben vett vádalku egyik formája. Szűkebb értelemben azonban csak vádalku-szerű megegyezésnek nevezhetjük, mert a tényállással kapcsolatosan nem történik megegyezés, hanem csak egyes jogkérdésekben.*”²²

Véleményem szerint a magyar, valamint számos más, az EU tagállamaiban szabályozott és a mienkhez hasonló jogintézmény nem igazi vádalku, ahogy a nemzetközi kitekintő részben is láttuk.

Visszatérve az egyezség tartalmához, azt a bíróság nem vitathatja: vagy jóváhagyja az egyezséget, vagy nem. Utóbbi esetben az általános szabályok szerint folytatódik tovább az eljárás.

Bár a bíró aktívan nem avatkozik be a nyomozás folyamán történő egyezségkötésbe, mégsem tekinthetjük őt angolszász kollégájához hasonlóan passzív bírónak, mivel a Be. kódex a külön eljárások között szabályozott „Eljárás egyezség esetén” folyamatában számos aktív tevékenységet ruház rá. Ez is egy

---

²¹ Fantoly Zs.: Konszenzuális elemek az új büntetőeljárás törvényben. In: Dobák I. – Hautzinger Z. (szerk.): Szakmaiság, szerénység, szorgalom. Ünnepi kötet a 65 éves Boda József tiszteletére. Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018, 193. o.; Gácsi A. E.: A terhelti együttműködés rendszere az új büntetőeljárás törvényben. In: Karsai K. – Fantoly Zs. – Juhász Zs. – Szomora Zs. – Gál A. (szerk.): Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szeged, 2018, 280–283. o.

²² Herke Cs.: Büntető eljárásjog. Egyetemi jegyzet. Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2018, 77. o.

magyarázata annak, hogy a hazai intézmény nem vádalku, de később még visszatérek erre a kérdésre.

Az egyezség tartalmi elemei

A beismerésért cserébe a terhelt egyszerűbb és rövidebb eljárás eredményeként enyhébb büntetést kap. Egyes bűncselekmények vonatkozásában lehetőséget ad a törvény az eljárás megszüntetésére vagy a feljelentés elutasítására. Az „*egyes bűncselekmények*” kitétel két körre vonatkozhat: vagy olyan bűncselekményre, amelynek az elkövetett jelentősebb súlyú bűncselekmény mellett a terhelt felelősségre vonása szempontjából nincs jelentősége, vagy a gyanúsított együttműködésére tekintettel, egyes bűncselekményeknél a Be.-ben meghatározott okból szintén megszüntetik az eljárást, illetve elutasítják a feljelentést.

Bár az egyezségnek a kötelező tartalmi elemei közé tartozik a bűncselekmény történeti tényállásának leírása, valamint a Btk. szerinti minősítése, a tényállásról és a minősítésről mégsem lehet megállapodni, mert erről a jogalkotó szerint csak az ügyészség rendelkezhet, bár utóbbinak is a nyomozás adatai alapján kell ezt megállapítania. Így itt szó sem lehet az angolszász eljárás szerinti vádalkuról.

Az egyezségben foglaltaktól a vádiratban már nem lehet eltérni, az ügyészségnek az egyezséggel azonos tényállás és minősítés miatt kell vádat emelnie. Ha a vádirat tényállása, illetve jogi minősítése eltér a vádemelést megelőzően megkötött egyezségben foglaltaktól, akkor a bíróságnak az egyezség jóváhagyását meg kell tagadnia. Ugyanezt kell tennie, ha a külön eljárásban tartott előkészítő ülésen módosul a vád. Mindez azt a szabályt igazolja, hogy a megkötött egyezségben foglaltaktól később már nem lehet eltérni, vagyis az egyezség módosítására nincs lehetőség. Akkor sem, ha a bíróság ezt észleli.

Ha az egyezség megkötése után új körülmény merül fel, vagy olyan törvénysértés derül ki, amely az egyezséggel összefügg, akkor a jogszabály helyes értelmezése szerint az egyezségben foglaltak a továbbiakban nem tekinthetők megalapozottnak, törvényesnek. Ilyenkor az ügyészségnek, amennyiben a vád benyújtására még nem került sor, az általános szabályok szerint kell vádat emelnie, ha pedig a vádemelés a külön eljárás szabályai szerint már megtörtént, akkor a vádat az előkészítő ülésen módosítani kell, ami azzal a következménnyel jár, hogy a bíróság nem hagyja jóvá az egyezséget.

Amennyiben az egyezség a büntetés kiszabására irányul, akkor az érintett jogszabályok hatálybalépési időpontját tekintve nem mindegy, hogy a bűncselekményt mikor követték el: az új Be. hatálybalépése előtt vagy az után. Mivel

tartalmilag az egyezségnek – mint megállapodásnak – tartalmaznia kell a büntetés nemét, mértékét, illetve tartamát, az új Be. hatálybalépésével egyező időben hatályba lépő 2017. évi CXCVII. tv. 330. §-a, amely módosította a Btk. 83. §-át, már az egyezség esetén történő büntetés kiszabására vonatkozó szabályokat tartalmazza, míg ezt megelőzően a rendelkezések a *lemondás a tárgyalásról* nevű jogintézményre vonatkoztak. Mivel a két jogintézmény nem ugyanaz, bár kétségtelen, hogy az újnak vannak olyan gyökerei, amelyek a *lemondás a tárgyalásról* jogintézményhez kapcsolják, mégis egyértelmű, hogy a hatályos rendelkezések csak az egyezség tartalmának meghatározása során lehetnek irányadók. Ugyanakkor ugyanazon terhelt esetében a különböző időpontokban hatályban lévő anyagi jogi szabályok együttes alkalmazására nem kerülhet sor, így az egyezségben rögzített büntetés mértékének meghatározására a hatályban lévő Btk. 83. §-a az új Be. hatálybalépése után elkövetett bűncselekmények esetében alkalmazható. A 2018. július 1-je előtti elkövetéseknél a Btk. 2. §-a nyújt eligazítást. E szerint eldöntendő kérdés, hogy melyik Btk. alkalmazása kedvezőbb a terhelt számára: az elkövetéskor hatályban lévő, vagy a 2018. július 1-je utáni.

A nyomozás folyamán tett beismerés esetében az egyezség a terhelt érdekeit leginkább úgy szolgálja, hogy enyhébb büntetést kap, de a törvény a járulékos kérdésekben való egyezkedést is megengedi. *Járulékos kérdés* lehet a bűnügyi költség viselése, a mellékbüntetés, az intézkedés és a terhelt által vállalható egyéb kötelezettség. A bűnügyi költség vonatkozásában megegyezés tárgya lehet a költség egészének vagy egy részének elengedése. Ahogy a törvény fogalmaz, az egyezség tartalmazhatja az ez alóli mentességet. Ebben az esetben a bűnügyi költséget az állam viseli.

Az alábbi négy jogintézmény nem lehet az egyezség tárgya:

- kényszergyógykezelés;
- elkobzás;
- vagyonelkobzás;
- elektronikus adat végleges hozzáférhetetlenné tétele.

Összefoglalva az egyezség kötelező és lehetséges tartalmi elemeit, az előbbihez tartozik a

- bűncselekmény tényállása;
- bűncselekmény Btk. szerinti minősítése, ami a tényállással együtt nem lehet „alku” tárgya, ezt az ügyészség állapítja meg;
- terhelt bűnösséget beismerő nyilatkozata, amely több bűncselekmény esetén valamennyi, vagy akár csak az egyik vonatkozásában is fennállhat;
- terhelt azon nyilatkozata, hogy a bűnösség beismerése érdekében vallo-mást tesz;

- büntetés vagy önállóan alkalmazható intézkedés neme, mértéke és tartalma;
- büntetés enyhítésére vagy a végrehajtás felfüggesztésére vonatkozó rendelkezések, feltéve hogy ezt a Btk. lehetővé teszi.

A lehetséges tartalmi elemek pedig az alábbiak:

- a mellékbüntetés;
- a büntetés vagy önállóan alkalmazható intézkedés mellett is alkalmazható intézkedés;
- meghatározott bűncselekmények vonatkozásában az eljárás megszüntetése vagy a feljelentés elutasítása (például a terhelt együttműködésére tekintettel);
- a bűnügyi költség viselése alóli mentesítés, vagy részbeni mentesítés;
- a terhelt által vállalt egyéb kötelezettségek.

A terhelt által vállalt egyéb kötelezettségekhez tartozhat például, hogy a terhelt megtéríti a sértett kárát, részt vesz a közvetítői eljárásban stb.²³

A 9/2018. (VI. 28.) LÜ utasítás

A 9/2018. (VI. 28.) LÜ utasítás 50. §-a kimondja, ha az egyezségkötést az ügyészség kezdeményezte, vagy egyetért a terhelt, illetve a védője – egyezség megkötésére irányuló – kezdeményezésével, akkor az ügyészségnek a szükséges részletességgel kell jegyzőkönyvbe foglalnia az egyeztetést. Ez a nyomozó hatóság által biztosított, folyamatos kép- és hangfelvétel készítésére alkalmas helyiségben történik. Ezen túlmenően, jegyzőkönyvbe kell foglalnia az egyeztetés folyamán elhangzott tájékoztatást és figyelmeztetést is. Amennyiben nincs mód arra, hogy a rögzítés az említett módon történjen, akkor fel kell hívni a terheltet és védőjét arra, hogy a kezdeményezésüket ők foglalják írásba, és ezt a nyomozó hatóság útján küldjék meg az ügyészségnek.

Az utasítás hangsúlyozza, hogy az ügyészség nem köthet egyezséget, ha a terhelti beismerés önkéntességére vagy hiteltérdemlőségére nézve kétségek merülnek fel. Kizárt az egyezség akkor is, ha a rendelkezésre álló bizonyítékok nem lennének elégségesek a vádemeléshez, amennyiben hiányzik a beismerés.

Az utasítás kitér arra is, hogy az egyezség létrejöttét a terheltnek az adott vagy más büntetőügy felderítésében, bizonyításában való együttműködéséhez és a polgári jogi igény kielégítéséhez kössék.

---

²³ Az egyezség tartalmi elemeinek precíz csoportosítására lásd Herke Cs. (2018): i. m. 78. o.

A 100/2018. (VI. 8.) Korm. rendelet (Nyer.)

Ha a terhelt, illetve védője a gyanúsított kihallgatást megelőzően olyan nyilatkozatot tesz, amelyben egyezség megkötésére irányuló kezdeményezés előterjesztésének szándékára utal, a nyomozó hatóság röviden felvilágosítást nyújt a nyilatkozat szerinti jogintézmény alkalmazásának törvényi feltételeiről. Tájékoztatja továbbá a nyilatkozattevőt, hogy kezdeményezését a gyanúsítás közlése – célszerűen a gyanúsított kihallgatás – után terjesztheti elő. A nyomozó hatóság minderről rövid úton tájékoztatja az ügyészséget. Akkor is így tesz, ha az eljárás adatai alapján egyezség megkötését tartja indokoltnak vagy célszerűnek. A tájékoztatás tartalmazza a gyanúsított kihallgatás tervezett időpontját, az indokoltnak vagy célszerűnek tartott intézkedést, valamint annak indokait is. Erről sem a gyanúsítottat, sem a védőt nem tájékoztathatja, de az ügyészség tájékoztatása érdekében a gyanúsított kihallgatása megszakítható.

A *Nyer.* fontos rendelkezése, miszerint a kezdeményezés a kihallgatásról készült jegyzőkönyvbe nem foglalható, hanem arról külön jegyzőkönyvet vagy feljegyzést kell készíteni.

Amennyiben az ügyészség kezdeményezi az egyezséget, akkor a nyomozó hatóság ezt az ügyészség utasítása szerint közli a gyanúsítottal és védőjével. Az eljárási cselekmény során a nyomozó hatóság az ügyészség írásbeli kezdeményezését a gyanúsított és a védő részére átadja, az átadás tényét jegyzőkönyvbe foglalja, egyúttal gondoskodik a kezdeményezés jegyzőkönyvvel együtt történő kezeléséről. Az ügyészség írásbeli átadásra nem alkalmas kezdeményezését a nyomozó hatóság az eljárási cselekmény során szóban közli a gyanúsítottal és védőjével, egyúttal a tájékoztatást az eljárási cselekményről készült jegyzőkönyvbe foglalja. Ha a terhelt vagy a védő az ügyészség kezdeményezésével kapcsolatban az eljárási cselekmény során nyilatkozatot tesz, azt jegyzőkönyvbe kell foglalni. Erről a nyomozó hatóság a jegyzőkönyv megküldésével tájékoztatja az ügyészséget.²⁴

Az egyezség megkötéséhez vezető folyamat és a bírósági eljárás

Az egyezség megkötéséhez vezető folyamat három szakaszból áll: az első az egyezség kezdeményezése, ezt követi maga az egyeztetés, majd a folyamat végén kerül sor az egyezség megkötésére. Az egyezség megkötése után az ügyészség vádat emel, és a bíróság külön eljárásban dönt a megállapodás sorsáról. Erre a külön eljárásra tehát csak abban az esetben kerülhet sor, ha az

---

²⁴ Nyer. 156–158. §

ügyészség és a terhelt a vádemelést megelőzően egyezséget kötött, továbbá akkor, ha az ügyészség a jegyzőkönyvbe foglalt egyezséggel azonos tényállás és minősítés miatt emel vádat. A vádirathoz csatolni kell az egyezséget tartalmazó jegyzőkönyvet is. A vádemelést követően az ügyészség és a terhelt, illetve a védő között egyezség megkötése kizárt, erre az új Be. nem ad lehetőséget.

Ha az egyezség jóváhagyása után tárgyalás tartása szükséges, a bíróság a tárgyalás megkezdése után az egyezség lényegét ismerteti. Ha a bizonyítási eljárás eredményéhez képest a bíróság úgy látja, hogy az egyezséget jóváhagyó végzést hatályon kívül kell helyezni, mert a tényállás, illetve a minősítés változása folytán az egyezség megtagadásának lett volna helye, akkor a döntése előtt beszerzi az ügyész és a vádlott nyilatkozatát. Ebben az esetben az egyezség sem az ügyészséget, sem a terheltet nem köti. Ugyanakkor lehetőséget ad a jogszabály arra, hogy a vádlott távollétében lefolytatott bizonyítást megismélteljék. Erre az ügyfelek indítványt tehetnek.

A hétköznapi jogalkalmazásában előfordulhat, hogy a külön eljárás eljut a másodfokú bírósáig, ahol kiderül, hogy az egyezség jóváhagyásán alapuló elsőfokú ügydöntő határozatban – amely az egyezségben foglaltak előtt rögzítette a tényállást és minősítette a bűncselekményt – megállapított tényállás nem megalapozott, vagy a jogi minősítés nem törvényes. Ebben az esetben a másodfokú bíróság az elsőfokú bíróság ítéletét hatályon kívül helyezi, és az elsőfokú bíróságot új eljárás lefolytatására utasítja. Az új Be. helyes értelmezése alapján a megisméltelt eljárásban az egyezség jóváhagyására már nem kerülhet sor.

A nem jóváhagyott egyezség sorsa

A jegyzőkönyvbe foglalt egyezség – mint az ügyészség és a terhelt/védő közötti megállapodás – az annak alapján folytatott eljárás célján túlmenően joghatás kiváltására nem alkalmas. Ez azt jelenti, ha az egyezség megkötése után az ügyészség mégis az általános szabályok alapján emel vádat, vagy a bíróság nem hagyja jóvá az egyezséget, az egyezséget tartalmazó gyanúsított kihallgatásról készült jegyzőkönyv a továbbiakban bizonyítékként már egyáltalán nem használható fel, de a terhelt egyéb, nem az egyezség megkötésekor tett vallomása az egyezség jóváhagyásának megtagadása esetén is felhasználható. Az egyezség kezdeményezését, valamint az ezzel összefüggésben keletkezett ügyiratokat, kivéve a jegyzőkönyvbe foglalt egyezséget, bizonyítékként akkor lehet felhasználni, ha az ügyészség és a terhelt/védő az egyezséget megkötötte. Még akkor is felhasználható mindez bizonyítékként, ha később a bíróság nem hagyja jóvá. Csak akkor nem lehet ezeket felhasználni, ha az egyezséget nem kötötték meg, bár elindult a folyamat a megállapodás felé. Ismételten hangsúlyo-

zom, hogy a felhasználhatóságot illetően semmilyen eljárásjogi korlátozás nem áll fenn azoknál a bizonyítékoknál, amelyek nem állnak összefüggésben az egyezség kezdeményezésével. Még akkor sem, ha azok beszerzésére a terheltnek az egyezség megkötése keretében tett vallomása alapján került sor.

A bizonyítékok felhasználhatósága tekintetében megengedett új szabályozás kétségeket támaszthat a strasbourgi bíróságban a tisztességes eljárás megvalósulását illetően, feltéve hogy ez a kérdés egyáltalán az EJEB elé kerül majd.

„Mértékes indítvány” kontra egyezség

A kétféle eljárás, illetve indítvány, az egyezség és az úgynevezett „mértékes indítvány” néven ismertté vált, a vádiratot, illetve az előkészítő ülésen zajló ügyészégi tevékenységet érintő Be.-rendelet között különbséget kell tennünk. Az egyezségről volt már szó, a „mértékes indítvány” pedig azt jelenti, hogy az ügyészség a vádiratban vagy az előkészítő ülésen is indítvánnyal élhet arra az esetre, ha a terhelt beismerő vallomást tenne. Ez az indítvány a büntetés vagy intézkedés konkrét mértékére vagy tartamára vonatkozik. Az ügyészség egyoldalú indítványa, amely az általános bünteteskiszabási elveknek megfelelően történik, és nem az ügyészség, valamint a terhelt, illetve a védő közötti egyezsége törekvés eredménye, nem egyfajta, a Be. szabályainak megfelelő, új jogintézménnyé vált megállapodás. A kétféle szabályozást külön lehet csak alkalmazni, ezek kombinálására nincs lehetőség.

Egyezség kontra lemondás a tárgyalásról

A vádemelés előtti egyezség nem az új Be. sajátja, már a korábbi kódex is ismert egy ehhez hasonló jogintézményt: *lemondás a tárgyalásról* volt a neve. Ha a terhelt beismerte a bűncselekmény elkövetését, valamint a bűnösségét is, és lemondott arról a jogáról, hogy ügyében tárgyalást tartsanak, akkor a bíró bizonyítási eljárás lefolytatása nélkül, a beismerés alapján enyhébb büntetést szabott ki.

A *lemondás a tárgyalásról* jogintézmény előnyei között szerepelt, hogy a bíróság elkerülte a fárasztó, nehézkes és hosszadalmas bizonyítást, és ezzel jelentős időt takarított meg. Hátrányai között tartották számon, hogy mivel csak meghatározott bűncselekmények esetében volt alkalmazható ez az eljárás, így az ügyész vállán nagy súlyt jelentett annak kiválasztása, vajon melyek az erre alkalmas ügyek.

A *lemondás a tárgyalásról* nem működött a mindennapokban. Ennek magyarázata leginkább a Láng László által a Budapesten megrendezett Eurojustice-konferencián mondottakban érhető tetten: *„Mindен eljárást gyorsító, egyszerűsítő elképzelés annyit ér, amennyi abból a gyakorlatban megvalósítható. A jogalkalmazást*

emberek végzik, akiknek terhelhetősége nem végtelen. Midőn a jogalkalmazó úgy érzi, hogy erőfeszítéseinek végéhez közeledik, a számára nyitva álló jogi lehetőségek közül azt fogja választani, amelyet a legkevesebb munka ráfordításával elvégezhet. [...] Amíg az általános szabályok szerinti eljárás – adott esetben a vádemelés – az azt folytatóknak egyszerűbb, mint az egyszerűnek kikiáltott eljárás (pl. a vádemelés elhalasztása, a tárgyalásról lemondás indítványozása stb.), addig aligha várható, hogy az egyszerűsített eljárás legyen az általános és az általános a kivétel. A jogalkotónak, amikor a büntetőeljárást gyorsító, egyszerűsítő megoldásokat iktat törvénybe, el kellene töprengenie azon is, hogy az eljárás valódi egyszerűsödése akkor várható reálisan, ha az eljárást folytató személyek mindegyikének legalább kis mértékben egyszerűsödik a munkája.”²⁵

Fantoly Zsanett szerint a tárgyalásról lemondás kudarca egyrészt arra vezethető vissza, miszerint sok volt az egymást átfedő intézmény – mint a bíróság elé állítás, tárgyalás mellőzése, tárgyalásról lemondás stb. –, s ezeknél azonos volt a fő szabály: egyszerű megítélésű ügyekben, terhelti beismerés esetén lehetett eljárni, így a párhuzamos intézmények egymás versenytársaivá váltak. Másrészt pedig az sem kedvezett a konszenzuális intézmények elterjedésének, hogy sem együttes, sem egymást követő alkalmazásukra nem kerülhetett sor. Harmadrésztől kudarca ítéltetett számos konszenzuális intézmény azért is, mert „az ügyészi döntések [...] elkülönült eljárási szakaszban történő definiálása megakadályozta, hogy az intézmények a nyomozás menetében, a lehető legkorábbi időpontban alkalmazhatók legyenek”.²⁶

Az új szabályozás értelmében a jogalkotó teljesen megreformálta a korábbi *lemondás a tárgyalásról* jogintézményét, és nem csak a nevében. A régi helyébe lépő *egyezség a bűnösség beismeréséről* jogintézmény a korábbi korlátok helyett bármely ügyben, bármely bűncselekmény esetén lehetővé teszi, hogy a terhelt/védő és az ügyész a nyomozás folyamán egyezséget kössön, de erre csak a vádemelésig van lehetőségük. Ahogy viszont már említettem, a bűnösség beismerésének ezt követően is van jelentősége, amire az előkészítő ülésen kerülhet sor.

Az előkészítő ülésen tett vádlotti beismerés

A terhelt beismerésének a vádemelés után, de még a tárgyalás kitűzése előtt is jelentősége lehet az úgynevezett előkészítő ülésen. Ezt nevezi a szegedi iskola *2. típusú együttműködésnek*.²⁷

²⁵ Kiss A.: Görögország helyett Budapest. Jogaszvilag.hu, 2013. május 23. <https://jogaszvilag.hu/életmod/gorogorszag-helyett-budapest/>

²⁶ FantolyZs: i. m. 189. o.

²⁷ Uo.; Gácsi A. E.: i. m.

Ha az ügyészség vádat emelt, akkor a bíróság már az idézésben figyelmezteti a vádlottat arra, hogy az előkészítő ülésen beismerheti a bűnösségét abban a bűncselekményben, amely miatt ellene vádat emeltek, és a beismeréssel érintett körben lemondhat a tárgyaláshoz való jogáról. Ha a bíróság a bűnösség beismerésére vonatkozó nyilatkozatot elfogadja, akkor a vádirati tényállás megalapozottságát és a bűnösség kérdését már nem vizsgálja.

Mielőtt a bíró elfogadja a vádlott nyilatkozatát, előtte megvizsgálja, vajon megértette-e a vádlott a beismerésre vonatkozó nyilatkozatának a természetét, és jóváhagyás esetén annak következményeit átlátja-e, továbbá, hogy a vádlott beszámítási képessége és beismerésének önkéntessége iránt észszerű kétely nem mutatkozik. Azt is megvizsgálja a bíró, hogy a vádlott bűnösséget beismerő nyilatkozata egyértelmű-e, és azt az eljárás ügyiratai alátámasztják-e.²⁸

Ez az úgynevezett 2. típusú együttműködés, ahogy a szegedi iskola nevezi, lényegét tekintve nem egyezség vagy megállapodás. A beismerést követően olyan döntésről van itt szó, amely a vádlott jóváhagyását igényli. Nem marad ki ebből sem teljesen a vádló. Az előkészítő ülésen, amikor az ügyész ismerteti a vád lényegét, akkor indítványt tehet a büntetés vagy intézkedés mértékére, illetve tartamára is arra az esetre, ha a terhelt az előkészítő ülésen a bűncselekmény elkövetését beismeri.

A kétféle együttműködés közös jegyei

A bűncselekmények tekintetében nincs korlátozás, bármely Btk.-beli tényállás esetében szó lehet a terhelti együttműködés mindkét formájáról. Közös bennük továbbá, hogy sem a tényállás megállapítása, sem a bűncselekmény jogi minősítése nem lehet megállapodás tárgya.

Közös elem mindkét együttműködésnél, hogy alapfeltétele a terhelt beismerő vallomása. Ahogy *Gácsi Anett* is írja, a beismerő vallomásnak önkéntesnek kell lennie, és bármiféle kényszertől mentesnek. Mindkét jogalkalmazónak, az ügyészségnek és a bíróságnak is „*minden alkalommal meg kell vizsgálnia, és arról végzést kell hoznia*”, hogy a terhelt a beismerő vallomását önkéntesen és kényszertől mentesen tette.²⁹ Közös továbbá, hogy mindkét esetben elmarad a nyilvános tárgyalás.

---

²⁸ A vallomás befolyásolására lásd Elek B.: A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban. TKK, Debrecen, 2007

²⁹ Gácsi A. E.: i. m. 283. o.

Összegzés

A külföldi példákat és a hazai megoldásokat is tekintve, alapvetően tehát két modellbe férnek bele a fenti jogintézmények. Az *egyik* típust az egyezségeen alapuló eljárások adják, amelynek lényege: az ügyész és a védő megállapodik abban, hogy a terhelt beismeri a bűncselekmény elkövetését, és ezért cserébe a törvény által előírt büntetési tétel csökken. A bírósági eljárás a vádirat helyett a megállapodás benyújtásával indul. A bíró az egyszerűsített tárgyaláson bizonyítást nem vesz fel, de a terheltet meghallgatja azért, hogy a beismerés önkéntességéről meggyőződjön. A bíró ügydöntő határozatában vagy kiszabja a megegyezésben foglalt büntetést, vagy az általános szabályok szerinti eljárásra utalja az ügyet. A bíró nem vesz részt a megegyezésben, azt készen kapja, de nem köteles jóváhagyni. Az eljárásban kötelező az ügyész és a védő részvétele. Korlátozott a jogorvoslat.

A *másik modell* egyfajta rövidített eljárásban gondolkodik. A vádemelés után, a tárgyalás előkészítése folyamán a bíró meghallgatja a vádlottat, tárgyalás és bizonyítási eljárás lefolytatása nélkül, a nyomozás iratai és a beismerő vallomás alapján, a felek egyetértésével hozza meg ügydöntő határozatát. A bíró részt vesz a megegyezésben. Az eljárásban itt is kötelező az ügyész és a védő részvétele, és a jogorvoslat szintén korlátozott.

Irodalom

Bárd K.: *Emberi jogok és büntető igazságszolgáltatás Európában. A tisztességes eljárás büntetőügyekben – emberijog-dogmatikai értekezés.* Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Budapest, 2007

Damaška, M.: Structures of Authority and Comparative Criminal Procedure. *The Yale Law Journal*, vol. 84, 1975

Damaška, M.: *The faces of Justice and State Authority: A Comparative Approach to the Legal Process.* Yale University Press, New Haven, 1986

Elek B.: *A vallomás befolyásolása a büntetőeljárásban.* TKK, Debrecen, 2007

Erdei Á.: Haladás és ellenállás, avagy a büntetőeljárás jog kodifikációjának konfliktusa. In: **Tóth K. (szerk.): Emlékkönyv Dr. Tokaji Géza 70. születésnapjára.** Szeged, 1996, 81. o. [Acta Juridica et Politica Tom. XLVIII.]

Fantoly Zs.: *A büntető tárgyalási rendszerek sajátosságai és a büntetőeljárás hatékonysága.* HVG-ORAC, Budapest, 2013

Fantoly Zs.: Konszenzuális elemek az új büntetőeljárás törvényben. In: **Dobák I. – Hautzinger Z. (szerk.):** *Szakmaiság, szerénység, szorgalom. Ünnepi kötet a 65 éves Boda József tiszteletére.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018

Farkas Á.: Áldozatvédelem és büntetőeljárás. *Magyar Jog*, 1993/12.

Farkas Á.: A büntetőeljárás reformja és a bűnmegelőzés. In: **Gönczöl K. (szerk.):** *Büntetőpolitika, bűnmegelőzés.* ELTE Szociológiai Intézet Szociálpolitikai Tanszéke, Budapest, 1994, 9–29. o.

Farkas Á.: *A falra akasztott nádpálca, avagy a büntető igazságszolgáltatás hatékonyságának korlátai.* Osiris Kiadó, Budapest, 2002

Farkas Á.: Mentőöv a büntető igazságszolgáltatásnak: vádalku az USA-ban. In: **Nagy F. (szerk.):** *Ad futuram memoriam. Tanulmányok Cséka Ervin 85. születésnapja tiszteletére.* Szeged, 2007

Farkas K.: *Az eljárás gyorsításának lehetőségei a német, a svájci és az olasz büntető igazságszolgáltatásban.* PhD-értekezés. Miskolc, 2016

Gácsi A. E.: A terhelti együttműködés rendszere az új büntetőeljárás törvényben. In: **Karsai K. – Fantoly Zs. – Juhász Zs. – Szomora Zs. – Gál A. (szerk.):** *Ünnepi kötet Dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára.* Szeged, 2018

Herke Cs.: *Megállapodások a büntetőperben.* Pécs, 2008

<http://digitalia.lib.pte.hu/?p=3173>

Herke Cs.: *A német és az angol büntetőeljárás alapintézményei.* Pécs, 2011

<http://www.herke.hu/tan/11na.pdf>

Herke Cs.: *A francia és az olasz büntetőeljárás alapintézményei.* Pécs, 2013

<http://www.herke.hu/tan/13fo.pdf>

Herke Cs.: *Az osztrák és a spanyol büntetőeljárás alapintézményei.* Pécs, 2016

<http://www.herke.hu/tan/16os.pdf>

Herke Cs.: *Büntető eljárásjog.* Egyetemi jegyzet. Pécsi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Pécs, 2018

Hermann J.: A büntetőeljárás reformja Kelet- és Nyugat-Európában. *Magyar Jog*, 1993/6.

Kiss A.: Görögország helyett Budapest. *Jogaszvilag.hu*, 2013. május 23.

<https://jogaszvilag.hu/eletmod/gorogorszag-helyett-budapest/>

Nagy A.: *Büntetőeljárást gyorsító rendelkezések az Emberi Jogok Európai Egyezményében, az Európa Tanács Miniszteri bizottságának ajánlásában, az Európai Unióban és hazai jogalkotásban.* Bíbor Kiadó, Miskolc, 2008

Nagy A.: *Eljárást gyorsító rendelkezések a büntetőeljárás bírósági szakaszában.* PhD-értekezés. Miskolc, 2008

Pápai-Tarr Á.: *A büntetőeljárás gyorsításának lehetőségei a francia és a magyar jogban.* PhD-értekezés. Miskolc, 2009

Pápai-Tarr Á.: Vádalku – az amerikai és a magyar valóság. *Jogelméleti Szemle*, 2011/1. <http://jesz.ajk.elte.hu/papai45.html>

Pápai-Tarr Á.: *A büntetőeljárás gyorsításáról.* Gondolat Kiadó, Budapest, 2012

Pusztai L.: Az új olasz büntetőeljárás törvény a hazai kodifikáció nézőpontjából. *Magyar Jog*, 1991/4.

Weigend, Th.: Die Reform des Strafverfahrens. Europäische und deutsche Tendenzen und Probleme. *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, Bd. 104, Heft 2, 1994

A kifosztás kriminológiai kérdéseiről

A kifosztás a büntető törvénykönyv vagyon elleni erőszakos bűncselekmények fejezetében elhelyezkedő specifikus, heterogén struktúrájú deliktum, amelynek három fő elkövetési típusa van. Volumenét és dinamikáját tekintve az elmúlt tíz évben jelentős változások történtek, és napjainkra már kategóriájának leggyakoribb bűncselekményévé vált. A tanulmány az Országos Kriminológiai Intézetben végzett empirikus kutatás eredményeire támaszkodva a bűnözési jelenség morfológiai, etiológiai és profilaktikus jellemzőinek feltárására törekszik. Megállapítható, hogy a kifosztás a gyakorlatban tipikusan védekezésre képtelen, főként alvó, ittas személytől járműveken vagy közterületen történő dologelvéttel valósul meg. A tényleges erőszakos magatartás alkalmazása rendkívül ritka, ezért eltér a többi vagyon elleni erőszakos bűncselekménytől, ezt a tényrt figyelembe kell venni a preventív megoldások meghatározásakor is.

Bevezetés

A kifosztást hatályos büntető törvénykönyvünk, a 2012. évi C. törvény (Btk.), a négy vagyon elleni erőszakos bűncselekmény egyikeként szabályozza a 366. §-ában. Büntetőjogunkban a kifosztás önálló bűncselekményként nem tekint vissza hosszú múltra, mivel először az 1978. évi Btk. pönalizálta, társadalomra veszélyességének súlyát tekintve a lopás és a rablás között elhelyezve. *Eredetileg két elkövetési magatartással lehetett megvalósítani: idegen dolog elvétellel e végből lerészegített, vagy más erőszakos bűncselekmény hatása alatt lévő személytől.* Az 1978. évi kódexben a kifosztás a vagyon elleni bűncselekmények fejezetében szerepelt. *Lényegi változást hozott a 2009. évi LXXX. törvény, amely kifosztásként pönalizálta a védekezésre képtelen személytől való dologelvéttel is az alapeset c) pontjában, amit így kiemelt a lopás minősített esetei közül.* A hatályos tényállás szerint elkövetési magatartásként jelentkezhet másnak lerészegítése vagy bódult állapotának előidézése lopási céllal, a tettes által elkövetett más erőszakos jellegű bűncselekmény hatása alatti dologelvétel, valamint a védekezésre képtelen, illetve a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személytől történő elvétel.

Az Országos Kriminológiai Intézetben az elmúlt időszakban – a kriminálstatisztikai adatok, a szakirodalom és a joggyakorlat elemzésével, valamint 363 bűncselekmény, 68 elkövető és 411 sértett adatainak feldolgozásával – sor került a

kifosztás bűncselekményének *empirikus vizsgálatára*. A kutatásról – elsősorban a jogi szabályozás és a jogdogmatikai kérdések fókuszba állításával – a *Kriminológiai Tanulmányok* előző kötetében számoltunk be¹, míg jelen tanulmány célja a kérdéskör kriminológiai vetületeinek, jellemzőinek, gyakorlati megjelenésének áttekintése és bemutatása.

A kifosztás specifikumai és morfológiai ismérvei

Az *erőszakos bűnözés* fogalma nem büntetőjogi, hanem a kriminológia által kialakított meghatározás, az e körbe tartozó, eltérő jogi tárgyakat sértő vagy veszélyeztető bűncselekmények a büntető törvénykönyv különböző fejezeteiben találhatók. Eből az is következik, hogy az erőszakos kriminalitás morfológiai szempontból korántsem homogén jelenség.² Ezen túlmenően ugyanakkor – amint azt a következőkben igyekszünk szemléltetni – nemcsak az erőszakos kriminalitás, de a vagyoni elleni erőszakos bűnözés, sőt a kifosztás sem homogén jellegű.

Kétségtelen, amint azt a szakirodalom megállapítja, hogy kriminológiai értelemben az erőszakos bűncselekmények sajátos esetei közé tartoznak azok a magatartások, amelyekben a személy elleni erőszak nem cél, hanem eszköz, maga a végső cél a vagyoni előny megszerzése. Ezek a *vagyoni elleni erőszakos bűncselekmények*. A célzatosság a vagyoni elleni bűncselekményekhez hasonló, itt is a fő cél a jogtalan eltulajdonítás vagy haszonszerzés, illetve a jogos vagy jogosnak vélt vagyoni igény kielégítése. A hasonló cél mellett ugyanakkor számos olyan eltérés mutatható ki a vagyoni elleni bűncselekményekhez képest, amik szoros kapcsolatot mutatnak az erőszakos bűncselekménnyel.

A legfontosabb minősítő jellemző a tényállási elemként megjelenő *erőszak* és a *fenyegetés*, vagyis az embertől eredő és emberre irányuló kényszerítő erő. A vagyoni elleni erőszakos bűncselekmények közös jellemzője a személy elleni erőszak tényállása, vagyis a *fizikai ráhatás*, amely *lehet akaratot hajlító és akaratot bénító* is, így nagymértékben megnehezíti, lehetetlenné teszi vagy megtöri a sértett ellenállását.

A másik lehetséges elem a *fenyegetés*, ami pszichikai ráhatást jelent: súlyos hátrány kilátásba helyezése, amely alkalmas arra, hogy a megfenyegetettben

---

¹ Nagy L. T.: A kifosztás empirikus kutatása. In: Vókó Gy. (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok* 55. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2018, 153–171. o.

² Sárkány I.: Az erőszakos bűnözés terjedelme, alakulása, területi megoszlása. *Belügyi Szemle*, 2000/11., 52. o.

erős félelmet keltsen, és ilyen módon nagymértékben megnehezíti, lehetetlenné teszi vagy megtöri a sértett ellenállását.³

Ezeknek az elméleti követelményeknek azonban nem felel meg a kifosztásnak az a változata, amikor védekezésre képtelen, illetve a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személytől való elvétellel valósul meg a cselekmény, hiszen ezekben az esetekben sem fizikai, sem pszichikai erőszakról nem beszélhetünk, pusztán a sértett kiszolgáltatott helyzetének kihasználásáról. Erre figyelemmel kell lenni a jelenség elemzésekor, amellettt hogy természetesen nem vitás, az ilyen jellegű elkövetés is gátlástalan, aljas véghezviteli módot jelent, amely nemcsak morálisan, de büntetőjogilag is súlyosabban értékelendő, mint egy egyszerű lopás.

Elvileg a vagyon elleni erőszakos bűncselekmények mindegyikénél a személy elleni, illetőleg a dolog elleni erőszakról a személyre közvetlenül áttevődő erőszak valamilyen formában tényállási elemként fogalmazódik meg. Ez a körülmény, valamint a személyek cselekvési szabadságának különféle korlátozása, illetve mindennek kiemelkedő veszélyessége indokolta az önálló fejezetbe sorolást. Hangsúlyozni kell ugyanakkor, hogy az egyes tényállásoknál az erőszak mellett alternatív elkövetési magatartások (például fenyegetés, öntudatlan állapotba helyezés stb.) is megfogalmazódnak, következésképpen nem minden – e fejezetben szabályozott – vagyon elleni cselekmény tekintendő egyszerismind erőszakosan elkövetettnek. Az értelmező rendelkezések [Btk. 459. § (1) bekezdés 26. pont] alapján a négy vagyon elleni erőszakos deliktum közül csak a rablás, a zsarolás és az önbíráskodás tekintendő személy elleni erőszakos bűncselekménynek, a kifosztás nem. Jogirodalmi nézet szerint ennek magyarázata az, hogy a kifosztás erőszakos elkövetési magatartásának megvalósítója az erőszakot – nem a vagyon elleni, hanem – más bűncselekmény során alkalmazza.⁴ E megállapítással ellentétben úgy véljük, e tekintetben irreleváns, hogy az elkövető vagyon elleni bűncselekmény során alkalmazza-e az erőszakot, hiszen a személy elleni erőszakos bűncselekmények körét állapítja meg a hivatkozott értelmező rendelkezés, ennek kritériumait pedig kimeríti a Btk. 366. § (1) bekezdés b) pontjában írt elkövetési magatartás.

---

³ Virág Gy. – Kulcsár G. – Rosta A.: Erőszakos bűnözés. In: Borbíró A. – Gönczöl K. – Kerezi K. – Lévay M. (szerk.): Kriminológia. Wolters Kluwer, Budapest, 2016, 592–593. o.; Gönczöl K.: Az erőszakos bűnözés. Rendőrtisztviselői Főiskola, Budapest, 1979, 6. o. [Szakkriminológiai füzetek IV.]

⁴ Vaskuti A.: A vagyon elleni erőszakos bűncselekmény. In: Polt P. (főszerk.): A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény nagykommentárja. OPTEN Informatikai Kft., Budapest, 2016, 1149. o.

Elgondolásunk szerint a szabályozás háttérében az a – feltétlenül helyesnek tekinthető – jogalkotói megfontolás állhat, amely figyelembe vette, hogy a Btk. 366. § (1) bekezdés c) pontjában szereplő elkövetési magatartás nem minősíthető erőszakos jellegűnek, mivel ebben az esetben közvetve sincs szó személy elleni erőszakos cselekedetről, csupán speciális, szűkebb körűen meghatározott sértettek (védekezésre képtelen, illetve meghatározott okokból eleve korlátozott cselekvési képességű személyek) sérelmére megvalósított dologelvételről.

A szakmai zsargon és a szleng a kifosztás klasszikus változatát *markecolásnak* nevezi, amikor azért itatnak le valakit, hogy annak részegségét kihasználva elvegyék tőle az értékeit.⁵ Azonban, amint látni fogjuk, napjainkban a kifosztás e klasszikus változata a regisztrált cselekményeknek csupán elenyésző hányadát jelenti. Mindazonáltal a köznyelvben, de a médiában is gyakran találkozhatunk olyan, a büntetőjogtól eltérő megfogalmazással, miszerint például „kifosztották az autót” vagy „kifosztották a bankfiókot”, pedig természetesen kifosztani kizárólag személyt lehet.

A kifosztások *volumenét és dinamikáját* vizsgálva jelentős változások láthatók: *a regisztrált bűncselekmények száma 2010-től ugrásszerűen megemelkedett.* Míg 2009-ben 373, addig 2010-ben már 1043, 2013-ban pedig 2013 kifosztás vált ismertté. Azóta fokozatos csökkenést figyelhetünk meg – a bűnözés általános adataihoz hasonlóan –, de 2017-ben még így is több mint négyszer annyi kifosztás (1534) történt, mint 2009-ben.

Az említett radikális változás következtében a vagyon elleni erőszakos bűncselekményi kategórián belül is érdekes *átrendeződés* történt. Évtizedeken keresztül egyértelműen a rablás dominált, és 2009-ig a kifosztás a legritkább deliktumnak számított, 2015-től viszont megváltozott a helyzet, és *a kategória leggyakoribb bűncselekményévé vált*, 2017-ben pedig már majdnem kétszer annyi kifosztás (1534) történt, mint rablás (853) (1. számú ábra).

A kifosztások *strukturális* elemzésénél feltétlenül hangsúlyozni kell a tényálás azon specifikumát, miszerint a három fő elkövetési típus megvalósítása jelentősen eltér egymástól.

Ezek közül napjainkban *magasan kiemelkedik a Btk. 366. § (1) bekezdés c) pontjában meghatározott magatartás* (védekezésre képtelen, illetve a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személytől való elvétel), mivel *ez valósult meg a vizsgált ügyek 88,7 százalékában.* E tény egyúttal rávilágít arra, hogy elsősorban miért emelkedett

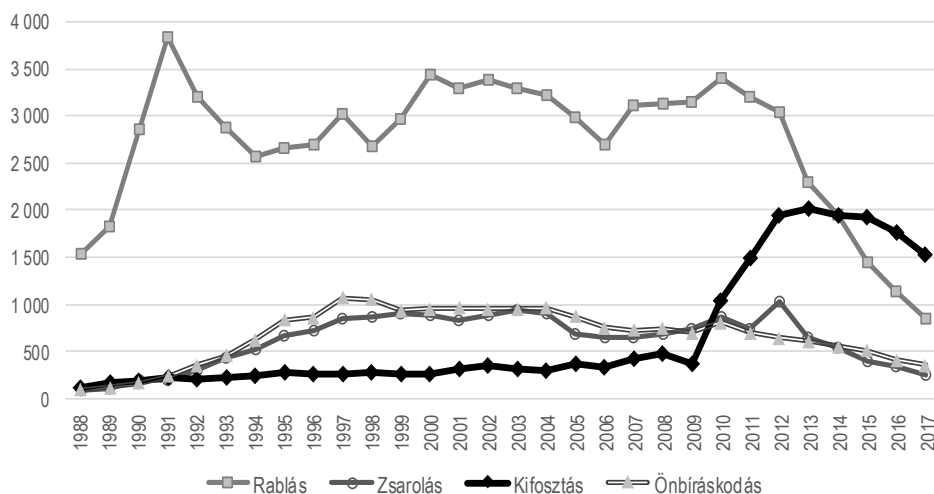
⁵ Kövecses Z.: Magyar szlengszótár. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009, 188. o.

meg a kifosztások száma a korábbi évekhez képest jelentősen, mivel ezt az elkövetési magatartást *csak a 2009. évi LXXX. törvény iktatta be* (akkor még kissé szűkebb megfogalmazással, kizárólag a védekezésre képtelen személyek sérelmére elkövetett cselekmények esetén). A lerészegítve vagy bódult állapotot előidézve történő elkövetések [a] pont] 6,3 százalékot, az elkövető által más bűncselekmény elkövetése során alkalmazott erőszak, illetve az élet vagy a testi épség elleni közvetlen fenyegetés hatása alatt álló személytől való elvétellel végrehajtott cselekmények [b] pont] pedig öt százalékot reprezentáltak.

1. számú ábra

A regisztrált egyes vagyon elleni erőszakos bűncselekmények dinamikája 1988–2017⁶

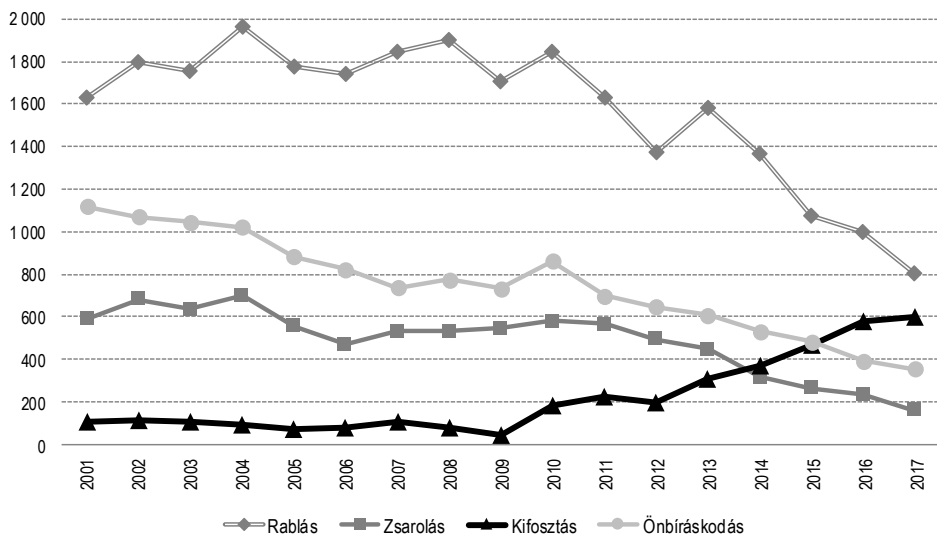
E tény, miszerint a korábban a lopás minősített esetét képező elkövetési magatartás vált napjainkra a kifosztás jellemzőjévé a gyakorlatban, rámutat a cselekmény specifikumára, amely egyúttal neuralgikus pontjaként is értékelhető: mennyiben tekinthető megfelelő szabályozásnak erőszakos vagyon elleni bűncselekményként nevesíteni és kezelni egy olyan deliktumot, amelynek csupán töredékét valósítják meg az elkövetők tényleges erőszakos magatartással?

Empirikus vizsgálatunk adatai szerint a kifosztás miatt indult büntetőeljárásoknak csupán csekély része (13,5 százaléka) fejeződik be az elkövető bűnösségét megállapító bírósági ítélettel. *Tipikusan a nyomozások felfüggesztésére kerül sor,*

⁶ A statisztikai adatok forrása: ERÜBS és ENYÜBS.

mivel az elkövető kilétét nem sikerült megállapítani (81 százalék). Ennek következtében a regisztrált bűnelkövetők száma jóval alacsonyabb, mint a bűncselekményeké. 2014-től mindazonáltal ellentétes trendet figyelhetünk meg a bűncselekmények és a bűnelkövetők vonatkozásában: míg a kifosztások száma egyre csökken, az ismertté vált bűnelkövetők fokozatosan emelkedik. 2013-ban a regisztrált bűncselekmények és bűnelkövetők aránya még 6,5 százalék volt, 2017-ben viszont már csak 2,6. Mindez az egyre hatékonyabb felderítésre és büntető felelősségre vonásra utal (2. számú ábra).

2. számú ábra
A regisztrált egyes vagyon elleni erőszakos bűnelkövetők száma 2001–2017

A kifosztás etiológiai vonatkozásai

A kifosztás oksági kérdéseinek vizsgálatakor is természetesen megállapítható, hogy vannak olyan nem specifikus tényezők, amelyek általában véve valamennyi bűnelkövetési forma esetén fellelhetők. A bűnös emberi magatartás motívumainak feltárását számos, a szakirodalomban ismert elmélet kísérelte meg. Ezek gondolatainak jelentős része az erőszakos vagyon elleni bűnözés körében is alkalmazható, részletes ismertetésük azonban meghaladná e tanulmány kereteit.⁷

⁷ Lásd például Domokos A.: Az erőszak nyomában. Belügyi Szemle, 1997/10., 15–21. o.

A makrokörnyezeti háttérrel illetően az iparosítás, az urbanizáció, a társadalmi átrétegződés, a társadalom általános állapota, a korábban felgyülemlett és tartósan kezeletlen társadalmi-gazdasági ellentmondások, a XX. század nagy történelmi eseményei, a kedvezőtlen tömegkommunikációs hatások, az anomia egyaránt figyelmet érdemelnek.⁸

Vitathatatlan, hogy minden társadalomban léteznek olyan csoportok, rétegek, amelyek az átlagos életszínvontól lemaradnak, életmódjuk eltér az átlagétól, életszínvonaluk jóval alacsonyabb. A társadalom periferiáján élve beszűkülnek lehetőségeik, hiányos képzettségük, nem megfelelő szocializációjuk akadályozza őket az előbbre lépésben, a feljebb jutásban. E hátrányos helyzetük gyakran sajátos normarendszerrel is együtt jár. Annak a tradicionális szubkultúrának a normáit fogadják el, amelyben élnek, nem pedig a társadaloméit, amelyből szociális, kulturális helyzetük révén kirekesztettnek érzik magukat.⁹ E megállapítás jól tükröződik a kifosztások esetében is, mivel rendkívül kevés elkövetőnek volt megfelelő, biztos egzisztenciája. Állandó munkahelye a tettesek mindössze 22,1 százalékának volt, a munkanélküliek aránya 20,6, az alkalmi munkásoké 19,1, a közmunkásoké 2,9 százalék, és számottevő, 8,8 százalék volt a hajléktalanok hányada is.¹⁰

A mikrokörnyezeti tényezőkön belül szerepet játszik az elkövetők iskolai végzettsége, lakáskörülményeik, vagyoni viszonyaik és labilis családi háttérük is. Az elkövetők legnagyobb része az általános iskola nyolc osztályát végezte el (54,4 százalék), 7,4 százalékuk azt nem fejezte be, 17,6 százalék szakmunkásképzőt vagy szakiskolát, 4,4 százalékuk érettségig adó középiskolát végzett, míg egyetlen felsőfokú végzettségű személy sem volt közöttük. A családi állapot szerint a legtöbben nőtlenek/hajadonok voltak (52,9 százalék), az együtt élő házasok, illetve az élettársi kapcsolatban élők aránya egyaránt 11,8-11,8 százalék volt, míg az elváltaké 8,8.

Az elkövetők személyiség szerkezetére gyakran jellemző a disszociális (antiszociális) beállítottság, a társadalmi normák betartásának nélkülözése, a morális-etikai fékrendszer kifejezett lazasága, az élősködésre való hajlam.

⁸ Bakóczy A. – Sárkány I.: Erőszak a bűnözésben. BM Kiadó, Budapest, 2001, 304–329. o.

⁹ Domokos A.: Az erőszakos bűnözés. Hinnova Magyarország Kft., Budapest, 2000, 28–29. o.

¹⁰ Többszörös és különös visszaeső elkövető a szegedi Széchenyi tér egyik padján az ittas állapotban alvó hajléktalan sértett mellé ült, majd zsebéből eltulajdonította kétezer forint értékű mobiltelefonját és háromezer forint összegű készpénzét. A térfelügyelő kamera felvételei alapján sikerült azonosítani, mivel a rendőrök felismerték az elkövetőt, akit korábbi ügyei kapcsán már ismertek.

Külön említést kell tenni az *alkohol* szerepéről, amely a kifosztások esetén kiemelt jelentőségű tényező. Rendkívül számottevő azon sértettek aránya, akik *alkohol hatása alatt* álltak a bűncselekmény elszenvedésekor (41,4 százalék), de a tettesek között is 17,6 százalék az arányuk.¹¹

Bűnözéskontroll és a profilaxis lehetőségei

Természetes, hogy egy-egy kriminális jelenség kutatásakor legfontosabb a megelőzés lehetőségeinek vázolása. Ezt az okok feltárása segítheti elő, hiszen megismerésük lehetőséget nyújt befolyásolásukra, ezzel pedig elejét lehet venni a deliktumoknak. Maga a kriminológia tudománya is döntő mértékben a preventív törekvések jegyében jött létre, és számtalan elmélet, modell, javaslat látott napvilágot.¹² Jelen keretek között csupán a kifosztás mint specifikus bűncselekmény vizsgálata során észlelt főbb problémák, illetve alapvető preventív lehetőségek vázolására vállalkozhatunk, elsősorban a szituációs bűnmegelőzés szemszögéből, elismerve természetesen, hogy az általános társadalmi bűnmegelőzés e téren is fontos szerepet tölthet be.

A bűnelkövetői viselkedést meghatározóan befolyásolja az a közvetlen környezet, amelyben a cselekményt elkövetik. A környezet bizonyos jellemzői bátorítják, mások pedig akadályozzák a bűncselekmények megvalósítását. A bűnözés térbeli és időbeli eloszlása nem véletlenszerű, mivel a bűnelkövetői viselkedés szituációs tényezők függvénye, a bűncselekmények eloszlásának mintázata a kriminogén (bűnalkalmat biztosító) környezet elhelyezkedéséhez igazodik.¹³

A kifosztás tipikusan városi deliktum: a bűncselekmények 85 százalékát *városokban* követték el, és csak 6,8 százalékát községekben vagy külterületen, míg a többi esetben (8,2 százalék) nem lehetett pontosan meghatározni az elkövetés helyét (például több esetben vonaton hosszabb ideig alvó személy sérelmére történt a cselekmény). *Budapest* feltétlenül felülreprezentált, mivel az empirikus vizsgálatunkban szereplő esetek 65,7 százalékát a fővárosban valósították meg.

---

¹¹ Sértett kocsmái italozás után haza indult Szegeden, majd az utcán lefeküdt a földre. Cselekvőképtelen állapotát kihasználva egy ismeretlen személy eltulajdonította övtáskáját a benne lévő 38 ezer forinttal és személyes okmányaival. Szegedi Járási Ügyészség 7622/2013.

¹² Korinek L.: Kriminológia. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, I. kötet, 459–513. o.

¹³ Podoletz L.: Környezeti kriminológia. In: Borbíró A. – Gönczöl K. – Kerezi K. – Lévy M. (szerk.): i. m. 233–234. o.

Az elkövetés konkrét helyét tekintve megállapítható, hogy kiemelkedik a közlekedéshez kapcsolódó végrehajtás: nagyon sok cselekményt *járműveken* (34,8 százalék) vagy *megállóban, állomásokon* (6,3) követtek el.¹⁴ A lakóingatlanok (lakás, családi ház, lépcsőház) aránya 12,2, az egészségügyi intézményeké pedig 4,9 százalék. Annak ellenére, hogy a sértettek a cselekmények elkövetése előtt gyakran tartózkodtak *vendéglátó-, illetve szórakozóhelyeken, ezekben az üzletekben* (2,4 százalék), illetve az előttük lévő területeken (2,2 százalék) történő elkövetés viszonylag ritka. Ennek valószínűsíthető oka, hogy e helyszíneken általában több ember, szemtanú tartózkodik, így a kifosztásokat kevésbé lehet észrevétlenül elkövetni, még akkor is, ha azt a sértett védekezésre képtelen állapota esetleg lehetővé tenné. Az egyéb közterületen történő bűnesetek kvótája 29,9 százalék volt.

A prevenció szempontjából nemcsak az elkövetés helyének, de az időpontjának is jelentősége van. A napszakokat tekintve a *legjellemzőbb az éjszakai-hajnali (0–5 óráig) elkövetés* volt (53,6 százalék), míg a legkevésbé tipikus a délutáni (12–17 óráig) (11 százalék). *A hét napjai közül kiemelkedik a szombat* (25,1), második helyen pedig a *vasárnap* (14,8) áll, ami a cselekmények szabadidőhöz, illetve italozáshoz kapcsolódására utal.

A fenti adatok kijelölik a profilaxis lehetséges irányait is. Különösen a közösségi közlekedésű járműveken, megállóban, állomásokon kell figyelemmel lenni főként az éjszakai-hajnali órákban egyedül lévő, alvó, szunyókáló személyekre. E téren a rendőrségen kívül szerepet vállalhatnak a polgárőr egyesületek tagjai és a közlekedési vállalatok dolgozói is, segítséget nyújthatnak az egyre kiterjedtebb és korszerűbb, nagyobb felbontású térfigyelőkamera-rendszerek, és természetesen a jóérzésű, embertársaikra odafigyelő, nem közömbös állampolgárok is.

Amint azt már érintettük, nagyon gyakran a nyomozások felfüggesztésére kerül sor, mivel az elkövető kilétét nem sikerül megállapítani. Ennek oka számos esetben elsősorban arra vezethető vissza, hogy öntudatlan állapota miatt sokszor a sértett sem emlékszik az eseményekre, nemcsak az elkövetőről nem tud személyleírást adni, de a bűncselekmény elkövetésének helyszínét sem tudja pontosan meghatározni (például járművön hosszabb időn át tartó alvása miatt).

¹⁴ A sértett erősen ittas állapotban elaludt a Budapest–Vác között közlekedő személyvonaton, és védekezésre képtelen állapotát kihasználva ismeretlen személy eltulajdonította laptoptáskáját, benne egy lappal, mobiltelefonnal, bankkártyával, személyes iratokkal. A bűncselekménnyel okozott kár 113 500 forint. Iratai között volt bankkártyájának a PIN-kódja is. Az elkövető két alkalommal pénzkiaadó automatából készpénzt vett ki, a bank megküldte a rendőrségnek a készpénzfelvételekről készült fényképfelvételeket, az azokon szereplő személyt azonban nem sikerült beazonosítani. A lopott mobiltelefont nem használták. A nyomozást felfüggesztették, mivel az elkövető kiléte a nyomozás során nem volt megállapítható. Váci Járási Ügyészség 1132/2013.

A kifosztás három típusa más és más kihívásokat jelent a bűnüldözés, a büntető igazságszolgáltatás számára, valamint a profilaxis tekintetében is.

A lerészegítéssel megvalósított cselekményeknél nagy nehézséget okoz, hogy a bizonyítás során szinte minden esetben kizárólag a sértett – sokszor homályos – vallomása áll szemben a terhelt tagadásával. Azt kell bizonyítani, hogy a tettes abból a célból itatta le a sértettet, hogy kábult (védekezésre képtelen) állapotát felhasználva vegye el az idegen dolgot. Abban az esetben, ha a leittasítás nyilvános helyen (szórakozóhelyen, közterületen) és nem magánlakásban történt, valamint könnyebb lehet a bizonyítás, mert nagyobb eséllyel áll fenn a tanúkutatás lehetősége.¹⁵

A lerészegítés a sértett olyan mértékű alkoholfogyasztásra történő ösztönzése, amelynek következtében ittas állapotba kerül. A sértett adott esetben kerülhet a lerészegítéssel öntudatlan állapotba, de mivel ehhez jelentős mértékben hozzájárul, ezért e módozatot a jogalkotó kiemelte a rablás köréből. Az öntudatlanságig ittas állapot azonban nem feltétele a kifosztás megállapításának. Elegendő, ha a sértett a lerészegítés következtében olyan állapotba kerül, amely miatt lehetővé válik, hogy az elkövető olyan dolgot tulajdonítson el, amelynek elvételét a sértett józan állapotban megakadályozhatná. Ugyanakkor a lerészegítés a tettes részéről csak aktív magatartással valósítható meg. Amennyiben csak passzív magatartást tanúsít, majd a lerészegedett sértettől vesz el idegen dolgot, úgy a cselekmény a c) pont szerinti kifosztásnak minősül.¹⁶ Ha azonban az elkövető a sértett italába észrevétlenül például altatószert kever, és ennek következtében a sértett öntudatlan állapotba kerül, akkor a Btk. 365. § (1) bekezdés b) pontjában írt rablás valósul meg.

Az ilyen jellegű cselekmények bizonyos tekintetben a csalásokhoz hasonlítanak, mivel az elkövetők igyekeznek a sértettek bizalmába férkőzni, barátságos viszonyt kialakítani, amelynek során sikerül a kiszemelt áldozat lerészegítését, illetőleg bódult állapotát előidézni. Mivel a kifosztás e változatánál feltétlenül olyan interakció jön létre tettes és áldozata között, amelynek során a sértett is fizikai kényszer nélkül, csupán ösztönzésre, aktívan részt vesz az italozásban, elvileg ennek a megelőzése a legegyszerűbb.

A tettes által elkövetett *más erőszakos jellegű bűncselekmény hatása alatti dologelvétele* esetén csak az utócselekmény célzatos, a dolog elvétele jogtalan eltulajdonítás végett történik. Az előcselekmény célja közömbös, ha azonban annak célja a dolog elvétele, akkor rablás állapítandó meg.

---

¹⁵ Barta E.: Rablás, kifosztás, zsarolás nyomozása. Rejtjel Kiadó, Budapest, 1999, 51. o.

¹⁶ Sinku P.: A vagyoni elleni erőszakos bűncselekmények. In: Busch B. (szerk.): Büntetőjog II. Különös rész. Harmadik, hatályosított kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2014, 632. o.

A gyakorlatban tipikusan a nemi erkölcs, illetve a testi épség elleni deliktumok elkövetése után kerül sor a sértettek kifosztására. A tényállás e fordulata szerinti cselekmények felelnek meg leginkább az erőszakos bűncselekmények kritériumainak, és ezek tartoznak adekvát módon a vagyoni elleni erőszakos bűnözés körébe.

A védekezésre képtelen, illetve a bűncselekmény felismerésére vagy elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan képes személytől történő elvétel esetén alapvető feltétel, hogy a sértett ezen állapotát nem az elkövető idézte elő (ha ugyanis igen, akkor az eset körülményeitől függően rablás vagy a kifosztás első két alakzata állapítható meg).

Amint ezt már jeleztük, a kifosztás e típusába tartozó cselekmények valósulnak meg döntő mértékben. E körben is két alapvető altípust lehet megkülönböztetni az áldozatok jellemzője alapján: az alvó, gyakran ittas állapotban lévő személyek, illetve a beteg, idős vagy fogyatékos személyek sérelmére történő elkövetéseket.¹⁷

A juriszdikció során esetenként leginkább annak megállapítása okoz nehézséget, hogy a passzív alany a meghatározott sértetti körbe tartozónak tekinthető-e.¹⁸ Ugyanakkor arra is figyelemmel kell lenni, hogy bizonyos esetekben elválhat egymástól a sértett és a passzív alany személye. Így például, amikor az édesanya pénztárcáját ideiglenesen átadja tizenhárom hónapos gyermekének, az a gyermek birtokába kerül attól függetlenül, hogy ez polgári jogi értelemben vett rábízásként vagy őrzésbe adásként nem értékelhető. Ily módon, bár a törvényhozó által védelemben részesített (védekezésre képtelen) személy és az anyagi károsult személye egymástól elkülönül, ez a lopásnál súlyosabban minősülő kifosztás bűncselekmény megvalósulását nem érinti.¹⁹

A sértett idős kora önmagában nem feltétlenül alapozza meg lopás helyett kifosztás megállapítását. Például amikor a vádlott a pénztárcát nem azért tudta elvenni a 72 éves sértettől, mert a sértett védekezésre képtelen, illetőleg a bűncselekmény felismerésére, elhárítására idős koránál vagy fogyatékoságánál fogva korlátozottan volt képes, hanem mert a sértett táskájának tetején volt a pénztárca,

¹⁷ A Törökbálinti Tüdőgyógyintézetben alvó négy beteg éjjeliszekrényük tetején tartott mobiltelefonját hat óra körüli időpontban ismeretlenül maradt személy eltulajdonította.

¹⁸ Esetenként igazságügyi orvos szakértő kirendelésére is sor kerül. Így például abban az ügyben, amikor a két elkövető a nyitott ajtón keresztül bement a lakóházba, ahol az idős, ágyban fekvő, betegségei miatt védekezésre képtelen sértett ujjáról lehúzták arany karikagyűrűjét. Az igazságügyi orvos szakértő megállapította, hogy a sértett – tekintettel életkorára és az orvosi dokumentációban leírt és igazolt természetes megbetegedéseire (agyvérzés utáni állapot bémulással, súlyos fokú beszédzavarral, magasvérnyomás-betegség, jobb oldali szem vaksága, bal oldali szem súlyos fokú csőlátása) – védekezésre és akaratnyilvánításra képtelen állapotban volt a cselekmény időpontjában. Szombathelyi Járási Ügyészség 2532/2013.

¹⁹ <https://kuria-birosag.hu/hu/elvdont/32018-szamu-bunteto-elvi-dontes>

amelyet a vádlott a táskából kikapott. Ebből arra lehet következtetni, hogy a bűncselekmény elkövetésekor a vádlott nem a sértett állapotát használta ki, hanem azt a körülményt, hogy a pénztárcájára nem figyelt. Erre tekintettel a bíróság a bűncselekményt helyesen minősítette zsebtolvajlás útján elkövetett lopás vétségének, mivel a vádlott a sértett közvetlen testi őrizetében lévő táskából kapta ki a pénztárcát, kihasználva azt, hogy arra a sértett nem figyelt.²⁰

Kifosztás esetén – kriminológiai, különösen pedig viktimológiai, prevenciószempontból – különös jelentősége van a sértetti közrehatás vizsgálatának. Nem szeretnénk a cselekmények bekövetkezéséért a sértett kizárólagos felelősségét megjelölni, azt visszavezetni csupán a sértett magatartására, de az sem tagadható, hogy az áldozattá válás folyamatában gyakran jelentős szerepet játszik a *sértetti közrehatás* is. Annak elsődleges okai közül kiemelkedő körülmény (az előbb említett ittas állapot mellett) az, hogy a sértett *aludt* a cselekmény elkövetésekor (66,7 százalék). Úgy gondoljuk, nem vitatható, hogy különösen az ittas állapotban alvó, egyedül, kiszolgáltatott helyzetben lévő személyek könnyen válnak áldozattá. Amennyiben az ilyen személyeknél ráadásul jól látható és könnyen hozzáférhető értékesebb vagyontárgyak is vannak, elmondhatjuk róluk, hogy beleillenek az úgynevezett „belevívó áldozat” kategóriájába, ahol a sértett mintegy csábítja, ösztönzi az elkövetésre a tettest.²¹

E körülmények nem mentesítik az elkövetőt, nem lehet összemosni a tettesek és a sértettek büntetőjogi felelősségét, de az áldozattá váláshoz vezető út csak kölcsönhatásában értelmezhető, és nem pusztán elszigetelten az elkövető oldaláról. Kétségtelen, hogy számos esetben a sértettek óvatosabb, felelősségteljesebb viselkedésével, az értéktárgyakra történő odafigyeléssel, és leggyakrabban a mértéktelen alkoholfogyasztás mellőzésével elkerülhető lett volna a bűncselekmény.

Az utóbbi néhány esztendőben szerencsére javuló tendencia tanúi lehetünk a kifosztások terén is. Csökken a bűncselekmények száma, és javul a felderítés hatékonysága. Reméljük, e folyamat tartósnak bizonyul, ehhez azonban az erőszakos és a vagyon elleni bűnözés társadalmi kontrolljának további javítása és erősítése, a bűnözési jelenség folyamatos kutatása, következetes bűnmegelőzési programok kidolgozása és végrehajtása szükséges.

²⁰ <https://kuria-birosag.hu/hu/elvdont/262018-szamu-bunteto-elvi-dontes>

²¹ Görgényi I.: A viktimológia alapkérdései. Osiris Kiadó, Budapest, 2001, 34. o.

Összegzés

A kifosztás kutatása során kirajzolódott a jelenség természetrajza. Bár eredetileg a rablás privilegizált változataként pönalizálták a magyar büntetőjogban, a későbbi jogszabályi változás révén (2009. évi LXXX. törvény) a lopás egyik minősített esete is a kifosztás tényállási körébe került. Ez gyökeres változást eredményezett, mivel ez az elkövetési magatartás lett a domináns, ami egyúttal megsokszorozta a bűncselekmény előfordulásának mértékét. Ugyanakkor a heterogén struktúra belső ellentmondásokat teremtett, különösen azáltal, hogy a hatályos Btk. megkonstruálta a vagyon elleni erőszakos bűncselekmények fejezetét. Napjainkra e csoport leggyakoribb deliktuma lett a kifosztás, amely viszont egyfajta kakukktójásként nagyrészt eltér a másik három vagyon elleni erőszakos bűncselekménytől, mivel a gyakorlatban jelentkező esetek túlnyomó többségében nem beszélhetünk erőszakos elkövetésről.

2015-től a regisztrált kifosztás bűncselekmények csökkenő, míg az ismertté vált bűnelkövetők növekvő trendjét figyelhetjük meg, ami az eredményesebb bűnüldözésre utal. Ez már nagyon időszerű volt, mivel korábban a nyomozások négyötödét fel kellett függeszteni, mert nem sikerült megállapítani az elkövető kiletét.

A kifosztás kifejezetten városi, sőt fővárosi jelenségnek tekinthető, mivel a cselekmények kétharmadát Budapesten hajtják végre, leggyakrabban járműveken vagy közterületen alvó, ittas állapotban lévő személyek sérelmére, hétvégeken, az éjszakai–hajnali órákban. A cselekmények okaként nem lehet kizárólagosan vagy elsődlegesen az áldozatokat hibáztatni, de számos esetben mind etiológiai, mind prevenciószempontból nem kerülhető meg a sértetti közrehatás megnyilvánulásának és mértékének vizsgálata.

Irodalom

- Bakóczy A. – Sárkány I.:** *Erőszak a bűnözésben.* BM Kiadó, Budapest, 2001
- Barta E.:** *Rablás, kifosztás, zsarolás nyomozása.* Rejtjel Kiadó, Budapest, 1999
- Domokos A.:** Az erőszak nyomában. *Belügyi Szemle*, 1997/10.
- Domokos A.:** *Az erőszakos bűnözés.* Hinnova Magyarország Kft., Budapest, 2000
- Gönczöl K.:** *Az erőszakos bűnözés.* Rendőrtiszti Főiskola, Budapest, 1979 [Szakkriminológiai füzetek IV.]
- Görgényi I.:** *A viktimológia alapkérdései.* Osiris Kiadó, Budapest, 2001
- Korinek L.:** *Kriminológia.* Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010

Kövecses Z.: *Magyar szlengszótár*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2009

Nagy L. T.: A kifosztás empirikus kutatása. In: **Vókó Gy. (szerk.):** *Kriminológiai tanulmányok* 55. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2018, 153–171. o.

Podoletz L.: Környezeti kriminológia. In: **Borbíró A. – Gönczöl K. – Kerezi K. – Lévay M. (szerk.):** *Kriminológia*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016, 233–253. o.

Sárány I.: Az erőszakos bűnözés terjedelme, alakulása, területi megoszlása. *Belügyi Szemle*, 2000/11.

Sinku P.: A vagyoni elleni erőszakos bűncselekmények. In: **Busch B. (szerk.):** *Büntetőjog II. Különös rész*. Harmadik, hatályosított kiadás. HVG-ORAC, Budapest, 2014, 632–640. o.

Vaskuti A.: A vagyoni elleni erőszakos bűncselekmény. In: **Polt P. (főszerk.):** *A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény nagykommentárja*. OPTEN Informatikai Kft., Budapest, 2016, 1149–1181. o.

Virág Gy. – Kulcsár G. – Rosta A.: Erőszakos bűnözés. In: **Borbíró A. – Gönczöl Katalin – Kerezi K. – Lévay M. (szerk.):** *Kriminológia*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016

BARABÁS A. TÜNDE – DALLOS ENDRE –
MOLNÁR ISTVÁN JENŐ – PAPP JÓZSEF*

Környezetszenzitív bűnmegelőzés az okosvárosokban

A XXI. század nagy kihívásai közé soroljuk a városok átalakulását, átalakítását egy élhetőbb és biztonságosabb közösségi térré. Erre azért van szükség, mert a következő évtizedekben a városias települések folyamatos lakosságnövekedéssel néznek szembe. A növekvő lakosság szám pedig szükségessé teszi az eddig működő ellátó-, közlekedési, biztonsági rendszerek újragondolását, újraértelmezését. Ennek során meg kell vizsgálni, hogy a különböző rendszerek – mint például a közlekedés, a közbiztonság, az egyéb városi szolgáltatások – a településen belül hogyan tudnak kapcsolatba kerülni és együttműködni egymással azért, hogy koherens összefogásuk a települést jobb, élhetőbb és biztonságosabb helyé tegye. A tanulmány azt mutatja be, hogyan alkalmazhatók a CPTED elvei az „okosvárosokban” a városi környezet átalakítása és biztonságossá tétele érdekében, és ennek eredményeként hogyan kerül mindinkább fókuszba a környezet, az egyén és a közösség, vagyis mit jelent a környezetszenzitív alkalmazás.

Bevezetés

A modern város vagy a napjainkban egyre inkább használt „okosváros” népszerű kifejezés, de nem tükrözi híven egy a mai kor követelményeinek megfelelni képes és kihívásaira megoldást adó településformát. Az okosváros vagy angolul *Smart City* kifejezés említésekor ugyanis a legtöbb ember egy olyan jövőbeli városra gondol, ahol sok ezer telepített érzékelő kommunikál egymással és egy hatalmas központi számítógépes egységgel, valamint futurisztikus eszközök, épületek között önvezető elektromos autók és buszok közlekednek, megteremtve ezzel a modern városi automatizációt. A valóságban azonban másról van szó. A smartcity-elméletek a városokat világszerte érő újabb és újabb nehézségekre kínálnak új eszközrendszert, amelyek a jelen kor kihívásaira a jelen kor rendelkezésre álló eszközrendszerével, főként az infokommuni-

---

* Dallos Endre dipl. ing., bűnmegelőzési szervező, elnök, Biztonságos és Élhető Városért Egyesület (BEVE); Molnár István Jenő rendőr alezredes, a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács Titkárságának stratégiai osztályvezetője, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem PhD-hallgatója; Papp József egyetemi tanársegéd, Óbudai Egyetem Kandó Kálmán Villamosmérnöki Kar

kációs technológiák (ICT) igénybevételével keresnek megoldást. Így például az élehető vagy okosváros-koncepcióhoz hozzátartozik az is, hogy a rengeteg gyűjtött adatot a különböző bűncselekmények – rablás, betörés, közúti baleset stb. – megelőzésére használják fel a hatóságok.¹ Az intelligens rendszerek a hatóságok reakcióidejében is jelentős javulást hozhatnak, egyrészt a telefonközpontok működésében, másrészt a szabad közúti forgalom biztosításában lehetnek hasznosak, ezzel gyorsítva a rendőr, a mentő vagy a tűzoltó kérésének idejét.²

Amikor *Smart City*ről beszélünk, nem csupán olyan városra gondolunk, amelynek nemcsak a technikai, informatikai, környezetvédelmi és egészségügyi kialakítása segíti az emberek hétköznapjait, hanem egy olyan helyre is, ahol az egyes közösségi terek, parkok, lakóházak, épületek, utcák, vagy éppen negyedek – azaz az épített környezet – a bűnözés mennyiségi és minőségi változásainak bemutatását biztosító modern technológiai lehetőségek figyelembevételével úgy kerülnek kialakításra, hogy azok a lehető legnagyobb biztonságot és élehetőséget kínálják az ott élők számára. Ezért használjuk inkább az „élehető város” kifejezést, amely sokkal jobban visszaadja az ilyen város valódi jellemzőjét. Természetesen az élehetőség nem jelenti a modern kor vívmányainak elutasítását, sőt azokat minél hatékonyabban kívánja alkalmazni, azonban egyidejűleg figyelembe veszi a városokban élő emberek és az általuk alkotott közösség érdekeit, kényelmét is.

Épített környezetünk az a tér, amellyel folyamatos interakcióban vagyunk. Kommunikációnk gyakran észrevétlen, mégis amikor sétálunk az utcán, amikor leülünk egy parkban, amikor betérünk egy plázába, amikor az autónkkal parkolunk, minden pillanatban észleljük és érzékeljük azt a környezetet, amelynek az ingereire tudatosan és tudat alatt is reagálunk. Fontos minden

---

¹ Szendrei Zs.: *Smart City, a jövő városa*. 2014. http://www.urb.bme.hu/segedlet/varos1/eloadasok_2014/07B_SMART%20CITY_SZENDREI%20ZSOLT_kivonat.pdf

² Így például Magyarországon a Nemzeti Bűnmegelőzési Stratégia 2017–2018-as intézkedési terve alapján elkészült a rendőrség és a lakosság számára is elérhető a – Belügyminisztérium és a Nemzeti Bűnmegelőzési Tanács támogatásával a Lechner Tudásközpont Nonprofit Zrt. által kifejlesztett – Prevenációs Bűnözés-Statistikai Adattár (PRE-STAT). A PRE-STAT online felületen fut, és alkalmas arra, hogy a bűnügyi, valamint egyéb társadalmi-gazdasági jellemzőkre utaló adatokat összevetve térképen ábrázolja a bűnözés alakulását. Célja a bűnmegelőzési tevékenység megalapozottságának erősítése azzal, hogy lehetővé teszi a konkrét kihívásoknak megfelelő bűnmegelőzési és bűnüldözési feladatok meghatározását, hiszen területi bontásban lehetővé teszi az országban elkövetett bűncselekményekkel kapcsolatos informálódást. Így az alkalmazás segítséget nyújthat a rendőrség számára a szolgálat-szervezés, a közbiztonság növelését célzó járőri útvonalak megtervezésében, sorozatügyek esetében a térképes megjelenítés segíthet az akciók kidolgozásában.

eszközt megragadni, hogy a környezet, mint az egyén állandó, de folyamatosan változó keretrendszere, ne csak az esztétikai és egyéb technikai kihívásoknak feleljen meg, hanem – túl az objektív biztonságon – a biztonság érzetét is megteremtse. A szubjektív biztonságérzet – ami alapvetően nem feleltethető meg az objektív biztonsági helyzetnek, sőt akár azzal ellentétes is lehet – hiánya ugyanis alapjaiban határozza meg viselkedésünket, a társadalom más tagjaihoz és környezetünkhöz, illetve életterünkhöz történő viszonyulásunkat. Az „élhető város” tehát a biztonságot is vizsgálódásai és törekvései középpontjába állítja, ennek fontos eszköze a bűnmegelőzés. A városi bűnözés okai vizsgálatának, kezelési és főként megelőzési módszereinek multidiszciplinaritáson kell alapulnia. A technikai megoldások tökéletesítése mellett fontos szerepet játszik az ember és környezete közötti interakciójára is hangsúlyt helyező bűnmegelőzés, amely leginkább a CPTED (Crime Prevention through Environmental Design) elveinek továbbfejlesztésével valósítható meg az okosvárosban, egy „okos” bűnmegelőzési eszközrendszer kialakításával. A kutatások jövőbeli fókuszja minden bizonnyal a növekvő populációra és az ezzel együtt járó, koncentrálódó bűnözésre irányul majd, és a prevenciónak sokkal nagyobb súlyt kell fektetnie a szituatív eszközök, valamint a CPTED-elveken alapuló, úgynevezett környezetszenzitív bűnmegelőzés alkalmazására.

Élhető város – környezetszenzitív bűnmegelőzés

A városok nem örök, statikus és megváltoztathatatlan egységek, hanem folyamatosan alakuló, fejlődő, bővülő szövetek összessége. A fejlesztések elsősorban akkor hatásosak, ha azok a városlakók igényeit szolgálják.

De miért vonzó ennyire a város? Azért, mert a város az emberi településformák legmagasabb szerveződési szintje, így a társadalom számára itt koncentrálódnak azok a fizikai és funkcionális tényezők, amelyek az egyén igényeit a leghatékonyabban elégítik ki. És mitől jó egy város? Erre talán az a legjobb válasz, ha az ott élők ezt maguk érzik így és ezért hajlandók is tenni, sőt még akár áldozatokat is hozni. Ehhez viszont többre van szükség, mint az úgynevezett modernizáció vagy „okosítás”. A várost élhetővé kell tenni. A város az ott élőkért van, feladata a lakók maximális „kiszolgálása”. Mitől élhető egy város? Attól, hogy az egyén jól érzi benne magát, szívesen tartózkodik ott, úgy érzi, hogy biztonságban van.

Létünk alapja a biztonság, amely nélkül aligha képzelhető el jól működő közösség. Az egyénnek és az általa alkotott valamennyi közösségnek – legyen az család, utca, település – alapvető igénye, hogy az őt körülölelő közvetlen

fizikai térben, nevezetesen az épített környezetben biztonságban érezze magát. Ennek hiánya napjainkban fontos problémája az európai társadalmaknak. Különösen igaz ez a nagyvárosok esetében, ahol a népesség jelentős része él, és így a problémák is koncentráltan jelentkeznek. A városok a világ lakossága több mint felének adnak otthont, és várhatóan 2050-ig két és fél milliárd új lakossal nő majd számuk, miközben a bűncselekmények több mint kétharmadát városi környezetben követik el.³ Ugyanakkor éppen ezeken a területeken érvényesül legkevésbé a társadalmi és közösségi kohézió, az egy környéken élők közösségének odafigyelése és támogatása egymás iránt. A kohézió hiánya azután, a valós társadalmi és napi szintű egyéni problémák mellett tovább növeli a bizonytalanság érzését.

A biztonság igénye így korunkban egyre erősebbé válik, miközben a globalizálódó világ újabb és újabb, korábban ismeretlen helyzetek elé állítja a hatóságokat és a polgárokat egyaránt. Mindez ahhoz vezet, hogy miközben a hivatalos statisztikák szerint Európában a bűnözés folyamatosan csökken, eközben a kutatások eredményei szerint a bizonytalanságérzet nemhogy nem javul, hanem kimondottan romlik.

A biztonságról alkotott képet számos tényező formálja: így a bűnözéstől való félelem, az esetleges korábbi áldozattá válás, a lakókörnyezet minősége, a környék rendezettsége, az átlátható, kivilágított terek éppúgy, mint a kiszámítható gazdasági környezet, a munkanélküliségtől, betegségtől való félelem, a kialakult társadalmi kapcsolatok.⁴

Mindezek együttesen olyan közösségek kialakítását teszik szükségessé, amelyben az ott élők képesek felelősséget vállalni környezetükért és embertársaikért, amely alapja lehet egy magasabb életszínvonalon élő és strukturáltabban működő társadalomnak. *A környezetszenzitív bűnmegelőzés felhasználja az építészeti bűnmegelőzés hagyományos alapelveit, rájuk épít.* Az új fogalomra azért van szükség, mert az eredeti koncepció, azaz az építészeti bűnmegelőzés a környezet valós igényeire már nem tud teljes mértékben válaszokat adni.

---

³ Woetzel, J. – Remes, J. – Boland, B. – Lv, K. – Sinha, S. – Strube, G. – Means, J. – Law, J. – Cadena, A. – Von der Tann, V.: *Smart Cities: Digital solutions for a more livable future*. McKinsey Global Institute, 2018

<https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/capital%20projects%20and%20infrastructure/our%20insights/smart%20cities%20digital%20solutions%20for%20a%20more%20livable%20future/mgi-smart-cities-full-report.ashx>

⁴ Barabás, A. T.: Preface. In: Barabás, A. T. (ed.): *The Dimension of Insecurity in Urban Areas*. OKRI, Budapest, 2018, p. 5.

Az *építészeti bűnmegelőzés* a profilaxis egy olyan ága, amely a fizikai tér, az épített környezet tudatos, prevenció-központú ki-, illetve átalakításával igyekszik elérni a bűnelkövetést segítő alkalmak, ily módon a bűncselekmények számának csökkenését, az áldozattá és az elkövetővé válás elkerülését, valamint a szubjektív biztonságérzet növelését. A szituációs bűnmegelőzésnek egy olyan alrendszerre, amely a prevenciót mindenekelőtt a bűnalkalmak csökkentésére koncentrálja, nem pedig a tettes motivációit akarja megváltoztatni. A figyelem középpontjába az a szituáció kerül, amelyben a cselekményt elkövetik, így az épített és szociális környezet megváltozásával csökkenhet a bűnelkövetői magatartás bekövetkezésének valószínűsége is. Ez egyrészt a felderítési kockázat megnövelésével, másrészt a tettes lehetséges hasznának csökkentésével érhető el. A mintázatokat a jog, az elkövetői motívum és cél alakítja.⁵ Eszköztárába tartozik a kerítések magasságának és milyenségének a szabályozása, a közvilágítás javítása, az utcák, épületek karbantartottságának növelése, a forgalom szabályozása és csillapítása, az emberek környezetükkel kapcsolatos információkkal történő ellátása, a magánterület és a nyilvános terek határainak jelölése, a technikai, vagyonvédelmet szolgáló eszközök alkalmazása, valamint a természetes felügyelet és a közösségi kontroll kialakítása. Utóbbi két alapelv már a kezdetekben is szerepet szánt az egyénnek és a közösségnek, amikor azt kívánta érvényre juttatni, hogy olyan tereket tervezzünk és hozzunk létre, amelyek vonzzák az embereket, ahol szívesen tartózkodik fiatal és idős, férfi és nő egyaránt. Ez a jelenlét biztosítja ugyanis a természetes felügyeletet és a közösség adott territórium feletti kontrollját.

Az építészeti bűnmegelőzés nem univerzális gyógyír a kriminalitás okozta minden betegségre, ugyanakkor a mindinkább gyorsuló urbanizáció korában megkerülhetetlen irányzat. Ma már tudjuk, hogy a csak szociatív, azaz a bűnözés egyénben rejlő, valamint társadalmi okait megszüntetni kívánó, alapvetően a jellem megváltoztatására, az attitűd formálására, az énvédő mechanizmusok kialakítására irányuló bűnmegelőzés eszköztára nem elegendő. Az építészeti bűnmegelőzés mint szituatív prevenció eszköz elsősorban az alkalomra, a helyszínre koncentrál, ahol az elkövetés megvalósulhat.

Az alapkonceptió ily módon nem más, mint olyan épített környezet, azon belül pedig olyan terek, utcák, lakónegyedek kialakítása, amelyek nem kínálnak alkalmat a bűncselekmények elkövetésére. Ahol tiszta, világos, átlátható terek, rendezett, karbantartott parkok és egyéb, a közösséget kiszolgáló területek

---

⁵ Brantingham, P. J. – Brantingham, P. L.: Environment, Routine, and Situation: Toward a Pattern Theory of Crime. In: Clarke, R. V. – Felson, M.: Routine Activity and Rational Choice: Advances in Criminological Theory, Vol. 5. Transaction Publishers, New Brunswick, 1993

találhatók. Olyan zónák, kerületek, lakóegységek vannak, ahol a funkciók és az emberek keverednek, így elkerülve alvó városrészek kialakulását. Az urbanizáció féken tartása vagy legalábbis kontrollja a cél, fő prioritásként az emberi léptéket szem előtt tartva. A városok ugyanis sok esetben kis területre koncentrálnak túl sok embert, a túlzott népsűrűség pedig egyfajta közömbösséget, elszemélytelenedést és végső soron elszigetelődést is előidéz.

A gondos, biztonságra és élhetőségre is fókuszáló várostervezés arra törekszik, hogy a nagyszámú embertömegek ellenére is olyan kisebb egységekre ossza fel az épített környezetet, ahol az egymásra figyelő emberi közösségek kialakulásának esélye megmarad.

A környezetszenzitív bűnmegelőzés nem kizárólag technikai eszközök alkalmazásának összessége, nem kizárólag a parkok rendezésével, a világítás jobbá tételével, a graffitik eltüntetésével, a kerítések magasságának szabályozásával, térfigyelő kamerák és riasztók alkalmazásával kívánja célját elérni. Noha a természetes felügyelet és a közösségi kontroll kialakításának megfogalmazódása már a kezdetekben is előrevetítette, hogy nem hagyható figyelmen kívül az ember mint individuum, valamint a közösség tagjainak felelőssége, az egyénre eszközként tekintett, aki egyfajta élő térfigyelő kameraként és a rendőrt helyettesítő járőrként funkcionál.

Ahhoz, hogy környezetünk, és elsősorban épített környezetünk megfelelő életteret és életminőséget szolgáltasson számunkra, sok egyéb, a környezetre ható tényezőt is figyelembe kell venni. Ilyenek a színek, a térformák, a megvilágítás, de a növényzet megfelelő alkalmazása is. Nem lehet elégszer hangsúlyozni azt, hogy a közösség teheti a legtöbbet a bűnmegelőzésért, de ezt elsősorban a megfelelő környezet kialakításával kell elősegíteni, így fokozva a közösség természetes igényét annak megvédésére.

A környezetszenzitív bűnmegelőzés tehát olyan szituatív bűnmegelőzési módszer, amely a CPTED általános elveivel ellentétben vizsgálódása középpontjába a környezetet és az ott élő, egyének alkotta közösséget állítja. A környezetszenzitív bűnmegelőzésben nem fogalmazhatók meg mindenhol alkalmazható általános megoldások, azoknak minden esetben a vizsgált terület jellemzőit az ott élők igényeivel összhangban kell kiindulási pontként figyelembe venniük. Alapvetően az emberi környezetre fókuszál, de az épített környezetet változtatja meg, lehetőség szerint bevonva e megváltoztatásba azokat is, akiket az átalakítás maga is érint.⁶

---

⁶ A fogalmat a Bűnmegelőzéssel a Biztonságos és Élhető Városokért Egyesület kutatócsoport dolgozta ki.

Város és bűnözés

A városok naponta szembesülnek a lakosságnövekedés miatti emelkedő környezeti terheléssel, infrastrukturális szükségletekkel. Annak érdekében, hogy jobb életminőséget biztosítsanak, folyamatosan küszködnek olyan jelenségekkel, mint a slumosodás vagy a bűnözés.⁷

A bűnözés alapvetően városi jelenség. A KSH 2018. novemberi adatai szerint⁸ 2018-ban Magyarországon a városi populáció 6 889 371 fő volt, amely a teljes népességet jelentő 9 778 371 főhöz képest 70,4 százalékot jelent⁹. A bűncselekmények nagyjából 80 százalékat a városokban, és azokon belül is első sorban a sűrűbben lakott városrészekben követik el. Ez nyilvánvalóan szoros összefüggésben van azzal a ténnyel, hogy a lakosság is a városokban tömörül. A lakásállomány 21 százaléka Budapesten, 51 százaléka más városokban található, míg viszonylag kisebb aránya, 28 százaléka községekben.¹⁰

Bár a regisztrált bűncselekmények száma az elmúlt években folyamatosan csökkent, ugyanakkor a városokban elkövetett bűncselekmények aránya a nem városokban regisztrált deliktumokhoz képest változatlanul magas.¹¹

A bűncselekményi tendenciák hosszú évek óta azt is mutatják, hogy bármilyen mértékű csökkenés következik is be, a vagyon elleni bűncselekmények kifejezetten magas, hozzávetőleg 50 százalékos aránya nem változik. Ha a 2017. évet nézzük, akkor az látható, hogy hazánkban összesen 226 452 bűncselekményt regisztráltak, amelyből a vagyon elleni cselekmények száma 117 261, ami azt jelenti, hogy az összes regisztrált bűncselekmény 51,7 százaléka¹² vagyon ellen irányuló jogsértés.

A vagyon elleni bűncselekményekre vonatkozó hegemonia a közterületi tendenciákban még inkább érvényesül, hiszen az utcán majdnem kétszer annyi vagyon elleni bűncselekményt követnek el, mint erőszakos jellegű.

⁷ Woetzel et al.: i. m.

⁸ http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd001.html

⁹ 2008-ban ez az arány még csak 64-66 százalék volt. Forrás: Dallos E.: Építészeti bűnmegelőzés – a mérnök szemével. In: Barabás A. T. (szerk.): Épített környezet – Bűnözés – Szituációs bűnmegelőzés. OKRI, Budapest, 2008, 107. o.

¹⁰ http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wdsd001.html

¹¹ A Legfőbb Ügyészség által kiadott *Bűnözés és igazságszolgáltatás* című összefoglaló alapján a 2008-as 408 407 regisztrált bűncselekményhez képest 2017-ben csupán 226 452 bűncselekményt regisztráltak, ami 45 százalékos csökkenés. Bűnözés és igazságszolgáltatás 2008–2017. Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2018. http://ugyeszseg.hu/repository/bunozes_es_igazsag_szolgaltatas_2008_2017.pdf

¹² http://ugyeszseg.hu/repository/bunozes_es_igazsag_szolgaltatas_2008_2017.pdf

Mindez azt jelenti, hogy a bűncselekmények célzata szerint az össz-bűncselekmények és a közterületen elkövetett cselekmények háttérében is javarészt a vagyonszerzési szándék húzódik meg. A vagyonszerzési célzattal megvalósuló bűncselekmények kiváltó oka többnyire nem viselkedési probléma, vagy éppen valamiféle antiszociális viselkedési kultúra következménye, sokkal inkább „gazdasági”, anyagi vonzatú motivációk által vezérelt. Éppen ezért megelőzésük nehéz szociatív eszközökkel. Az elkövetők tisztában vannak azzal, hogy jogsértést követnek el, nem a döntéshez szükséges információk hiánya vezeti őket az elkövetés irányába. Sokszor az alkalom szüli a tetteiket, ezért a szituatív bűnmegelőzési módszerek alkalmazása ugyanannyira fontos.

Vajon miért több a bűncselekmény a városokban, mint a kisebb településeken? Az egyik válasz értelemszerűen az, hogy a városokban többen élnek, így magától értődő, hogy az elkövetett bűncselekmények száma is nagyobb. A másik lehetséges válasz a bűncselekmények elkövetéséhez szükséges feltételek triászában keresendő, nevezetesen az áldozat, az elkövető és végül az alkalom/helyszín együtt állása városi környezetben nagyobb számban fordul elő.

Nagyon egyszerű lenne azonban a városi bűncselekmények kezelése, megelőzése, ha kizárólag az imént említett okok következménye lenne a bűnözés. A bűnözést multikauzalitás jellemzi, így további tényezők figyelembevétele is nélkülözhetetlen az okok közötti összefüggések megértéséhez. Ezekkel az okokkal kapcsolatos kérdésekre keresik a kutatók a választ a XIX. század óta mind gyorsabb városiasodási folyamatok, valamint az ezzel szorosan összefüggő, egyre koncentráltabb devianciák és a növekvő kriminalitás összefüggéseinek figyelembevételével.

Korai városibűnözés-magyarázatok

A városok az emberiség történetének kezdete óta olyan földrajzi, kereskedelmi, gazdasági és sokszor kulturális csomópontokban alakultak ki, amelyek az emberek számára kedvezőbb életfeltételeket biztosítottak.

A XIX. században bekövetkezett technikai fejlődésnek köszönhető ipari forradalom további robbanásszerű növekedést idézett elő, s létrejött a mai értelemben vett városi polgárság. Az addig mezőgazdaságban dolgozó munkások ezrei özönlöttek a városokba a jobb élet reményében, a manufaktúrákat a gyárak váltották fel, ezzel megkezdődött a tömegtermelés és a nagykereskedelem.

A városokba özönlő tömegek több szempontból is hátrányos helyzetbe kerültek. Kiszakadtak saját környezetükből, családok kerültek távol egymástól. Szakképzettség és szaktudás nélkül a gyártulajdonosok olcsó munkaerejévé

váltak, a család támogatása és igazi összetartó ereje nélkül. Ezt a helyzetet tovább tetézte, hogy a városok korántsem voltak felkészülve az új lakosság fogadására. Kialakult a városi proletariátus, a városok szegényebb negyedei, a slumok, és létrejött az az elégedetlen és a kilátástalanságot tovább nem bíró réteg, amely bűnözésből igyekezett fenntartani önmagát.

A társadalmi dezorganizáció elmélete szerint a városokba özönlés eredményeképp a hosszú évszázadokon keresztül stabilnak mondható társadalom belső, organikus szerkezete széthullott.¹³ Az ily módon kialakult új struktúrát szervezetlenség, normanélküliség, a közösségi tudat hiánya, a generációk, kultúrák és szokások ellentéte, társadalmi fragmentáltság jellemezte. Ez a társadalmi széttöredezettség elszemélytelenedést, az egymásra figyelés, valamint a másokért való felelősségvállalás hiányát idézte elő. Engels 1845-ben¹⁴ súlyos problémaként jelölte meg a kialakult társadalmi rétegződést. Problémaként emelte ki a társadalmi nyomort, az ipari proletariátus helyzetét, az embertelen és reménytelennek, valamint menthetetlennek tűnő életkörülményeket, amelyek miatt a feszültség egyre növekszik.

Míg Engels a városok egyes zónáinak elszigeteltsége, és az ott tapasztalható tarthatatlan állapotok vonatkozásában a feszültséget emelte ki a deviáns cselekmények mozgatórugójaként, Merton feszültségelmélete az amerikai álomból indult ki, amely mindenki számára azt sugallja, hogy az élet egyetlen fokmérője a siker és a gazdagság, amely kudarcokkal kikövezett úton érhető el ugyan, de nem szabad megállni, szüntelenül törekedni kell a feljebb és feljebb jutásra. Ez az álom, vágy azonban a társadalom nagy része számára nem elérhető utópia csupán. A társadalom alsóbb rétegei ezért folyamatos frusztrációban élnek, saját tehetetlenségüknek élik meg „bukásukat”, amely az egyén alkalmazkodási technikájától függően a deviancia melegágya lehet.¹⁵ A feszültség persze nem kizárólag a szegények sajátja.

Általánosságban kijelenthető, hogy az emberek többsége tiszteli a törvényt, de amikor nagy nyomás alá kerül, akkor a bűnözés felé fordul.¹⁶

¹³ Vig D.: Radikális kritikai irányzatok. In: Borbíró A. – Gönczöl K. – Kerezi K. – Lévay M.: Kriminológia. Wolters Kluwer, Budapest, 2016, 197. o.

¹⁴ Engels, F.: Die Lage der arbeitenden Klasse in England. Otto Wigand, Leipzig, 1845. Magyarul megjelent: A munkásosztály helyzete Angliában. Ford.: Bolyai Ernő. Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1954. Magyar nyelven elérhető: http://www.eszmelet.hu/wp-content/uploads/2018/08/A-munk%C3%A1loszt%C3%A1ly-helyzete-Angli%C3%A1ban-221_PDFsam_MEM02.pdf

¹⁵ Merton, R. K.: Social Structure and Anomie. American Sociological Review, vol. 3, no. 5, 1938, pp. 672–682.

¹⁶ Korinek L.: Kriminológia I. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 165. o.

Agnew¹⁷ a feszültségelmélet kapcsán úgy fogalmazott, hogy a feszültség nem önmagában vezet a bűnelkövetéshez, sokkal befolyásolóbb, hogy az egyén hogyan tudja azt kezelni. Az utóbbi időszakban sokszor hallani a társadalom és az egyén rezilienciaképességéről. A pszichológiából érkező kifejezés egyfajta rugalmas, reaktív, megújítható ellenállási képességet jelent. E képesség hiánya ellehetetleníti a nehézségekkel történő megküzdést, s könnyen vezethet az egyén személyiségének összeomlásához, amely jobb esetben csak rosszkedvet, depressziót okoz, rosszabb esetben öngyilkosságot, vagy éppen önpusztító, alkohol- és kábítószer-fogyasztó életmódot. Utóbbi természetesen kaput nyit(hat) a bűnözés világába.

A városok folyamatosan gerjesztik a feszültséget, hiszen lépten-nyomon találkoznunk luxusautókkal, luxustermékeket kínáló üzletekkel teli sétálóutcákkal, óriásplakátokkal, amelyek elérhetetlen termékek megvásárlására hívnak, szólítanak fel bennünket. A jelenség tehát ma is létezik, a mertoni feszültség a mai napig ott lappang a hétköznapi életben. E feszültséget ráadásul tovább növeli az internet, azon belül is a közösségi média, amely minduntalan ontja magából a „gazdagok elérhetetlen világát”.

A normahiány szintén jellemzője a fragmentált és deprivált városi közösségeknek, ezt a normanélküliséget Durkheim anómiaelmélete révén érthetjük meg jobban. Az embertelen körülmények, a piszkos, nyirkos, túlszűfolt szállások, a folyamatos megbetegedések a deviáns cselekmények elszaporodásához, illetve az anómia állapotához vezethetnek.¹⁸

A dezorganizációs elmélet alapja Park és Burgess koncentrációs zónaelmélete révén tovább értelmezhető.¹⁹ Megállapításaik szerint a növekedés koncentrikus körökben történik, amelyen belül eltérő funkciót betöltő és ily módon különböző társadalmi rétegeknek otthont adó zónák alakulnak ki.

A kör origójában az úgy nevezett „loop”, azaz hurok található, amely a központi üzleti negyed²⁰ jelöli. A második zóna, az átmeneti övezet, a slumosodott lakóterület otthona, amely korábban gazdag, vonzó része volt a városnak, mivel

¹⁷ Agnew, R.: Foundation for a general strain theory of crime and delinquency. *Criminology*, vol. 30, iss 1, 1992, pp. 47–88. Idézi Korinek L.: i. m. 165. o.

¹⁸ Durkheim, E.: A társadalmi tények magyarázatához. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978. Idézi Gönczöl K.: Deviancia, anómia és feszültség. In: Borbíró A. – Gönczöl K. – Kerecsi K. – Lévay M.: Kriminológia. Wolters Kluwer, Budapest, 2016, 112. o.

¹⁹ Park, R. E. – Burgess, E. W. – McKenzie, R. D.: *The City*. University of Chicago Press, Chicago, 1967

²⁰ Pirisi G. – Trócsányi A.: Általános társadalom- és gazdaságföldrajz. 3. fejezet: A települések szerkezete. <http://tamop412a.ttk.pte.hu/files/foldrajz2/index.html>

azonban karbantartásra nem került sor, ily módon a terület csak a legszegényebbeket vonzotta. Eközben a gazdagabb réteg a város peremeire költözik, az ő helyükre az első generációs bevándorlók érkeznek. Mindez elősegíti a gettósodást és a slumosodást. A harmadik zóna a munkásosztály („kékgallérosok”) lakóövezete. Itt élnek azok, akik az átmeneti zónából kikerültek ugyan, de a gazdagabb területekre költözéshez még szegények. A negyedik zóna a középosztály lakóövezetét jelenti, ahol már újabb építésű, jól karbantartott lakóházak találhatók, kisebb centrumokkal. Az ötödik zóna az agglomerációba tartozó kertváros, azaz ingázók övezete, végül az utolsó két zóna közül a hatodik a települést körülvevő mezőgazdasági területeket, a hetedik pedig tágabb értelemben vett települési környezetet, az úgynevezett hinterlandot (szó szerint: háterszág) foglalja magában.

A chicagói iskola második nemzedéke, *Shaw* és *McKay* tette igazán ismertté a chicagói vizsgálatok eredményét²¹. Kutatásaikat kiterjesztették más városokra (például Philadelphia, Cleveland stb.), ahol 14–18 éves korú gyanúsítottakat, illetve fiatalkorú bűnözőket vizsgáltak. Kimutatták egyebek között, hogy az iskolakerülés, a fiatalkori és a felnőttkori bűnözés eltérő arányban fordul elő a városok egyes kerületeiben; ezek, továbbá más deviáns viselkedési formák előfordulása fordítottan arányos a városközponttól mért távolsággal.

Az 1950-es években számos elmélet született, amelyek egy része a szubkultúrában látta a bűnözés okainak magyarázatát. Az úgynevezett gang- vagy bandakultúra is egyfajta városi jelenség, azon belül is jól köthető földrajzi, területi egységekhez. Nem véletlenül asszociálunk a bűntanya szó hallatán bizonyos kerületekre, mint például a Harlem vagy a Hős utca. Ezek az elméletek már alapvetően vizsgálták a területhasználat és a bűnözés összefüggéseit.

A hatvanas években megkezdődött a bűnözés-bűnmegelőzés és az építészeti tervezés kapcsolatának vizsgálata. Az elméletek egyértelműen az egyes területek úgynevezett bűnkeltő hatásával foglalkoztak, és azt szituatív, az alkalmat csökkentő, elsősorban építészeti eszközökkel kívánták megoldani. *Jacob*, *Angel*, valamint *Jeffrey* munkái tekinthetők úttörőnek a területen, ezek alkották meg az úgynevezett környezeti kriminológiai alapjait.²²

---

²¹ Shaw, C. R. – McKay, H. D.: Juvenile delinquency and urban areas. University of Chicago Press, Chicago, 1969

²² Jacobs, J.: The Death and Lives of Great American Cities. Vintage Books Edition, 1962; Angel, Sch.: Discouraging Crime Through City Planning. Working Paper No. 75. University of California, Berkeley, 1968; Jeffrey, R. C.: Crime Prevention Through Environmental Design. Sage, London, 1971. Lásd részletesen Podoletz L.: Környezeti kriminológia. In: Borbíró

Newman munkálta ki az úgynevezett defensible space (védhető tér) fogalmát, ami a mai napig meghatározza az építészeti bűnmegelőzés elveit. *Newman* szerint a defensible space egy olyan lakókörnyezeti modell, amely képes megátolni a bűnelkövetést külső beavatkozás nélkül. A védhető tér mechanizmusok láncolatának az összessége, olyan tényleges vagy szimbolikus akadályok rendszere, amelyek a térre erős hatást gyakorolnak, megteremtik a felügyelet és az áttekinthetőség lehetőségét, és ezzel az adott terület kontroll alatt tartását. Ezt a helyi lakosok alkalmazhatják életük, családjuk, szomszédjaik és barátaik biztonsága érdekében.²³

Az elméletek teljesség nélküli ismertetése körében, azok sokaságából ki kell emelni, hogy a környezeti kriminológia tézisei gyakorlatcentrikusak, elsőként mutattak túl az elméletiteória-állításon, és gyakran kézzelfogható bűnmegelőzési ajánlásokat fogalmaznak meg.²⁴

Alkalmazott elméletek

Amikor a város és a városi terek, valamint a társadalmi interakciók témakörét vesszük górcső alá, akarva-akaratlanul is különböző tudományterületek diszciplínáinak átfedéseivel találkozunk. A multi- és interdiszciplinaritás ma már szinte valamennyi tudományterületet áthat, a korábban elképzelhetetlennek tűnő természet- és társadalomtudományi irányok közötti kapcsolatokat és szinergiákat is megteremtve. Ha pedig adott irányzat keretein belül maradunk, akkor szinte elkerülhetetlen, hogy ne ugyanazokkal a premisszákkal, tézisekkel és gondolkodókkal találkozzunk. Nincs ez másképp a szociológia és a kriminológia esetében sem, mivel fejlődésük, vizsgálati területeik több ponton is közös keresztmetszetet érintenek.

Az ezredforduló új irányzatai azonban más megközelítésben tárgyalják az egyén és az egyének alkotta közösség szerepét. Ily módon más célok is megjelentek az épített környezet alakítására vonatkozóan. Az alkalmi megelőzés mellett hangsúlyossá vált a közösségek kialakulását, együttélését előmozdító tervezés, amely biztosítani képes a szociális kohézió, a társadalmi kapcsolatok, valamint a közösségi kultúra kialakulását. Az új irányzatok egyik érdekes területe a *tér és az idő értelmezése*. Itt az az összefüggésrendszer kerül a fókuszba,

---

A. – Gönczöl K. – Kerezsi K. – Lévay M.: Kriminológia. Wolters Kluwer, Budapest, 2016, 233–253. o.

²³ Newman, O.: *Defensible Space*. MacMillan, New York, 1972

²⁴ Irk F.: Zöldkriminológia: szemlélet, súlypontok, irányzatok. In: Vókó Gy. (szerk.): *Kriminológiai Tanulmányok* 53. OKRI, Budapest, 2016, 9–24. o.

amely az interakciók, a tér és az idő között felfedezhető. Így nemcsak térbeli, hanem időbeli zónák is kialakíthatók. Mivel minden fizikai cselekvés, életünk minden pillanata szituációhoz kötött, így a bűncselekmények elkövetése is. Ez látható például az éjszakai gépjárműfeltörések, vagy éppen a hétvégi garázdaságok vonatkozásában. Érdekes összefüggések mutatkoznak, ha az elkövetett bűncselekményeket tér- és időbeli zónák szerint vizsgáljuk. A szociológia ugyan az általános életvitel szabályait keresi e témakörben, ezek azonban elválaszthatatlanul korrelálnak a deliktumok elkövetésével. Gondoljunk csak arra, amikor egy családi házas övezet lakói reggel elindulnak a munkába, gyermekeiket elviszik az iskolába, és otthonaik egész nap teljes felügyelet nélkül maradnak az „alvó” városrészben. Kiváló alkalom ez az elkövetőknek, akik ehhez alkalmazkodva, teret, időt és cselekményt összehangolva, könnyörtelenül képesek kihasználni a kínálkozó lehetőségeket.

Milyen gondolkodást követel ez meg a bűnmegelőzési szempontokat is előtérbe helyező várostervezési szakemberektől? Az olyan vegyes területhasználat kialakítását, amely lehetővé teszi, hogy egy adott területen a felügyelet állandó legyen. Az említett családi házas övezetben legyen óvoda, iskola, irodahelyiség, olyan funkció, amely lehetővé teszi az idő és a tér mindenkori használatát.

A térben és időben bekövetkező cselekmények egy részét érzékeljük csak, mégis többnyire sziklaszilárd véleményt vagy képet alkotunk a körülöttünk lévő világról. Ezt a képet befolyásolják tapasztalataink, a másokkal folytatott beszélgetések konklúziói, de jelentős hatást gyakorol ránk a média is. Ez a sokoldalú percepció mégsem képes egyesek szerint az objektív valóság megismerésére, hiszen minden egyén önálló módon értelmezi a körülötte végbemenő folyamatokat. Az individuum sajátos lencsén keresztül látja a világ történéseit, amelyeket aztán saját tudása, tájékozottsága, érzései és ismeretei alapján dekódol önmaga számára.

A szociológia, a kriminológiához hasonlóan, folyamatosan keresi azokat a megoldásokat, amelyek alkalmazása lehetővé teszi a bűnözés féken tartását. E keresés csak akkor lehet eredményes, ha ismerjük vagy ismerni véljük a bűnözés okait. Az okok egyik magyarázata a XXI. századi globalizált világ alkotta fogyasztóalapú társadalom, amelyben a népesség egyre több tagja birtokol olyan eszközt, értéket, amely az elkövetők számára potenciális célpont. A lehetséges célpontok számának növekedése elősegíti „az alkalom szüli a tolvajt” típusú bűncselekmények elkövetését. A szituatív bűnmegelőzés elsősorban ezekre a jelenségekre fókuszál. Egyik eszköze az úgynevezett célpontvédelem, amely olyan – elsősorban – technikai eszközök használatára szólítja fel az

egyéneket és a közösségeket az öngondoskodás jegyében, mint a kormányzár, a riasztó, a térfigyelő kamerák.

A *sztatív prevenció a környezet megváltoztatására helyezi a hangsúlyt*. Olyan eszközök (például kerítések, térfigyelő kamerák, átlátható parkok, vonzó közösségi terek) alkalmazását javasolja, amelyek csökkentik az elkövetés lehetőségét. Sokáig ez a modell egyszerű technikai megoldások alkalmazásának összességét jelentette a szakemberek szemében, így háttérbe szorult. Az elmúlt időszak kutatásai és azok megállapításai azonban új szemléletet hoztak. Ez nem más, mint a bevezetőben is tárgyalt kapcsolat az egyén, a közösség és a környezet között. Ma már egyre többen foglalkoznak ugyanis azzal, hogy a környezet megváltoztatása maga is hatással van/lehet az emberek viselkedésére, így sokkal többről van szó néhány rács, lámpa és kamera felhelyezésénél.

Ennek egyik alapja a *betört ablakok (broken windows) elmélete*, amely *Zimbaro* egy 1969-ben végzett kísérletén alapult. A kísérlet során egy felügyelet nélküli gépkocsit helyeztek el a rossz hírű Bronxban és a jól szituált Palo Altóban, Kaliforniában. A Bronxban elhelyezett autó valamennyi értéke kevesebb mint 24 óra alatt eltűnt, vandálok rongálták meg, a gyerekek játszótérnek használták. A Palo Altóban hagyott jármű azonban több mint egy hétig érintetlen maradt. A kísérletre alapozva dolgozta ki a betört ablakok elméletét *Wilson és Kelling*.²⁵ Az elmélet szerint, ha nem kerül sor a kisebb súlyú antiszociális magatartások orvoslására, akkor folyamatosan rontják a környéken élők biztonságérzetét, csökkentik az ott élők felelősségérzetét, a közösségi kontrollt, amely idővel súlyosabb bűncselekmények elkövetéséhez vezet. Ilyen kisebb fokú deviancia a szemetelés, a graffitizés, az utcai alkoholfogyasztás, amelyek szaporodásával a lakosság egyre kevésbé fog törődni környezetével.

Ennek megakadályozásában kiemelt jelentősége van a rendőrségnek, az önkormányzatoknak, gyors reakálás nélkül ugyanis a tendencia beigazolódik. Az Amerikai Egyesült Államokból elinduló úgynevezett *zéró tolerancia* politikája – abban a hitben, hogy a nagyobb súlyú bűncselekmények is megakadályozhatók – a kisebb súlyú jogsértések vasszigorral történő büntetését szorgalmazta. A büntetés mellett növelték a rendőrségi akciók számát, kampányokat folytattak, és ezek együttesen jelentős hatást értek el. Ez a fajta bűnmegelőzési koncepció azonban hatalmas erőforrásokat igényel, amelyek korántsem állnak rendelkezésre minden városban.²⁶

²⁵ Wilson, J. Q. – Kelling, G. L.: Broken Windows. The police and the neighborhood safety. *Atlantic Monthly*, vol. 249, iss. 3, 1982, pp. 29–38.

²⁶ Giddens, A.: *Szociológia*. Osiris Kiadó, Budapest, 2008, 625. o.; Wilson, J. Q. – Kelling, G. L.: i. m. 29–38. o.

A bűnmegelőzésben egy adott módszer alkalmazása kevésbé vezethet általánosságban eredményre. Módszertanában komplex, sok szereplőt bevonni képes projektek szükségesek. Egy város megannyi problémával kell hogy szembenézzon, a hatékony és eredményes prevenció megvalósításához ismerni kell ezek kiváltó okait.

A *városökológia* megannyi elmélettel gyarapította a városi bűnözéssel kapcsolatos elképzeléseket. *Park és társai* a zónaelmélet²⁷ megalkotása során beszéltek a városok szelektáló erejéről. Az evolúciós párhuzam arra irányítja rá a figyelmet, hogy az evolúciós szelekció nem csak a vadonban vagy a szavannán megy végbe. Ez az evolúciós félelem folyamatos mozgásra készíti az „egyedeket”, a jobb élet reményében újra és újra költözünk, letelepedünk. A városok tipikus életterei ennek az ökológiai igénynek. Sokan költöznek az agglomerációba, de a helyüket azonnal újak foglalják el, a letelepedés időszakos, mert sokan újból elköltöznek, és még újabbak érkeznek a helyükre, adott esetben épp valaki az agglomerációból, aki megunta a mindennapos bejárást. Mindez *folyamatos változást* indukál a közösségek összetételében, ami a bűnmegelőzés tekintetében nem minden szempontból jó.²⁸ Egyebek között kizárja a kisebb közösségek önvédő mechanizmusainak működését, hiszen az egymást nem ismerő egyének kevésbé érznek felelősséget egymás iránt. Mindezt tetézi a városi közöny, amelynek oka *Simmel*²⁹ német szociológus szerint, hogy a város annyi ingerrel bombázza a városlakó egyént, hogy az egy idő után kétféle módon kényszerül védekezni: egyrésztől szelektálni kezd, másrésztől fásulttá és közömbössé válik³⁰. Csak arra figyel, ami számára fontos, ami végül egyfajta érzelmi elszigetelődést idéz elő. Nem véletlen, hogy sokszor illetik a városokat a barátságtalan jelzővel, és sokan számolnak be magányról is.

Az urbanizáció ennek ellenére megállíthatatlan folyamat, egyelőre nem mutatkoznak annak jelei, hogy ez a tendencia bármilyen okból is megfordulna, vagy legalább lelassulna. Ennek természetesen alapvetően gazdasági okai vannak, hiszen a vidék kisebb települései egyre kevesebb munkalehetőséget tudnak kínálni.

A *városi lét* az előbbieken okán *életformává lett*, a szociológia terminológiája szerint ez az *urbanizmus*. Ez az életmód megannyi kutatás tárgyát képezte, közülük

---

²⁷ Park, R. E. et al.: i. m.

²⁸ Giddens, A.: i. m. 691. o.

²⁹ Simmel, G.: *Die Grosstädte und das Geistesleben*. Petermann, Dresden, 1903; Wolff, K. H.: *The Sociology of Georg Simmel*. Free Press, New York, 1950

³⁰ Berger, V.: *Georg Simmel térelmélete(i)*. Szociológiai Szemle, 2016/2., 16–17. o.

érdemes kiemelni Wirth³¹ megállapításait, aki az elsők között írt az urbanizmusról mint életmódról. Már 1938-ban egyebek között arról értekezik, hogy a nagyvárosok gazdasági, kulturális és politikai központok is, a városi létet a kifinomultság, a változatosság, a szabadság és a tolerancia jellemzi. Andorka Wirth gondolatait a következőképp foglalja össze: „a városi lakosok sokféle életstílussal találkoznak, ezért elfogadóbbak, toleránsabbak az övéktől eltérő nézetekkel, életstílusokkal szemben, azaz kevésbé etnocentrikusak, mint a kisvárosok és a falvak lakói. A városi életmód ezen előnyeinek azonban nem jelentéktelen költségeit is látta: az emberi kapcsolatok elszemélytelenednek, a városi lakosok jellegzetes attitűdje a közömbösség, a csömör (a »blazírt« attitűd). A városi lakosok nem teljes személyiségükkel vesznek részt az emberi kapcsolatokban, hanem csak személyiségük egy részével, egy szeletével.”³²

Természetesen, mint minden teóriával, ezzel szemben is merültek fel kritikák, bíráló vélemények. Gans 1962-ben végzett kutatása szerint a városokban léteznek olyan, alapvetően etnikai alapon tömörülő szigetek (a szakirodalom néhol „városlakó falusiak” vagy „etnikai faluszigetek” néven fordítja Gans szóösszetételét), amelyek a falusi életmódhoz hasonlóan családcentrikusak, és közvetlen kapcsolatok kialakítását teszik lehetővé.³³

A szociológia mélyrehatóan foglalkozik a városok szerkezetével, a település-morfológiával, és e szerkezeti változások következményeivel. Itt elsősorban a megalopoliszok kerülnek a középpontba, amelyek sokszor a tízmillió feletti lakosságszámot is meghaladják. Ezek többnyire az agglomeráció annektálása, valamint több város összeolvadása, az úgynevezett *konurbáció* révén létrejövő konglomerátumok. A globalizáció és a városiasodás soha véget nem érő jelenségről már írtunk, érdekesség azonban, hogy a városok mely részeit érintik leginkább ezek a folyamatok. Triviális, hogy a *területi növekedés* csak két irányba történhet: horizontálisan és vertikálisan. A vertikális terjeszkedés következménye a felhőkarcolók és a sokemeletes épületek megjelenése, még akkor is, ha azok egy részét valamiféle erőfitogtatási, illetve gazdagságmegjelenítési (például Dubaj) célzat indukálta. Ezzel párhuzamosan lefelé is építkezni kezdünk, egyre több mélygarázs, földbe süllyesztett építmény húzódik meg a lábunk alatt.

A horizontális terjeszkedés alapvetően a peremkerületek irányába képzelhető el, hiszen a városmagok, a városok központi területei, amelyek túlnyomó

³¹ Wirth, L.: Urbanism as a Way of Life. American Journal of Sociology, vol. 44, no. 1, 1938, pp. 1–24.

³² Andorka R.: Bevezetés a szociológiába. Osiris Kiadó, Budapest, 2006, 133. o.

³³ Herbert, G. J.: The Urban Villagers: Group and Class in the Life of Italian-Americans. Free Press of Glencoe, New York, 1962. Idézi Giddens, A.: i. m. 694. o.

többségében a történelmi városrészt is magukban foglalják, már eleve zsúfoltak, sokszor megbonthatatlan városi szövetet képeznek. Az agglomeráció kiszélesedése úgynevezett *szuburbanizációs folyamatokat* indított meg. Sokan költöznek ki a kertvárosi területekre, javarészt a módosabb, tehetősebb rétege ez a városoknak. A kiköltözés egyik célja a jobb környékre kerülés, amely egyben azt is jelenti, hogy az ezt választó nem szeretné a városi szegénységet, a zsúfoltságot, a dugókat, valamint a rossznak vélt közbiztonságot nap mint nap testközelből tapasztalni.

A folyamat azonban kontraproduktív, hiszen kontraszelekciót és nem mellesleg sokszor közlekedési nehézségeket, s ezzel egy időben a belvárosi területek hanyatlását idézi elő. Mivel a szuburbanizációs folyamat a magasabb jövedelmű értelmiséget, a középosztály tagjait jelentő szakembereket érinti, így a belvárosi régiókban intellektuális és gazdasági deficit keletkezik. A szegényebb, kevésbé tehető réteg adókkal tovább nem sújtható, aminek egyenes következménye a városközponti épületállomány és a közbiztonság romlása. Mindez többletkiadást jelent az önkormányzatok, az állami szereplők számára, a szociális és prevenciók tevékenységeiknek ide kell összpontosulniuk.

A környezetszenzitív bűnmegelőzés alapelvei

A környezetszenzitív bűnmegelőzés akkor érheti el a megkívánt célt, ha multidiszciplináris megközelítéssel tekintünk rá. Ennek megfelelően – ahogy azt az előzőekben is láttuk – több tudományágot, szakterületet kell segítségül hívnunk a tervezés során a CPTED-alapelvek integrálásakor. Az elvek nagy részét biztonsági kérdések sorozatai alkotják, beleértve a kriminológiai elemzéseket is, amelyekből a fenyegetettség mértékét is megtudhatjuk. Egy CPTED-alapelveken nyugvó tervezés koncepcionális, a tervezés folyamatos fejlesztését igényli az alapelvek összehangolásával. Amennyiben ezt sikerül véghezvinni, úgy a lakosság biztonságérzete javítható. Az is elvárásként jelenhet meg a tervezés során, hogy a különböző megfigyelő-, beléptető- és vagyoni védelmi rendszerek esztétikusan illeszkedjenek a tájba. Az alábbiakban a környezetszenzitív bűnmegelőzés alapelvein keresztül mutatjuk be a különböző kapcsolódó területeket.

A környezetszenzitív bűnmegelőzés alkalmazásakor kilenc beavatkozási szempontot azonosítottunk, amelyek segítenek meghatározni az alapelvek, illetve az azokat kiegészítő módszerek alkalmazhatóságát.³⁴ Noha nincs két

---

³⁴ A beavatkozási pontok meghatározása során a VAZ Global (<https://vazglobal.nl/>) nemzeti közti bűnmegelőzési ajánlásait vettük figyelembe.

egyforma terület és így azonos probléma sem, ezért a megoldási javaslatok sem lehetnek azonosak. Mindenképpen szükséges azonban egy olyan szempontrendszer, amelynek segítségével elemezhető az adott terület helyzete, és meghatározhatók a megelőzési lehetőségek. A beavatkozási pontok az alábbiak:

- *„Együtt-lét”*: a közösséget összekovácsoló területek kialakítása, amelynek szerepe a társadalmi kapcsolatok kiépítése és azok „gyakorlása”, tipikusan a sétálóutcák, közösségi terek tartoznak ide.
- *Funkciók vegyítése*: nagyon fontos, hogy egy terület az idő minél nagyobb hányadában teljen meg élettel, ezért szükséges olyan funkciók összevegyítése, amelyek ezt lehetővé teszik, mint például a kereskedelem és kultúra, vagy egyéb szolgáltatások, illetve a nem ipari jellegű munkaterületek összekapcsolása, ilyenek a nagy bevásárlóközpontok, amelyek irodaházként is funkcionálnak.
- *Közösségi felügyelet*: a közösség szerepe a bűnmegelőzésben sokkal nagyobb, mint azt gondolnánk, hiszen a közösségi kontroll nem is működne nélküle, ezért szükség van az összetartozás erősítésére, a közösségi funkciók kialakítására, azok ápolására és folyamatos fejlesztésére.
- *Területkialakítás, -meghatározás*: ahogy korábban is jeleztük, a környezet-szenzitív bűnmegelőzés csak akkor működik, ha jól meghatározott területre koncentrálnak, illetve kialakítjuk azt, amennyiben még nem megfelelő – a feladat a közösségi kontroll fokozása a terület megfelelő „méretre” történő felosztásával.
- *Látni és látszani*: a világítás szükségességét nem kell sokat magyarázni, hiszen ahhoz, hogy megfelelően működjön a közösségi kontroll, a „védett területet” láthatóvá kell tenni, ezt pedig bizonyos napszakokban csak mesterséges megvilágítással tehetjük meg.
- *Védekezés*: nem tudjuk minden pillanatban a terület minden pontján megvalósítani a közösségi kontrollt, ezért szükség van arra, hogy a megfigyelést optimalizáljuk (centralizáljuk), megfelelő akadályokkal elrettentsük a „behatolókat” vagy nehezítsük a tevékenységüket.
- *Üzemeltetés*: annak ellenére, hogy aránylag időtálló „konstrukció”, az épített környezet a használat során folyamatosan pusztul, elhasználódik vagy akár el is avul. Ez további negatív folyamatokat gerjeszt, amit már jóval nehezebb kezelni.
- *Tájékozottság*: alapvető tény, hogy egy ember a számára ismeretlen területen kényelmetlenebbül, elesettebbnek érzi magát, és ez csak fokozódik, ha nem kap „támogatást”, ezért kiemelten fontos a területet használók tájékoztatása, tájékozódásuk segítése.

- *Tervezés:* a megelőzés mindig hatékonyabb, mint a „romeltakarítás”, ezért már a tervezésnél, a kezdeteknél fel kell készülni és fel kell készíteni a terület használóit a megelőzés lehetőségeire.

A városi bűnözés okainak vizsgálata, kezelési és főleg megelőzési módszereinek megállapítása tehát a multidiszciplinaritáson alapszik. A profilaxis komplex szemléletmódot igényel, amelynek során elengedhetetlen a módszerek pluralizmusa.

Zárógondolatok

Változó világban élünk, ahol az embereknek és a hatóságoknak is folyamatosan alkalmazkodniuk kell a változó körülményekhez. A rendszeres változások bizalmatlanná és távolságtartóvá teszik az embereket, ami a hatóságokkal kapcsolatos ellenérzések kialakulásához vezethet.³⁵ A lakosság könnyen úgy érezheti, hogy egyre inkább magára van utalva személyes biztonsága megteremtésében. A biztonságérzet – vagy ennek hiányában a bizonytalanság – szubjektív, vagyis nagyban függ az emberek saját felfogásától, érzéseitől. A bűncselekmények száma és a kockázatok objektíve mérhetők ugyan, a társadalmi megítélésük különböző személyes tulajdonságoktól függ.³⁶ Az OECD 2017-es tanulmánya³⁷ szerint Magyarországon a válaszadók mindösszesen 51 százaléka érzi magát biztonságban este az utcán sétálva. Mindez a második legalacsonyabb érték az OECD országai között. Az ENSZ Szociális és Gazdasági Tanácsának bűnmegelőzéssel és büntető igazságszolgáltatással foglalkozó bizottsága már 2002-ben, a felelősségteljes bűnmegelőzés (Responsible Crime Prevention) legfontosabb elemei kapcsán kiemelte, hogy nem elég a bűnt megelőzni, hanem ugyanilyen fontos a bűnözéstől való félelmet csökkenteni.³⁸ A félelem csökkentéséhez vezethet a konstruktív bűnmegelőzés, a lakosság bekapcsolódása a prevenció folyamatába. Ezzel ugyanis a polgárok, illetve közösségeik érezhetik saját kompetenciájukat az áldozattá válás elkerülésében. A szenzitív bűnmegelőzés egyes beavatkozási pontjai egyebek között éppen ezekre a területekre mutatnak rá.

---

³⁵ Stefanizzi, S. – Verdolini, V.: Overview of insecurity, security and safety with special regard to Italy. In: Barabás, A. T. (ed.): *The Dimension of Insecurity in Urban Areas*. OKRI, Budapest, 2018, pp. 15–37.

³⁶ Guillén Lasierra, F.: Detection and tracking the different levels of subjective security. In: Barabás, A. T. (ed.): *The Dimension of Insecurity in Urban Areas*. OKRI, Budapest, 2018, pp. 61–82.

³⁷ OECD: *How's Life? Measuring Well-being*. 2017. https://www.oecd-ilibrary.org/economics/how-s-life-2017_how_life-2017-en

³⁸ Irk F.: Szituációs bűnmegelőzés lakóövezetekben. In: Barabás T. (szerk.): *Épített környezet – Bűnözés – Szituációs bűnmegelőzés*. OKRI, Budapest, 2008, 78–107. o.

Az előzőkben szó volt arról, hogy a vagyon elleni bűncselekmények megelőzésére előfordulásuk nagy száma miatt jelentős figyelmet kell fordítani. Nem szabad azonban elfelejteni, hogy a közterületen elkövetett erőszakos és vagyon elleni erőszakos bűncselekményeket, társadalomra veszélyességük okán, az egyének súlyosabbnak ítélik meg, még ha kisebb számban fordulnak is elő, mint a vagyon elleni esetek. Mindennek következményeképp az ezzel kapcsolatos érzések, ítéletek alapvetően meghatározzák a társadalom biztonságról alkotott képét, rontják a szubjektív biztonságérzetet.

A bűnmegelőzésről ezért komplex cél- és eszközrendszerben kell gondolkodni. Nem elegendők csak edukációs jellegű programok, nem célravezetők önmagukban a felvilágosítást célzó kampányok sem, mert lesznek, akiket nem lehet elérni, vagy az elérés ellenére sem fogadják meg a tanácsokat. Nem old meg minden kérdést a „rendőrt minden utcasarokra” elv alkalmazása, és a mindent és mindenkit monitorozó kamerarendszer sem.

A megoldás egy olyan bűnmegelőzési gyakorlat kialakítása lehet, amely a szenzitív környezeti bűnmegelőzés szempontjait alkalmazva vizsgálódik egy adott területre koncentrálni, a szereplők – a lakosság – széles körű bevonásán alapul, szinergiát teremt az egyes állami, önkormányzati és civil szereplők munkája között, figyelemmel van a szociatív és a szituatív prevenció technikákra egyaránt, folyamatosan megújítható, valamint képes a bűnözési trendekben bekövetkező változásokra reagálni.

Irodalom

Agnew, R.: Foundation for a general strain theory of crime and delinquency. *Criminology*, vol. 30, iss 1, 1992

Andorka R.: *Bevezetés a szociológiába*. Osiris Kiadó, Budapest, 2006

Angel, Sch.: *Discouraging Crime Through City Planning*. Working Paper No. 75. University of California, Berkeley, 1968

Barabás, A. T.: Preface. In: **Barabás, A. T. (ed.):** *The Dimension of Insecurity in Urban Areas*. OKRI, Budapest, 2018, p. 5.

Berger, V.: Georg Simmel térelmélete(i). *Szociológiai Szemle*, 2016/2.

Brantingham, P. J. – Brantingham, P. L.: Environment, Routine, and Situation: Toward a Pattern Theory of Crime. In: **Clarke, R. V. – Felson, M.:** *Routine Activity and Rational Choice: Advances in Criminological Theory*, Vol. 5. Transaction Publishers, New Brunswick, 1993

Bűnözés és igazságszolgáltatás 2008–2017. Legfőbb Ügyészség, Budapest, 2018.
http://ugyeszseg.hu/repository/bunozes_es_igazsagszolgalattas_2008_2017.pdf

Dallos E.: Építészeti bűnmegelőzés – a mérnök szemével. In: **Barabás A. T. (szerk.):** *Épített környezet – Bűnözés – Szituációs bűnmegelőzés*. OKRI, Budapest, 2008, 107–128. o.

Durkheim, É.: *A társadalmi tények magyarázatához*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978

Engels, F.: *Die Lage der arbeitenden Klasse in England*. Otto Wigand, Leipzig, 1845

Giddens, A.: *Szociológia*. Osiris Kiadó, Budapest, 2008

Gönczöl K.: Deviancia, anómia és feszültség. In: **Borbíró A. – Gönczöl K. – Kerecsi K. – Lévay M.**: *Kriminológia*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016, 110–128. o.

Guillén Lasierra, F.: Detection and tracking the different levels of subjective security. In: **Barabás, A. T. (ed.):** *The Dimension of Insecurity in Urban Areas*. OKRI, Budapest, 2018, pp. 61–82.

Herbert, G. J.: *The Urban Villagers: Group and Class in the Life of Italian-Americans*. Free Press of Glencoe, New York, 1962

Irk F.: Szituációs bűnmegelőzés lakóövezetekben. In: **Barabás T. (szerk.):** *Épített környezet – Bűnözés – Szituációs bűnmegelőzés*. OKRI, Budapest, 2008, 78–107. o.

Irk F.: Zöldkriminológia: szemlélet, súlypontok, irányzatok. In: **Vótkó Gy. (szerk.):** *Kriminológiai Tanulmányok* 53. OKRI, Budapest, 2016, 9–24. o.

Jacobs, J.: *The Death and Lives of Great American Cities*. Vintage Books Edition, 1962

Jeffrey, R. C.: *Crime Prevention Through Environmental Design*. Sage, London, 1971

Korinek L.: *Kriminológia I*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010

Merton, R. K.: Social Structure and Anomie. *American Sociological Review*, vol. 3, no. 5, 1938

Newman, O.: *Defensible Space*. MacMillan, New York, 1972

OECD: *How's Life? Measuring Well-being*. 2017.

https://www.oecd-ilibrary.org/economics/how-s-life-2017_how_life-2017-en

Park, R. E. – Burgess, E. W. – McKenzie, R. D.: *The City*. University of Chicago Press, Chicago, 1967

Pirisi G. – Trócsányi A.: *Általános társadalom- és gazdaságföldrajz*. 3. fejezet: *A települések szerkezete*. <http://tamop412a.ttk.pte.hu/files/foldrajz2/index.html>

Podoletz L.: Környezeti kriminológia. In: **Borbíró A. – Gönczöl K. – Kerecsi K. – Lévay M.**: *Kriminológia*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016, 233–253.

Shaw, C. R. – McKay, H. D.: *Juvenile delinquency and urban areas*. University of Chicago Press, Chicago, 1969

Simmel, G.: *Die Grosstädte und das Geistesleben*. Petermann, Dresden, 1903

Stefanizzi, S. – Verdolini, V.: Overview of insecurity, security and safety with special regard to Italy. In: **Barabás, A. T. (ed.):** *The Dimension of Insecurity in Urban Areas*. OKRI, Budapest, 2018, pp. 15–37.

Szendrei Zs.: *Smart City, a jövő városa*. 2014.

http://www.urban.bme.hu/segedlet/varos1/eloadasok_2014/07B_SMART%20CITY_SZENDREI%20ZSOLT_kivonat.pdf

Vig D.: Radikális kritikái irányzatok. In: **Borbíró A. – Gönczöl K. – Kerecsi K. – Lévay M.:** *Kriminológia*. Wolters Kluwer, Budapest, 2016, 194–209. o.

Wilson, J. Q. – Kelling, G. L.: Broken Windows. The police and the neighborhood safety. *Atlantic Monthly*, vol. 249, iss. 3, 1982

Wirth, L.: Urbanism as a Way of Life. *American Journal of Sociology*, vol. 44, no. 1, 1938

Woetzel, J. – Remes, J. – Boland, B. – Lv, K. – Sinha, S. – Strube, G. – Means, J. – Law, J. – Cadena, A. – Von der Tann, V.: *Smart Cities: Digital solutions for a more livable future*. McKinsey Global Institute, 2018

<https://www.mckinsey.com/~media/mckinsey/industries/capital%20projects%20and%20infrastructure/our%20insights/smart%20cities%20digital%20solutions%20for%20a%20more%20livable%20future/mgi-smart-cities-full-report.ashx>

Wolff, K. H.: *The Sociology of Georg Simmel*. Free Press, New York, 1950

A poligráf felhasználásának elvei és feltételei a bizonyítási eljárásban

Az OKRI-ban 2018-ban folytatott kutatás célja a vizsgálat új büntetőeljárási törvényben történt szabályozása kapcsán a régen tárgyalt – megoldásra váró – kérdések újragondolása volt. Bár a törvényben a műszeres vallomás-ellenőrzés eljárásjogi szerepe tisztázottabb – a bizonyítási cselekmények között szerepel –, számos kérdés továbbra is aktuális. A tanulmány a vizsgálat eredménye felhasználhatóságának feltételeit, annak elméleti kérdéseit, nemzetközi kutatási hátterét tárgyalja, illetve ezzel párhuzamosan a magyarországi vélekedéseket is összefoglalja a poligráf helyzetéről a bizonyítási eljárásban. Konklúzióként megfogalmazható, hogy egy-egy kriminalisztikai módszer bizonyítékként történő alkalmazhatóságához az adott szakterület képviselőinek, a társtudományok képviselőinek állást kell foglalniuk annak tudományos megalapozottságáról, így segítve ezzel a jogalkalmazást. A szempontrendszerrel illetően kiindulópontként szolgálhatnak a Daubert-kritériumok.

A poligráf hazugságvizsgálat büntetőeljárás során történő alkalmazása a világ számos országában több évtizedes múltra tekint vissza, azonban a mai napig élénk vitákat vált ki a módszer érvényessége, megbízhatósága, illetve e tudományos alapú kritériumokkal szoros összefüggésben a büntetőeljárásban való alkalmazhatósága és bizonyítási eszközként való megengedhetősége. Az Országos Kriminológiai Intézetben 2018-ban indult kutatás célja a poligráf büntetőeljárás során történő alkalmazásával kapcsolatos tapasztalatok, illetve az ennek vonatkozásában felmerülő problémák büntetőeljárás-jogi és kriminalisztikai szemszögből történő elemzése és értékelése volt. Ennek során azt vizsgáltuk, hogy a korábbi szabályozás idején milyen problémákkal szembesültek a jogalkalmazók a poligráf alkalmazása kapcsán, illetve ezek hogyan értékelhetők a 2017. évi XC. törvény, az új büntetőeljárási törvény rendelkezései tükrében, és ezen túl milyen további kérdések merülnek fel az új szabályozás ismeretében.

Véleményünk szerint a hatályos jogszabályi háttér nem jelent teljes körű megoldást a szakmai és tudományos dilemmákra. Mindezek fényében arra vállalkoztunk, hogy az elméleti alapok értékelt bemutatását követően összegezzük a nemzetközi és a korábbi hazai gyakorlat tapasztalatait, illetve ennek figyelembevételével feltárjuk a tárgyalt kriminalisztikai módszer alkalmazásával kapcsos-

latos jogalkalmazói gyakorlat legfontosabb jellemzőit. Ez a tanulmány elsősorban a módszer érvényességével és megbízhatóságával kapcsolatos nézeteket taglalja, és ennek tükrében veszi górcső alá felhasználásának feltételeit.

Az eljárás eredményének bizonyítékként történő felhasználhatósága több évtizede – valamennyi büntetőeljárás törvény hatálya alatt – vetett fel problémákat. Az alapvető kérdések a következők voltak:

- a poligráfós vizsgálat az eljárás mely szakaszában alkalmazható;
- mely műszeres vallomás-ellenőrző eljárások alkalmazhatók;
- hogyan, milyen szabályok alapján folytatható;
- mely eljárási szereplő vallomása vizsgálható és milyen feltételekkel;
- ki végezheti a vizsgálatot;
- eredménye bizonyítási eszköznek minősül-e;
- eredményei hogyan, milyen feltételekkel, miként használhatók fel a büntetőeljárásban.

A kutatás folytatása közben hatályba lépett a büntetőeljárásról szóló új, 2017. évi XC. törvény (Be.) lényeges változásokat hozva a korábbi szabályozáshoz képest azzal, hogy a bizonyítási cselekmények közé sorolja a műszeres vallomás-ellenőrzést (206. §). Az új Be.-t megelőző korábbi törvényekben a poligráf bizonyítási helye és szerepe nem volt egyértelmű; a bizonyítás eszközei között nem szerepelt, azonban az 1998. évi XIX. törvény a gyanúsított kihallgatása kapcsán már tartalmazott róla rendelkezést [180. § (2) bekezdés], és azt is kimondta, hogy a terhelt vallomásának poligráfós vizsgálata esetén szaktanácsadó igénybevétele kötelező [182. § (2) bekezdés]. 2014. január 1-jétől a törvény már valamennyi, tizennyolcadik évet betöltött tanú esetében lehetővé tette a poligráf alkalmazását [181. § (4) bekezdés]. A vizsgálat elvégzéséhez mind a terhelt, mind a tanú esetében szükség volt a beleegyezésre.

Azzal kapcsolatban, hogy mely eljárási szakban alkalmazható a poligráfós vizsgálat, csak abból lehetett következtetést levonni, hogy a szaktanácsadót az ügyész és a nyomozó hatóság csak a nyomozási cselekményeknél vehette igénybe.

Az új Be. a bizonyítási cselekmények között kifejezetten nevesíti, és a 212. §-ban önálló alcím alatt tartalmazza a „műszeres vallomás-ellenőrzést”: *„(1) Az ügyész vagy a nyomozó hatóság a nyomozás során a tanú és a gyanúsított vallomását műszeres vallomásellenőrzéssel vizsgálhatja. A vizsgálathoz a tanú, illetve a gyanúsított hozzájárulása szükséges.”* A (2) bekezdés szerint a műszeres vallomás-ellenőrzés során szaktanácsadó igénybevétele kötelező, aki eljárásáról és megállapításairól a továbbiakban tanúként hallgatható ki.

Az új Be. – a korábbi szabályozástól eltérően – műszeres vallomás-ellenőrzésről szól, ami a „klasszikus” poligráfos vizsgálaton túl más műszeres vallomás-ellenőrzési eljárások alkalmazását is lehetővé teszi. Az új Be. előrelépést jelent a tekintetben, hogy megadja a vizsgálat eljárásjogi besorolását (bizonyítási cselekmény). A vizsgálatot – akár a korábbi Be.-ben – a szaktanácsadó végzi, aki azonban az új törvény értelmében tanúként hallgatható ki az eljárással kapcsolatban. A Be. – a korábbi szabályozáshoz hasonlóan – egyértelműen kimondja azt is, hogy a vizsgálat a nyomozás során alkalmazható. Ezen túl kifejezetten rendelkezik arról, hogy a tanú és a gyanúsított vallomása vizsgálható műszeres vallomás-ellenőrzéssel, a vizsgálathoz a vizsgált személy hozzájárulása szükséges.

A poligráf felhasználásának elvei a büntetőeljárásban

Az új szabályozás további kérdéseket vet fel az eljárás jövőbeli gyakorlati alkalmazásával kapcsolatban. Az eredmények felhasználhatósága továbbra sem egyértelmű.

Az új büntetőeljárási törvény magyarázata is ekként szól: „A szabályozás nem teszi világossá és egyértelművé, hogy a műszeres vallomásellenőrzés eredménye – azon kívül, hogy a nyomozást orientálhatja – miképpen használható fel egyébként az eljárásban.”¹ A vizsgálat eredményének ismertetése mint lehetőség a bíróság előtt (a szaktanácsadó által tanúként), annak bíróság általi értékelése, bizonyítékként történő felhasználhatóságának mikéntje továbbgondolandó.

A műszeres vallomás-ellenőrzés bizonyítási cselekménynek minősül. A büntetőeljárási törvény magyarázata szerint a „bizonyítási cselekmények a bizonyítási eszközök segítségével végzett ténymegállapítások vagy különböző tényállítások helyességének az ellenőrzését, továbbá új bizonyítási eszköz megszerzését, s vele új bizonyíték megismerését teszik lehetővé”². A törvény magyarázata azt is leszögezi, hogy a bizonyítási cselekmények és a bizonyítási eszközök a ténymegállapítás céljait szolgálják.³

A bizonyítékokat elsősorban a bizonyítási eszközök hordozzák. A törvény nem fogalmazza meg egyértelműen, hogy a bizonyítási cselekményeknek mi az eredménye, mivel azonban a ténymegállapítás céljait szolgálják, alkalmazásuk elvei kapcsán a bizonyítás általános szabályaiból és elveiből célszerű kiindulnunk.

---

¹ Belovics E. – Erdei Á. (szerk.): A büntetőeljárási törvény magyarázata. HVG-ORAC, Budapest, 2018, 298. o.

² Uo. 290. o.

³ Uo. 291. o.

A bizonyítás mint az igazság megismerésének folyamata a büntetőeljáráásban

A büntetőeljárás nyilvánvaló célja az igazság megismerése, noha ez a büntetőeljárás törvényekben kifejezetten nem szerepel. Bár a 2017. évi XC. törvény preambuluma – a korábbi büntetőeljárás törvényekkel szemben – említi, hogy a törvény megalkotása elsősorban a bűncselekmények elkövetőinek felelősségre vonása céljából, „szem előtt tartva az igazság megállapításának tényét” történt. Ezen túlmenően a törvény természetesen kinyilvánítja, hogy a bíróság feladata az igazságszolgáltatás, azonban az igazság megismerésének a követelménye, ennek mikéntje a rendelkezésekben a továbbiakban nem jelenik meg. A valóság(hű) kifejezés szerepel a büntetőeljárás törvényben, a bizonyítás általános szabályai kapcsán: A büntetőeljáráásban a bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a döntését valósághű tényállásra alapozza [163. § (2) bekezdés].

A jogtudománynak állandó tárgya az igazság kérdésköre, azon belül az igazság elérhetősége. Király Tibor szerint a *„büntető eljárásban a megismerés központi tárgya: a múlt egyik eseménye, a bűncselekmény. Ennek elkövetéséről, valóságáról vagy valótlanságáról kell ítéletet alkotni.”*⁴ Továbbá: *„A büntetőeljárástól azt várjuk, hogy az igazság megállapításával végződjék.”*⁵ Király Tibor ki is mondja: *„az igazság: a valósággal való megegyezés”*⁶.

Az igazság (valóság) megismerése és a bizonyítás kapcsolatát Bócz Endre eként vezeti le: *„A megismerés – ismeretszerzés. [...] A megismerés viszont csak akkor tölti be a szerepét, ha a megszerzett ismeretek igazak. [...] Az ismeret igaz voltáról a bizonyítás révén lehet meggyőződni. A legtágabb értelemben vett bizonyítás valamely tétel, (logikai) ítélet igaz voltának kimutatása olyan tételek segítségével, amelyek igaz volta már bebizonyosodott.”*⁷

A bizonyítás Finszter Géza megfogalmazásában általános értelemben *„gondolati művelet és gyakorlati cselekvés, az emberi megismerő tevékenység egy fontos mozzanata, új ismeretek megszerzése, ismereteink helyes voltának ellenőrzése és a verifikált tudás másokkal történő elfogadtatása”*⁸.

⁴ Király T.: Büntetőítélet a jog határán. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972, 60. o.

⁵ Uo. 78. o.

⁶ Uo. 148. o.

⁷ Bócz E.: A büntetőeljárásbeli bizonyítás néhány szemléleti és elméleti kérdése. Magyar Jog, 2008/2., 77. o.

⁸ Finszter G. – Kármán G.: A szakértői és a szaktanácsadói rendszer a büntetőeljáráásban. A szakértői tevékenység jogszabályi alapjai. Kézirat. OKRI, Budapest, 2009, 3. o.

Bócz és Finszter gondolatmenetében egyaránt a megismerés célja az igaz (helyes) ismeretek megszerzése, annak kívánatos módja pedig a bizonyítás, ellenőrzött, megbizonyosodott ismeretanyag segítségével.

Bár végső soron a bíróság ítéletével kapcsolatban fogalmazódik meg az az elvárás, hogy igazságot állapítson meg, a Be. 163. § (2) bekezdése – mint láthatunk – a bíróságtól, az ügyészségtől és a nyomozó hatóságtól egyaránt azt várja el, hogy döntését valóságghú tényállásra alapozza.

Az igazság (valóság) megállapítása folyamatában a bizonyítékok értékelésének kulcsszerepe van. Fő szabály szerint a „bíróság, az ügyészség és a nyomozó hatóság a bizonyítékokat egyenként és összességükben szabadon értékeli, a bizonyítás eredményét az így kialakult meggyőződése szerint állapítja meg”⁹.

A bizonyítékként történő felhasználhatóság első feltétele a *relevancia*. Az új Be. 163. § (1) bekezdése szerint a bizonyítás azokra a tényekre terjed ki, amelyek a bizonyítás és a büntetőeljárás jogszabályok alkalmazásában jelentősek. „A relevancia a büntetőeljárás bizonyítás területén a bizonyítandó és az azt bizonyító tény (a bizonyíték) viszonyát jelenti. Amikor a bizonyítékként használni kívánt tény valamely más tényt igazol vagy cáfol, e tény szempontjából releváns.”¹⁰

A bizonyítékként történő felhasználhatóság további érdemi feltétele, hogy az *törvényes* és hiteles bizonyítási eszközökből származzon. Az új Be. 166. § (1) bekezdése általános szabályként rögzíti, hogy a bizonyítási eszközök felderítése, összegyűjtése, biztosítása és felhasználása során a törvény rendelkezései során kell eljárni. „Az anyagi jogi és eljárásjogi értelemben releváns tények megállapításához a törvény által elfogadott bizonyítási eszközöket kell felhasználni”¹¹, továbbá „a törvénynek megfelelő módon beszerzett bizonyítási eszközök felhasználásának ugyancsak a megfelelő módon kell történnie”¹². A bizonyítási eszközökre, illetve bizonyítási cselekményekre vonatkozó kifejezett szabályok mellett a törvényesség kereteit a bizonyítási tilalmak jelölik ki, amelyek az eljárással érintettek jogait védik. Mindez a poligráf alkalmazására is vonatkoztatható. A bizonyítási tilalmakról a 167. § (5) bekezdésében rendelkezik a Be.: Nem értékelhető bizonyítékként az olyan bizonyítási eszközökből származó tény, amelyet a bíróság, az ügyészség, a nyomozó hatóság, illetve a (2) bekezdésben meghatározott hatóság bűncselekmény útján, más tiltott módon vagy a résztvevők büntetőeljárás jogainak lényeges sérelmével szerzett meg.

---

⁹ Be. 167. § (4) bekezdés

¹⁰ Belovics E. – Erdei Á. (szerk.): i. m. 232. o.

¹¹ Uo. 237. o.

¹² Uo.

Az egyenkénti értékelés során kerül sor „a bizonyítási eszköz hiteltérdemlőségének, a belőle megismerhető tényeknek, s annak a megállapítására, hogy ezek a tények valóban látszanak-e”¹³. Véleményünk szerint a poligráfot illetően a hitelesség, hiteltérdemlőség mint következő feltétel kapcsán jelentkezik több kérdés.

A hiteltérdemlőség a szakirodalomban gyakran használt, ám nem kellően tisztázott fogalom. Gödöny József véleménye szerint a bizonyítékok értékelése során a fő feladat azok hiteltérdemlőségének, a valósággal való egyezésének, vagyis igaz voltának megállapítása. Ebből indul ki szakértői bizonyításról szóló monográfiájában Erdei Árpád is.¹⁴

A hiteltérdemlőség álláspontunk szerint ebben az összefüggésben mindenekelőtt azt jelenti, hogy az adott bizonyítási eszköz mennyiben közvetíti az igazságot a vizsgált kérdésben, megfelel-e azoknak a kritériumoknak, amelyek a valóság megismerését feltételezik. A hiteltérdemlőség értékelése összefoglalva annak vizsgálatát jelenti, hogy az igazság megismerése az adott eszköz/jogintézmény megismerési szabályai szerint történik-e. A megismerés szabályaihoz tartoznak az eljárási rendelkezések – végső soron az eljárási alapelvek is –, valamely speciális eljárás, vizsgálat esetében emellett a szakterület „szabályai”, tudományos alapjai, ismeretanyaga is. Ez vonatkozik a szakértői vizsgálatokra és ez kell, hogy vonatkozzon a műszeres vallomás-ellenőrzésre is mint bizonyítási cselekményre, amely tényállítások helyességének ellenőrzését, esetlegesen új bizonyíték megismerését szolgálja.

A poligráf és a hiteltérdemlőség

A poligráf és a hiteltérdemlőség kapcsolata kétféle összefüggésben is releváns: egyrészt a poligráf alkalmazása éppen egy másik bizonyítási eszköz, a vallomás hiteltérdemlőségének az ellenőrzését célozza, másrészt a poligráfos vizsgálat – és a műszeres vallomás-ellenőrzés – az új Be. szerint mint bizonyítási cselekmény a ténymegállapításban alkalmazható¹⁵, hiteltérdemlősége véleményünk szerint önmagában is megítélendő.

---

¹³ Uo. 240. o.

¹⁴ Erdei Á.: Tény és jog a szakvéleményben. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987, 102. o.

¹⁵ „A bizonyítási cselekmények a bizonyítási eszközök segítségével végzett ténymegállapítások vagy különböző tényállítások helyességének az ellenőrzését, továbbá új bizonyítási eszköz megszerzését, s vele új bizonyíték megismerését teszik lehetővé.” Belovics E. – Erdei Á. (szerk.): i. m. 290. o.

A vallomás hiteltérdemlőségének ellenőrzése kapcsán a szakirodalomban gyakran tárgyalt vélemény szerint a bizonyítási eszközök és a bizonyítékok értékelését a hatóságoknak kell elvégezniük. Erdei Árpád a hazugságvizsgálatról írt tanulmányában mások mellett azt az álláspontot képviseli, hogy a mérlegelés a bíróság feladata, ezt nem háríthatja át másra, sőt a mérlegelés egy „*részműveletének elvégzésére sem vehet igénybe külső segítséget*”¹⁶.

Ezzel szemben a Fővárosi Ítéltábla Büntető Kollégiuma által is hivatkozott Bvf.III.953/2012/34. számú eseti döntése szerint a poligráf a vallomás hiteltérdemlősége, szavahihetősége megítéléséhez csak segítséget nyújt: „*segíti az orientálást, mivel a vallomás szabad értékelés tárgya*”. Mi is ez utóbbihoz csatlakoznánk, véleményünk szerint önmagában e szerint nincs akadálya annak, hogy a bizonyítékok értékelését egy vizsgálati eljárás segítse.

Mivel a poligráf – és a műszeres vallomás-ellenőrzés – ismeretanyaga nem minősül szakértői szakterületnek, azonban bizonyíték (vallomás) értékelését célozza, szintén meg kell felelnie a hiteltérdemlőség kritériumainak. Több olyan, elsődlegesen büntetőeljárásban történő felhasználásra kifejlesztett kriminalisztikai módszer létezik, amelynek az eljárásban betöltött helye, szerepe – többnyire tudományos megalapozottságuk nem ismert vagy nem kielégítő volta okán – nem tisztázott. Valójában itt arról van szó, hogy éppen az nem kellően igazolt, hogy alkalmas-e az igazság megismerésére.

Ennek vizsgálatához a szakértői vélemények hiteltérdemlőségi követelményeit célszerű követni analógiaként, tekintettel arra, hogy itt is valamely tudományág és a műszaki fejlődés eredményeinek felhasználásával kialakított módszerről és eljárásról, valamint egy különleges szakértelemmel rendelkező vizsgálatvezető – véleményalkotó – személyről van szó.

Erdi Árpád a szakvélemény hiteltérdemlőségének megítélése kapcsán a szakértői módszer feltételrendszeréből indul ki: „*a szakértő által alkalmazott módszernek korszerűnek, tudományosan megalapozottnak és megbízhatónak kell lennie*”¹⁷. A téma kapcsán fokozott figyelmet kell fordítani a tudományos megalapozottság követelményére. „*A szakértői módszer tudományosan megalapozott, ha összhangban áll a tudomány eredményeivel és a tudomány vagy szakma ún. természetes szabályaival.*” Természetes szabályokon a tudományos ismereteket, valamint az adott szakma gyakorlati művelése során kialakult szabályokat együttesen érti.¹⁸

---

¹⁶ Erdei Á.: Hazugságvizsgálat és igazságszolgáltatás. Magyar Jog, 1988/3., 213. o.

¹⁷ Erdei Á. (1987): i. m. 105. o.

¹⁸ Uo. 140. o.

A poligráfos vizsgálat tudományos megalapozottságának és bizonyítékként való megengedhetőségének kérdései

Problémafelvetés

A poligráfos vizsgálat tudományos megalapozottságának és az eredmény bizonyítékként történő felhasználhatóságának kérdése a poligráf büntetőeljárás során történő alkalmazásának kezdetei óta élénk viták keretében áll. A műszeres vallomás-ellenőrzés egyesült államokbeli fejlődéstörténete jól szemlélteti ezt a folyamatot, amely a hosszú évtizedek óta tartó polémia ellenére még korántsem zárult le.

Az Egyesült Államokban a poligráf felhasználhatósága már a modern műszeres hazugságvizsgálat megszületését és bevezetését megelőzően megkérdőjeleződött. A *Frye v. Egyesült Államok-ügyben*¹⁹ a bíróság kimondta, hogy csak abban az esetben fogadhat el valamilyen tudományos elméleten, módszeren, eljáráson alapuló véleményt, ha azt a bizonyos elméletet, eljárást, illetve módszert az érintett szakterület képviselői általában elfogadják, azaz ha az megfelel az „általános elfogadottság” kritériumának.

A *Frye*-döntés hosszú évtizedekig meghatározta az amerikai bíróságok műszeres vallomás-ellenőrzéssel kapcsolatos álláspontját, és ezzel a bizonyítékok alkalmazhatóságának általános feltételrendszerét. Jelentős változás az Egyesült Államok Legfelsőbb Bírósága egyik 1993. évi döntése²⁰, az úgynevezett *Daubert*-ítélet megszületése után történt. A döntés szerint a *Frye*-szabály indokolatlanul szigorú, ezért egy új, megengedőbb kritériumrendszer állított fel, amelynek alapján a bíróknak határozniuk kell a szakértői vélemény megengedhetőségéről. A bíróságnak e szerint különösen azt kell mérlegelnie, hogy a szóban forgó elmélet vagy technika tesztelhető-e, illetve azt tesztelték-e, az eredményeket publikálták-e lektorált szaklapban, hogy magas-e az eljárás vagy módszer ismert vagy potenciális hibaszázaléka, valamint hogy az adott elmélet mennyire elfogadott a tudományos közösség részéről. Ez a szempontrendszer azt hivatott biztosítani, hogy a bíróságoknak a tudomány fejlődése és új eredményei iránti nyitottsága ne essen áldozatul a megbízhatatlan áltudományok elkerülése szándékának.²¹

---

¹⁹ *Frye v. United States*, 293 F. 1013 (D.C. Cir. 1923)

²⁰ *Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals*, 509 U.S. 579 (1993)

²¹ Vaughan, G. L.: Polygraph legal issues. In: Krapohl, D. – Shaw, P. (eds.): *Fundamentals of polygraph practice*. Academic Press, San Diego, 2015, pp. 207–230.

Egyes vélemények szerint a Daubert-ítélet tulajdonképpen azt az elvárást támasztja a bírakkal szemben, hogy tudományos kérdésben hozzanak döntést, általánosan megfogalmazott kritériumai azonban csak kiindulópontnak alkalmasak.²² Koránt sincs egyetértés abban, hogy a bíróságok rendelkeznek-e a megfelelő ismeretekkel ahhoz, hogy ilyen döntéseket hozzanak tudományos kérdésekben, és kvázi „amatőr tudósként”, vagy legalábbis a kutatási eredmények tájékozott felhasználóiként járjanak el.²³ A poligráf kapcsán azért is nehéz kérdés ez, mert a szakirodalomban sokszor még a szakértőknek sem könnyű eligazodniuk. A stabil empirikus háttér vélt vagy valós hiányával kapcsolatos aggályok alapvetően meghatározzák a poligráfos technika büntetőeljárásban történő alkalmazásának gyakorlatát, a jogalkalmazók ezzel kapcsolatos attitűdjeit és tényleges viselkedését, továbbá az eredmények felhasználásának mikéntjét. Hazánkban is vélhetően a tárgyalt eszközzel kapcsolatos tájékozottság és attitűdök eltérései okozzák a jogalkalmazói gyakorlat olykor jelentős különbségeit.²⁴ Mindezek fényében szükségesnek látjuk, hogy áttekintést nyújtsunk a poligráfos technika empirikus hátteréről, a megbízhatóságával és érvényességével kapcsolatos fontosabb kutatási irányok eredményeiről.

Reliabilitás, validitás

A ma már a büntető igazságszolgáltatásban is megjelent követelmények a poligráf kapcsán sem hagyják megkerülni a megbízhatóság és az érvényesség kérdéseit. Ezek olyan összetett, többdimenziós fogalmak, amelyek meghatározzák a tudományosan megalapozott mérési eljárások kutatásának alapvető módszertani követelményeit.²⁵

Reliabilitáson vagy megbízhatóságon általában a mérési eredmények megismételhetőségét értik.²⁶ A *teszt–reteszt reliabilitás* arról nyújt információt, hogy ugyanazon eljárás ugyanazon vizsgálati személy esetében ugyanolyan körülmények között,

---

²² Saxe, L. – Ben-Shakhar, G.: Admissibility of polygraph tests: The application of scientific standards post-Daubert. *Psychology, Public Policy and the Law*, vol. 5, no. 1, 1999, pp. 203–223.

²³ Uo.

²⁴ Például számos példa volt arra, hogy bíróságok rendeltek ki poligráfos szaktanácsadót, illetve arra is, hogy a szaktanácsadói véleményt okirati bizonyítékként vették figyelembe az ítélelhozatalnál. Ugyancsak idetartozik az a megfigyelés, hogy míg egyes megyékben gyakran vesznek igénybe poligráfos vallomás-ellenőrzést, addig más megyékben csak ritkán.

²⁵ Saxe, L. – Ben-Shakhar, G.: i. m.

²⁶ National Research Council. Committee to Review the Scientific Evidence on the Polygraph. Division of Behavioral and Social Sciences and Education. *The Polygraph and Lie Detection*. National Academies Press, Washington, D.C., 2003. <http://www.ministryoftruth.me.uk/wp-content/uploads/2013/07/nas-polygraph.pdf>

de eltérő időpontokban ugyanolyan eredménnyel zárul-e. A *keresztmegbízhatóság* azt mutatja meg, hogy ugyanazon alanyon ugyanazon körülmények között, ugyanazon időpontban lefolytatott vizsgálat esetében különböző vizsgálók ugyanarra az eredményre jutnak-e. Szintén a megbízhatósághoz tartozik az úgynevezett *belső konzisztencia*, amely a pszichometriában egy teszt különböző tételei által mért értékek homogenitását, azaz azt mutatja, hogy az egyes tételek (poligráf esetében a kérdések) által mért értékek mennyire térnek el a többi tétel által mért értékek átlagától.

Az *érvényesség* vagy *validitás* arról nyújt információt, hogy az adott mérési eljárás eredményei és azok interpretációja milyen mértékben tükrözi azt a fogalmat, konstruktumot, amelyet az adott módszer mérni hivatott.²⁷ A *kritériumvaliditás*²⁸ ennek megfelelően a poligráf esetében arra utal, hogy a teszt eredménye mennyiben képes megragadni a mérni kívánt jelenséget, nevezetesen a megtévesztést vagy az igazmondást. Az érvényesség további aspektusa az úgynevezett *diszkriminációs validitás*, amelynek lényege, hogy az érintett teszt vagy eljárás által mért eredmények és egy másik jelenséget mérő teszt vagy eljárás eredményei között ne legyen együttljárás. A *kovergens érvényesség* pedig épp azt követeli meg, hogy az ugyanazon vagy hasonló konstruktumot mérő tesztek vagy eljárások eredményei között korreláció legyen. Az eddigieket kiegészítő fogalom az úgynevezett *konstruktum- vagy tartalmi validitás*, amely azt fejezi ki, hogy mennyire hozható összefüggésbe az elméletben mérni kívánt konstruktum az eszköz által ténylegesen mért változókkal.

Az érvényességre a szakirodalomban gyakran pontosságként is utalnak, amelynek mértékeként a helyes megállapítások arányát szokták alkalmazni. A pontosságnak két aspektusa különíthető el: a szenzitivitás és a specificitás. A poligráf akkor minősül kellően érzékenynek, ha valamennyi megtévesztő választ jelez, és nem ad úgynevezett fals negatív választ. A specificitás ennek a másik oldalát jelenti, azt, hogy a műszer nem ad fals pozitív választ sem, tehát csak megtévesztés esetén jelez. Az úgynevezett fals pozitív index a hamis és a valódi pozitív válaszok (találatok) arányát jelöli, a pozitív prediktív érték mutatója pedig annak valószínűségét adja meg, hogy egy megtévesztést jelző vizsgálati eredménnyel rendelkező személy valóban megtévesztő választ adott. A pontozáson alapuló eljárásokban a szenzitivitás és a specificitás függ a megtévesztésre, illetve az igazmondásra meghatározott küszöbértéktől is.²⁹

---

²⁷ Saxe, L. – Ben-Shakhar, G.: i. m.

²⁸ National Research Council... i. m.

²⁹ A fals pozitív és fals negatív válaszok aránya tehát attól is függ, hol húzzuk meg a megtévesztés és az igazmondás határát – ez döntés kérdése.

Kérdezési technikák

A poligráfós vizsgálat fejlődése az elmúlt évtizedekben nem annyira a műszer, mint inkább a kérdezéstechnika terén bekövetkezett változásokban nyilvánul meg.³⁰ A különböző kérdezéstechnikák validitása az empirikus kutatások szerint eltérő értékeket mutat, és a poligráf pontosságával és megbízhatóságával kapcsolatos szakirodalom számottevő része a különböző tesztelési módok összehasonlítására épül.

A legkorábban kialakított és alkalmazott kérdezési mód a poligráfós vizsgálat klinikai megközelítését tükröző *releváns–irreleváns kérdések tesztje* (RI)³¹, amely az ügy szempontjából jelentős és közömbös kérdések váltakozó sorozatából áll. A releváns kérdések általában az eljárás tárgyául szolgáló ügyre vonatkoznak, míg az irreleváns kérdések nem függenek össze a vizsgált eseménnyel és nem hajlamosítanak megtévesztő válasz adására. Az RI-technikának nincs pontozási sztenderdje, de még az értékelési szempontjai sincsenek előre meghatározva, eredménye a releváns és a közömbös kérdésekre adott pszichofiziológiai változások eltérésein alapuló globális értékelés. *John E. Reid* 1947-ben publikálta a releváns–irreleváns kérdések tesztjének továbbfejlesztéséből született úgynevezett *kontrollkérdésteztet* (Control Question Technique; CQT)³², amelynek során a releváns és irreleváns kérdések mellett kontroll- vagy összehasonlító kérdéseket is alkalmaznak.³³ A kontrollkérdések olyan, a konkrét bűncselekménytől független, de morális vonatkozású, gyakran korábbi nemkívánatos viselkedésre vonatkozó kérdések, amelyekre az alany vélhetően nem őszintén válaszol.³⁴ Ha nincs ilyenről tudomása a vizsgálatvezetőnek, olyan általános kérdéseket tesz fel, amelyek jó eséllyel váltanak ki bárkiből megtévesztő választ.³⁵ Adhat olyan instrukciót is, hogy az alany minden kontrollkérdésre nemmel feleljen, ez az úgynevezett irányított hazugságteszt. Utóbbi megoldás nemcsak egyszerűbb, de etikai

---

³⁰ Sipos Zs.: Igaz-hamis: poligráf a büntetőeljárásban. *Büntetőjogi Tanulmányok*, 2016/17., 289–321. o.

³¹ Matté, J. A.: *Examination and cross-examination of experts in psychophysiology using the polygraph*. J. A. M. Publications, New York, 2000

³² Reid, J. E.: A Revised Questioning Technique in Lie Detection Tests. *Journal of Criminal Law, Criminology, American Police Science*, vol. 37, 1947, pp. 542–547.

³³ Synnott, J. – Dietzel, D. – Ioannou, M.: A review of the polygraph: history, methodology and current status. *Crime Psychology Review*, vol. 1, no. 1, 2015, pp. 59–83.

³⁴ Meijer, E. H. – Koppen, V. P.: Lie detectors and the law: The use of the polygraph in Europe. In: Canter, D. – Zuckauskiene, R. (eds.): *Psychology and law: Bridging the gap*. Ashgate Publishing, Aldershot, 2008, pp. 31–50.

³⁵ Például hogy megszegett-e bármilyen szabályt élete során.

szempontból is elfogadhatóbb, hiszen nem igényel manipulációt a vizsgálatvezető részéről.³⁶

A CQT egy strukturálatlan, félig strukturált vagy strukturált³⁷ interjúval kezdődik, amely több funkcióval is bír.³⁸ Ennek során a vizsgálatvezető ellenőrzi a vizsgálat alanyi feltételeit, elmagyarázza az alanynak a vizsgálat menetét, illetve megmutatja neki a vizsgálati helyiséget és műszert. A vizsgálat előtti interjú további funkciója, hogy a vizsgáló információt gyűjtsön a megfelelő kontrollkérdések kialakításához, illetve – amennyiben a kérdéseket már megfogalmazta – biztosítsa, hogy a vizsgált személy megfelelően értse őket.³⁹ Több olyan irányzat van, amely szerint az interjúnak az is célja, hogy a vizsgált személy poligráffal kapcsolatos elvárásait és érzelmeit a vizsgálat eredményessége érdekében manipulálják.⁴⁰ A beszélgetést a tulajdonképpeni vizsgálat követi.

A CQT azon a feltevésen alapul, hogy a fiziológiai reakciók irreleváns kérdések segítségével meghatározott alapszintjéhez képest a bűnös alanyok a releváns, míg az ártatlanok a kontrollkérdésekre adnak erősebb idegéletani válaszokat.⁴¹ Ezt a hipotézist „következtetésszabálynak” nevezik a szakirodalomban.⁴² A válaszokat általában numerikusan kódolják, e folyamatra többféle eljárás létezik.⁴³ Az értékelést ma már komputerezált pontozási módszerek is segítik, amelyek közül soknak a megbízhatósági és érvényességi mutatója nem túl meggyőző. Vannak azonban ígéretes programok, például az ESS (Empirically Based Manual Scoring System)⁴⁴, amely tapasztalatlan vizsgáló esetében is jó eredményességi mutatókkal bír. A CQT napjainkban is a legelterjedtebb poligráfus kérdezési technika.⁴⁵

A harmadik, széles körben ismert és alkalmazott kérdezési technika az úgynevezett *feszültségcsúcsteszt* vagy *bűnösismeret-teszt* (Guilty Knowledge Test; GKT)⁴⁶, amelyet a szakirodalom ma már inkább a *rejtettinformáció-teszt* (Concealed Infor-

³⁶ Nelson, R.: Scientific basis for polygraph testing. *Polygraph*, vol. 44, no. 1, 2015, pp. 28–61.

³⁷ Uo.

³⁸ National Research Council... i.m.

³⁹ Uo.

⁴⁰ Meijer, E. H. – Koppen, V. P.: i. m.; Synnott, J. – Dietzel, D. – Ioannou, M.: i. m.

⁴¹ Synnott, J. – Dietzel, D. – Ioannou, M.: i. m.

⁴² Meijer, E. H. – Koppen, V. P.: i. m.

⁴³ Áttekintésért lásd Nelson, R.: i. m.

⁴⁴ Nelson, R. – Krapohl, D. J. – Handler, M.: Brute force comparison: A Monte Carlo study of the objective scoring system version 3 (OSS-3) and human polygraph scorers. *Polygraph*, vol. 37, 2008, pp. 185–215.

⁴⁵ Synnott, J. – Dietzel, D. – Ioannou, M.: i. m.

⁴⁶ Lykken, D. T.: The validity of the guilty knowledge technique: The effects of faking. *Journal of Applied Psychology*, vol. 44, 1960, pp. 258–262.

mation Test; CIT) néven tárgyal. A módszer egyik változatát akkor alkalmazzák, amikor maga a vizsgáló sincs a kívánt ismeret birtokában, és a vizsgálat célja a releváns tény felderítése.⁴⁷ A másik, ismertebb változat olyan ismeretekre épül, amelyeknek csak a nyomozók és az adott bűncselekményről közvetlen információkkal rendelkező személyek – elsősorban az elkövető – lehetnek birtokában.⁴⁸ Alapfeltétel tehát, hogy a hatóság tudomására jutott részletek semmilyen módon ne jussanak el a vizsgált személyhez. A kérdéssort általában a bűncselekmény egyes körülményeire vonatkozó feleletválasztós kérdésekből állítják össze, amelyek között van a kritikus kérdés és számos más, hasonló valószínűségű válaszlehetőség.⁴⁹ Az alany mindegyik válaszalternatívára nemmel válaszol.⁵⁰ Minél több kérdés egy-egy válaszára ad az alany következetesen eltérő reakciót, annál valószínűbb, hogy tud valamit.⁵¹ A GKT esetén tehát a vizsgált alany válaszát nem a hazugságtól való félelem vagy más érzelmi állapot alapozza meg, hanem az orientációs reakció működése, amelyet a kérdések megfelelő összetétele és sorrendje tesz lehetővé.

A poligráffal kapcsolatos empirikus kutatások főbb irányjai és eredményei

A poligráffal kapcsolatos empirikus kutatásoknak három nagy csoportja van.⁵² Az úgynevezett „*terepkutatások*” valódi büntetőügyekben lefolytatott vizsgálati eredményeken alapulnak, amelyek esetén életszerű helyzetben történik a poligráfós vizsgálat. A kritériumváltozó – amelynek alapján a megtévesztés, illetve az igazmondás megállapítása történik – kutatásonként változó. Az „*alapigazság*”, a valós tényállás tehát ezekben az ügyekben kérdéses, és ebből következően az is, hogy a vizsgált személy igazat mond-e, vagy hazudik. További hiányosság, hogy ezek a kutatások nem képesek kiszűrni a teszt eredményét potenciálisan befolyásoló tényezők hatásait.⁵³

---

⁴⁷ Kertész I.: A poligráfós vizsgálat helye a büntetőeljárásban I. rész. Főiskolai Figyelő, 1990/2., 101–130. o.

⁴⁸ National Research Council... i.m.

⁴⁹ Meijer, E. H. – Koppen, V. P.: i. m.

⁵⁰ Például a vizsgáló rákérdez, hogy az alanynak van-e tudomása arról, milyen eszközzel ölték meg az áldozatot, amely kérdést egy felsorolás követ a lehetséges elkövetési módokról.

⁵¹ Gaines, K. H.: Utility and numerical evaluation of the guilty knowledge test. Polygraph, vol. 42, no. 3, 2013, pp. 173–190.

⁵² Gordon, N. J.: Essentials of polygraph and polygraph testing. CRC Press, Taylor and Francis Group, Boca Raton, 2016

⁵³ Faigman, D. L. – Fienberg, S. E. – Stern, P.: The limits of the polygraph. Issues in Science and Technology, vol. 20, 2003, pp. 40–48.

Ezzel szemben az úgynevezett *analóg vagy laboratóriumi kutatások* lényege, hogy a nyomozáshoz hasonló körülményeket teremtenek, szigorúan ellenőrzés alatt tartva a különböző változókat. Legtöbbször az történik a kísérlet során, hogy az alanyok egy része a vizsgálatvezető utasítására elkövet valamilyen „bűncselekményt” – például elemel az asztalról és kis összeget tartalmazó borítékot –, majd egy erről nem tudó vizsgáló poligráfos vallomás-ellenőrzésnek veti alá őket.⁵⁴ Az ilyen kutatások előnye, hogy kontrollált körülmények között zajlanak, és ismert az igazság, tehát lehet tudni, hogy a vizsgált személy mikor nem mond igazat, és ezt milyen pszichofiziológiai változások kísérik.⁵⁵ Hátrányuk ugyanakkor, hogy nem életszerű helyzetben történnek, nincs valódi tét, így a vizsgálati alanyon nincs olyan pszichés teher, mint egy valódi poligráfos vizsgálati helyzetben lenne.

Az úgynevezett *hibrid kutatások* kombinálják a fenti két vizsgálati típust, mindkettőből annak előnyét kiemelve. Ezek olyan, az alanyok számára valódi helyzeteket teremtő vizsgálatok, amelyekben az eredménynek tétje van, ugyanakkor az igazság a kutatók számára már előre ismert. Mivel egy ilyen kísérleti elrendezést meglehetősen nehéz létrehozni, csak néhány hasonló kutatás eredményeit publikálták, és azok sem alkalmasak messzemenő következtetések levonására, továbbá súlyos etikai kérdéseket is felvethetnek.⁵⁶

*Saxe és Ben-Shakhar*⁵⁷ mindebből arra a konklúzióra jutott, hogy a nemcsak hogy nem állnak rendelkezésre a Daubert-teszt megválaszolásához szükséges adatok, de ezeket vélhetően elő sem lehet állítani, mert lehetetlennek tűnik a valamennyi módszertani kritériumnak megfelelő validitásvizsgálat lefolytatása. A továbbiakban ismertetett kutatási eredményeket mindezek fényében kell értékelni.

A poligráfos vizsgálat pontosságával és alkalmazhatóságával kapcsolatos kutatások eredményei évtizedek óta gyűlnek, ám a pró és kontra táborok nem látszanak közeledni egymáshoz.

⁵⁴ Lásd például Kircher, J. C. – Raskin, D. C.: Human versus computerized evaluations of Polygraph data in laboratory setting. *Journal of Applied Psychology*, vol. 73, 1988, pp. 291–302.; Dawson, M. E.: Physiological detection of deception: Measurement of responses to questions and answers during countermeasure maneuvers. *Psychophysiology*, vol. 17, 1980, pp. 8–17.

⁵⁵ Gordon, N. J.: i. m.; Faigman, D. L. – Fienberg, S. E. – Stern, P.: i. m.

⁵⁶ Lásd például Ginton, A. – Daie, N. – Elaad, E. – Ben-Shakhar, G.: A method for evaluating the use of the polygraph in a real-life situation. *Journal of Applied Psychology*, vol. 67, 1982, pp. 131–137.

⁵⁷ Saxe, L. – Ben-Shakhar, G.: i. m.

Az 1970-es években megjelentek a korábbi kutatások eredményeit áttekintő, illetve összegző vizsgálatok⁵⁸, amelyek rendszerint igen magasra – nem ritkán jócskán 90 százalék felettire – becsülték a poligráf vizsgálatok pontossági rátáját, a kutatási elrendezéstől, illetve a kérdezési technikától függően. A későbbi munkák általában már szerényebb számokat tartalmaznak, és kevésbé hajlamosak túlbecsülni a pontosságot.⁵⁹ A korai kutatások számos olyan módszertani hibával terheltek⁶⁰, amelyek óvatosságra intenek eredményeik értelmezése során. Érdeemes idézni két nagyszabású amerikai kutatás eredményeit, amelyek differenciált képet vázolnak a problémáról.

Egy 1983-ban lefolytatott amerikai kutatás⁶¹ a büntetőeljárásban alkalmazott poligráf vizsgálat pontosságának feltárása céljából a kontrollkérdéscsúsztra vonatkozó harminc kutatás eredményének áttekintése alapján arra a következtetésre jutott, hogy a legtöbbjük módszertani szempontból igen gyenge lábakon áll. A mintavétel általában nem random módon történt, a terepvizsgálatok eltérő kritériumokat alkalmaztak a megtévesztés megállapítására, és más módszertani hibák is feltárhatók voltak, amelyek mind az eredmények összehasonlíthatóságát, mind azok általánosíthatóságát negatívan befolyásolták. Jelentős különbségek voltak továbbá a terepkutatások és az analóg kutatások által megállapított pontossági ráták, valamint a téves pozitív és téves negatív hibák arányai között. 2003-ban az egyesült államokbeli Nemzeti Akadémiák Tudományos Kutatótanácsa jelentést készített a poligráf hazugságvizsgálatról, amelynek során áttekintették minden rendelkezésre álló, valódi és szimulált nyomozási helyzetben végzett poligráf vizsgálatra épülő publikált és nem publikált kutatás eredményeit.⁶² A kutatótanács következtetései szerint a specifikus esemény vizsgálatára szolgáló⁶³ poligráf vizsgálatok a véletlenszerűt jóval meghaladó, de a 100 százalékot messze el nem érő arányban képesek különbséget tenni a hazugság és az igazmondás között. Megállapították, hogy a vizsgálatok túlnyomó többsége igen alacsony módszertani színvonalú volt, és hogy a poligráf tesztek tudományosan elfogadható pontossága 81 és 89 százalék között mozog. A jelentés

---

⁵⁸ Összefoglalóért lásd Nelson, R. – Handler, M.: A brief history of scientific reviews of polygraph accuracy research. *APA Magazine*, vol. 46, no. 6, 2013, pp. 21–28.; Nelson, R.: i. m.

⁵⁹ Lásd például Raskin, D. C. – Honts, C. R.: The comparison question test. In: Kleiner, M. (ed.): *Handbook of Polygraph Testing*. Academic Press, San Diego, 2002, pp. 1–48.

⁶⁰ Nelson, R.: i. m.; Nelson, R. – Handler, M.: i. m.

⁶¹ U.S. Congress, Office of Technology Assessment: Scientific validity of polygraph testing (OTA-TM-H-15). Washington, D.C., 1983. <http://ota.fas.org/reports/8320.pdf>

⁶² National Research Council... i. m.

⁶³ Ilyen a konkrét bűncselekmény nyomozása során alkalmazott műszeres vallomás-ellenőrzés.

következtetései szerint a lelepleződéstől való félelmen kívül számos egyéb tényező – köztük elsősorban a vizsgálat tényétől való szorongás – befolyásolja a pszichofiziológiai reakciókat.

Az Amerikai Poligráf Társaság (American Polygraph Association) 2011-ben publikált, metaelemzésen alapuló kutatása⁶⁴ a diagnosztikai célú poligráfós technikák⁶⁵ esetében 89 százalékos pontossági rátáról számolt be. A *Nelson és Handler* áttekintő tanulmánya által hivatkozott vizsgálatok szintén átlagosan 89 százalék pontosságot állapítottak meg a poligráfós hazugságvizsgálatra vonatkozóan. A szerzők nem találtak számottevő különbséget a laboratóriumi és a terepkutatások eredményei között, és azt is megállapították, hogy a poligráfuszakma képviselői és a független kutatók eredményei és következtetései egyre inkább konvergálnak.

A poligráfós vizsgálat megbízhatóságáról és validitásáról tehát általános értelemben nem beszélhetünk, hiszen a vizsgált eszköz mind a felhasználási terület, mind a kérdezési mód tekintetében nagy variabilitást mutat. Ezért az idézett általános eredményeken felül az alábbiakban a két legnépszerűbb kérdezési technikára – a CQT-re és a GKT-re – vonatkozó specifikus eredményekből is szemezgetünk, kitérve a kutatások által feltárt problémás pontokra.

A CQT vagy kontrollkérdéstart pontosságának megállapítására irányuló kutatások eredményei élénk, immár évtizedekre visszanyúló vitát váltottak ki a szakmai és tudományos berkeken belül. Az amerikai Nemzeti Akadémiák Kutatótanácsának már idézett vizsgálata⁶⁶ a CQT kérdezési mód vonatkozásában 85 százalékos pontossági arányt kapott azzal, hogy a valódi vizsgálati jegyzőkönyvek esetében magasabb (89 százalék) ráta állapítható meg a laboratóriumi kutatásokhoz képest.

Korántsem a mérés pontossága az egyetlen kérdés, amelynek okán a CQT-t bírálják. A tesztet megelőző interjú kapcsán gyakran megfogalmazott kritika, hogy az interjú nemcsak a vizsgált személy elvárásait és érzelmeit befolyásolhatja, hanem a vizsgálatvezetőit is, ami elfogulttá teheti az eredmények értékelése során.⁶⁷ Etikai szempontból is érték támadások a CQT-t, mivel a vizsgált alany megtévesztésére épül, hiszen a vizsgálatot megelőző interjú során az alannyal el kell hitetni, hogy a műszer tökéletesen pontosan és megbízhatóan mér. Márpedig empirikus

⁶⁴ American Polygraph Association: Meta-analytic survey of criterion accuracy of validated polygraph techniques. *Polygraph*, vol. 40, no. 4, 2011, pp. 196–305.

⁶⁵ Idetartozik a büntetőeljárásban történő felhasználás is.

⁶⁶ National Research Council... i. m.

⁶⁷ Lásd például Ben-Shakhar, G. – Furedy, J. J.: *Theories and applications in the detection of deception*. Springer-Verlag, New York, 2012

kutatások bizonyítják, hogy önmagában annak a lehetősége, hogy egy műszer detektálja az esetleges hazugságot, növeli a beismerés valószínűségét, függetlenül a mérés tényleges érvényességétől és megbízhatóságától.⁶⁸

Ami a legnagyobb támadási felületet jelenti a poligráfos hazugságvizsgálat, különösen pedig a CQT technika számára, az a koherens elméleti háttér hiánya. A szakirodalomban létezik ugyanakkor olyan álláspont is, amely szerint nincs olyan elméleti modell, amely közvetlenül összekapcsolná az autonóm idegrendszer reakcióit a megtévesztéssel, hazugsággal. A legtöbb kritika azt a feltételezést érte, amely szerint az ártatlan alanyok a kontrollkérdésekre intenzívebb reakciót mutatnak, mint a releváns kérdések esetén. Ha a releváns kérdések érzelmileg felkavarók, vagy ha az egyébként ártatlan alany fél, hogy nem bizonyosodik be az ártatlansága, korántsem lehet kizárni, hogy a releváns kérdésekre erősebb választ ad, mint a kontrollkérdésekre.⁶⁹

A probléma tehát az, hogy a megtévesztésre adott vegetatív idegrendszeri reakciók nem specifikusak, és nem áll rendelkezésre olyan elméleti keret, amelyben ezek elkülöníthetők volnának az egyéb külső és belső ingerekre adott hasonló reakcióktól. Mindezek pedig kérdéseket vetnek fel a poligráfos vizsgálat – illetve elsősorban a CQT – validitásával kapcsolatban.⁷⁰ A kontrollkérdéstezzttel szemben a Guilty Knowledge Test (GKT) módszer sokak szerint meggyőzőbb elméleti háttérrel bír, és ezért logikailag is megalapozottabb a működése.⁷¹ Hívei⁷² szerint ez a kérdezéstechnika szilárdabb elméleti alapoknak köszönhetően magasabb konstruktum validitású, mint a többi tesztelési mód. Az alapjául szolgáló orientációs reakció mérhető pszichofiziológiai változásokkal jár együtt, amelyek mértéke ráadásul összefüggést mutat az azokat kiváltó inger észlelt jelentőségével.⁷³ A GKT által mért eredmények pontosságát főként laboratóriumi helyzetben vizsgálták. Az egyik alkalmazott módszer az úgynevezett „mock crime” paradigma,

---

⁶⁸ Lásd „hamisszonda-hatás” (bogus pipeline effect): Jones, E. – Sigall, H.: The bogus pipeline: a new paradigm for measuring affect and attitude. *Psychological Bulletin*, vol. 76, no. 5 1971, pp. 349–364.

⁶⁹ The British Psychology Society: A review of the current scientific status and fields of application of Polygraphic Deception Detection. Final report from the BPS Working Party. British Psychological Society, Leicester, 2004. <https://pdfs.semanticscholar.org/cb0a/e565616336820142d36da8bb9da1cf70ca4a.pdf>

⁷⁰ Saxe, L. – Ben-Shakhar, G.: i. m.

⁷¹ Ben-Shakhar, G. – Furedy, J. J.: i. m.

⁷² Például Iacono, W. G. – Patrick, C. J.: Assessing deception: Polygraph techniques. In: Rogers, R. (ed.): *Clinical assessment of malingering and deception*. Guilford, New York, 1988, pp. 205–233.

⁷³ Bradley, M. M.: Natural selective attention: Orienting and emotion. *Psychophysiology*, vol. 46, no. 1, 2009, pp. 1–11.

amelyben egy fiktív bűncselekményt játszatnak el a vizsgált személyekkel, majd poligráfus vizsgálatnak vetik alá őket. Ilyen volt például *Gaines*⁷⁴ kutatása, amelynek eredményei szerint a GKT alkalmasabb az ártatlanok tisztázására, mint a bűnösök azonosítására.

Más típusú laboratóriumi vizsgálatokat is folytattak a GKT pontosságának vizsgálata céljából. Egyes vizsgálatokban egy kártyapakliból húzott szám a releváns inger, más kísérleti elrendezésekben szavak, vagy az alany személyes adatai. A több kutatás eredményeit összesítő tanulmányok alapján megállapítható, hogy a GKT-re vonatkozó terepvizsgálatból – tehát valódi poligráfus jegyzőkönyveken alapuló kutatásból – jóval kevesebb van. A GKT pontosságára vonatkozó kutatási eredmények meggyőzőnek tűnnek, bár a valós helyzetben történő alkalmazásra vonatkozó adatok még hiányosak. Előnye a CQT-vel szemben, hogy magasabb a specificitása, tehát az ártatlan alanyokat nagyobb arányban tudja azonosítani. Ugyanakkor a GKT kedvező tesztmutatóival kapcsolatos kutatási eredményeket is érte kritika. A korábbi kutatások nagy részét laboratóriumi körülmények között, a büntetőeljárásban használttól eltérő műszerrel végezték gyakran nem hivatásos poligráfus vizsgálók. Ezen felül, az eredmények gyakran az úgynevezett globális értékelésen, tehát nem sztenderdizált pontozási rendszeren alapulnak, ebből következően meglehetősen szubjektívek.

Vélekedések a poligráfról a szakirodalomban és a joggyakorlatban Magyarországon

A szakirodalom meglehetősen szerteágazó már a célokról való vélemények tekintetében is. Bár kevesen vállalkoznak arra, hogy erről állást foglaljanak – mint látni fogjuk, ez az egyik legnehezebb kérdés.

A poligráf *„azt a célt hivatott szolgálni, hogy kiszűrje azt, hogy a vizsgált személy mikor hazudik”* – írja *Alföldi Ágnes Dóra*.⁷⁵ *Mitricsev és Holodnij* tanulmányukban megállapítják, hogy Észak- és Latin-Amerika, Európa és Ázsia országaiban azzal a céllal alkalmazzák, hogy a valóságnak megfelelő képet kapjanak egy konkrét személy és az általa ismert adatok és tények viszonyáról.⁷⁶ *Stegmajerné Varga Zsuzsanna* továbbmegy; véleménye szerint *„a poligráfus vizsgálat elsődleges célja, hogy*

---

⁷⁴ Gaines, K. H.: i. m.

⁷⁵ Alföldi Á. D.: A poligráf alkalmazásának anomáliái a büntetőeljárásban. *Ügyészek Lapja*, 2012/11., 20. o.

⁷⁶ Mitricsev, V. – Holodnij, J.: Poligráf, mint a tájékozódásra szolgáló kriminalisztikai információk megszerzésének eszköze. *Rendészeti Szemle*, 1994/2., 99. o.

a bűncselekmény felderítése érdekében olyan releváns információkhoz jusson a nyomozó hatóság, amelyek a nyomozás helyes irányát meghatározzák. Ebből a szempontból csupán másodlagos kérdés, hogy a gyanúsított igazat mondott-e vagy sem. [...] Más a helyzet a tanú esetében, ugyanis az ő vallomása szempontjából már annak van elsődleges jelentősége, hogy igazat mondott-e vagy sem.”⁷⁷ Tóth-Zsámboki Judit „kriminalisztikai orientációs eljárásnak” tekinti a poligráfós vizsgálatot.⁷⁸

Krispán István szaktanácsadó véleménye szerint azonban „a poligráfós vizsgálat alapvető funkciójáról nézve egy kriminalisztikai azonosító eljárás, formáját tekintve pedig egy speciális körülmények között végrehajtott kihallgatás. Elsősorban arról informálhatja az eljáró hatóságokat, hogy a vizsgált – legtöbb esetben az eljárásban még tanú jogállású – személy lehet-e elkövetője a vizsgálat tárgyát képező bűncselekménynek.”⁷⁹

Mint láthatjuk, a meghatározások a hazugság vizsgálatának konkrét megjelölésétől a vizsgálat eljárásjogi szerepének meghatározásáig terjednek. Mindkét kérdéskör bővebb vizsgálatot indokol.

Hogyan működik, mit vizsgál a poligráf?

A poligráf a vegetatív idegrendszer által szabályozott élettani változók mérését végzi el, amelyek tudatosan nem vagy csak nehezen változtathatók. A poligráfós vizsgálat abból a hipotézisből indul ki, hogy a lelepleződés lehetséges következményeitől való félelem fiziológiai változásokat idéz elő.⁸⁰ Ennek a mérésére sokcsatornás regisztráló készüléket használnak. A szakirodalomban gyakran történnik utalás arra, hogy a lelepleződéstől való félelem szorongást, stresszhelyzetet teremt, ebben az állapotban pedig „azonos endokrin reakciókon alapuló védekezési folyamatok indulnak meg», amelyek emelkedő vérnyomásban, a bőr elektromos ellenállásának csökkenésében, a szívverés-, a pulzus-, a légzés ritmusának megváltozásában, a pupillák kitágulásában stb. nyilvánulnak meg”⁸¹. A poligráfós szaktanácsadók hangsúlyozzák, hogy ez határozza meg a vizsgálat lehetőségeit és rendeltetését. Sok esetben a jogalkalmazók nincsenek ezzel tisztában. Csak az általa elvégzett cselekmény kapcsán vizsgálható egy ember, míg a szándék, a tudattartalom vizsgálatára az eljárás nem alkalmas.⁸²

---

⁷⁷ Stegmajerné Varga Zs.: Igazság – hazugság – poligráf. Magyar Jog, 2016/11., 650. o.

⁷⁸ Tóth-Zsámboki J.: A poligráf alkalmazási lehetőségei a büntetőeljárásban. Ügyészek Lapja, 2013/6., 137. o.

⁷⁹ Kertész I.: A poligráfós hazugságvizsgálat. In: Tóth É. – Belovics E. (szerk.): A büntetőeljárás segédtudományai. II. kötet. Pázmány Press, Budapest, 2015, 62. o.

⁸⁰ Krispán István szóbeli közlése.

⁸¹ Kertész I.: Diogenész lámpása vagy elektronikus vallatópad? Magyar Jog, 1992/11., 649. o.

⁸² Krispán István és Tóth Éva szóbeli közlése. NSZKK Poligráfós Osztály.

Azt is meg kell említeni, hogy az ilyen fiziológiai változások nemcsak valótlan állításakor, hanem más izgalmi állapot alkalmával is tapasztalhatók.⁸³ Azt, hogy mire utalnak valójában ezek a fiziológiai változások, nem lehet teljes bizonyossággal megmondani. Mindennapi példák és az egyének közötti különbségek is alátámasztják azt, hogy a stressz nem tekinthető a hazugság törvényszerű velejárójának.

Hazugságnak azt nevezzük, amikor adott személy „a valós tény tudatában szándékosan, megtévesztő céllal közöl mással valótlant”⁸⁴. A hazugságvizsgálat alapja nem úgynevezett „hazugságjegyek” keresése: „Ahogy a magatartás szintjén is egyénenként különböző kísérőjelenségek figyelhetők meg a hazug tartalom hatására. A hazugság nem egyszerű folyamat, megnyilvánulhat valós információk elfedésében, kiagyásában (leplezés) vagy tényleges történések hamis információként történő interpretálásában (hamisítás).⁸⁵ Lelkiismeretes vizsgálatokra van szükség az egyénre jellemző, specifikus »hazugságprofil« felállításához.”⁸⁶

Ha Kertész Imre gondolatmenetéből indulunk ki, miszerint „a fiziológiai mutatók csak az érzelmek változásairól és nem azok minőségéről tanúskodnak”, akkor odáig juthatunk, hogy a műszeres vizsgálat, ha nem is a hazugságot jelzi, valamilyen oka van annak, ha a vizsgált személy a kritikus kérdésekre másképp reagált; megkülönböztetett viszonya van a kérdésben szereplő körülményekkel.⁸⁷

Az eljárás feltételei és jellemzői⁸⁸

A poligráfos hazugságvizsgálat – a szaktanácsadók megfogalmazása szerint – a lelepleződés lehetséges következményeitől való félelmet méri. Elvégzésének három feltétele van. Egyrészt, legyen meg a lelepleződés lehetősége. Másodszor, a lelepleződés kellemetlen következményekkel járjon. Az is kell továbbá a mérés sikerességéhez, hogy a vizsgált személy ezeket a következményeket el akarja kerülni. Ha ezek bármelyike hiányzik, nincs értelme a vizsgálat elvégzésének. Ez az oka annak, hogy a bírósági szakban nem szívesen vizsgálnak poligráffal. A bírósági eljárás során a vádlottnak ugyanis gyakran már nincs veszítenivalója, úgy érezheti, rá nézve már nem járhat hátrányos következményekkel a vizsgálat,

⁸³ Erdei Á. (1988): i. m. 212. o.

⁸⁴ Agárdi T. – Kármán G.: A hazugságvizsgálatról más szemmel. Belügyi Szemle, 1999/10., 94. o.

⁸⁵ Mészáros J.: Kérdezési technikák – avagy a poligráf gyakorlati alkalmazása a kriminalisztikában. Ügyészek Lapja, 2014/3–4., 143. o.

⁸⁶ Agárdi T. – Kármán G.: i. m. 96. o.

⁸⁷ Kertész I. (1992): i. m. 649. o.

⁸⁸ Az NSZKK Poligráfos Osztály vezetője és szaktanácsadója szóbeli interjúja alapján.

hiszen vannak egyéb bizonyítékok is ellene. Ez a lelkiállapot nem kedvez a megtévesztés leleplezésének.

A poligráfós vélemény – ma már szaktanácsadói nyilatkozat – a megtévesztés statisztikai valószínűségét tartalmazza. A poligráfós hazugságvizsgálat akkor végezhető el, ha az összes értelmezési lehetőség nyitott, azaz ha a pozitív és negatív diagnózis lehetősége is adott. Ha az egyik nem értelmezhető, nincs értelme a vizsgálatnak. A sértett vizsgálatának is csak akkor van értelme, ha felmerül a gyanú, hogy a sértett „benne volt” az ügyben, vagy elkövetett egy bűncselekményt (például álbetörések, szexuális bűncselekmények).

Az eljárás 2014 óta az Amerikai Poligráf Társaság sztenderdjei alapján történik, akkreditált eljárást alkalmaznak. A poligráfós hazugságvizsgálat egységes rendszeréről megalkottak egy NSZKK főigazgatói szabályzatot (16/2018., április 10.), amelylyel azt kívánták biztosítani, hogy az információk eljussanak a jogalkalmazókhöz. Ez részletesen tartalmazza, hogy mire alkalmas a poligráfós vizsgálat és mire nem. Emellett néhány éve kiadtak egy módszertani útmutatót is, azonban tapasztalataik szerint ezek a dokumentumok nem jutnak el az érintettekhez. E dokumentumok nem nyilvánosak, hiszen az növelné a vizsgálat manipulálhatóságának az esélyét.

Az akkreditált protokoll része a kérdések felépítésének a rendje: a tesztek kötött helyű és funkciójú kérdésekből állnak, amelyeket előre meghatározott módon rotálnak. Mindez szükséges ahhoz, hogy megfelelhessenek a sztenderdeknek és ily módon biztosíthassák a vizsgálat validitását.

A műszer és a vizsgálat alkalmazásához elengedhetetlenek bizonyos feltételek, amelyek objektív és alanyi feltételek lehetnek. Alanyi feltétel, hogy a vizsgált és a vizsgálandó személy is alkalmas legyen az eljárás lefolytatására.

A poligráfós vizsgáló (vizsgálatvezető szaktanácsadó) személye tekintetében nincsenek előírt feltételek. A szakmai ellenőrzést 2016 májusától a BSZKI Poligráfós és Kriminálpszichológiai Osztálya végzi, amely szakmai felügyeletet gyakorol a BSZKI-hoz tartozó szaktanácsadók felett. A BSZKI képzésekkel segíti a szaktanácsadók megfelelő kompetenciáját: 2016. május 29-én zárult egy tízhetes, az Amerikai Poligráf Társaság által szervezett akkreditált képzés.

A vizsgált személy tekintetében akadályt képezhetnek egyes keringési és légzőszervi betegségek, továbbá a szellemi leépülés, elmebetegség vagy személyiségzavar miatt korlátozott vagy csökkent beszámítási képesség.⁸⁹ A vizsgált személy aktuálisan megfelelő fizikai és mentális állapota is szükséges a vizsgálat

---

⁸⁹ Tremmel F. – Fenyvesi Cs. – Herke Cs.: Kriminálisztika Tankönyv és Atlasz. Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005, 355. o.

eredményes elvégzéséhez. A vizsgált személy hozzájárulása a vizsgálatához jogszabályi feltétel.

Eljárásjogi kérdések

Eljárásjogi szemszögből a poligráfós vizsgálat többféle célt szolgálhat:

A terhelt vizsgálata esetében az eljárás a vallomás igaz vagy hazug voltának (megtévesztő tartalmának) ellenőrzésén túl (sőt egyes források szerint⁹⁰ azon túl elsősorban) a bűncselekmény felderítése érdekében releváns információk szerzésére irányul, amelynek segítségével a nyomozó hatóság meghatározhatja a nyomozás helyes irányát. Utóbbira példát jelentenek azok az ügyek, amelyekben a terhelt tagadásban van a cselekmény elkövetését illetően, ennek ellenére egy jól felépített vizsgálatban az elkövetés (például emberölés) eszközével, módjával, helyével stb. kapcsolatban adatokat szolgáltat a hatóság.⁹¹

A tanúk esetében a vizsgálat elsősorban az igazmondást vizsgálja, illetve a vallomások megerősítését is szolgálhatja.

Az igazmondásnak vagy hazugságnak a bizonyításban, az igazság megállapítása szemszögből fontos jelentősége van. A hazugságnak ezen túlmenően a kihallgatott személy eljárási pozíciójától függően jogi következménye is van; a tanú igazmondásra kötelezett.

Az előző megközelítéssel egybevág az a vélemény, amely a poligráfós vizsgálatot „*kriminalisztikai orientációs eljárásnak*” tekinti.⁹² Véleményünk szerint ez a meghatározás adja meg legpontosabban a vizsgálat mibenlétét.

A poligráf alkalmazásának köre, helye, szerepe a büntetőeljárásban

A poligráfós vizsgálat alkalmazásának köre, eljárási helye, felhasználhatósága máig az egyik legtöbbet tárgyalt kérdéskör. A különleges szakértelem és módszer kapcsán már megfogalmazott analógia alapján idekívánkozik Erdei Árpád véleménye, aki már a korábbi szabályozás hatálya alatt is akként foglalt állást, hogy „*a büntető eljárásban [...] csak olyan szakvéleményt szabad a bizonyításban felhasználni, melynek tudományos alapjai világosak, az alkalmazott eljárás tudományosan elfogadott és igazolt. A poligráf igénybevételenek feltétele a készülékkel végzett »hazugságvizsgálat« elvének tudományos igazoltsága lehetne. A valóságban azonban az, hogy*

---

⁹⁰ Stegmájerné V. Zs.: i. m. 650. o.

⁹¹ Uo.

⁹² Tóth-Zsámboki J.: i. m. 137. o.

a poligráf által rögzített fiziológiai változások és az őszinteség hiánya között megbízhatóan értelmezhető összefüggés van, korántsem tekinthető igazoltnak."⁹³

A vizsgálat nyomozás során történő felhasználhatóságát Erdei is megengedhetőnek véli: ennek során még csak a vádemeléshez szükséges tényeket, adatokat gyűjti-értékeli a nyomozó hatóság: „*nagyon sok esetben kénytelen bizonyítalan adatokkal dolgozni, különböző feltevések alapján több irányú bizonyítást folytatni. A különböző nyomozási verziók felállításakor olykor egészen halvány gyanúkokokat vagy akár csupán logikailag nem kizárt lehetőségeket is figyelembe kell vennie. [...] Így nem támasztható kifogás pl. az olyan szakvélemény beszerzésével szemben sem, ha az a nyomozást előbbre viszi, amely a bíróság előtt bizonyítási eszközként szóba sem jöhet, akár azért, mert mérlegelési kérdésben nyilatkozik, akár pedig azért, mert tudományos megalapozottsága kétes.*"⁹⁴

A szabályozás változása ellenére egyet kell értenünk Erdei Árpád elvi gondolataival. Az a tény, hogy a módszer megbízhatósága tekintetében kételyek merülnek fel, még inkább alátámasztja azt, hogy a vizsgált személy beleegyezése szükséges feltétel a vizsgálat elvégzéséhez. Ezzel kapcsolatos, hogy a tájékoztatásnak ki kell terjednie a módszer megbízhatóságára is, így a vizsgálat alanya dönthet arról, hogy ezen információk tükrében élni kíván-e ezzel a lehetőséggel, ami rá nézve előnyös bizonyítékot jelenthet.

A poligráf kérdéses tudományos megalapozottságának „kezelése” az eljárásban

Az a szempont már korábban is elfogadhatónak bizonyult, hogy a poligráfot elsősorban a felderítés és a nyomozás során, a nyomozás tervezéséhez, szervezéséhez lehet igénybe venni, amikor még a verziók vizsgálatát, egyfajta szűrőtevékenységet végez a nyomozó hatóság. Ebben az eljárási szakaszban még szerepet kaphatnak olyan eljárások, módszerek, amelyek tudományos megalapozottsága kérdéses.

Bár a bíróság álláspontja az, hogy a hiteltérdemlőség vizsgálata az ő feladata, véleményünk szerint önmagában ez nem megfelelő ok arra, hogy a vallomás őszinteségének ellenőrzéséhez ne lehessen igénybe venni különleges szakértelmet. Mivel a bíró a bizonyítékok értékelését csak a bizonyítást követően teszi meg, ez is csak annyiban járul hozzá a végeredményhez, mint a többi bizonyíték. Más kérdés az, ha ennek az ismeretanyagának és módszernek a megbízhatósága nem ismert.

---

⁹³ Erdei Á. (1988): i. m. 214. o.

⁹⁴ Uo. 215. o.

Budaházi Árpád már 2012-es dolgozatában érvelt a poligráf bírósági eljárásban történő alkalmazhatósága mellett úgy, hogy ezt a Be. is tegye lehetővé. Bár a 2017. évi XC. törvény 212. § (2) bekezdése lehetővé teszi, hogy a műszeres vallomás-ellenőrzést folytató szaktanácsadót az eljárásról és megállapításairól tanúként hallgassák ki, a büntetőeljárás törvény magyarázata e szabályozás kapcsán is kétélyeit fogalmazza meg az eljárás eredményeinek felhasználhatóságát, illetve annak mikéntjét illetően.⁹⁵ Véleményünk szerint ez a cél is csak akkor támogatható, ha készül egy olyan útmutató, formailag leginkább egy jogalkalmazásban használatos módszertani levél, amely a tudomány jelenlegi állása alapján állást foglal a módszer megbízhatóságáról. Nem tartjuk elegendőnek azt, hogy a bíróságnak a vizsgálat eredményét „egy jelzésként” kell értékelnie egy tény valószínűségére.⁹⁶

Bár a bizonyítékok között a bizonyító erejük tekintetében alapvetően nincs különbség, e szerint mégis lenne, éppen az olyan eljárások miatt, amelyek megbízhatóságát illetően vannak kételyek. Ehhez kapcsolódó kérdés, hogy milyen valószínűséggel vegye figyelembe a bíróság a poligráf vizsgálat eredményét. A módszer megbízhatóságának alaposabb ismerete nélkül ez a kérdés nem válaszolható meg.

***

Konklúzióként megfogalmazható, hogy valóban nagyon nehéz ezen új bizonyítási cselekmény alapját képező ismeretanyag és módszer tudományos megalapozottságáról dönteni az eljárásban. Álláspontunk szerint egy-egy kriminalisztikai eljárás bizonyítékként történő alkalmazhatóságához az adott szakterület képviselőinek, a társtudományok képviselőinek kell annak megbízhatóságáról állást foglalniuk, így segítve ezzel a jogalkalmazást. A szempontrendszerrel illetően kiindulópontként szolgálhatnak az idézett Daubert-kritériumok.

Irodalom

Agárdi T. – Kármán G.: A hazugságvizsgálatról más szemmel. *Belügyi Szemle*, 1999/10.
Alföldi Á. D.: A poligráf alkalmazásának anomáliái a büntetőeljárásban. *Ügyészek Lapja*, 2012/11.

⁹⁵ Belovics E. – Erdei Á. (szerk.): i. m.

⁹⁶ Budaházi Á.: A műszeres vallomásellenőrzés, különös tekintettel a poligráf vizsgálatra. PhD értekezés tézisei. Pécs, 2013, 208. o. <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/budahazi-arpad/budahazi-arpad-vedes-tezisek.pdf>

- Belovics E. – Erdei Á. (szerk.):** *A büntetőeljárás törvény magyarázata.* HVG-ORAC, Budapest, 2018
- Ben-Shakhar, G. – Furedy, J. J.:** *Theories and applications in the detection of deception.* Springer-Verlag, New York, 2012
- Bócz E.:** A büntetőeljárásbeli bizonyítás néhány szemléleti és elméleti kérdése. *Magyar Jog*, 2008/2.
- Bradley, M. M.:** Natural selective attention: Orienting and emotion. *Psychophysiology*, vol. 46, no. 1, 2009
- Budaházi Á.:** *A műszeres vallomásellenőrzés, különös tekintettel a poligráfos vizsgálatra.* PhD értekezés tézisei. Pécs, 2013. <http://ajk.pte.hu/files/file/doktori-iskola/budahazi-arpad/budahazi-arpad-vedes-tezisek.pdf>
- Dawson, M. E.:** Physiological detection of deception: Measurement of responses to questions and answers during countermeasure maneuvers. *Psychophysiology*, vol. 17, 1980
- Erdei Á.:** *Tény és jog a szakvéleményben.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1987
- Erdei Á.:** Hazugságvizsgálat és igazságszolgáltatás. *Magyar Jog*, 1988/3.
- Faigman, D. L. – Fienberg, S. E. – Stern, P.:** The limits of the polygraph. *Issues in Science and Technology*, vol. 20, 2003
- Finszter G. – Kármán G.:** *A szakértői és a szaktanácsadói rendszer a büntetőeljárásban. A szakértői tevékenység jogszabályi alapjai.* Kézirat. OKRI, Budapest, 2009
- Gaines, K. H.:** Utility and numerical evaluation of the guilty knowledge test. *Polygraph*, vol. 42, no. 3, 2013
- Ginton, A. – Daie, N. – Elaad, E. – Ben-Shakhar, G.:** A method for evaluating the use of the polygraph in a real-life situation. *Journal of Applied Psychology*, vol. 67, 1982
- Gordon, N. J.:** *Essentials of polygraph and polygraph testing.* CRC Press, Taylor and Francis Group, Boca Raton, 2016
- Iacono, W. G. – Patrick, C. J.:** Assessing deception: Polygraph techniques. In: **Rogers, R. (ed.):** *Clinical assessment of malingering and deception.* Guilford, New York, 1988, pp. 205–233.
- Jones, E. – Sigall, H.:** The bogus pipeline: a new paradigm for measuring affect and attitude. *Psychological Bulletin*, vol. 76, no. 5, 1971
- Kertész I.:** A poligráfos vizsgálat helye a büntetőeljárásban I. rész. *Főiskolai Figyelő*, 1990/2.
- Kertész I.:** Diogenész lámpása vagy elektronikus vattatópad? *Magyar Jog*, 1992/11.
- Kertész I.:** A poligráfos hazugságvizsgálat. In: **Tóth É. – Belovics E. (szerk.):** *A büntetőeljárás segédtudományai. II. kötet.* Pázmány Press, Budapest, 2015, 62. o.

- Király T.:** *Büntetőítélet a jog határán.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1972
- Kircher, J. C. – Raskin, D.C.:** Human versus computerized evaluations of Polygraph data in laboratory setting. *Journal of Applied Psychology*, vol. 73, 1988
- Lykken, D. T.:** The validity of the guilty knowledge technique: The effects of faking. *Journal of Applied Psychology*, vol. 44, 1960
- Matté, J. A.:** *Examination and cross-examination of experts in psychophysiology using the polygraph.* J. A. M. Publications, New York, 2000
- Meijer, E. H. – Koppen, V. P.:** Lie detectors and the law: The use of the polygraph in Europe. In: **Canter, D. – Zuckauskiene, R. (eds.):** *Psychology and law: Bridging the gap.* Ashgate Publishing, Aldershot, 2008
- Mészáros J.:** Kérdezési technikák – avagy a poligráf gyakorlati alkalmazása a kriminalisztikában. *Ügyészek Lapja*, 2014/3–4.
- Mitricsev, V. – Holodnij, J.:** Poligráf, mint a tájékozódásra szolgáló kriminalisztikai információk megszerzésének eszköze. *Rendészeti Szemle*, 1994/2.
- Nelson, R.:** Scientific basis for polygraph testing. *Polygraph*, vol. 44, no. 1, 2015
- Nelson, R. – Handler, M.:** A brief history of scientific reviews of polygraph accuracy research. *APA Magazine*, vol. 46, no. 6, 2013
- Nelson, R. – Krapohl, D. J. – Handler, M.:** Brute force comparison: A Monte Carlo study of the objective scoring system version 3 (OSS-3) and human polygraph scorers. *Polygraph*, vol. 37, 2008
- Raskin, D. C. – Honts, C. R.:** The comparison question test. In: **Kleiner, M. (ed.):** *Handbook of Polygraph Testing.* Academic Press, San Diego, 2002, pp. 1–48.
- Reid, J. E.:** A Revised Questioning Technique in Lie Detection Tests. *Journal of Criminal Law, Criminology, American Police Science*, vol. 37, 1947
- Saxe, L. – Ben-Shakhar, G.:** Admissibility of polygraph tests: The application of scientific standards post-Daubert. *Psychology, Public Policy and the Law*, vol. 5, no. 1, 1999
- Sipos Zs.:** Igaz-hamis: poligráf a büntetőeljárásban. *Büntetőjogi Tanulmányok*, 2016/17.
- Stegmajerné Varga Zs.:** Igazság – hazugság – poligráf. *Magyar Jog*, 2016/11.
- Synnott, J. – Dietzel, D. – Ioannou, M.:** A review of the polygraph: history, methodology and current status. *Crime Psychology Review*, vol. 1, no. 1, 2015
- Tóth-Zsámboki J.:** A poligráf alkalmazási lehetőségei a büntetőeljárásban. *Ügyészek Lapja*, 2013/6.
- Tremmel F. – Fenyvesi Cs. – Herke Cs.:** *Kriminalisztika Tankönyv és Atlasz.* Dialóg Campus Kiadó, Budapest–Pécs, 2005

Vaughan, G. L.: Polygraph legal issues. In: **Krapohl, D. – Shaw, P. (eds.):** *Fundamentals of polygraph practice*. Academic Press, San Diego, 2015, pp. 207–230.

Hivatkozott jogesetek

Daubert v. Merrell Dow Pharmaceuticals, 509 U.S. 579 (1993)

Frye v. United States, 293 F. 1013 (D.C. Cir. 1923)

Az EJEB eseti döntésének hatása a magyar fogva tartási körülményekre

A magyar büntetés-végrehajtásban régóta problémát okoz a fogva tartási intézmények túlszűfolttsága, valamint az ehhez társuló egyéb körülmények. Az Emberi Jogok Európai Bírósága a Varga és mások kontra Magyarország-ügyben hozott pilot ítéletében mindennek megállapítása mellett felszólította hazánkat a probléma műhamarabbi orvoslására. A bíróság döntésének hatására dolgozta ki a jogalkotó a 2016. évi CX. törvényt, amelyben – szem előtt tartva a fogvatartottak emberi jogait – megjelent az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményekkel szembeni jogorvoslat lehetősége. A túlszűfolttság leküzdése érdekében mindezt börtönépítési projektek, férőhelybővítési és telítettséskiegyenlítési programok egészítették ki, illetve új jogi eszközök, mint például a reintegrációs őrizet. A tanulmány az említett ítéleten keresztül mutatja be a fogvatartotti körülmények alakulását.

A magyar börtönügy aktuális állapota – meglátásom szerint – leginkább a túlszűfolttság jelenségével írható le, ami egyébként nemzetközi szinten is igen jelentős probléma. E problémaforrás, valamint annak kihatásai rendkívül szerteágazók, ugyanis a megfelelő férőhely hiánya csak az egyike a potenciális következményeknek. A jelenség negatívan befolyásolhatja a fogvatartottak mentális, fizikai állapotát, feszültséget és erőszakot is generálhat, továbbá embertelen, megalázó bánásmódot is teremthet, tovább rontva ezzel a fogva tartási körülményeken.

Jelen tanulmány célja az Emberi Jogok Európai Bírósága által a Varga és mások kontra Magyarország-ügyben hozott döntés ismertetése, valamint annak vizsgálása, hogy ez voltaképpen milyen hatást is gyakorolt a magyar jogrendszerre, a kormányzati politikára, valamint a hazai fogva tartási körülményekre. A szóban forgó eset – amely elsődlegesen szintén a börtönökben tapasztalt túlszűfolttság jelenségével függ össze – meglehetősen nagy port kavart, megannyi változást generálva, gondolok itt például a 2016. évi CX. törvényre mint az egyik legfontosabb hozadékra.

A törvény által deklarált változások 2017. január 1-jétől léptek életbe, közülük talán a legnagyobb relevanciája az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti panasz, illetve kártalanítás jogintézményeinek hatályos Bv. törvénybe történő beiktatásának volt. Mindez vélhetően hatékony jogorvoslatot

teremt a túlsúfoltsággal, illetve az ehhez esetleg kapcsolódó más, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző elhelyezési körülményekkel szemben.

Az emberi jogok oldaláról nézve, nem szabad megfeledkezni arról, hogy az elítéltek emberek, így emberségesen is kell bánni velük. Minderre *Vókó György* a következőképp világít rá: „*a jogállam »tisztességének fokmérőjét« jelenti az, ahogyan a – bármilyen címen szabadságában korlátozott – fogvatartottakkal bánnak. Kihívás a jogállammal szemben, hogy törvényszegőinek is meg tudja mutatni saját emberségét és méltóságát.*”¹

A Varga és mások kontra Magyarország-ügyben hozott EJEB-döntés

A Varga és mások kontra Magyarország-ügyben a *kérelmezők alapvetően a zárkák méretét kifogásolták*, a börtönökben tapasztalt egyéb inadekvát büntetés-végrehajtási körülmények (az étel nem megfelelő minősége, rossz szellőztetés, a vécé és a zárka elválasztásának hiánya stb.), valamint a megfelelő hazai jogorvoslati lehetőségek elégtelen volta mellett. Tekintettel arra, hogy a kérelmek nagyban hasonlítottak egymásra, az EJEB meglátása szerint indokoltá vált azok egyesítése.²

Az ügyben a bíróság arra a megállapításra jutott, hogy a fogvatartottak rendelkezésére álló mozgástér, és az egyéb, nem megfelelő körülmények együtt hatása olyan mértékű szenvedést okozott a panaszosoknak, amely meghaladta a fogva tartással szükségszerűen együtt járó szenvedés mértékét, sértve ezzel az emberi méltósághoz fűződő alapjogukat. A testület külön kiemelte, hogy a magyar hatóságok a panaszosok számára 3,3 négyzetméternél kevesebb személyes mozgásteret biztosítottak, ami egyértelműen az Emberi jogok európai egyezményének 3. cikkébe ütközik. Azt is megállapították, hogy a túlsúfoltsághoz egyéb, nem megfelelő fogva tartási körülmények is társultak. A bíróság úgy ítélte meg, hogy jelen esetben a kérelmezőknek az egyezmény 13. cikkében foglalt joga is sérült azon az alapon, hogy nem állt rendelkezésre hatékony jogorvoslati lehetőség. Itt érdemes egy pillanatra megállni. Az Emberi Jogok Európai Bírósága – az előbb elmondottakból adódóan – a magyar államot 3400 és 26 ezer euró közötti összegben igazságos elégtétel kifizetésére kötelezte, a kártérítési összegeket a panaszosok fogva tartásának időtartamát és a konkrét fogva tartási

---

¹ Vókó Gy.: *Bűnelkövetők jogkorlátozása jogállamban*. MTA doktori értekezés. Budapest, 2010, 8. o.

² *Varga and others v. Hungary*, app. nos. 14097/12, 45135/12, 73712/12, 34001/13, 44055/13 and 64586/13.

körülményeket figyelembe véve állapította meg. A teljes összeg, amelyet az államnak igazságos elégtételként kellett megfizetnie, 73 900 euró volt.³

A Varga és mások kontra Magyarország-ügyben az EJEB úgynevezett pilot judgment eljáráshoz folyamodott. Ezt az eljárást a bíróság akkor rendeli el, ha a beérkező panaszok alapján egyértelművé válik, hogy egy adott államban tömegével fordulnak elő olyan, egymással hasonlóságot mutató jogsértések, amelyek kapcsán az egyedi panaszok ügyében hozott elmarasztaló ítéletek nem ösztönzik kellőképpen az adott állam kormányát a rendszerszintű problémák orvoslására. A bíróság ennek keretén belül a nemzeti jogrendszert összességében is értékeli, sőt adott helyzetben (még ha csak a jogorvoslat tekintetében is) kvázi „útmutatást is adhat az érintett állam számára a nemzeti jogrendszer megváltoztatására, kielégítő szintjének megteremtésére nézve”.⁴

A bíróság abból adódóan rendelte el a pilot judgment eljárást, hogy egyrészt a korábbiakban már négy másik ügyben megállapította a bv. intézetek túlzásfoltóságát, és ezzel összefüggésben az egyezmény 3. cikkének a sérelmét, másrészt pedig arra figyelemmel, hogy ekkoriban csaknem 450 hazai, egymással hasonlóságot mutató kérelem volt előtte.⁵

Az EJEB ennek kapcsán intézkedéseket javasolt az Emberi jogok európai egyezményének (EJEE) 3. cikkével ellentétes fogva tartás és a 13. cikkében előírt jogorvoslat biztosítására, amelyeket a magyar kormánynak végre kell hajtania annak érdekében, hogy a zsúfoltság csökkenjen a hazai börtönökben.⁶ Döntésében a bíróság felhívta a kormány figyelmét arra is, hogy az egyezmény sértés hátterében a magyar büntetés-végrehajtási rendszer nem megfelelő működése, valamint a jogi garanciák hiánya áll. Külön hangsúlyozta, hogy a fennálló pénzügyi nehézségek ellenére a jövőben szükséges változtatásokat úgy kell végrehajtani, hogy annak során a fogvatartottak emberi méltósága ne sérüljön. A börtönkörülmények javítása tekintetében a bíróság kiemelte a fogva tartással nem járó jogi eszközök szélesebb körben történő alkalmazását, valamint az előzetes letartóztatás (hatályos Be.-ben: letartóztatás) elrendelésének minimalizálását. A bíróság utalt a Miniszteri Bizottság azon ajánlására, amely szerint az ügyészeknek

---

³ Uo.

⁴ Zemesi S.: Egy lehetséges válasz a szisztematikus jogsértésekre. A pilot judgment eljárás az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2012, 4. o.

⁵ Juhász A. E.: Túltelítettség miatti reparáció nemzeti szinten – avagy napidij a börtönökben olasz mintára. Jogszvilag.hu, 2016. október 12. <https://jogszvilag.hu/rovatok/szakma/tulteltettség-miatti-reparáció-nemzeti-szinten-avagy-napidij-a-börtönökben-olasz-mintára>

⁶ Werner Zs.: Jogértelmezés és gyakorlat az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítási eljárásban. Magyar Bírói Egyesület, Budapest, 2017, 1–2. o.

és bírának a fogva tartás alternatíváját a lehető legszélesebb körben kellene alkalmazniuk. Ezen túl, az egyezmény 13. cikkének megsértése fényében az államnak módosítania kell a már meglévő jogorvoslatait, vagy újakat bevezetnie annak érdekében, hogy a hatékony jogorvoslat lehetőségét biztosítani tudja. A bíróság tehát megállapította, hogy a nemzeti hatóságoknak olyan hatékony jogorvoslatot/jogorvoslatokat kell rövid időn belül bevezetniük, amely(ek) mind preventív, mind kompenzációs természetűek, és a börtöntúlszűfolttsággal szemben érdemi, hatékony jogorvoslatot jelent(enek). Az EJEB külön felhívta a kormány figyelmét arra, hogy a pilot ítéletben determinált célok elérése érdekében késedelem nélkül mozdítsa elő a szükséges változtatásokat, hogy azok minél előbb a magyar jogrendszer szerves részévé váljanak. Továbbá a kormány felhívást kapott arra is, hogy a Miniszteri Bizottság felügyelete mellett az ítélet meghozatalának napjától számított hat hónapon belül készítsen cselekvési tervet, amely tartalmazza a szükségesnek vélt intézkedéseket a problémák orvoslására nézve, értve ezen elsősorban a bevezetni kívánt kompenzációs és preventív jogorvoslatok vázolását, illetve a túlszűfolttság kezelésének mibenlétét.⁷

Az ítélet utáni kormányzati lépések

A kormány 2015. március 23-i⁸, valamint 2015. július 3-i⁹ cselekvési terve a férőhelyek bővítése mellett a túlszűfolttság csökkenését várta az úgynevezett *telítettségki-egyenlítési program*tól, amelynek lényege a fogvatartottak országos szinten történő átcsoportosításában jelölendő meg, értelemszerűen a zsúfoltabból a kevésbé telített intézet irányába. Ezt a módszert egyébként 2008 óta alkalmazzák, és sajnálatos módon hagy maga után némi kívánnivalót, elegendő csak mondjuk a családi szálak gyengülésére gondolni a nagyobb távolságból adódóan.¹⁰ A 2015. december 9-én megküldött cselekvési terv – a már meglévő bővítések mellett – hangsúlyozta, hogy 2016 és 2017 között kapacitásbővítésre van szükség, ez további 734 férőhely megteremtését jelenti. A jövőre nézve pedig még 3640 férőhely átadására kerülne sor, várhatóan 2019 végéig. A 2015. december 9-i cselekvési terv említett két jogintézményt is, amelyek szintén relevánsak a téma szempontjából. Az egyik a *reintegrációs őrizet*, amelyet 2015. április 1-jén vezettek be a magyar büntetés-végrehajtási jogba, a másik pedig az a rendelkezés, amelynek

---

⁷ Tallódi Z.: A börtönzsúfolttság kérdése az Emberi Jogok Európai Bírósága döntéseinek a tükrében. *Börtönügyi Szemle*, Budapest, 2016/1., 48–49. o.

⁸ DH-DD (2015) 622E/15 June 2015

⁹ DH-DD (2015) 753E/10 July 2015

¹⁰ Juhász Zs.: A magyar börtönügy aktuális kérdései. *Jogelméleti Szemle*, 2016/2., 76. o. [2016a]

értelmében 2015. január 1-jétől a BVOP értesíti az elítéltet a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának megkezdéséről, lehetséges kiutat mutatva a túlzásfoklatságból.¹¹

A reintegrációs őrizet során a törvényi feltételeknek megfelelő fogvatartottak a szabadulásuk vagy a feltételes szabadságra bocsátásuk várható időpontja előtti legfeljebb hat hónapot az erre a célra kijelölt ingatlanban, így akár a saját lakásukban tölthetik. Az elítélte a reintegrációs őrizet végrehajtásakor elektronikus távfelügyeleti eszközt helyeznek, amellyel a mozgása folyamatosan nyomon követhetővé válik. Az elítélte a bv. bíró által meghatározott helyen kell tartózkodnia, amit csak meghatározott célból és időtartamban hagyhat el. A hatályos szabályozás értelmében a szóban forgó jogintézmény elrendelésének első lépése a büntetés-végrehajtási intézet által a büntetés-végrehajtási bíróhoz címzett előterjesztés. Ezen kívül az elítélt és védője számára is adott a lehetőség, hogy egy alkalommal kérelmet nyújtson be. A büntetés-végrehajtási bíró fő szabály szerint iratok alapján határoz az elrendelésről. Természetesen azon elítéltek esetében születik pozitív döntés, akik a társadalomra kevésbé veszélyesek, és akik feltehetően sikeresen integrálódnak majd.¹² A jogintézmény lényege, hogy a reintegrációs őrizetben töltött idő beleszámít a szabadságvesztésbe, továbbá hogy az elítéltek, még ha korlátozottan is, de visszakapják a szabadságukat. Nem szabad megfélekezni azonban arról, hogy a tényleges mozgási szabadsághoz és a tartózkodási hely szabad megválasztásához kapcsolódó jogok korlátozása az őrizet során végig fennmarad.¹³ A reintegrációs őrizet legfőbb hozadéka a börtönköltségek, illetve a börtönnépesség csökkentésében jelölendő meg.¹⁴ Hangsúlyozandó, hogy valójában nem teljesen új keletű dologról van szó, hiszen a büntetőeljárás-jog keretén belül már régóta ismert volt az úgynevezett electronic monitoring (EM), azaz az elektronikus felügyeleti eszközzel biztosított szabadságkorlátozás, mégpedig a házi őrizet esetében, amely a hatályos Be.-ben „bűnügyi felügyelet” elnevezéssel szerepel.¹⁵

A másik jogi eszköz kapcsán elmondható, hogy miután a BVOP-nak van hatásköre a szabadságvesztés végrehajtásának megkezdésére irányuló felszólítás tekintetében, maga a befogadás folyamata is sokkal egyszerűbbé és gyorsabbá válik, tekintettel arra, hogy az ítélet birtokában a BVOP közvetlenül kijelölheti a fogadó

---

¹¹ Uo. 76–77. o.

¹² Nagy A.: Szabadulás a büntetés-végrehajtási intézetből. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2015, 83–84. o.

¹³ Nagy A.: A reintegrációs őrizet története, szabályozása és európai fejlődési irányai. Büntetőjogi Szemle, 2016/1–2., 62. o.

¹⁴ Juhász Zs.: Így enyhítené a kormány a börtönök túlzásfoklatságát. Jogszvilag.hu, 2016. március 2. <https://jogszvilag.hu/rovatok/szakma/igy-enyhitene-a-kormany-a-bortonok-zsufoklatsagat> [2016b]

¹⁵ Nagy A. (2016): i. m. 62. o.

intézetet. Ennek következtében – ellentétben a korábbi gyakorlattal – az elítéltnak nem kell a lakóhelye szerinti megyei büntetés-végrehajtási intézetben jelentkeznie szabadságvesztésének letöltésére, elkerülve ezzel a kétszeri befogadást. Így a valóban legalkalmasabb intézetet jelölhetik ki neki, figyelembe véve az egyes létesítmények telítettségi mutatóit, amelyek ismeretében lehetővé válhat a túlzásfoltosság elkerülése. Ennek kapcsán azonban figyelemmel kell lenni arra is, hogy a Bv. tv. 85. §-a alapján a konkrét bv. intézet kiválasztása négy szempont (a kiszabott szabadságvesztés tartama és végrehajtási fokozata, az elítélt állandó lakóhelye, a vizsgálói kategória és a bv. intézetek telítettsége) alapján történik. Mind a négy szempont egyidejű érvényesítése azonban sok esetben kivitelezhetetlen, egyebek között éppen a telítettségi mutatókra tekintettel. Ebből adódóan az iménti jogi eszköz nem minden esetben nyújt megoldást a túlzásfoltosság orvoslására.¹⁶

A 2016. CX. törvény és hozadékai

A következő jelentős lépés a T/12179. számú törvényjavaslat Országgyűlés elé terjesztése volt. Ez a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény és ehhez kapcsolódóan más törvények módosításáról szolt, amelyet az Országgyűlés 2016. október 25-én el is fogadott.

Az indítványozó felszólalása alapján ugyanis a törvényjavaslat célja, hogy „a 2015. december 9-én megküldött cselekvési tervet kiegészítve, az elfogadott jelentésben foglaltaknak megfelelően biztosítsa azon szükséges törvénymódosítások előkészítését, melyek révén hazánk eleget tud tenni a bíróság vezető ítéletében meghatározott követelményeknek, és ezzel elérhesse azt, hogy a további kérelmeket a bíróság visszaadja nemzeti elbírálásra”¹⁷.

A törvényjavaslat alapvetően három módosításcsomagot tartalmazott, ezek a következők: a reintegrációs őrizet alkalmazási körének kiterjesztése; a zsúfolt elhelyezési körülmények miatti, speciális jogcímen alapuló panasz mint preventív eszköz bevezetése; illetve a jogsérelemmel arányban álló, hatékony kompenzációt biztosító kártalanítási eljárás megteremtése. A törvényjavaslat általános indokolása is külön hangsúlyozta, hogy mindezzel a kormány az EJEB azon felhívásának kíván eleget tenni, amelynek értelmében cselekvési tervet kell készítenie a büntetés-végrehajtási intézetek zsúfoltságának kezelésére és az Emberi jogok európai egyezménye 3. cikkének megsértésével összefüggésben a preventív, illetve kompenzációs jogorvoslatok bevezetésére. A fejlesztések átütemezéséről

---

¹⁶ Juhász Zs. (2016b): i. m.

¹⁷ Uo.

és a szükséges források előteremtéséről a kormány a 2016. február 24-i ülésén döntött. A zsúfoltság kezelésében – az akciótervekben is megjelenítetten – kiemelten fontos szerepet töltött be a büntetés-végrehajtási intézetek férőhelyeinek bővítése. Az indítványozó felszólalásában tökéletesen megmutatkozik, mi is állt tulajdonképpen e törvényjavaslat háttérében.¹⁸

Az előbbieken vázolt folyamatok következményeként jött létre tehát – igazodva ezzel az EJEB elvárásaihoz – a 2016. évi CX. törvény, amelyet az Országgyűlés 2016. október 25-én fogadott el. Az e törvény által generált változások egyébként 2017. január 1-jétől léptek életbe, köztük talán az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti panasz, illetve kártalanítás jogintézményeinek a hatályos Bv. törvénybe történő beiktatása bírt a legnagyobb relevanciával. E jogintézmények a hatékony jogorvoslatot kívánják biztosítani a túlzásfoltással, valamint az egyéb, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző elhelyezési körülményekkel szemben.

Erre figyelemmel, az Emberi Jogok Európai Bírósága 2016. november 23-án megállapította, hogy hazánkban olyan új jogorvoslatok bevezetésére kerül sor, amelyek alkalmasak lehetnek a panaszosok sérelmeinek orvoslására, és ennek alapján 2017. augusztus 31-ig felfüggesztette az említett tárgyú kérelmek vizsgálatát, utat engedve mindezzel a problémák hazai fórumok előtt történő megoldásának, orvoslásának. Ez azt jelentette, hogy a regisztrált kérelmek vonatkozásában 2017. augusztus 31-ig semmilyen eljárási cselekményt nem folytathatott le a bíróság. Ez idő alatt az EJEB feladata a hazai rendszer hatékonyságának megvizsgálásában merült ki.¹⁹

A magyar rendszer kidolgozása olasz mintára jött létre, ugyanis az olasz kormány a Torreggiani és mások ügyében hozott vezető ítélet hatására kompenzációs jogorvoslatokat vezetett be, így például az anyagi kártérítést. Ennek alapján a fogvatartottak napi nyolc euró összegű anyagi kártérítést igényelhetnek minden olyan nap után, amelyet az EJEE 3. cikkébe ütköző végrehajtási körülmények között töltöttek. Ez a jogorvoslat azért szolgálhatott megfelelő példaként Magyarország számára, mert az EJEB a bevezetése után két olasz ügyben (*Stella and Others v. Italy* és *Rexhepi és Others v. Italy*) is hatékonynak fogadta el.²⁰

---

¹⁸ Parlamenti ülésnap felszólalásai, 2016. szeptember 27. goo.gl/1vkFMj

¹⁹A kormány tájékoztatása a börtöntúlzásfoltással kapcsolatos hazai jogorvoslatokról, 2017. január 31. <http://www.kormany.hu/download/1/23/f0000/20170131%20T%C3%A1j%C3%A9koztat%C3%B3%20b%C3%B6rt%C3%B6nz%C3%BAfolt%C3%A1g%202017.pdf>

²⁰ Juhász A. E.: A kínzás, az embertelen, a megalázó bánásmód tilalma a fogvatartottakkal szemben. PhD értekezés. Szeged, 2016, 168. o.

A bíróság a bevezetett jogorvoslatok hatékonyságának megítélése kapcsán alapvetően három döntésre juthatott²¹:

1. úgy dönt, hogy a magyar szabályozás megfelelő, és átadja Magyarországnak az ügyek elbírálását; vagy
2. nem tartva megfelelőnek a magyar szabályozást, elbírálja a benyújtott kérelmet; illetve
3. további huzamos időszakra felfüggeszti a panasz vizsgálatát.

A három lehetőség közül a bíróság az első opció mellett foglalt állást, ami a kártalanítási eljárás – EJEB szerinti – eredményességéről és hatékonyságáról tesz tanúbizonyságot.

Adódik a kérdés, hogy mire alapozta az EJEB ezen döntését.

Ennek megválaszolására 2017 novemberéig kell visszamenni, nevezetesen a *Domján kontra Magyarország*-ügyben hozott határozat meghozataláig.

„A Domján kontra Magyarország ügyben hozott, 2017. november 23-án közzétett határozatában a Bíróság az újonnan bevezetett jogorvoslati mechanizmusok hatékonyságát vizsgálta. Megállapította, hogy az eddigi tapasztalatok alapján a preventív és a kompenzációs jogorvoslat egyaránt alkalmasnak bizonyul a börtönzsúfaltságból – és egyéb, nem megfelelő fogvatartási körülményből – eredő egyezményesértékek hatékony orvoslására, továbbá a kompenzációs jogorvoslat során megítélhető kártalanítás napi összegét is a Bíróság gyakorlatának megfelelően határozták meg. Figyelembe véve, hogy a kérdéses jogorvoslatok a Bíróság által támasztott hatékonysági kritériumoknak megfelelnek, a jelen ügy kérelmezője, valamint az ő helyzetében lévő más személyek is kötelesek kimeríteni az újonnan bevezetett jogorvoslati lehetőségeket. Mivel a kérelmező hazai kártalanítási eljárása jelenleg folyamatban van, a Bíróság a kérelmet idő előtt benyújtottnak ítélte meg, és elfogadhatatlannak találta, így nyilvánvaló megalapozatlanság okán elutasította azt, pozitívan értékelve ezen döntésével a magyar kormány által a tárgykörben tett intézkedéseket.”²²

A fenti okfejtésből jól kitűnik, hogy a jövőre nézve a bíróság borítékolhatóan elutasítja azokat a kérelmeket (a folyamatban lévő ügyekben), amelyek kapcsán a kérelmezők még nem merítették ki a hazai jogorvoslati lehetőségeket, pedig erre lehetőségük lett volna. Újabb, azonos tárgyú kérelmeket benyújtani pedig azért nem indokolt, mert azok kimenetele eleve eredménytelennek látszik. Tehát az EJEB a kérelmeket nem azért utasítja majd el, mert éppenséggel maga a kérelmező vagy

---

²¹ Dr. Mohácsi Ügyvédi Iroda. <http://www.rabkarterites.hu/>

²² Az IM sajtóközleménye, 2017. november 24. http://os.mti.hu/hirek/131973/az_igazsagugyi_miniszterium_kozlemenye-2_resz

annak jogi képviselője elmulasztott megtenni valamely releváns lépést, hanem azért, mert rendelkezésre állt olyan hatékony jogorvoslati lehetőség, amelyet a strasbourgi bírósághoz fordulás előtt igénybe lehetett volna venni, de mindezzel a kérelmezők nem éltek.²³

Megjegyzendő, hogy bár a magyar szabályozás alapján megítélhető kártalanítás összege alacsonyabb, mint az EJEB által tipikusan megítélt összeg, a kártalanítási eljárás ettől függetlenül is eredményesnek bizonyul. Továbbá fontos megemlíteni, hogy az EJEB azt is külön kiemelte döntésében, hogy kész az álláspontját felülvizsgálni, ha hosszú távon olyan jellegű változások következnenek be, amelyek alapján joggal feltételezhető, hogy a jogsértő elhelyezési körülmények miatti panaszok megítélése kapcsán Magyarország nem lép fel hatékonyan.²⁴

A következőkben az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti panasz, valamint az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményekkel összefüggésben indított kártalanítási eljárás részletszabályaira szükséges kitérni, amelyek – ahogy látható volt – az EJEB szerint hatékonynak bizonyultak, így valóban érdemes őket taglalni.

Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti panaszt az elítélt és a védője nyújthatja be írásban, a bv. intézet parancsnokának címezve.²⁵ Ennek alapján a bv. intézet parancsnoka öt napon belül megvizsgálja, hogy van-e helye a Bv. tv. 144/B. § (3) bekezdése szerinti intézkedésnek, és ha igen, akkor azt haladéktalanul meg is teszi.²⁶ Ennek tükrében, ha a „*jogszabályban előírt élettér biztosításának hiányából eredő alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmény megszüntetése az adott bv. intézeten belül nem oldható meg, a bv. intézet parancsnoka soron kívül megkeresi a BVOP elhelyezésért felelős szakterületét és kezdeményezi az elítéltnak a jogszabályban előírt élettér biztosítására alkalmas más bv. intézetbe való átszállítását*”.²⁷ Hogyha sem az adott, sem más bv. intézetben a jogszabály által előírt élettér nem biztosítható, akkor a bv. intézet parancsnoka határozattal dönt a sérelem ellen súlyozása érdekében meghozott szükséges intézkedésekről, ha azt még nem tette meg, és ha az a feladatellátást nem akadályozza, valamint annak feltételei egyébként fennállnak.²⁸ Egyebekben pedig a BVOP elhelyezésért felelős szakterületi vezetője az átszállításról szóló döntés meghozásakor köteles a bv. intézetek telítettségi mutatóit figyelembe venni az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogva

---

²³ Dr. Mohácsi Ügyvédi Iroda. <http://www.rabkarterites.hu/>

²⁴ *Domján v. Hungary* Application no. 5433/17

²⁵ 2013. évi CCXL. törvény 144/B. § (1) bek.

²⁶ 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 10/A. § (1) bek.

²⁷ 2013. évi CCXL. törvény 144/B. § (3) bek.

²⁸ 2013. évi CCXL. törvény 144/B. § (5) bek.

tartott végrehajtási fokozatához illeszkedően.²⁹ Magát a panaszt a benyújtástól számított tizenöt napon belül kell elbírálni.³⁰ Az átszállításról szóló határozatban tájékoztatni kell az elítéltet vagy az egyéb jogcímen fogva tartottat a felülvizsgálat lehetőségéről, amennyiben rájuk nézve kedvezőtlen döntés született.³¹

Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítás kapcsán pedig a Bv. tv. 10/A. §-ának (1) bekezdése kimondja, hogy *„kártalanítás jár az elítéltnek vagy az egyéb jogcímen fogvatartottnak a fogvatartása során a jogszabályban előírt élet- és biztositásának hiánya és az ehhez esetlegesen kapcsolódó más, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző elhelyezési körülmény, különösen az illemhely elkülönítésének a hiánya, a nem megfelelő szellőztetés, világítás, fűtés vagy rovarirtás (a továbbiakban együtt: alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények) által előidézett sérelem miatt. A kártalanítás minden egyes, az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmény között eltöltött nap után jár. A kártalanítás megfizetésére az állam köteles.”*

Megjegyzendő továbbá, hogy ezen a jogcímen további kártérítésnek vagy sérelemdíjnak már nincs helye, de az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogva tartott jogosult az ezt meghaladó igényét polgári bíróság előtt érvényesíteni.³² Az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítási eljárás megindítása során egyébként az erre vonatkozó igényeket az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogva tartott a 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet alapján, az annak 8. mellékletében foglalt formanyomtatvány útján is benyújthatja. Az igény beérkezése után a bv. intézet ellenőrzi a Bv. tv. 10/A. §-ában meghatározott feltételek fennállását.³³ A kártalanítás egy napra jutó összege ezerkétszáz és ezerhatszáz forint között mozog, s alapvetően attól a naptól számított hat hónapon belül igényelhető, amely napon az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények megszűntek.³⁴

A Bv. tv. átmenti rendelkezések fejezetében történik a 2017. január 1-jét, vagyis a módosítást megelőző időszakkal kapcsolatos kártalanítási igények érvényesítése akként, hogy a hat hónapos jogvesztő határidő 2017. január 1. napjával kezdődik azon elítéltek esetében³⁵,

- akiknek az alapvető jogait sértő elhelyezési körülményei 2017. január 1. napját megelőző egy évben szűntek meg; illetve

---

²⁹ 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 10/B. § (1) bek.

³⁰ 2013. évi CCXL. törvény 144/B. § (2) bek.

³¹ 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 10/B. § (3) bek.

³² 2013. évi CCXL. törvény 10/A. § (2) bek.

³³ 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 10/C. § (2) bek.

³⁴ 2013. évi CCXL. törvény 10/A. § (3)–(4) bek.

³⁵ Uo. 436. § (10)–(12) bek.

- akik kérelmet nyújtottak be az EJEB-hez és azt 2017. január 1. napjáig nyilvántartásba vették, kivéve, ha 2015. június 10. után nyújtotta be a kérelmét, és ekkorra már több mint hat hónapja megszűnt az alapvető jogait sértő elhelyezés.

A kérelem benyújtása kapcsán relevánsnak mondható az a tény is, amely szerint az elítéltnak vagy az egyéb jogcímen fogva tartottnak – ide nem értve az ideiglenes kényszergyógykezeltet, valamint a kényszergyógykezeltet – az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt – ha az több mint harminc napig fennállt – a 2013. CCXL. törvény 144/B. §-ában előterjesztett panaszt is elő kell terjesztenie a végrehajtásért felelős szerv vezetőjének.³⁶ A kérelemben nyilatkozni kell egyebek mellett arról, hogy az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogva tartott javára az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatt született-e már olyan EJEB-döntés, amely kártérítésre kötelezte a magyar államot. Továbbá szükséges említést tenni bármely polgári bíróság által megítélt kártérítésről vagy sérelemdíjról, megjelölve az eljáró bíróság nevét és az ügyszámot.³⁷ A kártalanítással összefüggő igényt annál a büntetés-végrehajtási intézetnél kell benyújtani, amelyben az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogva tartott volt, vagy amelyben jelenleg is van. Mindezek megtételére egyébként e két személyen kívül még a védő, valamint ha az elítélt vagy az egyéb jogcímen fogva tartott már szabadult, akkor a jogi képviselő jogosult.³⁸

A kérelem benyújtására nyitva álló határidő letelte után a bv. intézet a kérelmet a véleményével ellátva tizenöt napon belül, ha a kérelem több bv. intézetet érint, akkor harminc napon belül megküldi a büntetés-végrehajtási bírónak azzal, hogy ha az elítélt az alapvető jogot sértő elhelyezési körülmény miatt panaszt nyújtott be, a vélemény felterjesztésére csak a panasz elbírálása után – ideértve az átszállításról szóló határozat elleni bírósági felülvizsgálati kérelmet is – kerülhet sor.³⁹ Egyébként magának a véleménynek mindig a teljes fogva tartási időszakra kell vonatkoznia.⁴⁰ A büntetés-végrehajtási bíró tizenöt napon belül az iratok alapján dönt, vagy tizenöt napon belüli időpontra meghallgatást tűz ki, vagy harminc napon belüli időpontra tárgyalást tűz ki.⁴¹ Megjegyzendő, hogy

---

³⁶ Uo. 10/A. § (2)–(6) bek.

³⁷ Uo. (5) bek.

³⁸ Uo.

³⁹ Uo. 70/A. § (2) bek.

⁴⁰ 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 10/C. § (3) bek.

⁴¹ Sörös L.: Napidíj az elítéltnak az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményekért, avagy a 2017. január 01. napján hatályba lépő kártalanítási szabályok a 2013. évi CCXL. törvényben.

ezek a határidők egyes esetekben meghosszabbíthatók.⁴² Fontos hangsúlyozni, hogy a bv. bíró a kártalanítási kérelem iratok alapján történő elbírálásakor nem köteles ügyési vélemény beszerzésére. A büntetés-végrehajtási bíró vagy elutasítja az elítélt kártalanítási igényét, vagy megítéli a kártalanítást. Utóbbi esetben az elhelyezési körülményeket összességükben értékeli, és az okozott sérelemnek megfelelő mértékben határozza meg a kártalanítás napi tételének összegét, majd ez után állapítja meg a kártalanítás teljes összegét, a napi tételek és az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények között fogva tartásban töltött idő szorzataként. Végül, de nem utolsósorban pedig a büntetés-végrehajtási bíró kötelezi az államot a kártalanítási összeg megfizetésére, az erről szóló határozat kézbesítésétől számított hatvan napon belül.⁴³ Miután a büntetés-végrehajtási bíró határozata jogerőre emelkedik, azt rögtön megküldik az Igazságügyi Minisztériumnak, ahol intézkednek a kártalanítási összeg kifizetéséről. A kártalanítási összeget a következő tételek csökkentik⁴⁴:

- az elítéltet terhelő végrehajtási eljárás keretében érvényesített gyermek-tartásdíj összege;
- a sértetteknek megítélt, a kártalanítási eljárás során érvényesített (végrehajtás alá nem vont) polgári jogi igény;
- a sértett(ek)nek megítélt, végrehajtási eljárás során érvényesített követelés.

Az elítéltnak kizárólag az ezek után fennmaradó összeget utalják ki, vagy utalják át a letéti számlájára.

Hangsúlyozni kell, hogy az iménti két jogintézmény által determinált „jogszámban meghatározott élettéren” a következőket kell érteni: *„A zárkában vagy a lakóhelyiségben elhelyezhető létszámot úgy kell meghatározni, hogy minden elítéltre hat köbméter légtér és egyéni elhelyezés esetén legalább hat, közösen elhelyezett elítéltek esetén személyenként legalább négy négyzetméter élettér jusson. Az élettér kiszámításakor a zárka vagy a lakóhelyiség alapterületéből az illemhely és a mosdó által elfoglalt területet – függetlenül attól, hogy ezek leválasztása megtörtént-e – figyelmen kívül kell hagyni.”*⁴⁵

Ez a szabályozás 2017. január j-én lépett hatályba. Ezt megelőzően a zárkában vagy a lakóhelyiségben elhelyezhető létszámot úgy kellett meghatározni, hogy *„minden elítéltre 6 köbméter légtér, és férfi elítélt esetén legalább 3 négyzetméter, női elítélt és fiatalkorú esetén 3,5 négyzetméter mozgástér jusson”*. Mindamelllett a mozgástér

---

Jogiforum.hu, 2016. december 29. [http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/soros_laszlo_napidij_az_eliteltnek_2017-es_kartalanitasi_szabalyok\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/soros_laszlo_napidij_az_eliteltnek_2017-es_kartalanitasi_szabalyok[jogi_forum].pdf)

⁴² Lásd Bv. tv. 70/B. § (4) bek.

⁴³ 2013. évi CCXL. törvény 70/A. (4) bek.

⁴⁴ Sörös L.: i. m.

⁴⁵ 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet 121. § (1)–(2) bek.

meghatározása szempontjából a zárka vagy a lakóhelyiség alapterületéből az azt csökkentő berendezési és felszerelési tárgyak által elfoglalt területet figyelmen kívül kellett hagyni.⁴⁶

Egyéni elhelyezés esetén a zárka vagy lakóhelyiség alapterületének el kellett érnie a hat négyzetmétert.

Végül érdemes áttekinteni a 2016. évi CX. törvény által generált egyéb, a tanulmány szempontjából releváns változásokat is.

A férőhelybővítési programok folytatását, valamint az új börtönök létesítését mint célokat a 2016. évi CX. törvény is kitűzte (2019 végéig), a túlzásfoltosság csökkentése érdekében. Ennek megvalósítása céljából a BVOP közbeszerzési pályázatot írt ki nyolc új börtön építésére. Csak a második kiírás bizonyult eredményesnek, mivel az első körben befutó ajánlatok túl drágának bizonyultak, hiszen azok egyenként meghaladták a 3,9 milliárd forintot. Ezzel összefüggésben érdemes megemlíteni az 1125/2016. (III. 10.) kormányhatározatot, amely a férőhely bővítéséhez szükséges források biztosításáról szól. Az ezek alapján biztosított többletforrások megoldást nyújtanának – a kormány meglátása szerint – az egészségügyi ellátást, a kényszergyógykezelést, az elmeállapot-megfigyelést, a központi kivizsgálást, a betegek kóros elmeállapotának gyógykezelését végző intézmények működési körülményeinek rendezésére. Az említett kormányhatározat külön kiemeli, hogy annak fő célja az EJEB-nek való megfelelés, s az újbóli egyezményesítés elkerülése.⁴⁷ Férőhelybővítésre – a 1125/2016. (III. 10.) kormányhatározat szerint – összesen 101 830,5 millió forint költségvetési előirányzat áll rendelkezésre – figyelembe véve a szociális hozzájárulási adó 5 + 2 százalékpontos csökkenését – az alábbi finanszírozási ütemezéssel⁴⁸:

Tárgya	Összege	Lejárata (év)	2017. évi kifizetés	2018. évi tervezett kifizetés	2019. évi tervezett kifizetés
Férőhelybővítés (az elhelyezhető fogvatartottak száma: 6207)	101 830,5	2019	30 390,6	50 990,7	19 206,1

Saját szerkesztés.

Forrás: 1125/2016. (III. 10.) Kormányhatározat

Az adatok millió forintban, egy tizedessel

A programra 2016-ban 1243,1 millió forint állt rendelkezésre.

⁴⁶ Sörös L.: i. m.

⁴⁷ 1125/2016. (III. 10.) Kormányhatározat

⁴⁸ A BM 2018. évi költségvetési tervezete. 2017. május: <http://www.parlament.hu/irom40/15381/adatok/fejezetek/14.pdf>

Némiképp módosult a reintegrációs őrizet lehetséges időtartama és szabályai is. A 2016. évi CX. törvény nyomán a reintegrációs őrizet lényege, hogy az elítélt a várható szabadulása vagy a feltételes szabadlábra bocsátás időpontja előtt legfeljebb egy évet (gondatlan bűncselekmény miatti végrehajtandó szabadságvesztés esetén), szándékos deliktum kapcsán legfeljebb tíz hónapot [kivéve a Bv. tv. 187/A. § (1) bekezdésének a) pontját] rácsokon kívül tölthet, az erre a célra kijelölt ingatlanban, amely akár a saját lakása is lehet. Korábban ez az időtartam maximum hat hónap volt. A 2016. évi CX. törvény az adott jogintézmény szabályain is enyhített a túlszűfoltóság mértékének csökkentése, valamint az elítélt társadalomba történő mihamarabbi visszailleszkedése érdekében. Innentől már nemcsak az első ízben végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt személy jogosult a reintegrációs őrizetre, hanem a visszaesőnek nem minősülő bűnismétlő is.⁴⁹ Ezen túlmenően – az említett feltételeknek történő megfelelés esetén – a szabadságvesztést fegyházfokozatban töltő elítélt részére is engedélyezhető reintegrációs őrizet.⁵⁰

Meglátásom szerint a reintegrációs őrizet hatékony átmeneti eszköz, amelynek keretein belül az elítélt „a rácsokon kívül” tölti szabadságvesztését – bizonyos feltételek meglétekor –, csökkentve ezzel a büntetés-végrehajtási intézetek leterheltségét. A börtöntúlszűfoltóság szempontjából mindez csak akkor bírhat relevanciával, ha az elítélt, aki reintegrációs őrizetét tölti, valóban példamutatóan viselkedik, s így nem válik szükségessé, hogy ismét büntetés-végrehajtási intézetbe kerüljön.

A BVOP 2017-es – vagyis a jelen tanulmány írásakor a legfrissebbnek mondható – Évkönyve véleményem szerint kellőképp alátámasztja a szóban forgó jogintézmény hatékonyságát a túlszűfoltóság jelenségével szembeni harccal összefüggésben. A büntetés-végrehajtási intézetek 2017-ben 293 alkalommal kezdeményezték az eljárás megindítását, a fogvatartottak, illetve védőik által beadott kérelmek száma pedig 1080. Az összes engedélyezett határozat száma 818 volt (2016: 412), ezekből 533 esetben (2016: 364) hajtották végre eredményesen a reintegrációs őrizetet. Hangsúlyozandó, hogy a kihelyezett elítéltek társadalmi beilleszkedésében központi szerepet tölt be a jogintézmény által engedélyezett munkába állás lehetősége, ez jelentős mértékben hozzájárul a bűnismétlés kockázatának csökkenéséhez is. Az eredményesen végrehajtott, reintegrációs őrizetbe helyezett elítéltek közül ugyanis egyetlen elítélt sem került vissza büntetés-végrehajtási intézetbe, ami a jogintézmény létjogosultságát támasztja alá.⁵¹

---

⁴⁹ Lőrök és Lőrincz Ügyvédi Társulás. <https://lorik.hu/reintegracios-orizet-szabalyai/#>

⁵⁰ Juhász Zs. (2016a): i. m. 76–77. o.

⁵¹ A BVOP 2017-es Évkönyve. http://epa.oszk.hu/02100/02162/00017/pdf/EPA02162_bvevkonyv_2017.pdf

Zárógondolatok

A Varga és mások kontra Magyarország-ügy kapcsán hozott pilot ítélet kétségtelenül hatással volt a magyar jogrendszerre, számos változást előidézve a túlsúlyosság vonatkozásában. Meglátásom szerint ez az EJEB-döntés azért is tekinthető kiemelkedő jelentőségűnek, mert annak közvetlen következményeként jött létre a 2016. évi CX. törvény. Az ebben foglalt változások pedig 2017. január 1-jétől szerves részei lettek a magyar jogrendszernek. Az érintett törvény talán legfontosabb hozadékának tekinthető az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti panasz, illetve az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítási eljárás Bv. törvénybe való beiktatása. A jogalkotó megteremtette ugyanis a hatékony jogorvoslat lehetőségét, amit az EJEB is elismert, midőn megállapította, hogy Magyarországon olyan új jogorvoslatok bevezetésére kerül sor, amelyek alkalmasak lehetnek a panaszosok sérelmeinek orvoslására. Erre tekintettel célszerű a túlsúlyossággal, illetve az ehhez esetleg kapcsolódó más, a kínzás, kegyetlen, embertelen vagy megalázó bánásmód tilalmába ütköző elhelyezési körülményekkel összefüggő kérelmek vizsgálatát felfüggeszteni 2017. augusztus 31-ig. Ez idő tájt a bíróság alapvetően az új magyar jogorvoslati lehetőség hatékonyságát vizsgálta. Ahogy látható volt, hazánk megfelelt az EJEB követelményeinek, amelyeket a bíróság a Domján kontra Magyarország-ügyben hozott, 2017. november 23-án közzétett határozatában fogalmazott meg részletesen. A magyar jogorvoslati rendszer hatékonnyá nyilvánítása magában hordozta azt a tényt, hogy a bíróság a jövőre nézve vélhetően elutasít minden olyan, hozzá befutó kérelmet, amelyek vonatkozásában még nem került sor a hazai jogorvoslatok kimerítésére, miközben arra a kérelmezőknek lehetőségük lett volna. Egyebekben pedig a régiek mellett (börtönépítési, férőhelybővítési projektek, telítettségkiegyenlítési program) újabb jogi eszközök is megjelentek a túlsúlyosság mértékének csökkentése érdekében (például reintegrációs őrizet).

Irodalom

Juhász A. E.: *A kínzás, az embertelen, a megalázó bánásmód tilalma a fogvatartottakkal szemben.* PhD értekezés. Szeged, 2016

Juhász A. E.: Túltelítettség miatti reparáció nemzeti szinten – avagy napidíj a börtönökben olasz mintára. *Jogaszvilag.hu*, 2016. október 12. <https://jogaszvilag.hu/rovatok/szakma/tultelitettség-miatti-reparacio-nemzeti-szinten-avagy-napidij-a-bortonokban-olasz-mintara>

Juhász Zs.: A magyar börtönügy aktuális kérdései. *Jogelméleti Szemle*, 2016/2.

Juhász Zs.: Így enyhítené a kormány a börtönök túlszűfoltóságát. *Jogszvilag.hu*, 2016. március 2.

<https://jogszvilag.hu/rovatok/szakma/igy-enyhitene-a-kormany-a-bortonok-zsufoltosagat>

Nagy A.: *Szabadulás a büntetés-végrehajtási intézetből*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2015

Nagy A.: A reintegrációs őrizet története, szabályozása és európai fejlődési irányai. *Büntetőjogi Szemle*, 2016/1–2.

Sörös L.: Napidíj az elítéltnak az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülményekért, avagy a 2017. január 01. napján hatályba lépő kártalanítási szabályok a 2013. évi CCXL. törvényben. *Jogiforum.hu*, 2016. december 29.

[http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/so-ros_laszlo__napidij_az_eliteltnek_2017-es_kartalanitasi_szabalyok\[jogi_forum\].pdf](http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/so-ros_laszlo__napidij_az_eliteltnek_2017-es_kartalanitasi_szabalyok[jogi_forum].pdf)

Szemesi S.: *Egy lehetséges válasz a szisztematikus jogsértésekre. A pilot judgment eljárás az Emberi Jogok Európai Bírósága gyakorlatában*. Bíbor Kiadó, Miskolc, 2012

Tallódi Z.: A börtönzsűfoltóság kérdése az Emberi Jogok Európai Bírósága döntéseinek a tükrében. *Börtönügyi Szemle*, 2016/1.

Vókö Gy.: *Bűnelkövetők jogkorlátozása jogállamban*. MTA doktori értekezés. Budapest, 2010

Werner Zs.: *Jogértelmezés és gyakorlat az alapvető jogokat sértő elhelyezési körülmények miatti kártalanítási eljárásban*. Magyar Bírói Egyesület, Budapest, 2017

Bűnözői életutak a maslow-i szükségletelmélet tükrében

*Jelen tanulmányban egy a visszaeső/többszörös visszaeső (úgynevezett krónikus vagy meg-
rögzött) bűnelkövetők kategóriájába tartozó elkövetőkről készült empirikus vizsgálat ered-
ményeit tárgyaljuk azzal a céllal, hogy bepillantassunk egy – büntetőjogi és kriminológiai
értelemben is – szenzitív csoportba tartozó büntettek életútjába, illetve kísérletet tegyünk
az élettörténetekben felbukkanó közös (góc)pontok megtalálására. A beszámoló harminc
olyan férfi fogvatartottal készített interjú következtetéseit, illetőleg kutatói benyomásait
rögzíti, akiket a bíróság jogerős ítélettel végrehajtandó szabadságvesztésre ítélt és bünteté-
süket a Budapesti Fegyház és Börtönben töltik. A háromévesre (2017–2019) tervezett ku-
tatás első két éves vizsgálati tevékenységének előzetes eredményeit Abraham Maslow szük-
ségletelméletének kontextusában elemezzük.*

A kutatás célja

A kriminológia tudományának egyik kiemelt feladata annak a kérdésnek a meg-
válaszolása, hogy miért válnak egyesek bűnelkövetővé, míg a társadalom nagyobb-
bik része (majdnemhogy „gond nélkül”) képes a szabálykövető magatartásra, a
normakonform életvitelre.

Noha a krimináletiológia¹ bizonyos tekintetben sikeres volt, és képessé vált –
ha nem is konkrét okok, de – a bűnelkövetés háttérében megjelenő úgynevezett
rizikófaktorok beazonosítására, az elmúlt évtizedek egyik legégetőbb kérdése az
lett (mind a társadalomban, mind az akadémiai gondolkodásban), miért van az,
hogy egyesek bűnelkövetővé (ad absurdum bűnözővé) válnak, míg mások – ha-
sonlóan hátrányos körülmények között felnőve, a sokszoros szociális és mikrokör-
nyezeti terhek ellenére – képesek a talpon maradásra. Ennek a kérdéskörnek az
elemzése kapcsán jelent meg és vált népszerűvé a reziliencia fogalma. A reziliencia

---

¹ „A kriminológiára két nagy megközelítési rendszer volt a jellemző. Az első – nevezhetnénk etiológiai, okkutatási paradigmának – azt tekintette feladatának, hogy a bűnözés okait és feltételeit kutassa, annak biológiai, pszichológiai, pszichiátriai, pedagógiai és szociológiai defektusait, deficitjeit, amely összefüggések megismerésével a bűnözés ellen sikeresebb harc vívható.” Korinek L.: Kriminológia I. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010, 20. o.

(rugalmasság, ütésállóság, megküzdési képesség)² fogalma azonban akkor kap értelmet, ha olyan csoportokban vizsgálódunk, ahol a bűnelkövetés nemcsak átmeneti – döntően a serdülőkorra tehető és ebben az életszakaszban véget is érő³ – tevékenység, hanem élethosszig tartó, rögzült életforma. Utóbbi csoportba azok a büntettek tartoznak, akiket a büntetőjog a visszaeső, többszörös visszaeső vagy erőszakos többszörös visszaeső bűnelkövetői kategóriába sorol⁴, bűncselekményük megítélésére pedig szigorúbb szabályokat alkalmaz, mint az egyszeri vagy alkalmi bűnelkövetők tekintetében.

Jelen tanulmányban egy a hivatkozott kategóriába tartozó elkövetőkről készült empirikus vizsgálat eredményeit tárgyaljuk azzal a céllal, hogy bepillantassunk a visszaeső/többszörös visszaeső (úgynevezett krónikus vagy megrögzött⁵) bűnelkövetők életútjába, és kísérletet tegyünk annak megtalálására, hogy

² Henderson és Milsten szerint a reziliencia azt a képességet jelenti, hogy valaki az átlagostól eltérő élethelyzetekkel is meg tud küzdeni, és hátrányai ellenére képes a társadalmi, tanulmányi, szellemi fejlődésre. Michele, K. B. – Akos, P. et al.: Assessing and Promoting Spiritual Wellness as a Protective Factor in Secondary Schools. *Counseling and Values*, April, 2011, p. 2. Masten a definíciót annyiban pontosította, hogy azt – a témánk szempontjából releváns – protektív faktorok fogalmi keretei között helyezte el: „[a] reziliencia az ún. társadalmi, környezeti protektív faktorokkal egybeesik, egyéni szempontból viszont egy/vagy több személyiségjegyet feltételez, ami az egyént a nehézségekkel történő megküzdésre alkalmassá teszi”. Greene pontosítása szerint pedig a reziliencia olyan készség, amely magában foglalja a személyiség megerősítését, illetőleg az énvédelmet. Uo. 3. o.

³ Moffit különbséget tesz az átmeneti, serdülőkori és az élethosszig tartó antiszociális magatartások között. Lásd Moffitt, T. E.: Life-course-persistent and adolescence-limited antisocial behavior: A 10 year research review and a research agenda. In: Lahey, B. B. – Moffitt, T. E. – Caspi, A. (eds.): *Causes of conduct disorder and juvenile delinquency*. Guilford Press, New York, 2003, pp. 49–75.

⁴ A visszaeső, többszörös visszaeső, különös visszaeső fogalmát a 2012. évi C. tv. 459. § 31. pontja tartalmazza, a rájuk vonatkozó speciális rendelkezések a Btk. 89. és 90. § alatt található. Lásd részletesebben a büntetőjogi szabályozás értelmezését Belovics E. – Gellér B. – Nagy F. – Tóth M.: *Büntetőjog I. Általános rész*. A 2012. évi C. törvény alapján. HVG-ORAC, Budapest, 2014; illetve Tóth L.: *A visszaesés okairól s óvszereiről. Értekezések a Társadalmi Tudományok köréből*, 1889/IV.; Hacker E.: *A visszaeső büntettek kriminalitása és szigorított dologházba való utalásuk*. Ludvig István Könyvnyomdája, Miskolc, 1938; Akác J. – Vereczkei G.: *A visszaesésről*. Magyar Jog, 1981/4., 320–329. o.; Schafer I.: *Utógondozás a visszaesés ellen*. Jogtudományi Közlöny, Budapest, 1949, 419–423. o.; Földvári J.: *A visszaesés értékelése a büntetőjogban*. Budapest, 1959; Kónyáné Kutrucz K.: *Gondolatok a visszaesésről*. Jogtudományi Közlöny, 1982/7., 521–526. o.; Balla L.: *Adalék a visszaeső bűnelkövetők megítéléséhez a magyar büntetőjogban*. Bírák Lapja, 2011/1–2., 113–129. o.

⁵ Ezt a bűnelkövetői típust több elnevezéssel hivatkozza a szakirodalom. Hacker Ervin úgynevezett megrögzött bűnözőről beszél: „*A tapasztalat az, hogy a jogi rendnek a legveszedelmesebb elenségei ezek a sokszor büntetett előéletű, ún. megrögzött bűnözők.*” Hacker E.: i. m. 3. o.

vannak-e közös (góc)pontok ezekben az életutakban. A beszámoló egy három-évesre (2017–2019) tervezett kutatás⁶ első kétéves vizsgálati tevékenységének előzetes eredményeit, illetőleg a kutatói benyomásokat rögzíti *Abraham Maslow* szükségletelméletének kontextusában. A kutatás záróévében (2019) azt szeretnénk feltérképezni, hogy az interjúkban megkérdezettekhez hasonló helyzetben lévők hogyan tudnak az őket sújtó nehézségek (ad absurdum sorstragédiák) ellenére megkapaszkodni (reziliensek). A vizsgálat zárószakaszában tehát olyan személyeket kérdezzük meg, akiknek az élettörténete sok tekintetben metszéspontot mutat a vizsgálati minta részét képező fogvatartotti csoporttal.

A kutatás módszertana, a módszertani megállapítások

A cikk a kutatás 2017-es⁷ és 2018-as szakaszában felvett, harminc megkérdezettel készített életútinterjújának az összegző megállapításait tartalmazza. A vizsgálati mintába felnőtt korú⁸, visszaeső vagy többszörös visszaeső férfi elítéltek kerültek, akik jogerős büntetésüket a Budapesti Fegyház és Börtönben töltötték, illetve jelenleg is töltik. Az interjúk egyenként egy-másfél órás időtartamban zajlottak, a beszélgetéshez a BVOP-val folytatott engedélyezési eljárás eredményeképpen véglegesített, félig strukturált kérdőívet használtuk⁹.

A beszélgetések – természetesen – nem terjedhettek ki az elítéltek életének minden momentumára, de az általuk lényegesnek tartott elemek minden interjúban megjelentek. Az interjúk megkezdése előtt minden fogvatartottat tájékoztattunk

⁶ Az Országos Kriminológiai Intézet Intézeti Tervének A/III.1. számú kutatása.

⁷ A 2017-es évi kutatás részeredményeit lásd részletesebben Bolyky O. – Sárik E.: A bűnelkövetéshez vezető út megismerése visszaeső elítéltek körében. *Előkészítő szakasz. Börtönügyi Szemle*, 2018/3., 5–24. o.

⁸ Az életkor tekintetében eredeti választásunk a húsz-harminc éves bűnelkövetőkre esett, tekintettel arra, hogy a kriminológiai vizsgálatok alapján a legnagyobb bűnelkövetői aktivitás a fiatal felnőttek – elsősorban férfiak – jellemzője. A próbavizsgálat eredményei azonban azt mutatták, hogy a mintába kerülő elkövetők életkori meghatározása túlzottan háttérbe szorítja a kiválasztás egyéb szempontjait, és nem biztos, hogy a tervezett létszámhoz elegendő elítélt állna rendelkezésre.

⁹ Kutatásunk elvégzéséhez személyes interjúk felvételét alkalmaztuk, majd az interjúk tartalmi, kvalitatív elemzésére került sor. A félig strukturált interjúhoz használt kérdőív több olyan kérdéskört tartalmazott, amely az eddigi, magyarországi kriminológiai kutatásoknak nem volt része (legalábbis nem ilyen részletességgel). Ezek a problémakörök a terhelt életének, családjában és iskolájában betöltött szerepének, illetve személyiségének, a bűnelkövetéssel kapcsolatos attitűdjének részletesebb megismerésén túl lehetőséget adtak az elítélt társadalmi és csoportbeli szerepének kijelölésére, illetve a fogvatartott vallásosságának interpretálására is.

arról, hogy a beszélgetésben való részvétel önkéntes, a válaszadást bármely kérdésnél megtagadhatja.¹⁰ A bűnelkövetők szívesen és kedvvel beszéltek az életükről, gyermekkorukról. A diktafon használatával vagy az iratbetekintéssel kapcsolatban sem fogalmaztak meg aggályt. Volt olyan fogvatartott, aki kifejezetten sajnálta, hogy élettörténete nem kap nyilvánosságot.

Azon túl, hogy az elítéltek nem zárkóztak el a személyes történetük elmondásától, az volt a benyomásunk, hogy az elítéltek által elmondottak már nem először hangzottak el. A zárt szerkesztésű (vagy legalábbis átgondolt) élettörténetek arra utaltak, hogy a többszörös visszaeső terheltek vélhetően több befogadási esemény során mondták már el élettörténetüket, valamint azok a fogvatartottak, akiket már – akár bűncselekmény kapcsán, akár „civil életükben” – hallgatott meg pszichiáter, nyilvánvalóan még többször összefoglalták életük legfontosabb eseményeit, momentumait. A hallottak alapján úgy tűnt, hogy a megkérdezettek – feltételezhetően – önállóan is többször és több aspektusból végiggondolták az életüket.¹¹

A bűncselekmény(ek)re vonatkozó határozott megbánást általában nem tapasztaltunk, a bűncselekmények sorozatos megvalósítása az életük szerves részének tűnt. Az események sodrából alakult ki inkább – az elítéltek számára – magától értődő módon a bűnözés mint (szinte állandó) tevékenység, az életüket jellemző magatartásforma. Az események elmeséléséből az látszik, hogy a többszörös visszaesők életében a deviancia és a bűnelkövetés ugyanolyan természetességgel és evidenciaként jelent meg, mint amilyen evidencia egy középosztálybeli ember számára a tanulás és a munkavégzés. Azok az elítéltek, akiknek a családjában nem volt jellemző a kriminalitás, saját magukra mint a „család fekete bárányára” tekintettek. A kérdés viszont így még inkább adódott: mi lehet a közös vonás ezekben az elítéltekben? Miért válik valaki számára természetessé, magától értődővé a bűnelkövetés, a deviáns magatartásformák (főként az alkohol- és drogfogyasztás), a társadalom alapvető normáival való tartós szembeszegülés?

---

¹⁰ A megkérdezettek külön írásbeli hozzájárulását kértük a „bv.-s” (nyilvántartási) irataikba történő betekintéshez is.

¹¹ A képet tovább árnyalja az a tény, hogy a kutatási mintába kerülő fogvatartottak kiválasztása a büntetés-végrehajtási intézmény feladata volt, így a válogatásért felelős személy(ek) (vélelmezhetően a fogvatartottak nevelői) feltehetően azokat az elítélteket emelték ki, akiknek az átlagosnál jobb verbális (illetve sokszor jobb kognitív) képességeik vannak.

A többszörös visszaeső elítéltekkel készített interjúk elemzésének eredményei Abraham Maslow szükségletelméletének tükrében

A többszörös visszaesők kutatásának tárgykörében viszonylag sok vizsgálat zajlott.¹² Az alábbiakban a visszaesők, többszörös visszaeső bűnelkövetők életútját egy speciális olvasatból, a Maslow-féle hiány- és szükségletelmélet szemszögéből vesszük górcső alá. A választott elméleti megközelítés oka, hogy az interjúk alapján a fogvatartottakról kibontakozó vegyes kép ellenére a közös sajátosság a megkérdezettek életútjában több szempontból elszenvedett hiány jelenléte volt. Noha ennek a minőségében és mélységében releváns differenciák mutatkoztak.

Maslow elméletének¹³ értelmében az embereket a szükségleteik kielégítése készíti a cselekvésre, e szükségletek hierarchikus rendbe állíthatók. Ez a hierarchikus rend azonban korántsem rugalmatlan rendszer. Maslow teóriájának lényege, hogy amíg az úgynevezett alacsonyabb rendű, primer igények elégűnek ki, addig az egyén szükségszerűen (és szinte kizárólag) az adott szükséglet/vágy¹⁴ kielégítésére törekszik, egyéb vágyai, motivációs késztetései pedig háttérbe szorulnak, minthogy azok érdektelenek a személyiség működése (alkalmasint az egyén túlélése) szempontjából.

A legalacsonyabb szinten az ember *fiziológiai szükségletei* állnak, amelynek leghangsúlyosabb eleme az éhség.¹⁵ Állítása szerint, amíg ez az igény ki nem elégül,

¹² Mears, D. P. – Cochran, J. C. – Bales, W. D. – Bhati, A. S.: Recidivism and Time Served in Prison. *Journal of Criminal Law and Criminology*, vol. 106, no. 1, 2016, pp. 80–122.; Hyunzee, J. – Spjedlnes, S. – Yamanati, H.: Recidivism and Survival Time: Racial Disparity among Jail Ex-Inmates. *Social Work Research*, vol. 34, no. 3, 2010, pp. 181–189.; Fitzgerald, R. – Cherney, A. – Heybroek, L.: Recidivism among prisoners: Who comes Back? *Trends and Issues in Crime and Criminal Justice*. Australian Institute of Criminology, Canberra, vol. 530, 2016

¹³ Maslow, A.: *Motivation and Personality*. Harper and Row, New York, 1954, pp. 35–58.

¹⁴ Maslow a munkájában gyakran a *desire*, vagyis vágy kifejezést használja, nem pedig a need (szükséglet) szót. Maslow, A.: Uo.

¹⁵ Az eredeti besorolás szerint a hierarchia első fokán helyezkedett el a szexualitás mint fiziológiai igény is, azonban a *Motivation and Personality* 1970-ben megjelent 3. kiadásában a fiziológiai igények között Maslow hangsúlyosan az éhséggel foglalkozik. Maslow, A.: *Motivation and Personality*. Harper & Row Publishers, New York, 1970. Maslow több ízben is hangsúlyozta munkájában, hogy egyes szükségletek/igények komplex megközelítést igényelnek, és korántsem sorolhatók be egy csoportba. Konkrétan a szexualitással kapcsolatban részletesen elemzi, hogy milyen sokrétű lehet annak motivációs háttere: „A szexualitás egyeseknél megjelenhet mint a férfiaság bizonyításának eszköze. Azonban másoknál ez takarhat önkifejezési vágyat, vagy manifesztálódhat mint a barátságosság, a biztonság vagy a szeretet iránti vágy is. A szexualitás természetesen képviselheti ezek bármilyen arányú kombinációját is.” Maslow, A. (1954): i. m. 28. o.

az ember gyakorlatilag foglya saját éhségének, primer biológiai működésének. Maslow ezt így fogalmazza meg:

„Egy folyamatosan és állandóan éhes ember számára Utópia vélhetően azt a helyet jelenti, ahol rengeteg étel van. Az ilyen ember vélhetően azt hiszi, hogy ha az élete hátralévő részében garantálnák számára, hogy mindig van mit ennie, boldog lenne, és nem vágya semmi másra. [...] Az éhes ember tehát, akinek egyszerre hiányzik az élelem, a biztonság, a szeretet és az önbecsülés, elsőként az éhségét akarná kielégíteni, csak ezt követné a többi igény.”¹⁶

Az igények/vágyak rendjében a második helyen a biztonság iránti vágy jelenik meg a késztetések között, amely Maslow felfogásának értelmében legjobban a gyermekek biztonság iránti vágyával demonstrálható: a gyermek – szerinte – talán fontosabbnak tartja a körülötte lévő világ kiszámíthatóságát, az egyértelmű szabályokat, a következetes reakciókat, mint a szeretetet magát. A harmadik „vágycsoport” – a valahová tartozás, a szeretet – akkor válik valódi hiátussá az életben, ha jóllaktunk, van hová hazamennünk és tudjuk, hogy a világ veszélyeitől közvetlenül védve vagyunk.¹⁷ Negyedik helyen az elismerés kategóriáját nevesíti:

„Társadalmunkban minden embernek (talán néhány patológiás esettől eltekintve) szüksége van a stabil, megalapozott, többnyire magas önértékelésre, ön maga tiszteletére, önbizalomra illetőleg természetesen mások elismerésére is.”¹⁸

Ebbe a csoportba két nagyobb fogalomkör tartozik: az első, amely erőre, tevékenységre/aktivitásra/teljesítményre, hozzáértésre, adekvát viselkedésre és magabiztosságra, valamint szabadságra és függetlenségre motivál; a másodikba pedig a presztízs és státus iránti vágy, a dominancia, az elismerés, a fontosság mint társas/társadalmi igények tartoznak.

Mondhatnánk, hogy az ember, akinek van mit ennie és innia, van biztonságos otthona, egy közösséghez tartozik, ahol szeretik és elfogadják, mindezekon felül pedig még kompetensnek is érzi magát a szakmájában, mindennapi céljainak megvalósításában, társai (tágabb értelemben véve pedig a társadalom) elismerik –

¹⁶ Uo. 37. o.

¹⁷ Maslow a „szeretet, valahová tartozás” kérdéskörben nagyobb nyomatékot ad „a valahová tartozás” kérdésének, mint a kevésbé megfogható, rosszabbul definiálható szeretet fogalmának. Minthogy a szerző elsődlegesen az úgynevezett egészséges egyén felől közelíti meg az ember működésének leírását (lásd részletesebben humanisztikus pszichológia), alapvetően a valódi közösségek, a tradíciók, az együttműködés és a személyes kapcsolatok/interakciók hiányát mint általános társadalmi problémát írja le. (Noha a mű eredetileg 1954-ben látott napvilágot.)

¹⁸ Maslow, A. (1954): i. m. 45. o.

nem is vágyhat semmire. Az igazság azonban az, hogy az ember alapvetően elégedetlen lény, és hogy ha (vagy helyesebben: amint) egyes szükségletei/vágyai kielégülnek, újabb vágyak bukkannak fel benne.¹⁹

„Amint egy szükséglet felmerül, az dominálja a szervezetet. De, amint ez az igény kielégül, egy újabb (és magasabb rendű) igény merül fel, és így tovább.”²⁰

Egy átlagosnak tekinthető, az egészséges személyiség eléréséhez a fenti szükségletek kielégülése már elegendő. A jóllakott, „szeretett”, kompetens emberben azonban – Maslow szerint – megjelenik a tudás és megértés iránti vágy (úgynevezett kognitív igények²¹) és az úgynevezett esztétikai igények is.²² A képzeletbeli sor végén áll a hétköznapiokon való túllépés vágya: vagyis az úgynevezett önmegvalósítás igénye.²³ Az eredetileg Kurt Goldsteintől²⁴ származó kifejezés lényegében azt jelenti, hogy az ember megtalálja, mi az, amiben igazán tehetséges, mi az, „amire igazán teremtett”²⁵.

Bár Maslow maga soha nem rendezte piramisba az általa nevesített szükségleteket – oly módon határozta meg őket, mint egymásra épülő, azonban szinte végtelen számúra szegmentálható szükségletek sorát –, a könnyebb áttekinthetőség kedvéért alkalmazzuk a (számos forrásban megjelenített) piramisszerű ábrázolást.

¹⁹ Ez az állítás igaz az anyagi igények kielégítésére is, azonban abban az esetben is, ha elfogadjuk a szükségletek/vágyak hierarchikus vágyát, egyszersmind azt, hogy az anyagi/tárgyi igényeknél az ember többre/magasabb rendűre is – emberi voltánál fogva – vágyakozik.

²⁰ Maslow, A. (1954): i. m. 38. o.

²¹ A kognitív igények, azaz a megértés/értelmezés igénye Maslow szerint méltatlanul mellőzött kategória. A kérdéssel mint önálló problémával a pszichológia tudománya sem foglalkozik részletesen (kivéve Schilder), és az önállósága is sokak által vitatott, mert legtöbbször bekerül a biztonság iránti igény (a megértés által tájékozódunk) vagy kvázi technikaként az önmegvalósítás, önkifejezés kategóriájába. Uo. 48. o.

²² Maslow első modelljében még csak öt, az utolsóban már nyolc fázist (szükségletet) írt le.

²³ „...Fromm, Horney, Jung, Ch. Bühler, Angyal, Rogers, G. Allport, Schachtel, Lynd és nemrégiben néhány katolikus pszichológus számára a növekedés, az individualizáció, az autonómia, az önmegvalósítás, az önfejlesztés, a termékenység, az önkiteljesítés kifejezések mindegyike nagyjából szinonim, és inkább egy ködösen észlelt terület, semmint egy jól meghatározott fogalom leírására szolgál. Véleményem szerint jelenleg nem lehet élesen meghatározni ezt a területet.” Maslow, A.: A lét pszichológiája felé. Emberközpontú Pszichológia. Ursus Libris, Budapest, 2003, 90. o.

²⁴ „Kurt Goldstein (1878–1965) neuropszichiáter volt, akinek az agysérült katonákkal végzett munkája nagyon nagy hatást gyakorolt Maslow-ra és az önmegvalósítás fogalmának kifejlesztésére. Goldstein sok pontos megfigyelést szolgáltatott azzal kapcsolatban, hogy az agysérült szervezete hogyan szervezi újra képességeit spontán módon, és hogyan próbálja megvalósítani a benne rejlő lehetőséget minden olyan úton és módon, amelyek még nyitva maradtak számára. Maslow is elismerte, hogy Goldstein volt az első, aki az »önmegvalósítás« fogalmát először használta pszichológiai szövegekben.” Maslow, A. (2003): i. m. 88. o.

²⁵ Maslow, A. (1954): i. m. 46. o.

Maslow teóriájának lényege azonban az²⁶, hogy a szükségletek két nagyobb, átfogó csoportot alkotnak: az úgynevezett hiányalapú, D- (Deficit) szükségletek és az úgynevezett növekedésalapú B- (Being) szükségletek kategóriáit. Hiányalapú, D-szükségletek a fiziológiai szükségletek: éhség, szomjúság, szexualitás; a biztonsági szükségletek: fizikai védettség, kiszámíthatóság; a szeretet, a valahová tartozás szükséglete: gyengédség, viszonzott szeretetkapcsolat; az elismerés/megbecsülés szükséglete: önbecsülés, mások általi elismerés, hírnév, becsület. Növekedésalapú, B-szükségleteknek tartotta a „képzeletbeli piramis” három felső szintjén elhelyezkedő igényeket, úgymint a kognitív szükségleteket: tudni, érteni, megismerni az igazságot; az esztétikai szükségleteket: szimmetria, rend, szépség; az önmegvalósítás szükségleteit²⁷: elérni a bennünk rejlő lehetőségeket, és ha még ezeket is meghaladjuk, az úgynevezett öntranszcendencia:

²⁶ Ez elsősorban Maslow-nak ebben a munkájában bontakozik ki: Maslow, A. (2003): i. m.

²⁷ Az önmegvalósítás kifejezés problematikus voltát maga Maslow is felismerte, s megfogalmazta afelett érzett „bánatát”, hogy a fogalmat nemhogy az átlagemberrel, de a szakmán belül sem sikerült annak eredeti jelentésében elfogadtatni. „Az ön szótag az önmegvalósításban a jelek szerint rossz irányba indítja el az emberek gondolatait, és új megfogalmazásaim, tapasztalati leírásaim gyakran tehetetlennek bizonyulnak amellet a nyelvi szokás mellett, hogy hajlamosak vagyunk az »ön«-t az »önzőséggel« és a puszta autonómiával azonosítani.” Maslow a gondolatot így folytatja: „Amellet azonban hogy az önmegvalósítás kifejezése irodalmilag otromba, bizonyítottan előre nem látott hátrányokkal is jár,

saját magunk meghaladása, mások segítése az önmegvalósításban.²⁸ A szerző felfogása szerint ha az úgynevezett hiányalapú szükségletek nem elégülnek ki, az feszültséget, szorongást okoz. Az úgynevezett növekedésalapú szükségletek (amelyeket akár spirituális vagy egzisztenciális szükségleteknek is nevezhetnénk) soha nem elégíthetők ki teljes mértékben, funkciójuk azonban nem is a kielégítésükben, hanem a személyiség vertikális épülésében, fejlődésében érhető tetten. Ráadásul minél magasabb rendű a szükséglet, annál inkább halasztható az igény kielégítése, és annál könnyebb permanensen elnyomni. A magasabb rendű igények sokkal több lépésben elégíthetők ki, és több személyt igényel a humán környezetből. Ezek az igények viszont nagyobb hatósugárban és pozitívabban is hatnak vissza a környezetre, mint alacsonyabb rendű társaik, amelyek tisztán individuális kielégülést okoznak. Azokat, akik az úgynevezett magasabb rendű igények szintjén élnek, nagyobb biológiai hatékonyság, nagyobb életképesség jellemzi, kevesebb betegséggel kell megküzdeniük, jobb az étvágyuk, és jobban alszanak. A magasabb rendű igények kielégítése azonban tovább halasztható: míg az éhség és szomjúság azonnali kielégülést keres, addig a társas elismerés vagy az önmegvalósítás szüksége térben áthelyezhető és időben kitolható.²⁹

Maslow elméletének érvényesülése bűnelkövetők körében

Abraham Maslow elméletét bűnelkövetőkön hazánkban nem, és külföldön is csak kevés esetben „tesztelték”³⁰, holott a teória hiányalapú szükségletek szegmense tökéletesen megfigyelhető azoknál a bűnelkövetőknél, akik életük jelentős részét

---

amelyben úgy tűnik mintha a) altruizmus (önzetlenség) helyett önzőséget sugallna, b) elhomályosítaná a kötelesség és az életfeladatok iránti elkötelezettség vonatkozásait, c) tagadná a többi emberrel és a társadalomban ápoltt kapcsolatot jelentőségét, és azt, hogy az egyéni kiteljesedés a jó társadalomtól függ, d) tagadná az az emberen kívüli világ követelmény-jellegét, valamint ennek belülről fakadó lebilincselő voltát és érdekességét, e) mintha tagadni az én nélkül is éget az énmeghaladást, és f) következtetéseivel a cselekvést hangsúlyozza, nem pedig a passzivitás vagy befogadást.” Maslow, A. (2003): i. m. 50. o.

²⁸ Az egyes szükségletek azonban a fenti besorolásnál is tovább kategorizálhatók. Tamás K.: Hol tévedett Maslow? <https://tisza-kommunikacio.hu/hol-tevedett-maslow/>

²⁹ Maslow, A. (1954): i. m. 99. o.

³⁰ Frana, J. F.: Humanistic Correctional Programming: A Test of Self-Actualization in a Correctional Cognitive Behavioral Program in the United States. *International Journal of Criminal Justice Sciences*, vol. 8, iss. 1, 2013, pp. 63–72. <https://www.questia.com/read/IP3-3127346201/humanistic-correctional-programming-a-test-of-self-actualization>; Sanyal, N. – Fernandes, T. – Infimate, R.: Perceived Social Support and Psychological Well-Being in North Eastern and Non-North Eastern Girl Hostellers, *Indian Journal of Positive Psychology*, vol. 7, no. 3, 2016, pp. 306–311. <https://www.questia.com/library/journal/IP3-4244131191/perceived-social-support-and-psychological-well-being>

a büntetés-végrehajtás berkein belül töltötték, vagyis többszörös visszaesők. A hiánymotivált állapot a többszörös visszaesők körében természetesnek tekinthető létállapot, amely szinte evidens módon elzár a magasabb rendű szükségletek iránti vágytól, motivációtól. A cselekvések – jelen esetben konkrétan a bűncselekményi magatartások – mozgatórugójaként leggyakrabban nem a bűncselekményi helyzetben elszenvedett sérelem azonosítható, hanem az életút folyamán sokszorosán megtapasztalt és megélt hiány.

Az alábbiakban elemeire szedve, lépcsőről lépcsőre haladva tekintjük át az egyes szükségleteket, konkrét példákon keresztül jelezzük a fogvatartottak életében elszenvedett hiányokat, és a személyes példákba ágyazva igazoljuk, hogy a fejlődésmotivált viselkedés ebben a körben miért nehézkes.

A hiányalapú szükséglegek

Fiziológiai szükségletek

Maslow szerint a *fiziológiai szükségletek* az alábbiak: *éhség, szomjúság, szex, alvás, meleg*. A fiziológiai szükségletek kielégítése alapvető feltétele fennmaradásunknak. Nem igényel külön magyarázatot, hogy az emberekben az éhség, szomjúság és meleg iránti vágyakozás primer szinten jelentkezik születésüktől fogva. Maslow elméletének kritikusai azonban több ponton jelezték aggályaikat, amelyek elsősorban az éhség mint primer és mindent maga mögé rendező szükséglet kapcsán fogalmazódtak meg. A kritikák értelmében ugyanis ez nem magyarázza meg az éhezõ tudósok vagy az éhségstrájkot folytatók viselkedését, akik alapvető szükségleteiket alárendelik egy magasabb szükségletnek.³¹ Bár a kritikák első ránézésre megalapozottnak tűnhetnek³², és bizonyos extrém helyzetekben a szükségletek valóban felcserélhetőek, alapvetően a gyermekkorban elszenvedett hiányok nagyobb és tartósabb hatást gyakorolnak a személyiségre, mint a később megélt negatív (akár tragikus) életeseemények. Kutatásunk alapján a gyermekkori éhezés ugyanis tartósan „programoz” egy félelmet, és ez alapjaiban determinálja a személyiséget.

³¹ Lásd például Viktor Frankl (1905–1997) hároméves koncentrációs tábori vagy Wahba és Bridwell kutatásait.

³² Bár más kontextusban, Yuval Noah Hararinál is felbukkan az igények, szükségletek sorrendje. „Tisztán biológiai szemszögből nézve egy sapiensnek csupán napi 1500-2500 kalóriára van szüksége az életben maradáshoz. Ezen felül már minden luxus. Ezen biológiai szegénységi küszöbön túl azonban a történelem során valamennyi kultúra alapvetőként definiált bizonyos egyéb szükségleteket is. A középkori Európában azt, hogy az eljuthasson a templomba, még fontosabbnak is tartották, mint az evést, mivel ez halhatatlan lelkének, nem pedig halandó testének viselte gondját.” Harari, Y. N.: 21 lecke a 21. századra. Animus, Budapest, 2018, 47. o.

A megkérdezett bűnelkövetők többen számoltak be arról, hogy gyermekkorukban éheztek. Az egyik fogvatartott elmondta, hogy gyakran várták haza a szüleit és estek neki a hazahozott kosaraknak:

„Sokat adtunk volna azért, hogy ehessiünk. Volt, hogy egy kenyérért odaszaladtam, amit mások kihajítottak a szemédtombra. Csak úgy ugrottam utána. És odaadtam a kistestvéreimnek. Szétosztottuk egymás között.”

A fogvatartottak között voltak olyanok, akik mélyszegénységben nőttek fel, ez alapvető fiziológiai szükségletek kielégítésének hiányát feltételezi. Elhangzott az is, hogy az elítéltnak nem volt saját ruhája, épp az járt a családból iskolába, akinek volt cipője vagy nadrágja; a megkérdezett például gyakran az apja ruhájában járt. Ugyanez az elítélt számolt be arról, hogy amikor a gyermekvédelem kiemelte a családból, a testvérek mind tetvesek voltak, piszkos, szakadt ruhában jártak. Állítása szerint külön nehézséget jelentett neki és testvéreinek a gyermekotthonban az, hogy külön ágyban aludtak, mert megszokták, hogy kiskoruktól egy ágyban éjszakáznak a gyerekek.

A legfontosabb azonban ebben a körben egy elítéltnak az éhezéssel kapcsolatos állítása volt, amely azt igazolja, hogy a gyermekkori éhezés nem csak átmeneti, „kellemetlen” állapot:

„Megfogadtam gyerekkoromban, hogy soha nem fogok többet éhezni. Akármilyen történik is. És én tényleg csak akkor éreztem magam biztonságban, ha totál tele volt a hűtő. Különbem nem. Ha valami hiányzott, pánik fogott el.”

Az éhség, a fázás tehát nemcsak pillanatnyi helyzetet és állapotot jelent, hanem tartós károkat is okozhat a személyiség kiegyensúlyozott fejlődésében. Létrejöhet egy állandó bizonytalanságérzés, ad absurdum túlkompenzálási igény is.³³

Biztonságra való igény

A képzeletbeli piramis második szintjén az úgynevezett biztonsági szükségletek helyezkednek el, a biztonság, rend, állandóság, kiszámíthatóság. „A biztonsági szükségletek akkor jelennek meg, ha a fiziológiaiakat már többé-kevésbé kielégítettük. Azt a

---

³³ Nem véletlen, hogy Maslow a fiziológiai szükségleteket, elsősorban pedig az éhség kérdését kiemelten kezeli. Az éhség fontos elméleti szempontból is, minthogy ez viszonylag jól lokalizálható, a többi igénytől különválasztható szükséglet. Ha valaki tartósan éhes „Minden képesség és készség az éhség kiküszöbölésének az irányába van állítva, és a szinte a teljes szervezetet és személyiséget az éhség-élmény és az evés mint cél determinálja. A receptorok és erőfeszítések, az intelligencia, a memória, a szokások mind meghatározhatók lesznek mint éhség-elhárítási eszközök, mechanizmusok.” Maslow, A. (1954): i. m. 37. o.

törekvést fejezik ki, hogy az egyén a jövőben is tartósan is kielégíthesse fiziológiai szükségleteit, és a körülményei viszonylag kiszámíthatók és jól előre jelezhetők legyenek.”³⁴

A legnagyobb hiányosságok a fogvatartottak életében vitathatatlanul a Maslow által tételezett hierarchia második „grádicsán” jelentkeztek. Míg a legtöbb elítélt elementáris biológiai igényei – többé-kevésbé – kielégültek, a biztonság a többszörös visszaesők döntő többségének számára ismeretlen fogalom volt. A biztonságon általában minimális szinten értünk egy otthont, ahová egy gyerek hazatérhet, illetve feltételez egy családot, amelyben a szereplők – nagyjában-egészében – stabilak.³⁵ A többszörös visszaesők gyermekkoruk nem volt biztonságos, otthonuk családi háttérnek aligha volt tekinthető.

A leggyakoribb az apa részleges vagy teljes hiánya a családban, aminek oka sok esetben az apa korai halála volt. Ez a hiány szinte minden fogvatartott életében súlyos krízist jelentett. Gyakori állítás volt, hogy „akkor dőlt össze az életünk, amikor apám meghalt”, vagy, hogy „ha apám életben maradt volna, akkor biztosan nem ülök most itt”.

„Budapesten, családban nőttem föl, vállalkozók voltak a szüleim, majd édesapám szívinfarktusban meghalt, na én onnantól kezdve kanászodtam el, mert tönkrement a műanyag-feldolgozó vállalkozás és hozzászoktam a jóléthez. Majd egy csomó rossz döntést hoztam, aminek ez lett az eredménye, hogy ez lettem, ami.”

Az apa kiesése azonban nem csak a családfenntartás szempontjából volt kritikus (bár volt olyan interjúalany, aki konkrétan azt tekintette a legnehezebbnek, hogy a család létfenntartása vált bizonytalanná az apa halálával), és nem is kizárólag az apa-, férfimodell elvesztése okán. Így mesélt erről az egyik fogvatartott:

„Engem egyedül nevelt édesanyám, mivel hogy három hónapos voltam, mikor édesapám börtönbe került. És egy nővéremmel éltünk. Hát, úgymond, én tízéves koromban átvettem ezt a családfenntartó szerepet, dolgoztam, alkalmi munkákra jártam inkább, mint iskolába.”

³⁴ Uo. 39–42. o.

³⁵ Mint ahogyan a kriminológiai vizsgálatokból is kiderült, pusztán a szülők válása nem feltétlenül jelent rizikófaktort a bűnelkövetés szempontjából. Korábbi kutatásaink is azt mutatták, hogy a fiatalokú bűnelkövetők családi hátterében nem a szülők válása/különélése jelentette a legerősebb rizikófaktort, hanem a családi környezet állandó változása, képlekenysége. Például a szándékos emberölést elkövető fiatalokúak körében jellemző volt, hogy a fiatal a vér szerinti szüleitől vagy az édesanyjától már kisgyermekkorában más rokonokhoz, nagyszülőkhöz került, aztán állami gondozásba, majd vissza a családba, illetve később barátoknál, ismerősöknél élt. Lásd részletesen Tamási E. – Bolyky O. – Sárík E. – Halász J. – Áspán N.: Különös kegyetlenséggel... Emberölést elkövető fiatalokúak és fiatal felnőttek kriminológiai vizsgálata. OKRI, Budapest, 2015, 78–79. o.

A korai – és nem önkéntes – felnőtté válás esetenként kimondottan szélsőséges formákat öltött: az egyik fogvatartottnál nagyon korai munkába állást, önálló életfenntartást (legalábbis állandó hozzájárulást a rokonok költségvetéséhez) és már tizenhárom-tizennégy éves korban rendszeres szexuális kapcsolatot jelentett.

A gyermekotthoni nevelésről heterogén képet alkothattunk az elhangzott beszámolók alapján. A 40–47 éves megkérdezettek még a rendszerváltozást megelőzően töltötték „intézeti” éveiket. Volt olyan fogvatartott, aki a gyermekotthonban elszenvedett éveket szörnyű rémképként őrzi, elsősorban a nevelők visszaélései, illetve a sorsukra hagyottság élménye miatt. Ez a negatív pedagógiai attitűd (a közöny, ridegség) azzal járt, hogy a fiatalok között farkastörvények uralkodtak, nem működött az egymásra figyelés, illetve a fizikai erő határozta meg a közösségben betöltött pozíciót. Az elmondottak alapján az egyes intézetek rezsimje nagyon különbözött, sok függött attól, hogy ki hová került, illetve az intézmények vezetőségétől is. A deviáns fiatalokat sem technikai, sem jogi, sem morális értelemben vett „korlát”, semmilyen szabályrendszer vagy feyelem nem védte. Az ilyen nyitott, de deviáns fiatalokat „őrző” intézményekben a gyerekek szinte természetes módon keveredtek bűnbandákba: a drogozás, mások „leszedése”, utcai kifosztása teljesen elfogadott tevékenységnek tűnt a „gondozott” (vagy inkább ellátott) fiatalok körében.

A legmegrázóbb talán annak az elítéltnak a beszámolója volt, akit már kiskorában kiemelték a családjából, az anya prostitúciója és az apa bűnelkövetése miatt. A fogvatartottat testvérével együtt hozták el a szülői házból, a gyermekért egy nagyszülő vagy rokon sem jelentkezett, a nevelését, gondozását egy ember sem tekintette „szívügyének”. A férfit több gyermekotthonban is megpróbálták elhelyezni, azonban ő állandóan szökésben volt. Ő maga erről így beszélt: *„Nem tudom, miért, mi elől vagy hová, de állandóan szöktem.”* A biztonság hiányának eszenciális példája volt ennek a fogvatartottnak a gyermekkorra.

A gyermekotthoni elhelyezés azonban korántsem került egyöntetűen negatív megítélés alá. Azok az elítéltek, akiknek az életéből korábban a – piramis első szintjén lévő – biológiai és fiziológiai szükségletek is hiányoztak, így a legelemből igényeik sem nyerhettek stabilan kielégülést, nem mindenben tartották rossznak a gyermekotthoni létet. Az egyik érintett elmondta, hogy bár kezdetben érzelmileg nagyon nehezen viselték a testvérek az egymástól való elszakadást, a rendszeres étkezés, a tisztaság és az egyértelmű szabályok biztonságot vittek a későbbi bűnelkövető életébe. Elmondása szerint szép emlékeket is őrzött a gyermekotthoni évekből, több olyan élményben volt része (például a Debreceni Állatkert meglátogatása), amelyre később soha nem volt módja az életében. A másik, szintén éhezésből, fűtés nélküli házból érkező büntetett megerősítette

ezeket a megállapításokat, saját bevallása szerint többször szökött vissza a gyermekotthonba, az otthonnak és háttérnek nem nevezhető „családjából”, mert az intézetben stabilitást és szeretetet is megtapasztalt.

A gyermekotthonban is nevelkedő terhelteket különösen veszélyeztette az életkörülmények állandó változása. Hiába volt adott esetben jó, vagy legalábbis elviselhető az adott intézet élete, általában (változatos okokból, de) megtörtént a gyermek családban való elhelyezése. A biztonság, az otthon stabilitása tehát alig néhány bűnelkövetőnek volt osztályrésze; védetségéről pedig kiváltképpen nem beszélhetünk akkor, amikor egy gyermeknek legkésőbb tizenkét-tizenhárom éves korára a saját lábára kell állnia, csak és kizárólag saját magára számíthat. Erről így nyilatkozott az egyik fogvatartott:

„Anyámék alkoholisták voltak. Anyám is, apám is, igazából én voltam otthon minden. Én takarítottam, én csináltam minden munkát, amit anyám nem csinált meg.”

A többszörös visszaesővé váló elítéltek döntő többségéről elmondható, hogy a rendkívül instabil életkörülményeik miatt életüket kifejezetten készenléti állapotban kénytelenek eltölteni. Mindebből egyenesen következik, hogy az állandó feszültségben és lélektani veszélyeztetettségben élő fogvatartottak nem tudnak stabil és konvencionálisnak tekinthető erkölcsi értékrendet elsajátítani, és természetessé válik az erőszak, valamint a morális képlékenység.

„Különösebben gyermekkorom nem volt. Nem volt túl jó, inkább úgy mondom. Inkább izgalmasnak mondhatom. Mindig erőszakos bűncselekményekért voltam bent. Koromból kifolyólag ezek maradtak meg bennem. Hogy nálunk semmit nem adtak soha ingyen. Hát, Hajdúhadházon azért eléggé farkastörvények vannak...” – nyilatkozta az egyik fogvatartott.

A közösséghez, a valahová tartozás igénye

A védetség hiánya azonban természetesen vezet át a piramis következő szintjéhez, amely

„Közösséghez tartozás: szeretet, hovatartozás, ragaszkodás, csatlakozás, identifikáció, személyes kapcsolatok. A közösségi hovatartozási szükséglet az egyének szeretet iránti vágyát és mások által való elfogadásának a szükségletét jelenti. Szükségünk van arra, hogy másokkal kapcsolatba kerülhessünk, és az emberek valamilyen csoportja elfogadjon bennünket.”³⁶

A mintába kerülő elítéltek körében aligha beszélhetünk olyan közegről, közösségről, ahol a szeretetet, a valahová tartozást, a kötődést megtapasztalhatták

---

³⁶ Maslow, A. (1954): i. m. 43–44. o.

volna. Kevés kivételtől eltekintve, a fiatal még ha együtt élt is a családjával, abban ragaszkodást, szeretetet és konstruktív elfogadást kevésbé élt meg. A megkérdezettek azon túl, hogy állandóan változó nevelői közeget tudhattak magukénak, funkcionális szempontból is számos sérelmet szenvedtek el:

„Hét éves voltam, mikor apám elvált a nevelőanyámtól és nekem úgy volt addig, hogy ő volt az édesanyám. Utána ő elment... Én, azt úgy vettem fel, hogy nekem milyen jó szabadság van. Oda mehettem, ahová akartam. Nagyokkal focizhattam este tízig, meg ilyenek. Akkor Dunaújvárosban laktunk, utána elvitt onnan nagyanyám. Nagyanyámék neveltek, utána nagybátyámék, utána apám újraházasodott, akkor visszamentem hozzá, egy Csongrád megyei kis faluba, egy ilyen 500 főse.”

A terheltek életében gyakran megjelent a szülők veszekedése, verekedése, vagy a gyerekek bántalmazása is. A gyerekek azon túl, hogy anyagi okokból is sok esetben veszélyeztetettek voltak, a legtöbbször súlyos konfliktusokat is kénytelenek voltak elszenvedni:

„Hát, mivel apám az alkohol miatt agresszív volt, a családot késsel, szíjjal, mindennel kergette.”

Azok a gyerekek és fiatalok, akik gyermekotthonban nőttek fel, még ha megtapasztalták is a biológiai szükségleteik kielégítését, netán még egy formai értelemben vett biztonságot is, kevés esetben élhették meg a kötődés minőségi jellegét. Noha egyes esetekben még valamiféle szeretetélményben is lehetett részük (akár a nevelők, akár a társak részéről), az elfogadás, a természetszerű „mi vagyunk” élménye nem lehetett az osztályrészük. A kötődés kialakulásához stabil háttérre, kora gyermekkori gondoskodásra, pozitív visszajelzésekre van szükség a szülők részéről. A gyermekkorban megtapasztalt feleslegesség érzése kötődési képtelenséghez vezet.

Ez a gyenge kötődési képesség (ad absurdum, kötődési képtelenség) jól dektálható volt a baráti és párkapcsolatok minőségében. Kevés fogvatartott adott számot stabil baráti és párkapcsolati formákról.³⁷ Bár szinte mindegyik elítéltnak volt partnerkapcsolata élete során – általában több is, amelyből több gyermek született –, a párkapcsolat ritkán jelentett valódi elkötelezettséget, érzelmi kötődést. Volt olyan fogvatartott, aki negyvennégy évesen négy, négy különböző nőtől született gyermekről számolt be:

„Egyikhez sem ragaszkodtam. Nem volt fontos egyik sem. Együtt éltem velük, de nem működött. Mentem tovább.”

---

³⁷ Maslow külön felhívja a figyelmet arra, hogy szerinte a zúrós fiatal csoportok (young rebellion groups) egy része is azért verődik bandákba, azért van együtt a másikkal, és keres – és persze talál – közös ellenséget, hogy a közösség, valahová tartozás iránti igényét kielégítthesse. Maslow, A. (1954): i. m. 44. o.

Felvetődhet a kérdés, hogy a szabadságvesztés-büntetések gátjai-e a stabil párkapcsolatok kialakításának. Azt találtuk, hogy az állítás inkább fordítva igaz: a stabil párkapcsolat hiánya mint rizikófaktor (vagy inkább mint protektív faktor hiánya) jelent meg, amely még bűnelkövetői szempontból idősebb korban (harminc-negyven évesen) is szabad utat enged a kriminális tevékenységnek.

A fentiek alól a mintában egyetlen kivétel volt, aki egészen egyedi életútról számolt be. Az elítélt egy szélsőségesen vallásos családban nőtt fel, a család elkötelezett tagja volt a Jehova tanúi közösségnek. Történetében a bizalmatlanság ugyanúgy megjelenik, mint a gyermekvédelmi nevelésben élőknel, aminek részben volt csak oka az, hogy maga is volt gyermekotthonban. Elmondása szerint a testvérek és az ő bűnelkövetése (hárman váltak bűnelkövetővé a kilenc gyerek közül) nagyrészt lázadásnak indult a szülői szigor ellenében. Családjában azt tanulta, hogy a közösségen kívül élők nem élnek helyes és Istennek tetsző életet, így kevesebbet érnek. A bizalmatlanság – részben ennek nyomán – egész életében végigkísérte annak ellenére, hogy saját maga is rosszalotta a szigorú szabályokat és mások értelmetlen kirekesztését, megítélését; a szülők által tételezett és a gyermekekre kényszerített szabályrendszer – noha egész életében tiltakozott ellene – az élete része maradt. Talán az erős családi kötődés, a szoros (még ha bizonyos szempontból torz formát és minőséget képvisel is) közösség viszont az ő esetben talán túlzottan, feldolgozhatatlanul erős kötődést keletkeztetett néhai felesége irányában:

„Mellette és miatta jobb ember lettem. Amíg ő volt, nem bűnöztem. Jó akartam lenni.”

A többszörös visszaesők egyikéről sem derült ki, hogy szervesen kapcsolódott volna egy tágabb értelemben vett közösséghez. A közösségnek számukra nem volt megtartó ereje, a családok, amelyekben éltek, a mikrokörnyezet, amely körülvette őket, ritkán nyújtott számukra fogódzót. Leggyakrabban a baráti társaságok is ad hoc módon kialakuló, utcai bandák voltak, konform értékrendet nem képviseltek. Leginkább a közös sors (a gyermekotthonosok esetében) vagy a közös drogozás, szabályszegés alapján csatlakoztak egymáshoz.

Az elismerés, mások általi elismerés, becsvágy

Mindeközben a szélsőséges esetek mellett találoztunk olyanokkal is, akiknek a családi élete – bár szerény anyagi körülmények között, de – rendezettnek tűnt. Az anya és az apa együtt élt, közösen, viszonylagos békében nevelték a gyerekeket, a szülők hagyományos értelemben vett keresőfoglalkozást űztek. Többször hangzott el ezeknek a fogvatartottaknak a szájából, hogy *„én voltam a család fekefe báránya”*. A kérdés e helyütt azonban az, hogy miért nem jelent meg reális

opcióként a későbbi fogvatartottak számára a tanulás. Miért hiányzott a motiváció ahhoz, hogy az egyén egy hagyományosnak tekinthető életpályába kezdjen.

Maslow szükségletpiramisának következő grádicsán az elismerés és megbecsülés iránti szükséglet található.

„Miután valamennyire szeretve érezzük magunkat, egyre fontosabbá válik, hogy elismerjenek és értékeljenek minket. Ide tartozik az önértékelés is, azaz saját magunk elismerése, az önbecsülés.”³⁸

A fogvatartotti megkérdezés alapján aligha beszélhetünk ennek a szükségletnek a kielégüléséről. Az elítéltek fiatal korukban a konstruktív tevékenységük tekintetében nem vagy csak kevésszer kaptak pozitív és következetes visszajelzést. Önértékelésük, önbecsülésük sem a családi körben, sem az iskolában nem alakult ki, a normakonform életfelfogás – részben a pozitív visszajelzések hiányától – nem szilárdult, nem szilárdulhatott meg. Kulcsfontosságú lett volna e tekintetben az iskolai, tanulmányi előmenetel, minthogy az iskola az az intézmény, amely az elfogadott társadalmi értékrend közvetítésével párhuzamosan az egyén önbecsülését teljesítményének elismerésével fejlesztheti.

A legtöbb megkérdezett semmilyen szempontból nem tartotta fontosnak és vonzósnak a tanulást. A tanulás és az iskolába járás inkább semleges vagy unalmas élmény volt, kötelezően teljesítendő minimum, de semmiképpen nem jelent meg akképpen, hogy ez jelentse a megkérdezett számára a hátrányos (de legalábbis alsó középosztálybeli) társadalmi státusból való legitim kiugrási formát:

„Utáltam iskolába járni, de annak ellenére jártam, abból éltem meg tananyagilag, amit az órán tanultam úgy nagyjából, mert otthon már mi a fenének tanulni.”

A megkérdezettek jellemzően nem is tartották fontosnak életútjukban az iskolai élmények bemutatását; a legtöbb narratívában az iskola spontán módon fel sem merült:

„Osztálytársakkal nem foglalkoztunk. Általános iskolás barátomat meg se tudok említeni, nem is emlékszem kikkel jártam iskolába.”

A gyermekotthonos gyermekek életére az iskolai pozitív visszajelzés (még ha megtörtént is), nem volt nagyobb befolyással. A gyermekvédelmi intézmény elhagyása (például a szülőhöz vagy más rokonhoz kerülés, illetőleg más otthonba történő elhelyezés miatt) leggyakrabban a tanulás végleges abbahagyását vonta maga után. Több megkérdezett tizenégy-tizenhat évesen munkába állt, volt, aki éppen a tan kötelezettségi szabályok megszegése miatt rejtőzött a hatóságok elől, de nem kevés olyan is, aki ebben az időszakban kezdte meg bűnelkövetői „karrierjét”.

---

³⁸ Maslow, A. (1954): i. m. 45. o.

Nehezebben megválaszolható kérdésként merült fel azonban azoknak a fogvatartottaknak az iskolakerülése, akiknél az első három szinten lévő szükségletek – primer módon, de – kielégültek. Ezeknél a családoknál kiváltképpen érthetetlennek tűnt, hogy miért nem vált vonzóvá a tanulás (másodlagos kérdésként pedig, hogy miért nem lett jogkövető a gyerek, miért vált tartósan a bűnelkövetés, deviancia rabjává).

A legtöbb fogvatartott közömbösen viszonyult az iskolához, amely leginkább mint társasági színtér szerepelt az élettörténetükben. Az elítéltek több ízben elmondták, hogy jól érezték magukat az osztályukban, szívesen jártak iskolába, a társaság jó volt: kimondottan kudarcos helyzetről csak elvétve adtak számot. (Néhány fogvatartott számolt be arról, hogy míg a kisvárosi általános iskolában nem szembesült az előítéletekkel, a megyeszékhelyi szakiskolában már több ízben vált gúnyolódás és bántás tárgyává roma származása miatt.)³⁹

Az iskola semleges és egyes tanárok kimondottan pozitív megítélése ellenére sem lendült működésbe a tanulási motiváció. A beszélgetések alapján ennek okai elsősorban a társadalmi és a családi értékrend eltérésében, vagy a nem megfelelő nevelési stílusban (illetőleg egy elítéltnél konkrétan az apa halála miatti családi törésben) keresendők. Egyik elítélt sem mondta azt, hogy a szülei vagy tanárai bátorították volna a tanulásra vagy következménye lett volna annak otthon, ha rossz jegyeket hozott, ad absurdum megbukott vagy kimaradt az iskolából. Ez nyilvánvalóan összefüggött azzal, hogy a szülők maguk sem voltak iskolázottak, az általuk végzett, valódi képzettséget nem igénylő, kevéssé kvalifikált munka nem jelentett motivációt sem a rendszeres, szisztematikus tanulásra, sem a későbbiekben végzett munkára:

„Én szerettem volna ács lenni, de ott az iskolában azt mondták, hogy ne akarjak én ács lenni, végezzem el a 8 általánost, nekem elég lesz az.”

Úgy tűnt, hogy az elítéltek aránytalanul nagyra tartották a befektetett energiát a jövedelem és bevétel mértékéhez képest. Az alacsonyan kvalifikált ember által végzett munka monotonnak, az élet minősége pedig laposnak és unalmasnak tűnt. A munkavégzés evidens normakonformitása, jogkövető és becsületes volta önmagában nem (vagy csak ritkán) jelentett olyan vonzerőt, amely ebbe az irányba „tolta” volna el az elítéltek attitűdjét.

---

³⁹ Azonban a megkérdezettek között kisebbségben voltak azok, akiket hátrányos megkülönböztetés ért roma származásuk miatt az iskolában. Több olyan elítélt is volt, akinek kimondottan pozitív emlékei voltak egyes tanárokról, akik személy szerint szerették volna támogatni őket.

A másik probléma a következetes nevelési stílus hiányaként fogalmazható meg. Carol Dweck pszichológiai vizsgálatai azt igazolták⁴⁰, hogy alapvetően a személyiségre – tanulás és rugalmasság szempontjából – kétféle attitűd jellemző: az egyik az úgynevezett fixed mindset (rugalmatlan, rögzült szemléletmód, gondolkodásmód) és a growth mindset (a rugalmas, növekedésre képes gondolkodásmód). Ezek a beállítódások erősen befolyásolják, hogy az ember mennyire képes és hajlandó saját hibáiból tanulni, mennyire képes felmérni azt, hogy az élete során milyen változtatásokra van szükség, mennyire képes fejlődést felmutatni. Mind a kritikátlan dicséret, mind a folyamatos és egyenmű kritika káros lehet az egyén alapbeállítódására, így akit érdemtelenül dicsérnek, ugyanúgy rögzült, rugalmatlan hozzáállást fog megtapasztalni, mint állandóan kritizált (ad absurdum megszegyenített) társa. A helyesnek tekinthető nevelésnek tehát része kellene, hogy legyen a kritikus szeretet, a valós és érdemi reakció a teljesítményre, másként fogalmazva a valódi visszajelzés.

Ahogy már megfogalmaztuk, a fogvatartottak döntő hányadának kevés sikerélmény, pozitív visszajelzés jutott. Ezeknél a gyerekeknél sokkalta gyakoribb volt a folyamatos kritizálás vagy a fiatal iránt tanúsított teljes közöny. Került azonban a mintába néhány olyan elkövető is, aki hangsúlyozta, hogy ő volt a kedvenc a családban:

„Engem szerettek a legjobban, ez volt itt a baj. Apám hazajött, a két nővéremet mindig fizikailag bántalmazta, ha kiderült, hogy nem jól viselkedtek, akár anyámtól vagy valahonnan kiderült, ők így jártak, én meg sok pénzt kaptam apámtól, volt egy malcaperselyem. Mindig több pénzem volt, mint nekik.”

(Ez a kedvenci státus azonban nem volt külső körülmények függvénye: nem függött sem attól, hogy a családban hány gyerek volt, vagy hogy az érintett hányadik gyerek volt a sorban; ahogyan a gyerek által leadott teljesítménytől sem.) Az interjúkban elhangzott, hogy – éppen a favorit státusa miatt – ritkán kapott kritikát. Ennek tükrében nem meglepő, hogy a személyisége, beállítottsága fixálódott, és – bár megtanulta akár az önelfogadást – ez gyakran éppen a negatív tulajdonságok elfogadását is jelentette.

A személyiség legrigidebb rögzülését mutatta az a hetvenkét éves többszörös visszaeső, aki élete folyamán csak és kizárólag erőszakos indulati cselekmények miatt járt a börtönökbe. Az elítélt saját maga is azt állította, hogy nagyon sokat ártott neki anyja megengedő magatartása édesapja halála után:

„Édesanyám mindent rám hagyott. Meg kell mondani, keserves egy dolog apa nélkül. Két testvérem disszidált, ketten maradtunk a bátyámmal, aki egyetemen tanult, én

⁴⁰ www.developgoodhabits.com/fixe-d-mindset-vs-growth-mindset/

voltam a legkisebb, én meg középiskolába jártam. Anyám olyan alapon hagyott rám mindent, hogy ha jól csinálod kisfiam, akkor csináld, ha meg nem, akkor segíték.”

A férfi kivételt jelentett a tekintetben a mintában, hogy egész életében dolgozott, fiatal korában jól tanult, és sportolt is (ekkor egyébként még nem is követett el bűncselekményeket), érettségi után még az egyetemet is elkezdte, aztán a munka, a gyerek és a sport mellett nem tudta folytatni a tanulást. Bűnözői karrierje erőszakos, indulatos természetének tulajdonítható. A fixed mindset klasszikus példája volt a tekintetben, hogy egyáltalán nem tanúsított megbánást, ő csak védte a saját – mai napig jogosnak vélt – igazát:

„Álljon már meg a világ, én nem azért születtem a világra, hogy másnak a kapcája legyek. Honnan veszi bárki a jogot, hogy úgy beszéljem velem? Mindenki mondja meg az igazat, úgy, ahogy van. Már önmagában nem értem, miért kell hazudni.”

A növekedésalapú szükségletek

Növekedésalapú, B- (Being) szükségletek közé (amiket akár spirituális vagy egzisztenciális szükségleteknek is nevezhetnénk), ahogyan azt jeleztük, az alábbiak sorolhatók: kognitív szükségletek (tudni, érteni, megismerni az igazságot); esztétikai szükségletek (szimmetria, rend, szépség), önmegvalósítás szükséglete (elérni a bennünk rejlő lehetőségeket), öntranszcendencia (saját magunk meghaladása, mások segítése az önmegvalósításban). Az interjúk alapján egyértelműen kitűnt, hogy a növekedésalapú szükségletekre való igény a fogvatartottak nagy részénél valójában meg sem jelent. Kevés elítéltnél beszélhetünk tudásszomjról, így érthetően még kevesebb esetben találkozhattunk „szárnyra kapó” kreativitással és esztétikai igényekkel, az önmegvalósítás pedig – csakúgy mint az önimádat (materialista) társadalmában általában – anyagi javakat, így elsősorban pénzt, menő ruhákat, jó autót vagy „könnyen szerzett népszerűséget” jelentett. Az anyagi javak iránti aránytalanul nagy vágyakozás mögött pedig sok esetben éppen a felsorolt elsődleges szükségletek kielégítésének hiánya állt.

Nem jelenthető ki azonban, hogy a fogvatartottak életéből teljes egészében hiányoztak a felsorolt igények, szükségletek, hogy az életükben ne jelent volna meg az értés, megértés iránti vágy, a kreativitás vagy a spiritualitás. A megvalósulási módjuk, a manifesztáció helyszíne azonban – talán egy kivételtől eltekintve – nem a „szabad világ”. A növekedésalapú igények, szükségletek zárt körülmények között kerültek előtérbe, ez lehet gyermekotthon, javítóintézet vagy akár maga a büntetés-végrehajtás. A tanulási igény és az ezzel kapcsolatos sikerélmény volt, akinél a javítóintézetben merült fel (szavalóversenyt nyert), többen voltak, akik a büntetés-végrehajtási intézet falain belül kezdtek szakmát tanulni, dolgozni.

Ez alapján két lehetséges magyarázat rajzolódik ki. Egyrészt a zárt körülmények és a fogva tartással, intézeti léttel szükségszerűen együtt járó – több ponton deficites – „biztonság” előhívhatja a magasabb rendű igényeket és szükségleteket is. Ugyanakkor az is feltételezhető, hogy sok esetben a növekedésalapú, úgynevezett B-szükségletek felé történő elmozdulás inkább tekinthető a fogva tartás rigiditásával való *megküzdési stratégiának*, mint tartós életmódváltásnak.

Nem kérdés, hogy a fizikai elzártság számos lehetőségtől megfosztja az elítéltet. A potenciális tevékenységek száma korlátozott, az emberi kapcsolatok, a külvilággal való kapcsolat minősége és mennyisége szintén limitált. A benti kapcsolatok pedig kényszerszülte együttélések, amelyek elenyésző arányban válnak csak valódi, tartós emberi kapcsolattá, ad absurdum barátsággá (bár ilyenre is hallottunk példát). A párkapcsolat, az ellenkező nemhez való – valós, érzelmi és szexuális – kapcsolódás pedig szinte lehetetlen. Elmondható tehát, hogy az átlagos világtól, a normál működéstől a fogvatartott sokszorosan is elzárt. Ilyen körülmények között nem is nagyon van más választás, mint hogy az egyén befelé indul el a saját világában.

Ez azonban az egyes fogvatartottak tekintetében nagyon különböző formát öltött. Volt olyan elítélt, akinek a kognitív igényei kezdtek kibontakozni. Számára elsődlegessé vált a tudás, a tanulás, ezzel együtt megjelent nála a megismerési igény és igazságkeresés is. Utóbbi esetben az elítélt saját ügyének jogi megoldásában fejlesztette tudását, azonban ez a tudásvágy és ismerethalmozás már elérte a kognitív szükségletek szintjének megvalósítását. Volt olyan fogvatartott, akinél a művészetek jelentették a belső világ, a fejlődés-/növekedésorientált szükségletek iránti nyitást: volt, aki festett vagy rajzolt, de előfordult versírás is.

A leggyakoribb megküzdési stratégia és növekedésirányú szükséglet azonban mindenképpen a vallás/vallásosság irányába történő nyitás volt, vagyis megjelent a spiritualitás. A vallásosságra vonatkozó kérdést az interjúk során a legtöbb esetben fel sem kellett tenni, hiszen az érintettek maguktól kezdtek el beszélni hitükről, az Istenhez fordulás élményéről. Ráadásul a zárt intézményi rendben a vallásos közösségekben való részvétel az egyik potenciális elfoglaltság, a vallás mint vigasz, mint gyógyulás vagy akár mint közösségi tevékenység, mindenki számára ismert lehetőség, választás. A vallásosságról az elítéltek beszámolóit két egymástól nagyon távolálló álláspontot rajzoltak fel.

Az egyik csoportnál – és ez döntően a magukat romának vallók csoportja volt – kifejezetten fontossá vált a vallás. A vallásosságról mint személyes érzelmi élményről beszéltek, amelyben megtalálták Isten vagy Isten rájuk talált. Az imádás, az Isten felé fordulás a hétköznapok szerves részévé vált.

„Ez a társaság, akik bejárnak hozzánk, ők ugyebár szabadult emberek, mindnek volt előélete. És akkor az ember olyan környezetbe csöppen bele, amiben nem kinézik, hanem befogadják. Ugyanazok az emberek vannak ott, mint itt is. Ők másképp látják a világot, nem a rosszat keresik benne, nem félnek tőlünk.”

Azonban még ebben a csoportban sem volt egynemű a közösséghez való tartozás vagy a vallási események látogatása. A vallásos beállítottságú fogvatartottak körében is volt olyan elítélt, aki azt mondta, hogy a benti vallásosság számára nem tekinthető hitelesnek, és csak akkor tartja komolynak a vallásos hitet, ha az a kinti életben is stabil marad, és a magatartás effektív megváltozásával jár. Voltak azonban olyanok is, akik a közösségi élményt a vallásosság fontos aspektusának tartották, és a rendszeres istentisztelet/mise látogatása a fogvatartotti létük szerves részévé vált. Az egyik fogvatartott például az utóbbi időben fordult a közösség felé, és reményt lát arra, hogy őt pozitív irányba befolyásolják:

„Én nagyon befolyásolható vagyok. Tulajdonképpen mindig arra mentem, amerre sodortak. Itt talán sodródhatnék jó irányba is.”

Az elítéltek másik csoportja számára azonban a vallásosság nem kínált valós alternatívát, életstratégiát még a büntetés-végrehajtás rendszerén belül sem. Ezek az elítéltek sokkal inkább a problémák racionális megoldását preferálták, álszentnek, hiteltelennek vélték a zárt falak közötti vallásos magatartást:

„Álszentnek tartom ezt itt. Mert én bűnöző vagyok. Vannak itt a bűnelkövetők és vagyunk egy páran bűnözők, és mi be is valljuk, hogy mi bűnözők voltunk, mi abból éltünk. A legtöbben csak azért mennek a templomba, mert mit tudom én kapnak egy banánt meg egy narancsot, hát azért én nem megyek.”

Volt olyan fogvatartott, akinek a tudatos énfelépítése egészen odáig terjedt, hogy a börtön falai közül kezdte újraépíteni a családját. Megbékítette a szüleit, ismételten felvette velük a kapcsolatot, törekedett arra, hogy a korábban alkoholista apa ne csússzon vissza ebbe az állapotába. A megküzdési stratégia itt elsődlegesen a kognitív szintet jelentette (értés, énmegértés), egyebekben pedig az önmegvalósításnak azt a stádiumát, amikor az elítélt közelebb akart kerülni a saját személyiségének a pozitív értelemben vett kiaknázásához, sok tekintetben meg akarta haladni önmagát.

Összegzés

A leírtak összegzéseként elmondható, hogy az interjúkból vegyes kép bontakozott ki a többszörös visszaesők életútját illetően, azonban néhány közös sajátosság – az eltérő életesemények ellenére – megjelent: ez pedig a több szempontból

elszenvedett hiány volt, aminek a minőségében és mélységében viszont releváns differenciák mutatkoztak. A legtöbb hiány azoknak az elítélteknek az életében jelent meg, akik gyermekkoruk jelentős részét gyermekotthonokban töltötték. Körükben – több megkérdezettnél – előfordult az is, hogy a legegységesebb fiziológiai és biológiai igényeik sem nyertek kielégülést: vagyis az elítélt gyermekkorában állandó elszenvedője volt az éhségnek, a hidegnek és a szegényes ruházatnak is. A többszörös visszaeső elítéltek legnagyobb hányada sem fizikailag, sem emocionálisan nem tapasztalta meg a biztonság és a védettség érzését: a családmódok zűrzavarosak, konfliktusosak, a családtagok igen sok esetben deviánsak voltak, vagy elhanyagolták gyermekeiket.

Alátámasztva a korábbi nemzetközi és hazai kriminológiai kutatások eredményeit, az elítéltek legtöbbször az életéből hiányzott az apa, ennek az oka korántsem a válásokban kereshető, inkább a terhelt apjának halála vagy börtönbüntetése tartotta távol a családfőt. A másik egyértelműen felfejthető hiányosság az volt, hogy még a rendezettnek tekinthető családokban sem sikerült az egyébként átlagos/jó kognitív képességekkel bíró megkérdezettek tanulás iránti motivációját felkelteni. Közös pontként volt tételezhető az elítéltek drogfogyasztása, illetőleg az erőszakos elkövetők alkoholos befolyásoltsága a bűncselekmények elkövetésekor.

A hiányok piramisszerű egymásra épülése szintén megerősíthető a megkérdezés alapján. Noha Maslow eredeti mérései döntően éppen a növekedésmotivált csoportot érintették (elsődlegesen pszichológushallgatók és a diplomások körében végezte megfigyeléseit), a primer szükségletek elengedhetetlen volta a hiánymotiváltak körében sokkal jobban detektálható. Egyértelművé vált az is, hogy a gyermekkori hiányok – a fiziológiai, a biztonság, a valahová tartozás és az elismerés tekintetében is – tartós károkat okoznak, és megnehezítik az egyén talpon maradását, normakonform viselkedését, szabálykövető magatartását. Az elszenvedett hiányok hatást gyakorolnak mind a személyiségre, mind az egyénben kialakuló értékrendre.

Az azonban korántsem jelenthető ki, hogy ezek a hiányok, deficittek nem korrigálhatók. Maslow elméletének értelmében csak akkor beszélhetünk kiforrott, egészséges személyiségről, ha mind a hiány-, mind a növekedésmotivált igények, szükségletek nagyjában-egészében kielégülnek. Az lekérdezésből egyértelművé vált, hogy elsődleges feladat lenne a hiányközpontú gondolkodást valamilyen módon szélesebb perspektívával, látásmóddal bővíteni, nyitottá téve az egyént a növekedés iránti igényre.

Ez azonban egyrészt azt feltételeznél, hogy a szabadon bocsátása után a fogvatartott elemi igényei kielégüljenek: legyen hol laknia, legyen mit ennie stb., illetve

hogy már egy olyan látásmóddal kezdjen neki a „kinti életének”, hogy a monotonnak tűnő munkás hétköznapiak valódi alternatívát jelentsenek a korábbi bűnöző életmóddal szemben.

Az interjúk elsődleges elemzése alapján ez az egyes fogvatartottak esetében eltérő módszereket igényel. Volt olyan csoport, ahol a vallásosság érzelmi és közösségi része jelenthetne segítséget.⁴¹ Ebben a körben tehát a vallásosság közösségi elemével a reintegráció során is célszerű lenne foglalkozni.

Vannak azonban olyan fogvatartottak is, akiknek egy racionálisabb megközelítési módra, önismereti, önfejlesztési lehetőség biztosítására lenne szükségük.

A büntetés-végrehajtás rendszerének a speciális prevenció keretében az elítéltek személyiségfejlesztését is szem előtt kell tartania. A büntetés-végrehajtásban dolgozók konstruktív és emberséges működése életre szóló hatást gyakorolhat egy-egy személyiségre, és pozitív irányban is befolyásolhatja azt. Meghatározó lehet ugyanis egy-egy személyes példa, az emberséges viszonyulás, az egyénbe vetett hit. Eklatáns példája volt ez utóbbinak az a fogvatartott, aki valóban elhárította, hogy megváltozik, felhagy a bűnöző életmóddal, és ennek érdekében valódi erőfeszítéseket tett élete és családja rendezése ügyében is. Elmondása szerint ezen az úton az egyik nevelő indította el, emberséges hozzáállásával és a következő mondatával: „XY, embert csinállok magából!”

Irodalom

Akác J. – Vereczkei G.: A visszaesésről. *Magyar Jog*, 1981/4.

Balla L.: Adalék a visszaeső bűnelkövetők megítéléséhez a magyar büntetőjogban. *Bírák Lapja*, 2011/1–2.

Belovics E. – Geller B. – Nagy F. – Tóth M.: *Büntetőjog I. Általános rész. A 2012. évi C. törvény alapján.* HVG-ORAC, Budapest, 2014

Bolyky O. – Sárík E.: A bűnelkövetéshez vezető út megismerése visszaeső elítéltek körében. Előkészítő szakasz. *Börtönügyi Szemle*, 2018/3.

Briggs, M. K. – Patrick, A. P. – Czyszczon, G. – Eldridge, A.: Assessing and Promoting Spiritual Wellness as a Protective Factor in Secondary Schools. *Counseling and Values*, April, 2011

Franz, J. F.: Humanistic Correctional Programming: A Test of Self-Actualization in a Correctional Cognitive Behavioral Program in the United States. *International Journal*

---

⁴¹ Az interjúk során szerzett tapasztalataink alapján úgy tűnik számunkra, hogy a magukat romának valló elítéltek számára a vallásosság fontosabb, kiváltképpen annak közösségi és érzelmi része.

- of *Criminal Justice Sciences*, vol. 8, iss. 1, 2013. <https://www.questia.com/read/1P3-3127346201/humanistic-correctional-programming-a-test-of-self-actualization>
- Fitzgerald, R. – Cherney, A. – Heybroek, L.:** Recidivism among prisoners: Who comes Back? Trends and Issues in Crime and Criminal Justice. *Australian Institute of Criminology*, no. 530, 2016. <https://aic.gov.au/publications/tandi/tandi530>
- Földvári J.:** *A visszaesés értékelése a büntetőjogban*. Budapest, 1959
- Goff, B. G. – Goddard, H. W.:** Terminal Core Values Associated with Adolescent Problem Behaviors. *Adolescence*, Spring, 1999
- Hacker E.:** *A visszaeső büntetettek kriminalitása és szigorított dologházba való utalásuk*. Ludvig István Könyvnyomdája, Miskolc, 1938
- Harari, Y. N.:** *21 lecke a 21. századra*. Animus, Budapest, 2018
- Hyunzee, J. – Spjedlnes, S. – Yamanati, H.:** Recidivism and Survival Time: Racial Disparity among Jail Ex-Inmates. *Social Work Research*, vol. 34, no. 3, 2010
- Korinek L.:** *Kriminológia I*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, Budapest, 2010
- Kónyáné Kutrucz K.:** Gondolatok a visszaesésről. *Jogtudományi Közöny*, 1982/7.
- Maslow, A.:** *Motivation and Personality*. Harper and Row, New York, 1954
- Maslow, A.:** *Religions, Values and Peak-Experiences*. Kappa Delta Pi, Ohio State University Press, Columbus, 1964
- Maslow, A.:** *Motivation and Personality*. 2nd ed. Harper and Row, New York, 1970
- Maslow, A.:** *A lét pszichológiája felé. Emberközpontú Pszichológia*. Ursus Libris, Budapest, 2003
- Mears, D. P. – Cochran, J. C. – Bales, W. D. – Bhati, A. S.:** Recidivism and Time Served in Prison. *Journal of Criminal Law and Criminology*, vol. 106, no. 1, 2016
- Moffitt, T. E.:** Life-course-persistent and adolescence-limited antisocial behavior: A 10-year research review and a research agenda. In: **Lahey, B. B. – Moffitt, T. E. – Caspi, A. (eds.):** *Causes of conduct disorder and juvenile delinquency*. Guilford Press, New York, 2003, pp. 49–75.
- Schafer I.:** Utógondozás a visszaesés ellen. *Jogtudományi Közöny*, Budapest, 1949
- Sanyal, N. – Femandes, T. – Rohlimum, I.:** Perceived Social Support and Psychological Well-Being in North Eastern and Non-North Eastern Girl Hostellers. *Indian Journal of Positive Psychology*, vol. 7, no. 3, 2016
- Tamás K.:** *Hol tévedett Maslow?* <https://tisztta-kommunikacio.hu/hol-tevedett-maslow/>
- Tamási E. – Bolyky O. – Sárik E. – Halász J. – Áspán N.:** *Különös kegyetlenséggel... Emberölést elkövető fiatalok és fiatal felnőttek kriminológiai vizsgálata*. OKRI, Budapest, 2015
- Tóth L.:** A visszaesés okairól s óvszereiről. *Értekezések a Társadalmi Tudományok köréből*, 1889/IV.

Summaries

LÁSZLÓ NÁNÁSI

The creation of the Csemegi Code

Act V of 1878 promulgated 140 years ago under the title “The Hungarian Criminal Code of Felonies and Misdemeanours”, which is known in jurisprudence as the Csemegi Code (named after its creator), is an outstanding Hungarian example of codification, that is, the uniform, comprehensive and systematic regulation of a branch or area of law according to certain specified principles.

RENÁTA GARAI

The crime of domestic violence in judicial practice – lessons learned from final judgments

The study presents the practical application of the criminal offence of domestic violence regulated in Section 212/A of the Criminal Code, along with the difficulties of its distinction from other criminal offences occurring within a relationship, with the problems arising when multiple counts of offences are committed and with the problems of legal classification. OKRI’s research project undertook to analyse and follow the entire process from the reporting of such a crime to the conviction/final judgment. The first part of the study discusses the main features of a new, unprecedented, independent criminal offence, and after that the legal practice of the previous three years is outlined through the information obtained from the analysis of case files, from several aspects: the classification of the acts and their consequences; the characteristics of victims and the accused persons; the judicial discretion – relying on reasonableness – that underlies the rate of final convictions and acquittals; or the key role of indirect witnesses and evidence. The great significance of the study resulted from the fact that no comprehensive research was conducted in the past 5 years describing the actual case-law of this new, unprecedented, independent offence based on final convictions, using a national sample.

GABRIELLA KÁRMÁN

Illegal trade of works of art in Hungarian criminal case-law

The protection of cultural goods is primarily provided by administrative law; however, in view of the violated and endangered values, the severity of the danger these acts present to society and their direct links to organised crime, the development of the relevant institutional system of criminal law is increasingly necessary. Within the category of criminal offences committed with cultural goods as their object, the research project was especially focused on the examination of the phenomenon and occurrence of the illegal trade of cultural goods – which is the crime that presents the most serious threat to cultural goods – and the related experiences gained during the application of the law. The Hungarian Criminal Code includes no statutory definition clearly covering this

phenomenon, and therefore, to examine the problem, the author analysed several criminal offences committed against cultural goods by empirical methods. The author assessed the characteristics of the category of cases under examination based on a list of indicators. Unfortunately, from the low number of cases that come to the knowledge of the authorities, it cannot be clearly concluded that the illegal trade of works of art occurs in a very low number in Hungary. Emphasising the problem and disseminating basic knowledge among professionals working in this field could significantly contribute to prevention and effective legal action.

KRISZTINA FARKAS

The approach of criminal law to the protection of cultural goods in Italy

Italy has created a complex and unique system of cultural heritage protection, which can be considered one of its kind in the world. Therefore, the examination of the Italian solutions is essential to make the Hungarian regulatory system more efficient. The study approaches the Italian system of protection from the perspective of criminal law; it presents its general features and the historical roots of the regulation, it clarifies the basic concepts, outlines the different forms of protection and describes the statutory definitions of the offences. The criminal regulation of this area is dual in nature, since it is basically divided between two areas of law – administrative law and criminal law – and two codes – the legislative decree on the protection of cultural and natural resources and the criminal code. This solution provides extensive protection, but the regulation is not homogeneous. The ongoing reform of the protection provided under criminal law intends to eliminate the inconsistency and incoherence of the current system.

ANNA KISS

A special Hungarian plea bargain?

The legislator has tried to improve the efficiency of criminal procedures for a long time, and thus it has provided for the creation of legal institutions that either replace the judicial procedure or although they do not eliminate the judicial stage, by dispensing with trials in the traditional sense, they are capable of simplifying and accelerating procedures. All of these legal institutions remain within the civil law procedural system and they do not attempt to implement the original plea bargain characteristic of the common law procedure.

LÁSZLÓ TIBOR NAGY

The criminological issues of plundering

Plundering is a criminal offence included in the chapter on violent crimes against property in the Hungarian Criminal Code, with a specific, heterogeneous structure, with three main criminal conducts. As for its volume and dynamics, there have been significant changes in the past ten years, and plundering has become the most common criminal offence in its category. Relying on the results of the empirical research conducted at the National Institute of Criminology, the study seeks to explore the morphological, aetiological and prophylactic characteristics of the phenomenon of this crime. It can be concluded that in practice, plundering is typically carried out by taking away a thing from a person who is incapable of self-defence, mainly because of being asleep or drunk, on a vehicle or in a public space. The use of actual violence is extremely rare, which means that plundering is different from other violent crimes against property, and this must be taken into account when trying to find appropriate solutions for prevention.

TÜNDE A. BARABÁS – ENDRE DALLOS – JENŐ ISTVÁN MOLNÁR – JÓZSEF PAPP

Environmentally sensitive crime prevention in smart cities Insecurity

The transformation of cities into more livable and safer community spaces is one of the great challenges of the 21st century. This is necessary because urban areas will face a continuous population growth in the coming decades. And the growing population requires the rethinking and reinterpretation of the existing systems of supply, transport and security. During this it must be examined how the different systems – such as transport, public safety, health care and other urban services – can connect to and cooperate with each other within the cities to make them better, more livable, healthier and safer places as a result of such coherent cooperation.

The study shows how the principles of CPTED can be applied in ‘smart cities’ to transform the urban environment and to make it safer, and how, as a result of this, the environment, the individual and the community receive more and more attention, or in other words, what the environmentally sensitive application of these principles means.

GABRIELLA KÁRMÁN – JUDIT SZABÓ

**The principles and conditions of using a polygraph
in the evidentiary procedure**

The aim of the research conducted at OKRI in 2018 was to revisit some as yet unanswered questions that had been discussed before, in connection with the regulation of the use of the polygraph in the new Code of Criminal Procedure. Although the verification of testimonies by means of an instrument is included among the acts of evidence, there are several questions that still need to be discussed. The study discusses the conditions of

using the results of the polygraph test, the related theoretical questions and international research background, and it also summarises the Hungarian views of using a polygraph in the evidentiary procedure. It can be concluded that for being able to use a forensic method as evidence, the professionals working in the area of expertise concerned and the representatives of the related disciplines must express their opinion on the scientific basis of the method, thereby supporting the application of the law. The Daubert standard can be used as a starting point for the relevant criteria.

BERNADETT CSAPUCHA

The effect of the case-law of the ECtHR on the circumstances of detention in Hungary

Overcrowded detention facilities and the circumstances associated with this have been a problem in the Hungarian system of criminal enforcement for a long time. In addition to making these findings in its pilot judgment made in the case of *Varga and Others v. Hungary*, the European Court of Human Rights ordered Hungary to remedy the problem as soon as possible. As a result of the decision of the Court, the legislative body enacted Act CX of 2016, in which – keeping in mind the human rights of detainees – a new legal remedy was provided against accommodation conditions that violate fundamental rights. To combat overcrowding, this was complemented by prison-building projects, capacity expansion programmes and programmes to balance overcrowding, as well as by new legal means, such as for example reintegration custody. The study describes the changes in the circumstances of detention through the above-mentioned judgment.

ESZTER SÁRIK – ORSOLYA BOLYKY

Criminal careers in view of Maslow's theory of needs

In the present paper, we discuss the results of an empirical study conducted about perpetrators falling within the category of recidivists/repeat offenders (so-called chronic or habitual offenders), with the aim of gaining insight into the lives of criminals who belong to a sensitive group – both in terms of criminal law and criminology – and trying to find common themes in their life stories. The report contains the conclusions and the researchers' impressions of interviews made with thirty male detainees who were sentenced by the court to mandatory imprisonment in a final judgment, and who are serving their sentences in the Budapest Penitentiary and Prison. We analyse the preliminary results of the research activities of the first two years of the research project planned to be conducted in three years (2017–2019) in the context of Abraham Maslow's theory of needs.

Kiadja az Országos Kriminológiai Intézet

Szöveggondozó: Takács Andrea

Nyomda: P-T Műhely

A Kriminológiai Tanulmányok e kötetének hívszavai a Csemegi-kódex, a kapcsolati erőszak, a vádalku, a kifosztás, az „okosváros”, a poligráf, a műkincs-kereskedelem és a börtönvilág – vagyis a büntetőjog szinte valamennyi területét érinti. Az olvasó a tudománytörténet, a klasszikus büntetőjog, a büntetőeljárás-jog, egyes kriminológiai témák, valamint a kriminalisztika, a bűnmegelőzés és a fogva tartás elméletének és gyakorlatának jó néhány eredményéről kaphat képet e kötetből.